

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

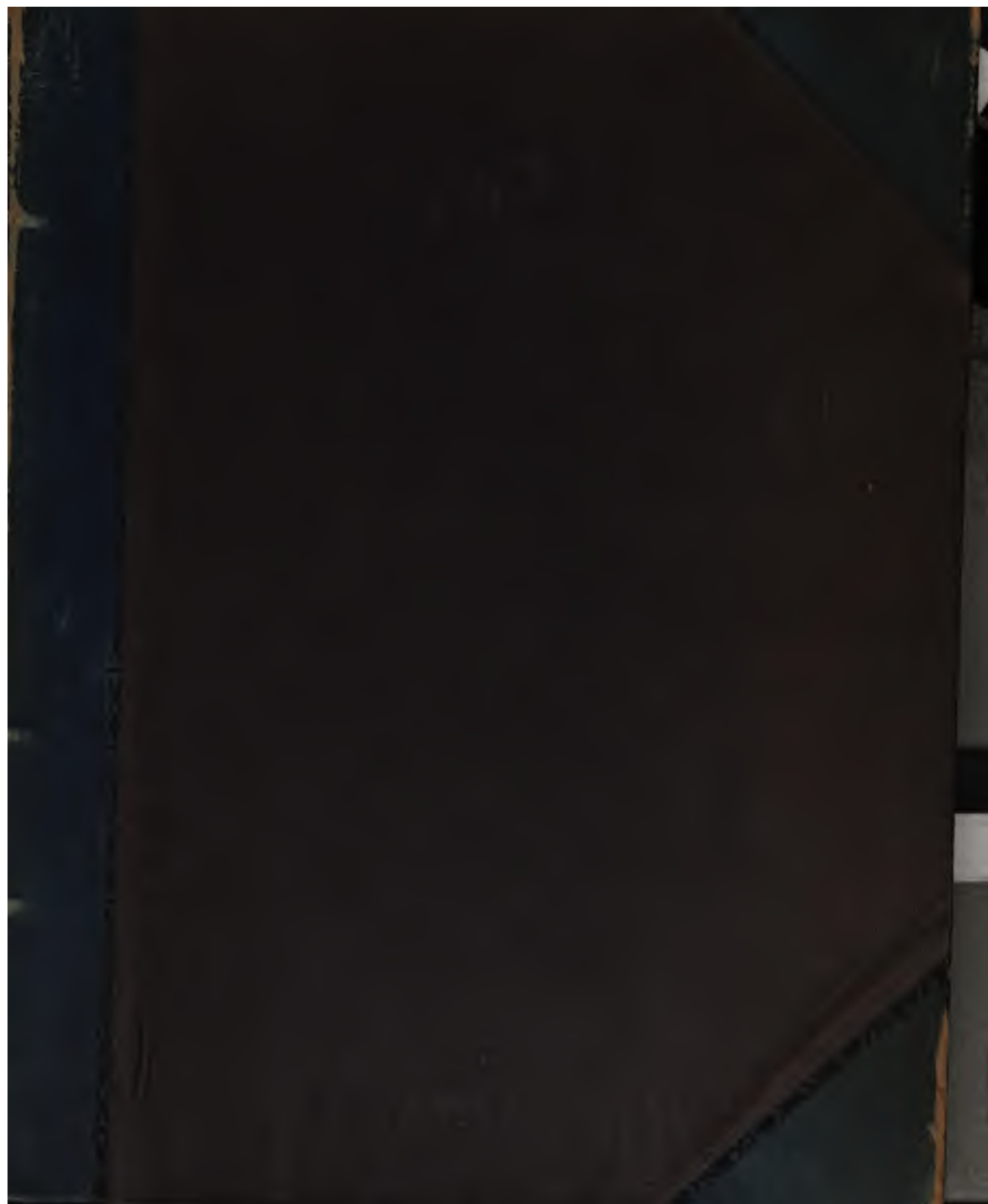
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

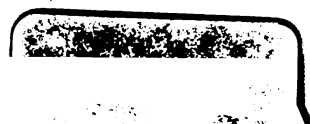
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600082278X

HISTORIAE
HUNGARICAE
LITERARIAE

ANTIQUI MEDII

ATQUE

RECENTIORIS Aevi

LINEAMENTA

QUORUM

PROLEGOMENA

GENERALEM

IN

VNIVERSAM

HISTORIAM HUNGARIAE LITERARIAM

INTRODUCTIONEM

CONTINENTIA

PRODEVNT

STUDIO AC SVMTV

H. M. HUNGARI

ALTONAVIAE ET SERVESTAE

MDCCXIV

275 2 14

THE
OFFICE OF THE
ATTORNEY GENERAL
STATE OF NEW YORK
ALBANY

IN SENATE,
JANUARY 10, 1901.

REPORT
OF THE
ATTORNEY GENERAL

FOR THE YEAR
1900.

ALBANY:
J. B. LIPPINCOTT & CO.,
PRINTERS.

1901.

NEW YORK:

W. H. BROWN & CO.,
BOOK BINDER.

MADE IN U.S.A.

V I R O
MVNERIS SANCTITATE SVMME VENERABILI
ERVDITIONE AC SCRIPTIS ILLVSTRI
VITAE INTEGRITATE ATQVE RELIGIONE SPECTATISSIMO
D O M I N O
IOANNI GOTTLÖB
CARPZOVIO

SS. THEOLOGIAE DOCTORI INCOMPARABILI
S A C R O R V M
APVD INCLYTAM LVBECAM ANTISTITI
LONGE MERITISSIMO
DE PATRIA SVA SAXONIA
VRBE LVBECENSI
LITERIS SANCTIORIBVS

I M O
VNIVERSO PVRIORE COETV DVDVM OPTIME MERITO
A C

PORRO EGREGIE MERENTI
IMMORTALIAQVE MAIORVM FACTA
SVIS VIRTVTIBVS
ET NOVIS CONTINVISQVE DECORIBVS
AVGENT

MAECENATI SVO
OMNIVM LONGE MVNIFICENTISSIMO
NEC VNQVAM SATIS DEVENERANDO
DEBITVM OFFICIVM

AC POTIVS
PIETATEM
INGENVB DECLARATVRVS

HAS
LABORVM SVORVM PRIMITIAS
TENVE HISTORIAE HVNGARICAE
LITERARIAE SPECIMEN

CONTINENTES
EA QVA PAR EST REVERENTIA OFFERRE
SIMVLQVE FELICEM AC LONGAEVAM VITAM
SINCERO PIOQVE EX ANIMO ADPRECARI
VOLVIT DEBVIT

INGENVVS AETERNVMQVE DEVOTVS

CLIENS
H. M. HVNGARVS

VIR SVMME VENERABILIS
MAECENAS INDVLGENTISSIME

Quatuor amplius elapsi sunt Anni, ex quo colligendi maioris Apparatus Literarii gratia, Magnorum aliquot Eruditae Saxoniae Virorum suasu atque hortatu, iter Germanicum suscepi. Quod molestum quidem, vsitatissimum tamen Literatis institutum, uti emolumento suo non caruit: ita etiam, inter alia beneficia, complurium mihi, ac iam dudum de Vniuersa Eruditione optime meritorum Virorum, Patrocinia, conciliauit. Quorum tamen pleraque, quod ingenue fatendum est, haud contemnenda fuere: TVA tamen, MAECENAS DVLCESSIME, et GENTI CARPZOVIANAE, uti omnes norunt, propria, eximia insuper humanitate, comitate, ac insigni eruditione, magnaque prudentia comunita Munificentia, omnem reliquorum fauorem, atque beneuolentiam, multis gradibus longe superauit. Vix enim Urbem Vestram ingressus eram, cum illico abs TE, Viro alioquin Grauiissimo, ac nunquam non occupato, humanissime inuitarer; colloquio, cui prandium lautissimum interpositum erat, eruditissimo, ab vndecima matutina, in feram fere noctem protracto, mirifice recrearer; consiliis saluberrimis, adiecto confestim liberali etiam subsidio, erigerer; inque suscepto semel labore, ita abs TE, confirmarer, ut reuera *Tyrocinium praesens*, TIBI, consiliisque ac auxiliis TVIS, post DEVM, potissimum debeatur. Neque enim satis esse existimasti, uti plerumque fieri solet, prima statim ac vnica ista occasione rem vniuersam absoluerem, et me, uti veneram, errantem, denuo dimittere; quin potius sumxisti TIBI, quantum per labores arduos

licuit,

licuit, cum ad perlustrandam futuri mei *Operis* rudem *Synopsin*, tum ad impertienda mihi, plura, maioraque, quam quidem vnico colloquio fieri poterat, consilia, tempus non minus sufficiens, quam idoneum; atque ita clientem, nihil vnquam tale quidpiam promeritum, adhaec alienigenam, paulo diutius accuratiusque institutum, subinde, quemadmodum prius, mensae, raro Exterorum exemplo, admotum, praeterea Inclyto Vestro Senatui, Eruditis domesticis, verbo, omnibus bonis iterum ac iterum commendatum, vltimo tandem, tam liberali, vt illi apud Exteros simile nullum acceperim, viatico instructum, speque certa confirmatum, Bono cum deo, abire, ac porro in proposito strenue pergere, iussisti. Dabis igitur hoc mihi, VIR SUMME VENERABILIS, vt TE, non modo MAECENATEM MAXIMUM, verum PRAECEPTOREM etiam OPTIMUM, imo reuera PATREM meum, palam, ac manifeste, compellem. In primis cum illa etiam, quae non probares, sincere ac candide, vt Virum Grauem, et felicitatis meae studiosissimum decebat, aperires, modesteque corrigeres, atque ita, cum praesentibus, tum futuris rebus meis, haud aliter, quam prouidus, ac benignus Pater, consuleres. Quibus ingentibus, vt iam reliqua, compluribus Hungaris praestita subsidia, modesto silentio nunc praeteream, et nunquam satis laudandis beneficiis, paulo penitus confideratis, cui potius, *Primum* Literariorum meorum laborum *Specimen*, quam TIBI, MAECENAS MAXIME, offeram atque dedicem, prorsus non video. Qui enim primum ac plurimum rem aliquam, et quidem arduam, consilio, et ope, promouit; profecto is, primum etiam, ac praecipuum illius, si quis inde redundare potest, honorem, capere debet. TIBI ergo, VIR SUMME VENERABILIS, MAECENAS OPTIME, TIBI, inquam, ante omnes alios, *Prima Tyrocinii mei Literarii Rudimenta*, tanquam plurimum, in-

iis nimirum, quae bona sunt, nam reliqua mihi imputo, TVA
 benignitate prouecta, iure meritoque debentur. Noui equi-
 dem, quemadmodum me ipsum, mediocritatemque meam
 bene noui, exilem esse laborem meum, nec tanti Viri iudi-
 cio, atque Persona, vlla in re dignum. Rudis enim est,
 incultus, indigestus, et minus accurate elaboratus, ac per-
 politus; quin potius alibi hians, abundans alibi, alibi vero,
 in primis vbi aduersariorum durities, atque rigor, haud
 aliter solui poterat, paulo durior, imo interdum etiam nae-
 uis, et id genus aliis, primae, vt ita dicam, concoctionis
 vitiis, vt omnium fere rerum prima initia comparata esse
 solent, obnoxius. At illud quoque optime noui, magnam,
 imo reuera maximam semper fuisse, humanitatem, comi-
 tatem, prudentiam, beneuolentiamque TVAM, et gene-
 rosum TVVM illum, TIBI que proprium, quo reliquos
 longe antecellis, animum, ad nullam aliam rem, quam ad
 ignoscendum aliis, magis procliuem, magisque facilem esse.
 Pro qua singulari mitissimae atque generosae mentis TVAE
 facilitate, mihi etiam, vt certissime firmissimeque spero,
 vltro lubensque parces, etsi quidpiam, quod alioquin facili
 negotio in magna animi mei perturbatione, confusione
 rerum, et sexcentis aliis, quibus grauiter premor malis,
 contingere poterat, contra Historicorum, et florentis quon-
 dam Latii leges, aut etiam contra decorum, abs me sit
 commissum: illud totum, pro eadem TVA facilitate, con-
 summataque eruditione, et prudentia eximia, benignissime
 corriges, vel vero mihi in posterum corrigendum, et curis
 secundis emendandum demandabis. Nihil enim vnquam
 mihi gratius eueniet, quam vbi abs TE, tanto Viro,
 moneri, corrigi, ac melior reddi potuero. Accipe igitur,
 VIR GRAVISSIME, MAECENAS DESIDERATIS-
 SIME, *Primum* hoc, atque *Tenue Laborum* meorum *Litera-*
riorum, quibus plurimum profuisti, *Specimen*, vultu beni-
 gnissimo;

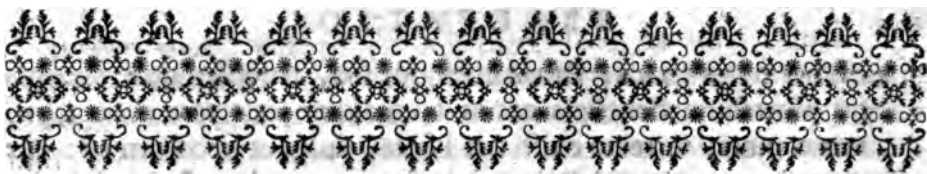
gnissimo; nec tam rudem, incultum, ac nonnihil durum Libellum, quam gratum, et beneficiorum haud immemorem, clientis deuotissimi, animum, respice. Totum me, meaque, non magis graui, quam aequo TVO iudicio, demisse submitto, ac porro, si quid hoc in Specimine peccatum est, quod TE forsân, aut TVOS etiam offenderet, vt mihi, Studii alioquin huius Tyroni, et vt sine arrogancia dicam, primo fere in gente nostra, Vniuersae Historiae Hungaricae Literariae, cultori, benignissime ignoscas, precibus omnibus TE oro, atque obtestor. Promitto enim in posterum, si DEVS vitam concefferit, nec Eruditorum etiam, ac Patronorum fauor defuerit, praesentibus meliora, atque paulo curatius cultiusque elaborata. Quod reliquum est, iam TE, VIR SVMME VENERABILIS, MAECENAS DVLCISSIME, vna cum CARISSIMIS TVIS, Diuinae Clementiae precibus ardentissimis commendo, nec desinam, donec vixero, commendare. Seruet TE, idem Clementissimus, ac Benignissimus DEVS, cum Sanctiori, tum Literariae, praecipue vero Lubecensium Reipublicae, diu, atque feliciter, nec TE hinc abire sinat, nisi prius TIBI, TVIS, imo omnibus bonis, in primis Ecclesiae eius, hac extrema, fatalique Mundi senescentis aetate, morbis fere infinitis grauitè laboranti, abunde, cumulateque satis feceris. Ita, VIR SVMME VENERABILIS, MAECENAS DVLCISSIME, multum, atque prosperrime, vale, et deuotissimo TVO clienti, conatibusque eius, quemadmodum adhuc bene cupiuiſti, ita in posterum quoque faue.

Scribebam die 18 Aprilis, A. R. G.

CID ID CC XLV.

LECTORI

LECTORI BENEVOLO

S. P. D

A V C T O R

iraberis forsân, LECTOR ERVDITE atque CANDIDE, cur desperatum, QVOD DEVS BENEVERTAT! et periculi plenum, atque ideo etiam pene derelictum laborem, ego potissimum, qui nulla fere ratione cum reliquis Hungariae nostrae, varia disciplina eruditissimis viris, prouinciâ tamen hanc maximopere fugientibus, sim comparandus, pertractandum susceperim? Verum si intellexeris, quae me ad scribendum impulerint, aequius, quantum existimo, de difficillimo, ac per vniuersas eruditionis humanae partes sparso, nec parum sumtuoso, et cum maximo odio, atque extremo pene vitae discrimine coniuncto opere, iudicabis, meque temeritatis, ingeniique vani culpa, vltro absolues. Amor Patriae, omnium carissimae, innatus, et adhuc integre incorrupteque conseruatus; boni item atque ingenui ciuis officium, decusque praecipuum, quod est, ea parte Reipublicae Domesticae, in primis Literariae, succurrere velle, qua maxime laborat; nec non et quotidianae cum Ciuium, tum maxime Exterorum querelae, censuraeque nonnullorum iusto rigidiores, et in gentem nostram reuera iniquae, argumentum, ad hoc vsque tempus paulo negligentius cultum, nequaquam tamen ignotum, pro mediocritate virium, adminiculorumque penuria, iustis Commentariis exponendum, aggredi me coegerunt. Si enim, teste ac iudice

grauissimo CICERONE, Patria quemque sua, tanquam quae plurima cuique mortalium beneficia contulit, maxime delectare debet; pro qua etiam mori, vt recte existimat Poëta, dulce et decorum est: cur non ego quoque, quem Patria dulcissima variis beneficiis, iniurias enim, haud ita pridem mihi illatas, non nisi aliquot nequam ciuibus tribuo, inde ab ineunte aetate cumulauit, ad deuorandas, pro illius gloria, et emolumento, etiam maximas laboris ac taedii molestias, promptus paratusque essem, et exemplo aliarum nationum, Literas, atque Literatos, desolatae, proh dolor! Reipublicae Hungaricae Literariae, ex residuis eius ruderibus, cadaueribusque tristissimis, in lucem publicam, veluti ex orco, protraherem? cur non partem Historiae Domesticae, infeliciter sine cultura relictam, exiguis licet adiutus adminiculis, sed vt dicitur, Marte meo, illustrarem, et quantum fieri potest, exple-rem? Memor illius, quod, quemadmodum Patriam prodere nefas; ita scelus contra, nolle, dum possis, illustrare. Ad tuendam enim natalis soli dignitatem, officio, ac potius pietate, quam omnes Patriae nostrae debemus, obligamur. Amoenitas quoque suscepti laboris inuitabat maximopere ad scribendum. Qua, si olim, ficcis, et aridis recitationibus, maceratum animum, nonnunquam reficere licuisset, nunquam profecto nobis Ludus Literarius in grauissimum pistrinum conuersus fuisset; nec vnquam mancipiorum instar, ferro et vinculis constricti, ad tribunalia Orbiliorum fuissetus raptati: verum vltro, veluti inescati, seucriores Disciplinas, inter amoenas quaesivimus Musas, et, vt dicitur, ludendo omnia necessaria didicivimus. Necessitatem vero, vt iam reliqua hac vice non commemorem, et Vtilitatem huius Studii in Vita erudita, quis est, qui nesciat esse maximam, et omnibus reliquis Artibus ac Scientiis valde profuturam? Tantum enim abest, vt quispiam Civium nostrorum, nomen, et decus Literati, sine Eruditorum, in primis Domesticorum, ac Eruditionis Notitia, cum laude tueri queat: vt potius, talparum more, in fundo alioquin proprio, semper coecutiat, et in Literaria, sibiue domestica Historia, errores turpissimos committat; nec vllam certioreni idoneorum adminiculorum, Methodi item expeditae, viac

viae ad virtutem, ac mercaturae bonarum artium, cognitionem habeat; sed toto vitae tempore, praëiudicatis opinionibus, et his similibus monstris, terreatur prematurque, donec tandem etiam crassissimis errorum tenebris opprimatur miserrime. Quae quidem ego mala, non ideo hic tantopere exaggero, quasi cum praeposteris Scholarum cum maiorum, tum minorum instauratoribus, Auctores Classicos, Philosophorum, aliorumque instituta, ac praecepta summe necessaria, Historiae nostrae Literariae postponere; et cum vanis assentatoribus, Studium Rei domesticae Literariae, ciuibus meis, vltra modum commendare velim: sed vt opportune moneam, ne cum contemptoribus imprudentibus, hoc nobilissimum reliquarum Scientiarum instrumentum, nimium auersentur, atque penitus negligant; quin potius, vt media, eaque tutissima via, audentiùs in posterum, quam adhuc factum est, eant. Ita quidem, vt Eruditorum, ac Eruditionis, Scriptorumque variorum Notitiam, solam, et vnicam, sibi sufficere non existiment, atque ideo etiam illam, praeter omnes alias res, comparandam esse putent; neque etiam tanquam impedimentum eruditionis, studiumque Iuuentutis Scholasticae inutile, noxium, minusque necessarium, prorsus, ac penitus reiiciant: verum misceant prudenter vtile dulci, et seueriores Disciplinas amoenis Musis, coniunctione suauissima, copulent; atque ita, tantum ex vtroque, quantum cuiilibet nostrum, quamcunque demum prouinciam administraturo sufficere possit, mature delibent. Quod si factum fuerit, eueniet, vt non tantum grauissimis Exterorum accusationibus, breui via penitus praecludatur; verum etiam ingentia commoda Respublica nostra Literaria certo certius consequatur. Hoc ergo opus, hic labor est, Ciues omnium longe Carissimi! vt nos, maioresque nostros, a tot, tantisque criminationibus, tandem aliquando, vindicemus, et maximo Studii Literarii fructu, quo adhuc fere caruimus, primo quoque tempore, vna cum neglecto olim foenore, reuera potiamur. Haec, et alia multa, iam saepius mecum reputata, non poterant non animo, ad asserendum communis Patriae decus, et iuuandas Musas Hungaricas aspiranti, stimulum

veluti, atque calcar addere, meque, ad provinciam incultam, ac fere desertam, et quasi fatis quibusdam mihi seruata, quam primum capeSSendam, strenueque excolendam, incitare. Nec defuere, varia, ac insigni eruditione, cum Hungariae, tum Germaniae, Clarissimi Viri, qui institutum meum, tanquam honestissimum, et Reipublicae Literariae, praecipue vero Patriae, vtilissimum, posteaquam eis melius innotuit, maximopere probarunt, et alii consilio, commendatione alii, nonnulli vero etiam auxilio, et ope, prouexerunt. Quae eximia beneficia, vti perpetuo gratissimo recolo animo; ita etiam suo tempore et loco, quid, quantumque humanitati, beneuolentiae, ac liberalitati cuiusque debeam, cum debito beneficii collati praeconio profitebor; nec committam vlla ratione, quantum in viribus meis fuerit, vt quempiam Maecenatum, atque Fautorum meorum, praestiti mihi patrocinii, vnquam, iuste poeniteat. Sane ex his, LECTOR CANDIDE, cognoscere poteris, me, aequissimo animo ad scribendum accessisse, et, quod iam dudum, in Patria, apud me constitueram, illud tandem Anno CIO IOCC XL. Exteris patefecisse; multumque ab aliquot Annis, vti complures Eruditorum bene ngrunt, in eo potissimum desudasse, vt quamprimum, quacunque demum fieri posset ratione, Rei Hungaricae Literariae consulere, gensque nostra a calumniis maleuolorum liberaretur. Nunquam tamen rem arduam, exili, atque tenui meo tantummodo iudicio tractaui, verum aliorum etiam, et quidem Magnorum Illustriumque Virorum consilia in auxilium adhibui, quo factum est, vt etiam institutum meum, quam plurimi illorum, reuera probarent, imo et consilio, commendatione, atque auxilio plerique egregie promouerent. Cogitanti vero mihi iam saepius de his et similibus Rei nostrae Literariae argumentis, et post collectum mediocrem Apparatum, de via potissimum eius expromendi optima, sollicito, opportune in manus inciderunt aliquot accuratiora Vicinorum Eruditorum Scripta, aetate potissimum recentiori edita. Quae simul ac perlustrassem, illico animaduerti, Methodum plerorumque, in primis Celeberrimi CHRISTOPHORI AVGVSTI HEVMANNI, adeo facilem esse, vt etiam rebus nostris magnam partem accommodari possit. Quibus in tractandi

tractandi methodo ducibus, coepi tandem *Historiam Hungariae antiquae, medii aevi, atque novae, Literariam*, in certum quoddam *Systema* redigere, et praefultis, de *natura*, ac *constitutione* illius, vt et *Scriptoribus* nonnullis, quae iam *DEI GRATIA*, *prodeunt*, *Prolegomenis*, Libro I. *Originem Literarum varii generis, et Artem Scribendi variam*; II. *Studiorum Literariorum prima incunabula, incrementa, fatalesque conuersiones*; III. *Artes ac Disciplinas, Musarumque Hungaricarum Domicilia*; et denique Libro IV. *Scriptores et Scripta praecipua*, exponere. Fateor libenter, me, ab laudatis iam Viris, quod ad communem illis, cum reliquis Europaeis Eruditis, Methodum attinet, non parum auxilii cepisse: longe tamen melius mecum actum fuisset, si Domesticos Scriptores, qui non tantum Methodum, atque generalia quaedam momenta, verum etiam ipsas speciales doctrinas, et id genus alia, suppeditassent, sequi licuisset. Sed quoniam haec felicitas mihi non contigit; imo ne Symbolis quidem quibusdam Eruditorum nostrorum, praeter sumtuosum meum, et infinitis pene laboribus collectum, ac cum praesentissimo vitae periculo conseruatum Apparatum, frui datum est: hinc etiam paulo timidius, ac nonnihil tardius procedendum duxi. Ne tamen Musae Patriae, quibus potissimum laborem meum consecraui, nobilissimi huius adminiculi vsu, cum detrimento, diutius carere debeant; neue etiam Eruditis, quibus institutum meum innotuit, mora longior bilem moueat; Censoresque nonnullos, iusto seueriores, acrioresque, quam quidem adhuc fuere, efficiat: igitur, constitui consilio quorundam, tenuia tantum quaedam *Historiae meae Literariae Lineamenta*, antequam corpus integrum ederetur, luci publicae, et quidem ob maximam sumtuum inopiam, per *partes*, exponere, similique instituto, *Operis*, quod molior, integram *faciem*, veluti in *Tabella*, adumbrare. Quem *Conspectum*, si quispiam Literatorum, illorum in primis, quibus vtcunque innotui, vel obiter inspicere dignatus fuerit, atque simul occasione ista, in thesauro suo librario, quod ad Classsem aliquam locorum hic indicatorum pertineat, documentum quodpiam insignius se possidere obseruauerit: illum ego per omnia Literarum Sacra, ipsam-

que communem Reipublicae Eruditae salutem, rogo, obtestorque, ne angustae Rei Hungaricae Literariae auxilio suo benignissimo deesse velit, mihiq;e, saltem Nomina rariorum Librorum, si forsan maiora citra molestiam praestare non possit, prima quaque occasione significare haud dedignetur. Id si fecerit, quod omnino plerorumque singularis humanitas, et maximum amplificandorum Rei Literariae incrementorum studium, certissime sperare iubet, habebit, non solum me, ad omne officiorum genus, ac in primis ad referendas pro collata Symbolae gratias, semper dum vixero promptum paratumque clientem: verum etiam Vniuersam Literatam Hungariam, vna cum illis, qui institutum meum dudum approbarunt, auxilioque Eruditorum dignum iudicarunt, maximopere sibi deuinciet. Locum, ad quem Symbolae commodè mitti possent, facile, pro prudentia sua Lector Peregrinus, et in Gentem Hungaricam Beneuolus, aut etiam Ciuis Rei Patriae Literariae commodorum studiosus, inuestigabit, modo facilem, iuuandi propositum nostrum animum, habuerit. Frequentes enim sunt, praecipue in *Relationibus Publicis*, occasiones, haec talia indicandi. *Documenta* vero cum typis edita, tum manu exarata, at non nisi *rariora*, reliqua enim vtcunque comparare licuit, desidero. His enim, quae adhuc, passim per Europam dissipata, latitant, ac instar phoenicis conspectum humanum fugiunt, si ad Apparatum illum, quem possideo, accederent, egregie sane *Hungaria mea Literata* adiuuaretur, ac tanto etiam citius lucem publicam conspiceret. Magnam enim eiusdem partem iam congestam, ac digestam possideo, haud pressurus eam nonum in Annum, si modo Maecenatum, quorum omnino tanta est apud me penuria, vt ipse et Historicum, et Patronum, et Bibliopolam agere cogar, fauor, Eruditorum consulendi ac iuuandi facilitas, et illorum denique, qui hanc in lucem proferri velint, opera non defuerit. Reuera, sit modo Numen propitium! opprimi me onere laborum malo, quam quod semel, honestis, aequis, ac iustissimis ex causis, suscepi, cum dedecore deponere, aut spe inani, pollicitationibusque nimis, Orbem Eruditum lactare, atque deludere. Interim, quoad *maius* istud, iustumque *Opus*, ita vti decet, supplere, digerere,

digerere, elaborare, atque edere licuerit, placuit, vti dixi, consilio nonnullorum Eruditorum, saltem *Prima* ac tenuia quaedam eius *Lineamenta*, et quidem illa etiam, ob inopiam Bibliopolae, non nisi certas per *partes*, publicare. Tardus tamen in continuandis huiusce *Lineamentis* non ero; quin potius omnem adhibebo operam, ut haec, quae nunc, una cum integro *Operis titulo*, nec non *generali* ista *Praefatione* dedi, *Prolegomena*, memorati paulo antea *Libri Quatuor*, quamprimum excipiant. Quantum porro ad *documentorum*, quibus utimur, *praestantiam*, atque *fidem*, attinet, scias velim, ERVDITE LECTOR, Apparatum nostrum, nequaquam ex scrutis, et monstrosa quadam farragine, verum ex pretiosis, exquisitisque, ac magnam partem nondum editis, iisque optimae fidei monumentis, constare. Quorum praecipua, liberaliter TIBI indicassemus; nisi haec talia, suo tempore et loco commodius recenseri possent. Interim vel ex his, quae iam, AVSPICIO DIVINO, prodeunt, *Prolegomenis*, cum raritatem, tum fidem eorum, abunde cognoscere poteris, modo tenue nostrum *Specimen*, iudicio aequissimo aestimare volueris. Pleraque enim eiusmodi Scripta hic attigimus, quae TIBI ne fando quidem, quod pace TVA dixerim, olim innotuerant. Quae quidem nos, non ex *Catalogis*, aut aliis huius generis *Libellis*, huc transcripsimus, verum variis, iisque sumptuosis, molestis, ac plerumque periculosissimis itineribus Literariis collecta comparataque, possidemus. Singula praeterea nostro cum iudicio producimus, et quid, in quolibet Auctore laudandum, vel vituperandum sit, candide, sine ullo Nationis, aut Religionis studio praepiudicato, declaramus. Veritati enim aureae, non anilibus fabulis, litare constituimus, ac ideo etiam Res Patrias, a maleuolorum corruptelis grauiore interdum, at iusta atque summe necessaria censura, vindicamus. Quod seuerius institutum, nemo illorum, quos forsitan hic, paulo aliter, atque ipsis placuisset, perstrinximus, petulantiae cuidam nostrae, verum malitiae atque iniquitati suae, pro qua plerique nihil veriti sunt manifestam etiam veritatem misere opprimere, tribuere debet. Nihil ergo sine graui causa factum; nihil turpi partium studio commissum; nemo etiam, quan-

quantum existimamus, inique reprehensus, quin potius suum cui-
bet tributum est. Plura, quae forsitan hac vice moneri possint, de-
prehenduntur etiam passim in ipsis *Prolegomenis*, vtcunque comme-
morata. Quae cum hic contrahere non vacet; imo nec adeo necessa-
rium esse videatur: illic, si placuerit, videnda, et cum hac *Praefatione*
amice concilianda erunt. Neque enim licuit omnia ac singula, pro-
pter maximam animi perturbationem, corporis imbecillitatem, et alia
infinita pene incommoda, ita, vti quidem voluissimus, digerere, at-
que accuratius elaborare: multo minus errores typographicos, quos
in fine operis enumeravi, cauere potui, quorum admittio Typogra-
phi incuriae imputanda, mihi animi aegritudinem laboris-
que molestias non mediocriter auxit. Haec fere erant, LECTOR
ERUDITE AC BENEVOLE, quae TE, nescire nolebam. Quae, vt
pro humanitate TVA, benigne accipias, etiam atque etiam TE rogo.
Bene equidem noui, haec, quae *primi*, nimirum, *Tyrocinii Literarii*
Speciminis loco, in publicum, e pistrino nostro emittimus, non esse
optima, neque satis exulta ac perpolita: at meliora in praesens dare,
causae variae, iam saepius pene cum lacrymis a nobis commemoratae,
prohibuerunt; daturus tamen breui, si non aurea, aut marmorea,
vtiora saltem. Quibus, si quid addendum, aut demendum etiam
LECTOR Eruditus obseruauerit, candide et humaniter aperiat, habe-
bit me profecto morem sibi gerentem. Sin autem aliter quispiam
mecum egerit, et Specimen meum, Catonianis, et nescio quibus aliis
mordacibus, ac iniquis censuris, vexauerit: illum ego an responso
aliquo dignaturus sim, quando inanes liticulas serere non vacat, imo
nec lubet, nondum apud me constitui. Censor enim Peregrinus, nostra
prius, ex genuinis, sincerisque Eruditae Antiquitatis Hungaricae Fonti-
bus, haurire; Domesticus vero praesentibus meliora dare, iure meri-
toque obstringitur, antequam mea verbis iniuriosis aggredi, aut etiam
reicere audeat. Atque haec Lex sancta esto. Ita valeas, LECTOR
BENEVOLE, et conatibus meis arduis, consilio, fauore, auxilioque
TVO benignissimo, faueas velim. Dabam die 18. Aprilis,

A. R. G. CIO DCCC XLV.

HISTO-

HISTORIAE HUNGARICAE LITERARIAE LINEAMENTORVM PROLEGOMENA

DE
NATVRA, PARTIBVS, ADMINICVLIS, ET ID
GENVS ALIIS MOMENTIS HISTORIAE
HUNGARICAE LITERARIAE.

§. I.

apientissimus huius vniuersi molitor atque *Modus ac*
effector, DEVS, cum nihil frustra in rerum *quirendi co-*
natura conderet: tum maxime homini sen- *gnitionem*
sus et mentem, sua sponte operosam, ideo *historicam,*
dedit, ne vitam turpi otio, et silentio per- *varia illius*
appellatio,
et usus.
petuo, transigeret; ^a verum, vt conditoris sui summam sa-
pientiam in stupenda mundi huius machina conspicuam,
non magis attente, quam pie, admiraretur, et, quibuscun-
que posset laudibus, palam praedicaret. Iustum enim et
aequum est, vt quilibet mortalium, pro ingenti illo Numi-
nis benignissimi munere, animo nimirum, et viuaci, sem-
perque actiuo ingenii acurpine, DEVM immortalem, sine
inter-

intermissione veneretur. ^b Quo dum officio defungimur, resque sapientissime conditas, et adhuc conseruatas confideramus: deprehendimus sane, multa, et varia, iam inde a primis annis, in orbe terrarum existisse, imo subinde alia atque alia, nouasque rerum vices, ac temporum vicissitudines, contingere. ^c Quae omnia, et singula, siue publice, siue priuatim, siue etiam in hoc vniuerso gerantur, communi rerum singularium nomine, venire solent. Atque horum notitia dicitur *cognitio historica*, nec non *cognitio rerum singularium*. Quam tamen Philosophi *vulgarem*, quod vulgo etiam nota, et *infimum cognitionis humanae gradum*, quia ope sensuum acquiritur, appellant: *philosophicam* tamen *cognitionem*, quemadmodum aliarum quoque scientiarum magistri doctrinas suas, non possunt non eadem substruere. ^d

a) Eleganter hanc in rem SALLVSTIVS sub ipsum initium *Bellæ Catilinae* scribit, qui videndus.

b) Reuera, quale, et quantum, DEVS, beneficium homini contulerit, cum ipsi mentem sanam semperque agentem, sensus praeterea viuidos impertiuir, satis dici, credique satis nequit; praesertim quod his adminiculis adiutus, non tantum innumerabiles calamitates propulsare, verum etiam variis necessitatibus, quas sibi culpa sua attraxerat, succurrere, imo illis confectis, interdum etiam iucunda procurare potest. Vberiore accuratioremque horum considerationem legis apud IO. EVDOV. VIVEM, in *Libris ipsius aureis, de Discipp. Tom. I. lib. 1. et Tom. II. lib. 1.* sub initium edit. *Coloniens.* C1310C XXXVI. 8.

c) Vt iam de vario hominis iure in naturam, in principe nostrum parente, ADAMO, amisso, amplius non alia, quam beneficio artium ac scientiarum, via, recuperando, nihil dicam. De quo consuli meretur M. IO. BAYERI, Eperientis, *Filium Labyrinthi, in praef. isagog. phoenom. 1. seqq.* quod prodiit *Casson.* C1310 CLXIII. 8.

d) Experientia testatur, et fatentur vltro Philosophi, in primis recentiores, quos vide passim. Quanto autem reliquis disciplinis cognitio historica sit emolumento, inter omnes constat. De literariae vero, ac praecipue Hungaricae, vtilitate, mox dicetur.

§. II.

Cum vero res illae singulares, hoc est, res publice, priuatim, et in natura gestae, ac memoria hominum dignae, adminiculo sensuum ^a percipiantur; talium vero rerum numerus sit infinitus: patet hinc, pauca nos, sensibus experientiaque nostra percipere posse; verum plurima quemlibet literatorum diuturnae aliorum obseruationi debere. Qua in re, si noluerimus vel ipsi decipi, aut etiam alios decipere, iudicio ac prudentia opus est. Quare, cum noticia illa rerum singularium vel nostro, vel alieno studio, longoque rerum vſu comparetur: vltro hinc consequitur, *neminem in historia affirmare ac docere quidpiam debere sine propria experientia, fide digna relatione, et documentis idoneis.* Quod nisi fiat, mendaciorum, et anilium fabularum, plena erunt omnia.^b

a) Secundum §. I. proxime praecedentem.

b) Abundant instar Camarinae huiusmodi sordibus cum veteres, in commemorandis rebus Scythico-Pannonicis, tum recentiores nonnulli, in exponendis Hunno-Hungaricis. Ita HESIODVS in *Theogom.* v. 304. seq. HERODOTVS in *Melpom.* siue *Lib. IV. p. m. 222. seq.* et DIOD. SICVLVS *Bibl. hist. Lib. II. cap. 43.* nescio, ex qua monstrosa, humanae nimirum ac serpentinae naturae virgine, maiores nostros, Scythas, ortos fuisse referunt: ita multa alia, passim in scriptis suis, quae nunc breuitatis causa praetereo, de iisdem Scythis, ingeniose comminiscuntur. Pannonios etiam, ex Polyphemis et Cyclopibus, per Pannonium quendam descendisse, APPIANVS tradit, in *Illyr. init.* Quos tamen alii, quemadmodum etiam Hunnos, cum ficto commentitioque ANNII VITERBIENSIS BEROSO, ex fabuloso quodam, et a priore diuerso Pannone, atque Hunno, ridicule deducunt. IORNANDES quoque Episcopus alioqui christianus, strenue mentitur, dum *cap. XXIV. p. m. 203. seq. de Rebus Geticis*, Hunnos, ex sagis, a siluestribus hominibus compressis, natos fuisse, ait. Hos tamen omnes lepidos originum nostrarum fictores ac pictores, superauit malitia mentiendi, PHIL. ANDR. OLBENBURGERVS, scriptorum CONRINGII plagiarius turpissimus, qui in *Theſaur. rer. publicar. Part. IV. pag. 420. seqq.* quantis calumniis affectit gentem Hungaricam, pudet referre. Plura alias.

§. III.

*Nius
Hum-
litera-
vius
ta ge-
com-
antur.*

Dictum est, ^a rerum singularium numerum infinitum esse,
 ac proinde cognitionem etiam historicam latissime patere,
 prouti complectitur vel reipublicae ciuilis, vel sanctioris, vel
 literariae facta atque fata varia; vel denique ea, quae in na-
 tura huius vniuersi, vt iam alia praeteream, contingunt. ^b
 Hinc ego missis reliquis, gesta et acta tantummodo eruditio-
 rum, memoria digna, et literarum originem, incrementa,
 ac vtramque fortunam, commemorando prosequar. Sed
 quia hic quoque labor in immensum excreceret; nec desint
 praeterea, tam peregrinorum, quam indigenarum, multiiuga
 eruditione clarissimi viri, qui, cum vniuersae huius disciplinae
 praecipua argumenta ^c curatius exposuere; ^d tum in primis
 patrium atque domesticum fundum, plerique exterorum
 egregie sane excoluere: ^e ego in praesens non nisi laudati
 iam studii literarii, partem relictam, et veluti fatis mihi ser-
 uatam, nimirum, *Historiam Hungariae* antiquae, medii aevi,
 atque nouae, non neglectis penitus annexis illi olim ac hodie
 prouinciis, *Literariam*, praesertim destitutus accuratioribus
 huius generis scriptoribus, Marte meo, ^f quantum licue-
 rit, explicabo, et, passim sparsa in vnum colligendo volu-
 men, illius lacunas explebo. Quod antequam fiat, dabo
 eius definitionem, vt et rei nostrae literariae periti, descri-
 ptionem; commemorabo praeterea non tantum naeuos va-
 rios, verum etiam virtutes et ornamenta praecipua, quae
 hanc artem commendant. His pro instituti ratione expositis,
 fidei quoque historiae nostrae literariae iniciam mentionem;
 indicabo praeiudicatas opiniones; subiiciam porro cautiones,
 tironibus in primis, apprime utiles, vna cum praesidiis, in
 hoc studiorum genere necessariis. Nec partes, cum maio-
 res, tum minores, methodum item, fontes, auctoresque
 nonnullos, qui de re patriae nostrae literaria scripserunt,
 quemadmodum etiam alia huc spectantia adminicula, pror-
fus

ſus intacta relinquam. Quibus omnibus ultimo addam eruditorum querelas, cenſuraſque nonnullorum iuſto rigidiores, atque ita, integram, Hiſtoriae Hungaricae Literariae, breuiter adumbratae, et momentorum, quae generatim afferri debebant, tractationem, abſoluam. In qua ego adornanda breuior omnino eſſe potuiſſem, niſi primus, quod ſine arrogantia dixerim; in gente noſtra Hungarica, Hiſtoriam domesticam literariam, vniuerſam, in ſyſtema quoddam cogere aggreſſus fuiſſem. Cum ergo non habeam, quo Lectorem eruditum, ac in primis ciues meos, remittere poſſim: ea omnia, quae ad hoc inſtitutum rite cognoscendum pertractandumque pertinere videbantur, ſtudio et data opera commemoranda fuere.

a) Nimirum .§. 2.

b) Vnde nata varia Hiſtoriae vniuerſae diuiſio. Cuius alii plures, pauciores alii, claſſes conſtituunt. Hos tamen omnes acerbius perſtringit, coryphaeus criticorum, IAC. FRID. REIMANNVS, in *Spec. Introductionis in hiſt. lit. cum vniuerſam tum Germaniae*, CIO IO CC VIII. 8. Halae primum edito, ac iterum ſimili forma *ibid.* CIO IO CC XXI. reuſo, *Lib. I. ſect. 1. quaest. 18.* Hiſtoriamque integram, non niſi in Ciuilem et Literariam diuidit.

c) Quanquam iam multi paſſim huius generis ſcriptores reperiantur: tamen etiam nunc Hiſtoria Literaria vniuerſalis, ſatente ingenue inter alios celeberrimo quondam polyhiſtore, IO. ALB. FABRICIO, in *praef. PETR. LAMBECHII Prod. hiſt. lit.* praemiſſa, et ſuffragante illi, Cl. VIRO, CHRISTOPH. AVG. HEVMANNO, in *Conſp. reipubl. liter. c. I. §. 2. et c. II. §. 2.* admodum eſt imperfecta, cuius etiam ſyſtema plenum fruſtra expeetatur. REIMANNVS quoque libro commemorato, ac praecipue in *praef.* multum conqueritur de inopia introductionum accuratiorum in Hiſt. literariam, multoſque eodem loco huius diſciplinæ naeuos atque lacunas notat. Quem tamen ſaepius nimium haec in re eſſe, et praeter neceſſitatem ſubinde aliquid deſiderare, docuit, MICH. RICHEY, Prof. Hamburgeniſum digniſſimus, in *Progr. de eo, quod nimium videtur in REIMANNI piis deſideriis hiſt. literariae.* conf. etiam BVRC. GOTTHELF. STRVVI *Introduc. in notit. rei liter. et vſum*

6 HISTORIAE HVNGARICAE LITERARIAE

bibliothecar. Francos. et Lips. CIO IO CC XXIX. 8. quintum editam, cap. I. pag. 60. seq.

d) Historiam Literariam vniuersalem exposuerunt: PETR. LAM-
BECIVS, DAN. GEORG. MORHOFIVS, BVRC. GOTTH. STRVVIVS,
IAC. FRID. REIMMANNVS, GOTTL. STOLLIVS, MART. SCHMEI-
ZELIVS, CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVS, aliique, alibi videndi.

e) Ita HYACINTH. GIMMA exposuit Historiam Literariam Italiae,
IAC. FRID. REIMMANNVS Germaniae, sic alii aliarum regionum,
locorum, atque vrbium. Quorum tamen plerique amplo historiae
literariae nomine in angusto nimis significato vfi fuere, quod iam inter
alios, notauit MICH. LILIETHALIVS, in *Consult. de histor. liter. certae
cuiusdam gentis scribenda*, *Lips. et Rostoch.* CIO IO CC X. 8. edita, in
praef. ad lect. §. 2.

f) Placuit hic verba M. TVLLII CICERONIS, ex *Lib. III. cap. 7.
de Officiis*, paucis commutatis, ac adiectis nonnullis, accommodare. Ita
enim ille: *Hanc igitur*, inquit, *partem relictam explebimus, nullius ad-
miniculis, sed, ut dicitur, Marte nostro.* Reuera optime, nisi me omnia
fallunt, allata CICERONIS verba ad institutum meum quadrant. Nul-
lum enim scriptum ad hoc vsque tempus in lucem publicam prodiit,
quod Historiae Hungaricae Literariae accuratioris nomen mereretur, aut
saltem partem praecipuam complecteretur, quanquam iam nonnullos,
tenuiores tamen scriptores, huius etiam argumenti habeamus. Meo
ergo Marte, nullius expilatis scriniis, modo alii mea intacta reliquissent,
partem studii nostri historici relictam, et, ut iam dixi, veluti fatis mihi
seruatam, explebo, aut saltem explere conabor. In magnis enim,
addo ego, et difficillimis, ac in patriae dulcissimae gloriam et emolu-
mentum quam maximum vergentibus, voluisse etiam sat est. Hic
ego opprimi me onere laboris difficillimi, malo, quam id, quod mihi
amor patriae, boni ciuis officium, eruditorum querelae, et iniqua non-
nullorum gentis nostrae accusatio, semel imposuit, aut propter maxi-
mam monumentorum penuriam, deponere, aut etiam propter virium
imbecillitatem, sumtuum inopiam, et sexcenta alia mala, quae me vehe-
mentissime premunt, abiicere, nisi Numen sapientissimum aliter vo-
luerit, aut turbatus prohi dolor! Europae, ac praecipue Hungariae
nostrae, status, obicem posuerit, et manum, quod aiunt, de tabula,
continuatorum praesentium lineamentorum, retraxerit.

§. IV.

Litem, quam plerique circa Historiae vocem; origine Graecam, verum dudum ciuitate Latina donatam, variamque illius acceptionem, mouere solent, hic intendere nolo; neque etiam alias huius generis controuersias, quas iam satis superque multi eruditorum exposuere,^a commemorare volo. Quare ad ipsam rei *definitionem*, vt Philosophi loqui amant, venio, *Historiamque Hungariae Literariam, vel prouti viua voce et scriptis tradita, vel mente cuiuspiam comprehensa fuerit, breui, naturam rei explicante oratione, describam.* Est autem mihi illa *sensu priore*, nihil aliud, quam *rerum, in republica Hungariae literaria*, olim, et hodie, vere *gestarum*, decenti stilo, et iusto ordine, in memoriam et exemplum *facta expositio*. Siue, vt breuius dicam, est *literarum ac literatorum Hungariae antiquae atque nouae, iucunda, utilis, ac necessaria recensio*. *Posteriore vero significatu, habitum*, sic enim sapientiae magistris dicitur, *cognitionis Historiae Hungaricae literariae*, idoneis adminiculis, crebroque vsu, in proprium, ac aliorum emolumentum, comparatum, appellare eam placuit. Quem, si quis quotidiana exercitatione, in tantum perfectionis gradum deduxit, vt illum et prompta teneat memoria, et certo cum iudicio eodem vtatur: hunc ego iure meritoque *rei Hungaricae literariae peritum* nominabo. Qui nisi animum Historia Hungariae Literaria probe instructum habuerit, artemque eam tradendi tenuerit; omnia et singula, ex sua experientia, fide digna relatione, idoneisque monumentis tradiderit; turpe partium studium,^b coecas ac praeiudicatas opiniones,^c et inanem superstitionem,^d diligentissime euitauerit; et denique auditorem ac lectorem suum, quomodo nimirum ex rebus in republica Hungarica literaria gestis, et actionum Hungarorum eruditione clarorum serie, in memoriam et emolumentum praecipua transferre, aliorumque exemplo sapere posset, docuerit:

rit: profecto, viri, rei nostrae literariae bene gnari, nomen, atque decus, eo, quo par est, iure, nunquam tuebitur. c

a) Iam enim satis copiose, satisque erudite, de his et similibus egit, inter alios celeberrimus polyhistor, MART. SCHMEIZELIVS, Corona-Transiluanus, nunc in Fridericiana Halensium Academia, Professor meritissimus, in *Præcogn. suis histor. civil. et eccl. vniuersalis*, quae prodire in lucem *Ienae* in 4. et quidem illa primum CIO IO CC XX. ac iterum CIO IO CC XXX. haec vero CIO IO CC XXI. Quibus addi potest *Introd.* quoque ipsius in *Histor. liter. vniuersalem* CIO IO CC XXVIII. etiam *Ienae* in 8. idiomate Germanico publicata. Alii alibi videndi.

b) Quo potissimum, quod dolendum! laborant plerique ciuium nostrorum in describenda repurgatorum sacrorum antiquitate erudita. Nolo in ipso statim operis limine, longum, plenumque odii, exemplorum catalogum, contexere, et huius generis, quanquam aequissimis, expostulationibus, a lectione libelli mei, quempiam deterrire. Nec video etiam adeo hoc esse necessarium, cum id luculenter pateat cuilibet sincero atque candido Lectori, vel ex vnica PAVL. EMBER DEBRECENI, viri alioquin eruditi, atque strenui rerum Hungariae sacrarum indagatoris, *Histor. Eccl. Reform. in Hungaria et Transilvania*, studio et opera FRID. ADOLPH. LAMPII, *Traiecti ad Rhen.* CIO IO CC XXVIII. 4. edita. Hic enim in laudato vtilique opere, omnem fere, cum sacrorum, tum literarum, ab Augustanae Confessione addictis factam patriae nostrae restitutionem, reformatis suis, sic enim appellari volunt, doctoribus, audacter adscribit; atque ita, de vtraque republica domestica optime meritos heroas, quibus etiam ipse plurimum debuit, debito honore, non sine manifesta iniuria, priuat.

c) Praejudicatae opiniones plerisque rerum nostrarum scriptoribus ita lumina ademerunt, vt fictas commentitiasque fabulas, non erubescant vero antepone. Quod iam notauit inter alios FRANC. FORIS OTROKOSI, in *Origin. Hung.* SAM. TIMON, in *Imag. antiqu. et nou. Hung.* et GODOFR. SCHVARTZIVS in *Initiis Religion. Christian. apud Hungaros.*

d) Huius quoque exempla sufficientia in scriptoribus nostris, in primis vero ad rem sacram spectantibus, Lector candidus inueniet. Quare materiam nimis ingratam multis exaggerare nolo. Sufficit rem veluti digito indicasse.

e) De-

•) Descripti hic rei Hungaricae literariae peritum, non qualis forsan existeret, sed qualis desideraretur. Quem ego non nisi ex pluribus demum literatissimis patriae nostrae viris compositum sperare audeo. Nam neque ipse CICERO talis orator fuit, qualem eruditissimo pulcherrimoque illo commentario, *de Oratore*, descripsit.

§. V.

Sed qua demum ratione, infinitis vndique obstantibus malis, ad tantam rerum eruditarum cognitionem, prudentiamque tantam quispiam perueniat, quantam rei nostrae literariae perito necessariam esse dixi, pene non video. Nam quod iam dudum principes reipublicae literariae viri, in explicanda vniuersa eruditionis humanae Historia questi fuere, magnam illius hodieque esse imperfectionem, incertitudinem summam, dissensum et obscuritatem maximam: ^a illud hic quoque de re nostra literaria, prioris illius parte, infelici quodam fato sine cultura relictā, ^b merito affirmari potest. Tantum enim abest, ut systema aliquod disciplinae huius habeamus; ut et partes, non nisi in residuis Pannonico-Hungaricis ruderibus, tristissimisque cadaueribus, insano quodam labore quaerendae sint. ^c Quod desperatum malum, quantam rei nostrae literariae arguat imperfectionem, dici satis nequit. Praeterea cum notitia historica, quae ope sensuum potissimum acquiritur, sit cognitio rerum singularium; ^d singularia vero sint infinita: fieri non potest, ut quilibet rei Hungaricae literariae peritus, omnia singularia experientia propria, eaque sufficienti, percipiat; sed pleraque, imo plurima, ex aliorum manca, mutila, et saepenumero falsissima narratione haurire debeat: ^e vnde quanta Historiae nostrae eruditae accedat incertitudo, iam satis cuilibet, recte iudicanti, patet. Accedit ad hoc malum et illa pestis, quod multi rerum nostrarum scriptores, vel vitio iudicii, aut fontium penuria, vel detestando partium studio, vel denique multis aliis ex causis, inter se pugnancia sibi opposuerunt:

Naturae
disciplinae
varii.

ex quibus non potuit non vberissima litium seges nasci, et maximus rerum traditarum exoriri *dissensus*. *f* Auget porro ac vrget vehementissime hanc fundi nostri literarii calamitatem et illud, quod plerique atque in primis linguae Hungaricae, rerumque nostrarum expertes, nomina propria cum locorum, tum maxime hominum insigniter corruerunt, nonnulla, et quidem summe necessaria, plane omiserunt; alii rerum gestarum narrationem sine delectu rerum, sine causis euentorum, sine vlllo denique ordine, obscura interdum breuitate, speciosoque Poëtico, et magis Mythologico, quam Historico ac Latino dicendi genere vsi, perperam exprefferunt: *z* vnde iterum, quid, quaeso, aliud, quam *obscura* nox, et tenebrae, plus quam Cimmeriae, expectandae? Quas nemo vnquam mortalium, quantum ego existimo, ita dissipabit, vt rebus nostris obscurissimis lucem omni ex parte claram accendere queat, si vel HERCVLEM, sole meridiano instructum, in auxilium vocauerit.

a) Cuius rei iam §. 3. *not. c.* facta quaedam^o mentio. Plura videnda passim in auctoribus.

b) Vt iam commemorato §. 3. monitum fuit.

c) Modo inueniri possent. Vbi enim ingentes illae opes literariae? vbi incomparabilis ille *thesaurus Budensis* CORVINIANVS? cheu! misere et fataliter periit, occupata a SOLYMANNO regia Buda, dum annos vix LX. steterat. Dignus profecto, quem IUSTVS LIPSIVS cum IO. ALEXANDRO BRASSICANO defleret. Vbi sunt *deliciae* illae, et *oblectamentum* in vtraque fortuna vnicum, VITÆZII, Archiepiscopi Strigonienfis, *librarium*, quod ille magnis expensis comparatum, miraue arte exornatum, in arce Strigonienfi collocauerat? annon et hoc capto per vim barbarorum Strigonio, vltimum illud, quod thesaurus Coruinianus, fatale exilium, extremumque exitium tulit? Vbi denique *splendor* ille, et *ornamentum* maximum arcis Třak-Tornensis, *literario-nummarium*, NICOL. ZRINII? nimirum, vna cum conditore suo, ZRINIO, proh dolor! fatis cedere, et misere occumbere debuit. Hic ipse fuit, cum commemoratorum trium praestantissimorum, tum multorum aliorum
eti

rei nostrae literariae cimeliorum, tristis, et in seram usque posteritatem deplorandus interitus. Quae reipublicae Pannonico-Hungaricae literariae ingentia damna, Bibliothecarumque exquisitissimarum fatalia intertrimenta, vti nullo vnquam pretio redimi, ita etiam nulla prorsus humana diligentia, saltem ex parte aliqua, credo posse reparari: quippe quarum *pars* captiua in barbaram Turciam ducta; *pars* rapido Danubio, detractis Codicum prius instar belluinarum exuviarum auro et argento distinctis thecis, hausta; *pars* denique incendio, flammis, aliisque nefandis flagitiis, usque ad extremum, nec vnquam, sine lacrymis, et execratione memorandum, interitum, vastata fuit.

d) Secundum §. 1. et 2.

e) Dabo huius rei exempla suo loco et tempore luculentissima. Nolo enim Prolegomena ultra modum extendere, et omnia, quae forsitan afferri possent, in ipso statim aditu veluti effundere.

f) Quod vitium, cum alibi, tum maxime circa origines, antiquitatem eruditam, sacrorum puriorum, literarumque primam in patriam nostram immigrationem, et factam deinde restorationem, rem Hungariae eruditam vehementissime corrumpit. Vti iam inter alios ciues diligentissimus antiquitatum Hungaricarum indagator, FRANC. FORIS OTROKOCSI, laboriosus SAM. TIMON, et clarissimus GODOFR. SCHWARTZIVS, locis ad §. 4. not. c. memoratis, praeclare monuerunt. Quare legendi interim illi, quoad huius quoque rei exempla proferam. conf. etiam §. 2. not. b. vbi nonnulla huc spectantia occurrunt.

g) De his confer MART. SZENTIVANY *praef. ad lectorem Dissert. Paralipomen. rerum memorabilium Hung.* praemissam. consule insuper experientiam, et aduerteres non tantum deprauate, sed etiam barbare, ac horride multa a rerum nostrarum scriptoribus exarata fuisse. Quae quantam rebus nostris literariis obscuritatem afferant, facile, vel me tacente, quilibet vltro colliget.

§. VI.

Ceterum haec commemorata Historiae nostrae Literariae *Virtutes* vitia, quantum mihi videtur, tanta non sunt, vt reuera *item, o* ea omni prorsus fide carere debeat, et ideo etiam nullam *menta, r* culturam, aestimationemque mereatur. Non enim tota est *sita, et* *tionet* *discere. nullae*

discrepans, imperfecta, obscura, atque incerta; sed pars duntaxat haec, ista, vel illa. *Omnem ergo fidem historiae huius Pannonico-Hungaricae negare, est omnem humanum sensum exuere*: ut omnino, naturam, omnibus alioqui mortalibus communem, corrupisse, et amorem, ac pietatem, patriae debitam, decoxisse videantur, qui raro bene, ac honeste, de literis et literatis domesticis loquuntur, ac pleraque contentim rident, et instar anilium fabularum eleuant, atque sic fidem disciplinae huius nobilissimae traducunt. Quo fit, ut, exuta veluti humanitate, tandem ipsum vinculum, quo arctissime iungimur, literatamque consuetudinem, e medio eruditorum pene auferant. Sed neque totum rei publicae Hungaricae literariae corpus, naevi, maximo cum dolore enumerati, ita foedarunt, ut nulla prorsus in eo dignitas, nullaque *iucunditas*, quae nos, ad sui admirationem inuitare, et nonnunquam veluti rapere posset, inueniretur. At, si neminem ad strenuam disciplinae huius culturam iucunditas, atque dignitas illius allicit; saltem inuitare illum, et veluti stimulis impellere debet, studii tam praestantis, maxima utilitas, et ex hac profluens summa necessitas. Quantum vero valeat ad delectandos recreandosque animos, cum vniuersa, tum nostra etiam Ciuilis ac Literaria Historia, testantur inter alia domestica exempla, Poëtarum vtriusque sexus, in regia potentissimi ATTILAE, iucundae, et plerosque maiorum nostrorum ad lacrymas usque permulcentes, factorum praeteritorum narrationes; cuius rei usus apud MATTHIAM quoque CORVINVM, inuictissimum illum eruditissimumque Hungariae Principem, frequentissimus fuerat. Quo laudabili instituto, quia hodie etiam nonnulli scholarum nostrarum magistri vtuntur, ac subinde, prudenti sane consilio, utile dulci miscēt: facile, multos iuuenum, illorum quoque, qui Musis alioquin parum delectantur, ad se pertrahunt; cum tamen alii, qui non nisi dapes memoriae

infa-

infarciendas proponunt, quos instituant, paucissimos numerent. *Dignitas* autem huius artis, inde potissimum aestimanda venit, quod rerum patriae nostrae literariorum periti, longè faciliorem ad ipsorum Principum aulas aditum habent, quam alii, aliis disciplinis scholasticis imbuti. Ita ob variam rerum eruditaram notitiam, MARCVM GALEOTTVM, ANTONIVM BONFINIVM, PETRVM RANSANVM, IANVM PANNONIVM, aliosque magnificet, et in deliciis habuit, iam laudatus CORVINVS: ^e Augustissimi Austriacae Domus Principes, impense amarunt, et in aula sua fouerunt, ANDREAM DVÐITHIVM, IOANNEM SAMBVCVM, STEPHANVM ISTVANFFYVM, PETRVM de REVA, ac reliquos huius generis heroes: ^f gloriosissimae denique memoriae Imperator, CAROLVS VI. MATTHIA BELIO; ^g alii aliis maximopere delectabantur. Ne vero tantum iucunditatem ac dignitatem Historiae nostrae Literariae exaggerare videar, addendum quoque illud, quo fere magis delectantur homines, vtilitatem intelligo et necessitatem, ex illa singulari quodam nexu fluentem. Tanta profecto est in vita erudita atque in omnibus disciplinis Historiae huius Literariae *utilitas* ac *necessitas*, quantam quis vix animo concipere, ne dum verbis exprimere valeat. Quis enim ortum, incrementa, et fata varia artium ingenuarum, qua occasione, et quo potissimum tempore, vel domi inuentae, vel aliunde in patriam nostram introductae fuere, sine Historiae domesticae Literariae lumine cognouerit? quis sine eo cognitis vteunque primis studiorum initiis, praeiudicatas opiniones, ^b quibus saepe a puero imbuimur, mature ac oportune deposuerit? quis in cursu literario, et via virtutis, quae fugere, et quae sequi oporteat animaduernerit? quis ordinem discendi, quo nihil in vita erudita diuinius, sed neque magis varium ac mutabilius, perceperit? quis denique ciuium, singulari magnorum gentis nostrae virorum exemplo, via re-

gia, ad altiora, summosque eruditionis honores, sine hoc nobilissimo, vtilissimoque adminiculò, grassari nouerit ac potuerit? Profecto, nisi me omnia fallunt, nemo. Quare, siquis Hungarorum, artibus ingenuis deditorum, turpitudini sibi non ducit Literariam hanc adeoque domesticam Historiam ignorare, in eaque errores grauissimos committere; illum saltem enumerata, vt dixi, commoda, ad strenuam illius culturam, pertrahere debent. Quod si factum fuerit, non possumus non magna illa impedimenta superare, ac saltem praecipua rei nostrae literariae perito necessaria requisita, atque ornamenta eximia, consequi. Haec vt nobis felicitas tanto facilius contingat, necesse est, vt *iudicii* tam *logici*, quod res lectas vel narratas diiudicet, verumque a falso et vero simili discernat, quam *moralis*, quod diiudicatum et discreta, ad vsum vitae applicet; nec non *memoriae* firmac, vt omnia recte teneat, facultatem habeamus: vt *praeiudicatas opiniones* mature deponamus, et harum loco *cautiones*, amplissimum hocce studium tractaturo summe necessarias, menti infigamus: vt *diligentia* improba haec sacra adeamus: vt denique *ordine* naturae rerum conuenientissimo procedamus, nimirum, a summis doctrinae, ad partes reliquas, momentaque singula, et quidem si Historiam nostram Literariam ex instituto excolere voluerimus, diligentius, sin minus; saltem mediocriter. i

a) Nolo rei notissimae exempla ingrata afferre, et illos, quibus plus otii ad litigandum quam mihi suppetit, et qui optima quaeque in pessimam detorquent partem, in me concitare. Illud saltem doleo vehementissime, quod paucis ciuium res nostrae literariae curae cordique sint, nec vlla fere dentur in patria nostra, quemadmodum apud alias nationes, eruditorum mutua commercia, in emolumentum reipublicae literariae suscepta; quin potius illorum etiam conatus, qui in communis patriae gloriam quidpiam honesti suscipiunt, variis modis impediuntur. Qua de re questus est inter alios, eximius polyhistor, FRANC. PARIZ PAPAI, in *praef. Dictionario Latino-Hungarico, Leutschow.*

CIO IDCC VIII. 8. mai. praemissa, et Cl. V. MATTH. BELIVS, in *praef. Prodroimi sui Norimb.* CIO IDCC XXIII. *fol.* Laudabilem commerciorum eruditorum consuetudinem commendabat nostris maximopere, excellentiss. DAN. FISCHERVS, M. D. *Epistola* doctissima, qua anno CIO IDCC XXXII. *eruditor Pannoniae ad Acta physico-medica colligenda ac edenda perhumaniter inuitauerat.* At, quantum profecerit, experientia testatur. Simile *Consilium*, excellentiss. CAR. FRID. LOEW, eiusdem artis salutaris Doctor, *de conscribenda Flora Pannonica*, cum eruditis tam exteris quam domesticis A. CIO IDCC XXXIX. communicauerat. Qui, an felicior fuisset excellent. ac ampliss. FISCHERO in exorandis ciuium animis, et lucrandis symbolis literariis, euentus docuisset, nisi virum alioquin doctissimum, praematura morte erreptum, amissemus. Ad preces vero meas, vt et impedimenta, quae iam saepius, honestissimis meis conatibus, a plerisque obiiciebantur, quantum attinet, dicam breuiter, me, a ciuibus meis, ad hoc vsque tempus, paucissima documenta literaria obtinuisse; imo inuentos fuisse, qui literis dehortatoriis ac obiurgatoriis, variis colloquiis, quin etiam scommatibus, subtractione beneficiorum, et id genus aliis, quod pudet dicere, animum a proposito deterrere conabantur. Ego iui tamen contra audentior, existimans, cum sapientissimo Romanorum TULLIO, *eos demum me annos vere vixisse, et viuere velle, quos in praeclaro aliquo patriae commodo vel ornamento procurando conciliandoque consumerem, et inuandis Musis Hungaricis impenderem.*

b) Quas PRISCVS RHETOR, conuiuium ATTILAE, cui etiam ipse intererat, descripturus, in *Excerpt. ex Historia Gothica p. m. 128.* hunc in modum commemorat: *Adueniente vespere, sublati epulis, duo viri Scythae, coram ATTILA prodierunt, et versus a se factos, quibus eius victorias, et bellicas virtutes canebant, recitarunt. In quos conuinae oculos, vultusque defixerunt. Et aliis quidem versibus delectabantur, aliis bellorum recordatio animos exsuscitabat, aliis manabant lacrymae, quorum aetas affecta, reddiderat corpus effoetum, et imbecillum, ex quo eorum pugnandi ardor, et cupiditas, quiescere cogebatur. De puellis quoque, quae paulo ante reduci in Scythiam ATTILAE occurrerant, et odas ac cantilenas Scythicas cantarant, videndus idem PRISCVS l. c. p. m. 107.*

c) Testem huius rei oculatum habemus, MARC. GALEOTTVM, CORVINO nostro perfamiliarē, qui *de Dictis et factis ipsis cap. XVII.* sequen-

sequentia in rem praesentem commemorat: *Semper*, inquit, *in eius (Matthiae videlicet) conuiuio disputatur, aut sermo de re honesta aut iucunda habetur, aut carmen cantatur. Sunt enim ibi musici et citharoedi, qui fortium gesta in lingua patria ad mensam in lyra decantant. et cap. XXXI. Semper in eius domo aut oratur, aut studetur, aut carmen cantatur ad lyram.* Miscebat ergo sapientissimus Rex, seuerum atque vtile dulci. De quo instituto, qui plura cognoscere cupit, legat integrum MARCI GALEOTTI *Librum de Sapienter egregie et iocose dictis MATTHIAE I. Regis Hungariae, Viennae Austriae, MDCLXIII.* editum, ac iterum MDCC in *Collectione IAC. BONGARSII Francofurti* recusum, in fol. et addat huic ANT. BONFINII *Symposion trimeron, siue Dialogos III. de virginitate et pudicitia coniugali, Basileae primum MDCLXXII. 8. ac iterum MDCCXXI. 12. Francof. typis publicis exscriptos.* Quos libellos, tam ob facetiarum et historiarum varietatem, quam ob multiplicem eruditionem legisse, neminem poenitebit.

d) Ita quondam diligentissimus MICH. MISSOVICZVS, varietate studiorum iuuentutem patriam Rosnauiæ delectabat atque docebat: ita doctissimus DAN. PARSCHITZVS, Cremnitzii, frater vero ipsius CHRISTOPHORVS, Schemnitzii, celeberrimus MATTH. BELIVS, Neosilii, et Posonii, curiosus GEORG. BVCHHOLTZ, Kefmarkini, PAVL PETR. LENDRAY, Csetnekini, FRID. GVILIELM. BEERIVS, Posonii, IO. TOMKA SZASZKY, Iaurini, et Posonii, alii alibi, seueriores disciplinas amoenioribus Musis interponebant, et nonnulli illorum adhuc hodie interponunt, cum maximo discendum emolumento; reliquis, antiquitatis eruditae contemptoribus, vna cum iuuentute fidei suae commissa torpentibus, ac non nisi sacra glande atque fursure victitantibus.

e) Quam cari, hi et alii polyhistores, Ciuilis ac Literariae Reipublicae Pannonicae Principi, CORVINO fuerint? longum esset, vel strictim commemorare. Certe GALEOTTVM, apud inuictissimum sapientissimumque Regem, palmam amicitiae tenuisse, testatur *liber* ipsius, *de Dictis et factis Matthiae*, et ANT. BONFINII, qui non minus gratia atque auctoritate apud illum, Reginamque BEATRICEM, valebat, *Symposion trimeron.* PETRVS VERO RANSANVS, de effusa, Regis gloriosissimi, munificentia, ita conuictus fuerat, vt non satis esse existimaret, pulcherrimam rerum Hungaricarum epitomen viuo dicare: verum etiam fatis functum, magno studio et labore commendabat in nũmerum

rum diuorum referendum. vti legere licet in dicta iam *Epitome rerum Hungaricarum, Tyrnauiae*, C1010LXXIX. 8. typis longe curatius, quam alibi exscripta. IANVM quoque PANNONIVM, magnificisse, ac post fata etiam dilexisse CORVINVM indulgentissimum, vel inde colligitur, quod cum sacrum Basilicae Collegium, ob inanem merum, immortales eius exuias, diu inhumatas occultasset; ipse tandem forte fortuna Quinqueecclesias delatus, honestissimas IANI exequias, ne Poëta tam insignis, sepulcri honore fraudaretur, edixit. referente rem inter alios BONFINIO, *Dec. IV. lib. 3.* BARTH. FONTIVS, Florentinus, TAD. VGHOLETVS, NALDVVS NALDIVS, alique, ob variam eruditionem, apud eundem eruditissimum Principem in magno pretio fuere.

f) Ne istorum quidem erga Augustissimos Austriae Principes, et Reges nostros clementissimos, pietatem, et horum, in illos, singularem propensionem, in praefens vel breuiter attingere vacat. Nam quis FERDINANDI I. MAXIMILIANI II. et RVDOLPHI II. beneuolentiam, qua DVDITHIVM, SAMBVCVN, et ISTVANFFYVM complectebantur, pro merito laudare? quis gratiam MATTHIAE II. qua PETRVS de REVA vsque ad inuidiam fruebatur, verbis exprimere? quis denique aliorum Illustrium Virorum, et ob insignem rei literariae notitiam Principibus nostris acceptissimorum, felicitatem dignitatemque debitis laudum encomiis praedicare valeat? Quae tamen a nobis expectari poterunt, ea commodiori ac meliori occasione seruamus.

g) Quanti MATTHIAM BELIVM, Lutheranae alioquin Ecclesiae Pastorem, gloriosissimae memoriae Imperator, CAROLVS VI. fecerit? ex eo elucet, quod ipsum in vastissimo, et vndiquaque fluctibus saeuiente, rerum Hungariae Historico-Geographicarum oceano, clementiae suae ancora atque portu, tutum securumque reddiderit, vtque contra varias fortunae procellas, audentior iret, subinde blanda oratione incitauerit. Nouit hanc *Carolinam Clementiam* vniuersa Hungaria, admirantur exteri, *Belius* ipse, etiam post fata veneratur.

b) De praeiudicatis opinionibus, vulgo Praeiudiciis dictis, egit PAVL. MICHAEL RHEGENIVS, Claudiopoli Transsilvaniae oriundus, in erudita Praef. 10. CLAVBERGII *Physicae contractae* praemissa, de *Infantiae Praeiudiciis, tanquam causis imperfectionis humanae mentis in rebus cognoscendis*, quae prodiit Lips. C1010CLXXXIX. 12.

2) Ad totam hanc §. illustrandam ac amplificandam consule 10. LVDOV. VIVEM, *de Tradendis Disciplinis* Tom. II. lib. 5. p. m. 373. *seqq.* CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVM in *Consp. reipubl. liter. cap. I. §. 3. et 4.* MART. SCHMEIZELIVM in *Praecog. Hist. Ciuil. vniuersalis cap. I. art. 5. et in Praecog. Hist. Eccl. vniuers. cap. I. art. 5. nec non in Introd. in Hist. Literariam, aliosque.*

§. VII.

maior
sive li- **D**ata Historiae Hungariae Literariae definitione, illiusque periti descriptione; ^a commemoratis simul naeuis ac difficultatibus variis, ^b perinde ac virtutibus atque ornamentis huius studii praecipuis: ^c iam ad partes eius cum maiores, tum minores, generatim enumerandas, progrediar. *Partes maiores* siue *Libri*, certas in periodos, nonnulla segmenta, atque membra aliquot, si primum exceperis, diuisi, *quatuor* nobis operis praesentis, sua veluti sponte, nascuntur. Et, cum omnis eruditio, quae literis mandari solet, primum et ante omnia Artem scribendi expeditam requirat; hancque ipsam etiam Historia Hungariae nostrae Literaria, tanquam nobilissimum latissime patentis eruditionis adminiculum, desideret: illam, et quidem tam antiquam, quam recentiore, una cum origine, satisque variis literarum, inter alia argumenta *primo Libro*, quantum liceat, delineabo. Arte scribendi varia exposita, prosequar deinceps *Libro secundo* per seculorum interualla, latissime fusam Hungariae antiquae, medii aevi, atque nouae rem literariam. Qua occasione repetam ^d generatim serie chronologica ex omni memoria, quae studiorum literariorum apud maiores nostros origines, aut aliunde factae ad nos commigrationes, quae doctrinae, et artes, quo tempore, et loco potissimum floruerint? Praeterea earum antiquitates, progressus varios, variasque per diuersas orbis terrarum partes cum laudatis maioribus peregrinationes, declinationes, obliuiones, instaurationesque nouas commemorabo. Neque vltimo Sectas, Controuersiasque celebriores, Auctores praecipuos

cipuos, Libros, Scholas, Collegia, Academias, Ordines, et quaecunque demum ad rem praesentem, summatim exponendam, pertinere videbuntur, penitus intacta relinquam. Quam ego quidem commentationem ita instituam, ut non tantum parentum nostrorum Scytharum, horumque propaginis Hunno-Auarum, atque Hungarorum eruditione clarorum, habeatur ratio; verum etiam ut cognati coniunctique illis ab antiquo populi, nec non aliae nationes, tam ciuitatis, quam hospitii iure patriam nostram incolentes, attingantur. Emenſus ita infinitum pene rerum campum, data omnium fere studiorum literariorum generatim facta expositione; iam ex instituti nostri legibus, ad partes illorum nobilissimas, Artes nimirum ingenuas ac Disciplinas, more recepto, historice describendas, me conuertam. Quare *Libro tertio*, inquiram sigillatim, quae Artes ac Scientiae a maioribus nostris ipsis illorumque fociis inuentae, et quae ab illis etiam paulatim aliis ex regionibus beneficio commerciorum literariorum in patriam nostram allatae, paucisque non nunquam, uti fit, commutatis, ad usum publicum accommodatae fuerint: quae denique harum exstiterint incrementa, ac fata in progressu, causae obliuionis, iteratae instaurationes, Auctores, horum Patroni ac Maecenates, et id genus alia, ad hanc doctrinae praestantissimae classem pertinentia. Scientiarum enim atque doctrinarum domi inuentarum genuinam originem, et ab aliis gentibus detectarum aliunde factam in sedes nostras antiquo-nouas primam introductionem, vtriusque item occasionem, tradendique modum ac disciplinam accuratius nosse, non modo iucundum est, verum etiam utile atque summe necessarium. Artibus postremo ingenuis eodem libro annectentur Musarum Hunno-Hungaricarum cum memoratae antea peregrinationes variae, tum in primis fixa domicilia, siue Scholae, Collegia, Academiae, Societates item patriae nostrae religionis, una cum aliis huc spectantibus adminiculis, atque ornamen-

tis reliquis literariis. Tandem *Libro quarto* atque ultimo, de Viris Illustribus, operibusque illorum variis, parte, nisi me omnia fallunt, laboris suscepti difficillima, atque ideo etiam in finem commentariorum reiecta, more solito, agetur. Vbi ostendetur, neminem prorsus eorum omitti debere, atque adeo hic exulare oportere sexus etiam rationem, conditionem vitae, nationis diuersitatem, aetatis discrimen, et quemcunque demum religionis dissensum. De Libris quoque varii generis singularum Artium ac Disciplinarum, in certas materiarum classes diuidendis et accurato ordine in hoc eodem libro collocandis, atque debito cum iudicio recensendis, par esto ratio. Amicus enim Plato, amicus Aristoteles; sed magis amica veritas, quae virtutem etiam in hoste laudare iubet.

a) §. praecedenti 4.

b) §. nimirum 5.

c) §. proxime praecedenti 6.

d) Placuit hic verbis FRANC. BACONIS, Baronis de VERVLAMIO, ex *Lib. II. cap. 4. de Augmentis Scientiarum* desumptis, et paucis commutatis atque adiectis nonnullis mentem exprimere.

§. VIII.

<sup>s mino-
ue par-
ss.</sup> Quamquam vero haec Historia omnem fere latissime patentis Hungariae antiquo-nouae rem literariam ambitu suo complectitur: nihilominus tamen pro diuersitate Regnorum ac Prouinciarum Hungariae nostrae olim et hodie annexarum; populorum item, locorum, temporum, artium, similiumque argumentorum, variis etiam ac diuersis nominibus insigniri potest. Ita si quis proprie sic dictae Hungariae, vel Croatiae, vel Dalmatiae, vel Transsilvaniae, vel reliquarum Prouinciarum separatim *Historiam Literariam* exponeret, illa diceretur *Geographica*: si quis vnus tantum

Acade-

Academiae, ^a Coenobii, ^b Collegii, ^c Gymnafii ac Scholae, ^d Urbis item, nec non aliorum Hungariae nostrae locorum, literas ac literatos, vniuerfamque antiquitatem eruditam, explicare vellet, *Topographicam* appellare commodissime posset: si quis praeterea certae temporis periodi haberet rationem, certique temporis rem patriae literariam exponeret, *Chronologicam*: si vero huius vel illius Artis ac Disciplinae originem fataque varia enarraret, ^e *Technologicam* nominare deberet: porro si Vitae eruditione clarorum certi generis Virorum describerentur, *Biographicā*: ^f si denique praecipuae cuiusdam Disciplinae Libri recenserentur, *Bibliographicā*, ^g Graeco. vti etiam aliae enumeratae species, verum commodo, et iam dudum ciuitate Latina donato vocabulo talis Historia Literaria nuncupanda foret. Neque praetereundam existimo Codicis Sacri Hungarici, ^b Slauonici, ⁱ ac reliquarum. linguarum, quarum vsus in patria nostra inualuit; Sacrorum Hymnorum; ^k certorum Librorum; ^l et aliorum his similium momentorum, Historicam illustrationem. Quae omnia fere vilia, ne dicam ridicula atque inutilia ignaris, et rem domesticam eruditam parum vel nihil curantibus, videri possent: at vti ex sequentibus patebit, ea maximopere necessaria esse,prehenduntur. Ad has Historiae Hungaricae Literariae recensitas Species, atque partes minores, facile iam primam illam, et vniuersam hanc Disciplinam ambitu suo complementem, paulo ante exhibitam definitionem, ^m quilibet harum rerum studiosus accommodabit, si vel pauca commutare, et materiam, in qua potissimum versantur laudatae partes, adicere nouerit. Non enim magis inter se differunt, quam diuersa consideratione, quod in definitione semper indicandum erit.

^a) Huius exemplum esto Libellus, *de Ortu et progressu almae Archiepiscopalis Societatis Iesu Vniuersitatis Tyrnauiensis*, CID IO CCXXV. in 12. Tyrnau. editus. Item, *Historia Vniuersitatis Tyrnauiensis Soc. Iesu*, auctore

FRANC. KAZY, *S. I. Sacerdote, ad an. Christi* CIO IO CC XXXV. *eiusdem Vniuersitatis secularem deducta, atque edita ibidem* CIO IO CC XXXVII. 4.

b) Coenobiorum descriptiones tantae occurrunt in scriptoribus nostris, ut satis dici nequeat. Dolendum tamen, pauca rei literariae domesticae momenta illis contineri.

c) *Similis Historia Collegii Saros - Patakensis*, Cl. IO. TSETSI, iunioris, eiusdem Collegii ante aliquot annos Professoris celeberrimi, passim in patria nostra Studiosorum Caluino-Reformatorum manibus teritur in MS. quam vir ille, meliore fortuna dignus, quantum colligere licet, ex *Historia Ecclesiastica* PAVLI EMBER DEBRECENI, defumfit. Id vero facili negotio facere potuit; nam memoratum opus, uti mihi ex ore ipsius audire licuit, longe ante illius a FRID. ADOLPH. LAMPPIO factam editionem in manu exaratis schedis possedit, easque DAN. ERN. IABLONSKIO, hic vero LAMPPIO commendauit, qui deinceps laboriosum EMBERII partum, suppresso data opera auctoris nomine, *Traiecti ad Rhenum* CIO IO CC XXVIII. 4. sub titulo: *Historiae Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transsilvania* luci publicae exposuit. Agit vero PAVL. EMBER de Schola siue Collegio Patakienfi, pag. 589. seqq. dictae *Hist. Eccl.* de aliis autem Caluino-Reformatorum Scholis passim facit mentionem. Huc quoque pertinet ANDR. HVSZTI *Origo, incrementum, et facies hodierna trium in Transsilvania illustrium Gymnasiorum, siue Collegiorum Reformatorum, Francof. ad Viadrum* CIO IO CC XXXI. in 4. edita.

d) Nihil interest, siue etiam plurium Scholarum ac Gymnasiorum Historia Literaria scribatur. Huc igitur referenda *Gymnastologia, siue Historia Scholarum, et Rectorum in Hungaria celebriorum* IO. REZIKII, quae a SAM. MATTHAEIDE auctior reddita in MS. conseruatur. conf. IO. GEORG. LIPPISCHII *Thorunium Hungarorum literis deditorum Matrem* CIO IO CC XXXV. 4. *Ienae* editam, pag. 20. ut et 29. Optandum esset, ut hoc desideratissimum REZIKIANO-MATTHAEIDISIANVM opus proxime lucem publicam conspiceret! Ita etiam celeberrimus MART. SCHMEIZELIVS, in *Dissert. epistolica de Eccl. Lutheranorum in Transsilvania, Ienae* CIO IO CC XXII. 4. edita, cap. IX. toto de *Scholis artiumque officinis Saxonum in Transsilvania* egit.

e) Quemadmodum Perillustris ac Generosus IO. IONY Causarum, ut stilo Curiae patriae utar, utriusque Fori per Hungariam iuratus Advocatus,

uocatus, CIOIOCCXXVII. in 4. *Leutschou. sumitibus propriis, typis vero IO. BREVVERII, non minus elegantem quam eruditam Comment. Historico-Iuridicam, de Origine et progressu, Iuris Hunno-Hungarici in lucem edidit.*

f) Ita eruditissimus quondam SAM. TIMÓN, e S. I. euulgauit *Tyrnau. CIOIOCCXV. in fol. Purpuram Pannonicam, siue Presbyteros Hungariae Cardinales.* Ita alii Seriem Chronologicam Archiepiscoporum, Episcoporum, Palatinorum, et his similium Illustrium in patria nostra Virorum composuere.

g) Huc quodammodo referri potest, *notitia scriptorum rerum Hungaricarum*, quam dedit nobiliss. MART. SCHÖDELIVS Polonienſis, in *Disquisit. Historico-Politica, de Regno Hungariae, Argent. CIOIOCCXXIX. 4. edita p. 6. seqq.* quam denuo notis illustratam ciuis SCHÖDELI IO. FERD. BEHAMBIVS CIOIOCLXXVI. 8. *ibidem* sub nomine: *Notitiae Hungariae antiquo-modernae* recudi curauit. Prostant et alii huius generis auctores, alibi recensendi. Utinam MART. SCHMEIZELII, rerum Hungaricarum peritissimi, *Bibliotheca Scriptorum Hungaricorum* summo studio collecta, insigniter subinde aucta, optimo ordine digesta, et singulorum auctorum debita censura instructa, iam tandem aliquando carceres, quibus constricta tenetur, perrumperet, omnibusque sese videndam vsurpandamque traderet! profecto haec vna praeter omnes alias sufficeret.

b) Qualis *Historia Codicis Sacri Hungarici*, quanquam non ab omni parte perfecta, habetur apud PAVL. EMBER *Hist. Eccl. Reform. in Hung. et Transs. p. 726. seqq.*

i) *Bibliorum vero Slauonicorum Historiam* leges apud DAV. CZVITTINGERVM Schemnitzienſem, in *Specimine Hung. Literatae p. 159. seqq.* quae prodiit *Francos. et Lips.* siue potius *Aldorſi CIOIOCCXI. in 4. et IO. PETR. KOHLIVM in Introductione in Historiam et rem literariam Slauorum sacram Altenau. CIOIOCCXXIX. 8.* reliquos huius modi auctores suo tempore et loco producam.

k) Etiam *Hymnorum Hungaricorum* tenuem aliquam *historicam delineationem* idem laudatus PAVL. EMBER l. c. p. 737. *seqq.* dedit. Ad *Cantionum vero Germanicarum Systema historico-exegetico-philologicum* condendum animum applicuerat, magnamque variarum eclogarum molem conuassauerat, vir dum viueret celeberrimus GEORG. SERPILIVS, Eccl.

Eccl. Ratisbogensis Antistes meritissimus; quod tamen opus, morte praeuentus, continuare non potuit. Iudicium de hoc *Serpiliano* labore tulit inter alios IAC. FRID. REIMMANNVS, *Catal. Biblioth. Theol. Hildesf.* CIO IO CC XXXI. 8. editae, *Sect. I. cap. 3. pag. 142. seq.*

l) Si vnquam alibi, certe in patria nostra Libros plerosque subinde fata male vexant. Cuius rei notitiam historicam si haberemus, maximo certe cum oblectamento a multis legeretur. Verum haec nostri parum, quasi nihil ad se pertinentia, curant. Exemplum huius rei leges apud D. CZVITTINGERVM, *l. c. pag. 13. seqq.* et P. EMBER, *pag. 533. seqq.* atque alibi passim, in dictis auctoribus.

m) Quam §. 4. dedi.

§. IX.

*Attingitur
methodus
huius disci-
plinæ, et
Scriptores
aliquot ge-
nerales.*

Antequam ad alia progrediar, Methodum quoque huius Studii paucis attingam. Qua tamen occasione, de Historiae Literariae cum vniuersae, tum praecipue Hungaricae methodo varia, multiplici illius appellatione, et inter se conuenientia non multum differam: ^a at istud contendere ausim, quamlibet, viarum, vsu a curatioribus aliis auctoribus probatarum, Hungaricae nostrae, eiusque partibus, facile posse accommodari. Enimuero si res patriae nostrae literariae a prima earum origine ad praesentem vsque diem per certa temporum intervalla traderentur, *Analytica*, siue *Chronologica*, *Methodus*; si eadem praecipuas in classes redactae, secundum ordinem rerum ac Disciplinarum, non neglecta Auctorum Librorumque commemoratione, exponerentur, *Syntherica*, parum a *Reali*, *Classica*, atque *Critica*, discrepans; si ordinis literarum in Alphabeto habenda esset ratio, *Lexica*; ^b si denique literae ac literati per nationes et linguas recenserentur, *Geographica*, et sic reliqua, nuncupanda foret. Verumenuero paulo maioris, quam videtur momenti res est, regiam mediamque ex memoratis viis eligere, eam denique solam preesse sequi; in primis, cum ex

domie

domesticis, quos sequerer, quemadmodum iam questus sum, non habeam: hinc etiam mihi aliquanto liberiore, minus tamen cum natura rei praesentis pugnante methodo procedendum erit. Et cum non sufficiat methodum duntaxat discendae scribendaeque huius Historiae nosse; sed ad hunc amplissimum campum rite perficiendum adminicula insuper varia, ducesque idonei requirantur: priusquam iter molestissimum ingrediamur, de primis studii huius apud nos Cultoribus, Fontium item, Auctorumque praecipuorum Historiae Hungaricae Literariae notitia, paucis disputandum existimaui. Nunc quantum ad Scriptores nostros, qui originem studiorum literariorum, fataque varia Hungariae antiquae, medii aevi, atque nouae, literatorum, saltem tenui quodam compendio * exposuissent, ut quod sentio enuntiem, habemus nullos: quamuis non inficier, hoc nobilissimum artium omnium ac disciplinarum adminiculum, maioribus nostris notum perspectumque fuisse, secus ac plerique gentis Hungaricae iniqui censores existimant. Nam ut populus noster Scythico-Pannonico-Hungaricus, variis nationibus nominibusque discretus, non heri demum aut nudius tertius fungorum more prouenit; ^d verum antiquissimis iam tum temporibus in maioribus celebratus fuit: sic etiam philosophandi scientiam * cum prudentia bellica, quam longissime animus respicere potest, coniunxit, literas meliores, ^f atque inter has, Historiam, prout fuerant tempora, coluit. In primis facta Virorum Illustrium, Carmine patrio, publicis in conuentibus recitare, atque ita alios oblectare, alios ad similia heroum facinora incitare, consueuerant. Quod in aula quoque regia ATTILAE vsitatum fuisse, ex PRISCO RHETORE, oculato teste, superius est monitum. ^g Sub idem fere tempus HIERONYMVS ^b Stridonio - Pannonius, ⁱ polyhistor suo tempore eximius, cum ad alia, tum ad Historiam Literariam illustrandam animum adiecit, primusque

ad nostram aetatem per singula secula statum rei literariae describit; aliam vero *Syntheticam*, qua Historia Literaria sub certa capita redigitur, et secundum ordinem disciplinarum, aliarumque huc pertinentium rerum describitur, atque hac occasione cum de scriptoribus, tum de scriptis potiora traduntur.

b) Quali Methodo conscriptam Historiae nostrae Literariae partem *Francof. et Lips.* aut potius *Aldorfi* CIO IOCC XI. in 4. editam, auctore DAV. CZVITTINGERO, habemus. De qua mox vberius.

c) Opus enim omnibus numeris absolutum, in tanta, ut iam saepius dixi, monumentorum penuria, et rerum per vniuersas eruditionis humanae partes sparsarum amplitudine, nullus vnquam Polyhistor in lucem publicam protruder.

d) *Origines Hungaricas*, ceterasque antiquitates, FRANC. PORIS OTROKOSI, acerrimi vir iudicii, et in vestigandis rebus obscurissimis diligentissimus ac felicissimus, *Francof.* CIO IOCC XCIII. in 8. edidit. De quo OTROKOSI opere, haud aliter, Linguae Hungaricae notitia destitutus, quam coecus de colore iudicauit quondam IO. GEORG. ECCARDVS, Hist. in Acad. Iulia P. P. O. in *Dissert. de Vsu et praestantia studii Etymologici in Historia*, habita CIO IOCC VI. §. 1. nota b. Patrios ritus reliquos, bella atque potentiam cum Hungarorum, tum reliquorum nostrorum ciuium, illustrauit inter alios MART. SCHÖDELVS, in *Disquis. Historico-Politica, de Regno Hungariae*, paulo ante laudata; SAM. TIMON, S.I. in *Imagino antiquae et nouae Hungariae*, *Cassou.* CIO IOCC XXXIII. 8. edita; Vir Cl. MATTH. BELIVS, in *Prodr. Lib. I. sect. 1. cap. 7.* nec non in notis eruditissimis, quibus IUVENCI COELII CALANI DALMATAE ATILAM, *Posonii* CIO IOCC XXXV. fol. in *Apparatu* suo editum copiosissime illustrauit, alique.

e) De veterum Scytharum *Philosophia*, confer IO. LOMEIERI, *Dierum genialium Dec. I. dissert. 1. Dauentr.* CIO IOCC XCIV. 4. De ABARIDE vero, Scytharum Philosopho, consule M. CAROL. GOTTFRIDVM ZAPFIVM, in *Dissert. de ABARIDE, Lips.* CIO IOCC VI. 4. edita. De TOXARI autem Philosopho et Medico Scythico, ipsis Atheniensibus, eruditione Graecorum omnium clarissimis, carissimo, confer LVCIANVM, et ex eo OTROKOSIVM, *Orig. Hung. Par. I. cap. 9. §. 22.* De ANACHARSIDE vide CICER. *Lib. V. Tusc. quaest. cap. 31. sequ.* VALER. MAXIMVM, *Lib. VII. p. m. 60 4.* MAX. TYRIVM, *Dissert. XV. sub initium*, STRABO-

NEM

NEM *Lib. VII. p. m. 301* OTROK. *l. c. p. 49. et 170.* CELSIVM, in *Diff. de ANACHARSIDE Vpsaliae* habita. De ZAMOLXI, primo Getarum legis latore, legi potest CAR. LVNDII *Dissert. academica Vpsak. CIOIOCLXXXVII. 4.* De ORPHEO vero, Thracum Philosopho, agit L. GREG. GYRALDVVS *Dial. II. de Poëtarum historia*, NATAL. COMES *Mythol. Lib. VII. cap. 14.* VI ET NIC. GVRTLERVS *Orig. mundi Lib. II. cap. 32.* Quibus omnibus adde IO. ALB. FABRICII *Bibl. Gr.* qui multa, eaque egregia, de commemoratis nostris vicinorumque nostrorum Philosophis in vnum collegit. Ipsos etiam Reges Scytharum plerosque artibus liberalibus imbutos fuisse mox patebit.

f) *Literas maiores nostros iam olim coluisse*, quin ipsos quoque bellicosissimos Scytharum ac Hunnorum Reges artibus ingenuis vacasse, facili negotio, et quidem vberius, quam paulo ante, doceri posset, modo compendii ratio pateretur. Ita, vt hanc rem vel tribus, quod aiunt, verbis attingam, circa an. O. C. MMM CCC XLI. referente HERODOTO, *Lib. I. p. m. 28. sequ.* Scythae pueros CYAXARIS Scythica lingua loqui docebant, et artificio arcus vtendi instruebant: ita in *Excerpt. Histor. ex CTESIAE Persicis p. m. 307.* inuenitur mentio literarum SCYTARCIS, Regis Scytharum, ad DARIVM datarum: ita etiam apud dictum HERODOT. *Lib. IV. p. m. 244. sequ.* laudantur SCYLIS Regis Scytharum, lingua, mores, atque eruditio a Graecis hausta. IDANTHYRSVM quoque Regem Scytharum, DARIO belli causa Istrum transeunti, loco literarum murem, ranam, auem, sagittam atque aratrum misisse, CLEMENS ALEXANDRINVS *Lib. V. Strom. ex PHERECYDE SYRIO* refert. Legati Scytharum, a CVRTIO *Lib. II. cap. 8.* laudati, satis animose ac prudenter ALEXANDRVN MAGNVN allocuti fuere. Paria subinde Hunni, Scytharum genuina propago, sapientiae, eruditionis ac prudentiae documenta, passim melioris notae auctoribus laudata, apud Graecos, et Romanos, edidere. Sed quis demum vel exstantiora Scytharum atque Hunnorum huc spectantia instituta referre posset? cum et in ATTILAE, praecipui nationis Hunniacae adhuc profanae luminis atque decoris, aula, linguae atque literae variae, ac in primis patria Poësis, maxime floruit, de quo confer laudatum PRISCVM RHETOREM, in *Excerpt. de legat. OTROK. Orig. Part. I. cap. 4. toto.* IUVENCI COELII CALANIDALMATAE ATTILAM, & BELIO recusum, M. RVDOLPHI. ROTHII, Vlmensis, ATTILAM *Hunnorum Regem*, CIOIOCLXXIX. in 4. denuo editum, SCHÖDELIVM, atque alios nostros scriptores.

g) Confer PRISCVM RHETOREM loco iam ad §. 6. not. b. citato. Cui adde MATTH. BELII IUVENCVM COELIVM CALANVM DALMATAM CIO IOCC XXXVI. fol. *Posonii* in *Apparatu Scriptorum Hungaricorum* recusum, nota g. pag. 143. sequ. ubi varia, quae huc spectant, cognoscere licebit. Notandum hac occasione, Hunnos, horumque posteros, Hungaros, usque ad tempora GETSAE res in bello paceque gestas, ad modum historicum, antiquis patriis carminibus concelebrasse, quod vnicum apud illos memoriae et annalium genus erat, cuius rei praeter PRISCVM l. c. STEPHANVS etiam VERBÖTZIVS in *praef. Iuris Hungarici*, MART. SCHÖDELIVS, in *Disquis. Historico-Politica* p. 4. sequ. item BELIVS l. c. meminerunt.

h) De quo consulendus praeter alios DES. ERASMVVS ROTERODAMVS, in *Vita HIERONYMI*, ex eius potissimum literis contexta, atque edita CIO IO XXI. 8. *Moguntiae*, et alibi, PHILIPPVS MELANCHTHON, in *Oratione de Vita HIERONYMI, Declamationum ipsius Tom. III.* exstante, DAV. CZVITTINGER, in *Spec. Hung. Literar.* p. 168. sequ. et GOTTLIEB STOLLIVS, in *Hist. Critica Patrum IV. priorum seculorum Ienae* CIO IOCC XXXIII. in 4. *Idiomate Germanico* edita, pag. 477. sequ.

i) Qua de re confer LVDOV. SCHÖNLEBEN Labacensem, *Carnioliae antiquae et nouae, Labaci* CIO IOCLXXXI. in fol. editae, ad an. Chr. CCC XLI. p. 221. sequ. ubi ille varias diuersorum opiniones refert, et MELCHIOREM INCHOFERVM Ginfino Hungarum S. I. in *Annal. Regni Hungariae Ecclesiasticis ad an. Chr. CCC XLI.* item MICH. BOMBARDVM, in *Topographia Magni Regni Hungariae Viennae* CIO IOCCXVIII. in 4. edita, p. 92. sequ. SAM. TIMON in *Imag. Hung. antiqu.* p. 83. sequ. qui satis superque, in primis INCHOFERVS, atque TIMON, HIERONYMVVM nostrum, Pannonium fuisse docuerunt.

k) Ita enim commentarium suum inscripsit, quem *Hamburgi* CIO IOCCXVIII. fol. 10. ALB. FABRICIVS in *Biblioth. Ecclesiast.* notis variis illustratum recudendum curauit. Incipit autem HIERONYMVVS in Apostolis, et desinit in viris sibi aequalibus, vnde per certa temporum intervalla, hoc est serie chronologica, ipsum perrexisse pater.

l) DIONYSIVS EXIGVVS Cycli Paschalis et Aerae Christianorum auctor, non minus varia eruditione quam pietate insignis fuit. Huius *Codicem canonum Eccles. Lutetiae Paris.* CIO IOCCXXXVIII. in 8. editum

tum, recensuit IAC. FRID. REIMMANNVS, in *Catal. Biblioth. Theol.* p. 810. *Cyclus vero Paschalem* IO. GVIL. IANVS illustratum ac recensitum *Vitembergae* accuratissime edidit CIO IOCC XVIII. in 4. Laudatus est etiam a CASSIODORIO, auctor noster, *de Din. offic. cap. XXIII.* a BEDA VENERABILI *de Ratione temp. cap. XLV.* et in *Hist. Eccl. Lib. V. cap. 22.* VOSSIO *de Hist. Lat. Lib. II. cap. 19.* OVDINO *ad an. IOXL.* aliisque.

m) Hoc eodem CIO IO XLVIII. *Psalms Hungaricos Craconiae* in 8. edidit, eisque hoc modo subscripsit: STEPHANVS BENTZEDI SZEKELY, *Szikszonienfis Plebanus.* In *Chronico tamen memorabilium mundi, ibidem* CIO IO LIX. in 4. euulgato, iam *Gönczini*, et quidem sine addito cognomine, BENCZEDI, nomen STEPHANI SZEKELY apposuit, quod notandum erat. Nam pene intercidit memoria nominis SICVLI nostri vna cum *Chronico* eius, paucis viso, de quo alias vberius.

n) De quo confer DAV. CZVITTINGERVM *Spec. Hung. Liter.* p. 153. *seqq.* IO. BALZ. RITTER, in *Vita FLACII* CIO IOCC XXII. 8. *Francf.* edita, et alios passim. Fuit ille Vitembergensis, deinde vero Ienenfis Prof. quem nonnulli inquieti ingenii hominem fuisse, atque ideo etiam locum subinde commutare coactum, tradunt.

o) Indiciū, de hoc omni laude et acceptione dignissimo opere, cum reuerendissimi Episcopi CICESTRENSIS, tum doctissimi ISAACI CASAVBONI, legis apud Vir. Cl. DEGOREVM WHEAR, in *Relectionibus hyemalibus, Part. I. sect. 42. sequ.* VI et alios, in primis recentiores.

p) De eo vide DAV. CZVITTING. *Spec. Hung. Liter.* p. 66.

q) Quam recensitam lege apud IAC. FRID. REIMMANNVM, in *Catal. Biblioth. Theol.* p. 386.

r) Prodiit foetus iste LANII *Lips.* CIO IOCLIX. in 4. cuius initio et fine insignis auctorum variorum exhibetur notitia, quam ideo hic indicare volui.

s) MATTHIAE ZIMMERMANNI scripta pleraque huc pertinent. Cuius *Amoenitates Hist. Eccl.* recensuit inter alios etiam IAC. FRID. REIMMANNVS *Catal. Biblioth. Theol.* p. 831. *seq.* *Analecta vero sacra et profana* p. 842. de quo confer etiam DAV. CZVITTING. *Spec. Hung. Liter.*

Liter. p. 407. Primis ZIMMERMANNVS noster in Germania Ephemeridum literariorum auctoribus annumerandus, et aequiori, quam REIMMANNIANVM est, iudicio aestimandus.

t) Multis reuera, et quidem eruditissimis opusculis ac disputationibus publicis, Historiam Literariam generalem illustravit, et auxit, polyhistor ille exquisitissimus, qui etiam DAV. CZVITTINGERO in compilando *Specimine Hungariae Literatae* multum profuit. Quare etiam ab eodem laudati *Speciminis p. 257. seqq.* paulo vberius, nec immerito, descriptus fuit.

u) Dudum hoc inter alios optabat venerandus IO. FECHTIVS, apud DAV. CZVITTINGERVVM *l. c. p. 270. seq.* videndus. Cuius voti, quia nunquam damnatus est, videatur praecipuorum MOLLERIS scriptorum catalogus duntaxat apud eundem DAV. CZVITTINGERVVM, loco iam commemorato, exhibitus. Vtinam et mihi non nuda opusculorum ac disputationum ipsius recensione, verum scriptis omnibus primo quoque tempore potiri liceret! Profecto vel hinc, magnum, uti mihi certo certius persuadeo, lucubrationes meae, incrementum fumerent.

x) De SERPILIO nostro legis DAV. CZVITTINGERVVM, *Spec. Hung. Liter. p. 340. seqq.* IAC. FRID. REIMMANNVM, in *Catal. Bibl. Theol. p. 130. 142. seq. 558. 671. seq.* aliosque passim, qui fere omnes aequiores in manes SERPILIANOS, rigido REIMMANNO, deprehenduntur.

y) Cuius vitam et scripta praecipua, vide apud GABR. WILHELM. GÖTTEN, in *Europa ipsius erudita* CIO IOCC XXXV. in 8. *Brunsvigae edita, p. 419, seq.* atque alibi.

z) Opus SCHMEIZELII nostri, *Ienae, CIO IOCC XXVIII.* in 8. editum, plerique rectius *Introductionem in Eruditionem*, quam *in Historiam Literariam*, appellandum esse existimant. De quo confer *Acta Eruditorum Latina Lipsiensia an. CIO IOCC XXIX. pag. 139. seq.* BVRC. GOTTH. STRVVI *Introductionem in notit. rei liter. et usum Bibliothecar. p. m. 130. et pag. 961. seq.* CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVM, in *Conspect. reipubl. liter. cap. II. §. 17.* et IAC. FRID. REIMMANNVM, in *Biblioth. Hist. Liter. Tom. II. pag. 490.*

§. X.

Quoniam vero enumerati auctores, non nisi circa genera-
 lia, quanquam nobis cum reliquis eruditis magnam par-
 tem communia, atque ideo etiam a me primo loco memo-
 rata, ^a occupati fuere: ideo veniendum nunc est, post suc-
 cinctam illorum recensionem, ad domestica, magisque ad
 institutum praesens spectantia. In hac scriptorum nostrorum
 classe primus sese offert CHARTVITIVS, ^b incerti loci An-
 tistes, sub initium seculi XIII. ut putat eruditus SAMUEL
 TIMON, ^c clarus, qui *Legendam*, ut aiunt, de S. STEPHA-
 NO, ^d reipublicae Hungaricae cum ciuilibus, tum sanctioris, nec
 non literariae strenuo restitutore, ^e variis huius temporis
 memoria dignis rebus refertam, stilo et cura, ut tempora illa
 ferebant, conscripsit. Praeter hanc, alias quoque scriptorum
 Regni Hungarici Vitas, in *Lombardica Historia* non contentas,
 possidemus, ^f quae cuius sint auctoritatis ac pretii, alibi
 examinabitur. ^g CHARTVITIO iungendus videtur aequalis
 illi, THOMAS, a loco, in quo natus fuerat, ac deinceps
 Archidiaconum egerat, SPALATENSIS ^b dictus, *Historiae*
Salonitanorum ac Spalatensium Pontificum ⁱ auctor, qui rerum
 verborumque delectu pro more sui temporis neglecto, nuda
 subinde Antistitum commemoratorum nomina, serie chro-
 nologica recensuit. Maiore studio seculo tandem XV. et
 proxime sequenti XVI. haec studia Hungari colere coepe-
 runt, inter quos IANVS PANNONIVS, eximium illud pa-
 triae suae decus, ^k micat velut inter ignes luna minores.
 Hic breuiter quidem, at curate et acute cum indigenarum,
 tum alienigenarum vitas, studia, studiorumque domicilia, ac
 thesauros literarios, Bibliothecas nimirum, passim in ele-
 gantissimis suis *Poëmatibus* attigit; quem sequenti demum
 tempore alii Poëtarum Hungaricorum, laudabili exemplo,
 imitati sunt. ^l Hanc Pannonum in re literaria diligentiam,
 non mediocriter exteri, quos effusa CORVINI in literatos

munificentia illustrandarum augendarumque rerum Pannonico-eruditarum causa inuitauerat, adiuuerunt. Ita NALDVS NALDVS Florentinus, Poëta elegantissimus, *Augustam Budensem Bibliorbecam*, pulcherrima *Epistola*, et *Carmine* plane aureo, MATTHIAE CORVINO, Pannoniae Regi serenissimo, inscripto, ^m eleganter depinxit, et merita potentissimi eruditissimique Principis, cum in vniuersam, tum maxime domesticam rem literariam, debito honore commemorauit. ⁿ Fecit idem BARTHOL. FONTIVS, pariter Florentinus, V. Cl. et MATTHIAE nostro familiaris, in *Epistola ad eundem Regem*, *Tbadeo* suo praemissa. ^o Instauratis vero et veluti ex diuturno exilio cum in alia Europae Regna ac prouincias, tum in patriam quoque nostram reductis purioribus sacris, ^p artes etiam ingenuae, et cum his studia rei literariae prorsus fere ad nos remigrassent: nisi fatalis LVDOVICI Regis, multorumque Illustrium Hungarorum apud Mohacs clades, ^q subito omnia conuulsisset; inaestimabilemque CORVINIANVM thesaurum, vna cum aliis Bibliothecis, penitus abstulisset; ^r literas meliores, vix reuocatas, denuo in exilium egisset; et eruditionem atque eruditos Pannonico-Hungaricos, qui cladem execrandam euaserant, ^s passim per orbem terrarum dissipasset. Quod nefandum Musarum Pannonicarum, et in primis aureae Budensis Bibliothecae excidium, defleuit inter alios IOANNES ALEXANDER BRASSICANVS, ^t Iureconsultus celeberrimus, qui etiam deplorati iam toties cimelii, quod ille paulo ante illius tristissimum interitum viderat, tenuem aliquam notitiam dedit. *Brassicani Epistolam* auxit denum IVLIVS PFLVGK, ^u Eques Saxonicus, vir diligentissimus, atque doctissimus. Sopita vtcunque Hungariae afflictissimae vexatione, et seruatis, in variis diuersarum regionum angulis, paucis quibusdam pefundatae reipublicae nostrae literariae exulibus, denuo cum ad alia studia, in patriam reducenda, tum etiam ad Historiam

riam Literariam, tam vniuersam, * quam domesticam, resumendam, et vti fieri posset, ex ruderibus Pannonicis eruendam, animum appulere: CHRISTIANVS SCHE-SAEVS, Mediensis Transsiluanus, Poëta eximius; † IOAN-NES SAMBVCVS * Tyrnauiensis, polyhistor excellentissi-mus, et instaurator antiquitatis erudite diligentissimus; ** MATTHIAS SCARICAEVS, Köuinus, †† successor SZEGE-DINI in Ecclesia patria dignissimus; PETRVS LASCOVIVS, Monedulanus, †† vir solide doctus; IOANNES DECIVS BAROVIVS, Vir, cum in Iure, tum Historia Vniuersa, et praecipue Patria, atque literis humanioribus versatissimus; †† SEVERINVS SCVLTTETVS, †† Pastor Bartphenfis, quinque liberarum superioris Hungariae ciuitatum Senior, et purio-rum in patria nostra sacrorum assertor atque vindex prae-cipuus, alique horum similes. Seculum XVII. commo-dis publicis dedit, ANDREAM PRAGAIVM; †† TOM-KONEM *Dulmatam*, †† Episcopum Bosnensem; MARTI-NVM SCHÖDELIVM, †† Posonensem; MELCHIOREM INCHOFERVM, †† Ginfino-Hungarum, virum varia atque eleganti eruditione praeclarissimum; STEPHANVM KATO-NAM, Geleinum, †† et Superintendentem circa annum MDCLXIV. Reformatorum in Transsilvania vigilantissi-mum; STEPHANVM TOLNAI, †† circa annum MDCLXV. Professore Claudiopoltanum dignissimum; IOANNEM LVCIVM, †† *Dalmatam*, Hungariae nostrae Mabillonium; IOANNEM POSAHAZI, †† illo fere tempore Professore Saros-Patakiensem, virum doctissimum; MICHAELEM SZATMAR-NEMETI, †† Ecclesiasten Claudiopoltanum meritis-simum, pluresque alios, opportuno tempore et loco pro merito laudandos.

a) Non enim casu in haec incidi: verum studio ac data opera, generalia specialioribus, requirentibus id bonae methodi legibus, prae-misi; atque ita occasione illa etiam hoc demonstratum iui, nostros, non solum domestica, sed etiam externa, ac generalia, cumque aliis nobis

nobis quadantenus communia, exposuisse. Quod tamen plerique, oculatissimi alioquin Lyncei, videre non potuerunt, saltem verum fieri noluerunt, ne forsan praeiudicatas opiniones, et turpissima partium studia, cum maiorum suorum, tum etiam sua proderent.

b) Quem DAV. CZVITTINGER, *Spec. Hung. Liter. pag. 100.* ambigue solummodo, Episcopum Hungarum, appellat; V. Cl. vero SAM. TIMON S. I. in *Imaginis Hungariae novae cap. VIII. pag. 56. seq.* existimat fuisse Episcopum Bolnensem, COLOMANNI minoris, ANDREAE nimirum II. Regis Hungariae filii, Galiciae, siue ut alii scribunt, Haliciae Regis, ac Ducis Sclauoniae, familiarem. Quae fere omnia, haud contemnendis rationibus, conuellit, eruditissimus GODOFREDVS SCHVARTZIVS, in exquisitissima *Dissert. Historico-critica, de Initiis Religionis Christianae inter Hungaros, Ecclesiae Orientali assertis*, CIOCCXL. in 4. edita, cap. IV. §. 55. pag. 56. seqq.

c) DAV. CZVITTINGER Legendarium nostrum seculo XI. SAM. TIMON XIII. vixisse putant, quas opiniones confutat GODOFR. SCHVARTZIVS l. c.

d) Exstat commemorata *Legenda de s. STEPHANO, Rege et Patrone Regni Hungariae*, Volumine, forma quarti ut aiunt ordinis, Coloniae, sub titulo: *Legendae scriptorum Regni Hungarici in Lombardica Historia non contentae*, edita. Ex quo Libro LAVRENT. SVRIVS, Vitam s. STEPHANI, et filii eius EMERICI, mutato ut ipse fatetur stilo, compilavit, et collectaneis suis ad diem xx. Augusti, inseruit. Surianam editionem denuo recudendam curavit, diligentissimus scriptorum nostrorum collector IAC. BONGARSIVS, dum CIOIC. *Rerum Hungaricarum scriptores varios Francof. in fol.* ederet. Meminit huius *Legendae* IOAN. THVROCZIVS, *Part. II. cap. 27.* CAES. BARONIVS, *ad an. Chr. XCLXXIX.* CIO. et CIOH. MART. SCHÖDELIVS in *Disquisit. Historico-Politica de Regno Hungariae, Argent.* CIOICXXIX. in 4. edita, pag. 6. et editionis IO. FERD. BEHAMBII, quae *ibidem* CIOICLXXVI. in 8. prodit pag. 9. Iudicium de auctore isto, Legendaque ipsius TIMON l. c. huius modi tulit: CHARTVITIVS, inquit, *incerti loci Antistes, non tamen propterea fictus commentitiusque scriptor, uti cuiuspiam videri posset, composuit librum de rebus eiusdem D. regis (STEPHANI) eumque COLOMANNO, non antiquiori illi Hungariae, sed Haliciae Regi, BELAE IV. germano, inscripsit. et paucis interiectis: Labitur quidem in quibusdam, eius*

etiam tamen auctoritas non parui est momenti. Quibus verbis parum mouetur acutus SCHVARTZIVS, quin potius sententiae TIMONIS sequentem l. c. p. 60. subiicit epicrifin: *Nam, inquit, ut lubens admittam scriptorem a SVRIO, qui cum mutato, ut ipse de se praedicat, stilo edidit, ex integro fictum non esse, veterem tamen etiam eumque fide aliqua dignum fore, nec TIMON probat, et nos grauissimis, ut puto, argumentis auctoritatem obscuri, nouitii, insulsi, atque erronei Legendarii satis euertimus.* Plura legat ipse eruditus et candidus Lector, locis memoratis. Mihi certe, si in hac re aliquid iudicare licet, nimis probabile videtur, Legendam illam, cuiuscunque demum illa fuerit, non omni prorsus vtilitate destitui; in primis, cum melioris notae auctores, obscura illa tempora illustrantes, pauciores reperiantur.

e) Quis et qualis ad annum salutis cio. vsque ciuilis, sanctioris; ac literariae reipublicae, apud maiores nostros status fuerit, docuere inter alios MELCH. INCHOFERVS, in *Annalibus Ecclesiasticis Regni Hungariae*; LVDOV. SCHÖNLEBEN, in *Carnolia sua antiqua atque noua*; MART. SCHÖDELIVS, in *Disquisit. Historico-Politica de Regno Hungariae*; FRANC. FORIS OTROKOSI, in *Orig. Hungar.* PAVL. EMBER, in *Histor. Eccl. Reformatae in Hungaria et Transsilvania*; SAM. TIMON, in *Imag. antiquae Hungariae*; MATTH. BELIVS, in *IUVENCI DALMATAE ATTILA*, et alibi. Qua vero ratione illum s. STEPHANVS reparauerit ac restituerit? patet luculentissime, ex *Constitutionibus eius pulcherrimis*; laudato iam CHARTVITIO; INCHOFERO; EMBERIO; CZVITTINGERO; IO. IONY *Commentatione Historico-Iuridica, de Origine et progressu turis Hunno-Hungarici*; TIMONIS cum *Antiquae tum Nouae Hungariae imagine*; SCHVARTZII *Initiis Religionis Christianae inter Hungaros*; aliisque huius generis auctoribus, quae omnia tempore et loco commodo pro rei dignitate explicabo, et occasione illa AVENTINVM, et illius sequacium fabulas, circa auspiciu STEPHANI regium, ut et res ipsius praeclare ac sapienter gestas, turpissimo partium studio a plerisque confictas, ex integro contuellam.

f) Prodierunt in lucem Coloniae in 4. sub hoc titulo: *Legendae scriptorum Regni Hungarici in Lombardica Historia non contentae.* Qui Liber commemoratam de s. STEPHANO, s. LADISLAO Regibus, de s. GERHARDO, de s. DEMETRIO, de s. EMERICO filio s. STEPHANI, de s. ELISABETHA, Regina huius Regni, vel vidua, Legendam con-

tinet. eius inter alios MART. SCHÖDELIVS l. c. p. m. 6. meminit.

g) Suspectam enim faciunt fidem Legendariorum HANER in *Hist. Eccl. Transs.* et SCHVVARTZIVS l. c. vt et alii passim.

b) De quo vide IO. LVCIVM Dalmatinum, in *Commentariis de Regno Dalmatiae et Croatiae* Amstel. CIO IOCLXVI. in fol. primum editis p. 340. seqq. et in notis in illius Historiam, sub finem commentariorum LVCII, item DAV. CZVITTINGERVM p. 379.

i) Inserta est LVCII *commentariis a pag. inde 310. usque ad 386.* quam notis breuissimis, et ad calcem reiectis, idem auctor illustrauit.

k) Ita placuit compellare Poëtam nostrum, qui et ipse quondam de se cecinit:

Ille ego Pannoniae gloria prima meae.

Neque sane immerito, cum reuera Poëtarum Hungaricorum princeps ab omnibus aequis rerum nostrarum aestimatoribus habeatur. Vnde etiam BAPT. GVARINVS, GVARINI filius, in eius *Epitaphio*, hanc laudem ipsi tribuit:

Pannoniae decus et nostri lux maxima seclis,

Hic situs es cunctis IANE gemende bonis.

Plura de IANO PANNONIO legenda erunt in *operibus ipsius*, cum alibi, tum in primis *Basileae* CIO IOCLXVIII. apud IO. FROBENIVM, et paulo post *ibidem* apud IO. OPORINVM, 8. nec non a PHILIP. PAREO, in *Delitiis Poëtarum Hungaricorum, Francof.* CIO IOCLXIX. in 12. recussis, sub initium et finem, vbi varia, de eo auctore, quorundam iudicia legere licet. confer porro DAV. CZVITTINGERVM p. 287. seqq. vt et alios passim.

l) Hopes sit bonarum literarum oportet, qui vel solis *Delitiis Poëtarum* nostrorum, de *suauitate Hungarica* conuinci nequeat, aut rei nostrae literariae saltem mediocrem cognitionem ex iis hauriri posse inficias eat. Multae ibi passim amoenitates eruditae, multa etiam Historiae Literariae, omnisque generis eruditionis momenta continentur. Elogia, Epitaphia, et iudicia, virorum clarissimorum bene multa, eaque acuta, illic leguntur. Artes praeterea, Scholae, Scholarumque Magistri, Maecenates item literatorum, Bibliothecae, et id genus alia artium

artium ingenuarum ornamenta, subinde, debito laudum praeconio enumerantur. In primis IANI PANNONII, toga sagoque praeclarissimi, de scriptoribus et scriptis, vt et suis laboribus, breuia, cursata, et acuta iudicia, ibidem exstantia, omnem laudem et approbationem merentur. Vt adeo artem notandi alios, antiquis etiam noram, non heri demum REIMMANNVS restituerit, et versiculis, aliunde desumptis, eruditos notare coeperit: verum iam dudum ante illum, quemadmodum multi alii, ita etiam IANVS noster PANNONIVS hoc instituto vsus fuit, et subinde elegantissimo, eoque proprio, carmine, naeuos nonnullorum correxit. Cuius exemplum deinceps reliqui nostri Poëtae, tam *Delictis Poëtarum Hungaricorum* PHILIPPI PAREI contenti; quam alibi latitantes, secuti sunt. Quae omnia, nisi commodiori seruantur occasione, illico commemorarem; lepidosque, crassae, maiorum nostrorum rei literariae ignorantiae fictores ac pictores, et nescio quam *Hungaricam insuauitatem* illis affingentes, Tullios, confunderem.

m) NALDI NALDII Florentini, Poëtae eximii, *Epistola de laudibus Augustae Bibliothecae* (Budensis) ad MATTHIAM CORVINVM, *Pannoniae Regem serenissimum*, et *Libri IV. versibus scripti, de laudibus* (eiusdem) *Augustae Bibliothecae*, leguntur *Meletematum Thoruniensium Tom. III. a pag. 97. vsque ad pag. 185.* vbi primum in lucem publicam, rei nostrae literariae bono, prodire CIO IOCC XXVI. in 8. recusum iterum a MATTHIA BELIO, in *Notitia Hungariae Geographico-Historica*, Tom. III. Meminit inter alios NALDI NALDINI, Poëtae, MARSILIVS FICINVS, in *Epistolis* ad diuersos, quae exstant *Operum ipsius Basileae CIO IO LXI. in fol. Tomis II. editorum, Tom. I. pag. 607. seqq.* in primis *Lib. I. dictarum Epistolarum* et *Lib. VI.* Epistolae duae MARSILII ad NALDIVM leguntur. Dolendum autem, volumen typis exscriptum, a Codice MS. CORVINIANO, qui in Augusta Wolfenbütteleus Bibliotheca hodieque asseruatur, maximopere discrepare, vti mihi ipsi, testi oculato, anno CIO IOCC XL. mense Augusto, satis superque experiri licuit. Darem eius rei non pauca exempla, si compendii limites permitterent.

n) Quanta MATTHIAE CORVINI, Principum Christianorum, sine controuersia potentissimi, eruditissimi, munificentissimi, in literatos fuerit liberalitas, vel me tacente, notum est, et restantur affectum IANVS PANNONIVS, et ANTONIVS BONFINIVS atque PETRVS

RANSANVS passim; MARCVS GALEOTTVS in *Dictis et factis MATTHIAE*; NALDVS NALDIVS *loco citato*; BARTHOLOMAEVS FONTIVS in *Epistola nuncupatoria Thadeo praemissa*; MARSILIVS FICINVS in *laudatis operibus*; PHILIPPVS VALORIS in *praefatione iam toties commemoratis Epistolis praemissa*, ad eundem CORVINVM; DAVID CZVITTINGER in *Spec. Hung. Liter. pag. 102. seqq.* et PETRVS IENICHIVS in *Dissertatione erudita, ac Meletem. Thorun. Tom. III. p. 186. seqq. recusa, de Meritis MATTHIAE CORVINI Pannoniae Regis in rem literariam.*

o) Exstat mox sub initium *Operum exquisitissimorum FONTII, Francof. CIOIOCCXXI. in 12. ex codice MS. CORVINIANO, in Augusta Wolffenbuteleensi Bibliotheca asseruato, editorum. Quorum raritatem ex eo colliges, quod ne quidem in ipso laudato et instructissimo alioquin Wolffenbuteleensi librario thesauro, etsi gloriosissimo illius fundatori, AVGVSTO, Brunsvicensium ac Luneburgensium Duci, ab editore dicata, et ex MS. eiusdem publicata fuerint, ante quatuor, et quot excurrit, annos, reperiebantur. Ceterum FONTIVM CORVINO familiarem fuisse, vel titulus operum ipsius testatur. IANVM quoque PANNONIVM carum amicum habuit, vti ex Delictis Poëtarum Hungaricorum p. 192. seqq. non obscure apparet. MARSILII FICINI ad eundem epistola, operum ipsius Tom. I. p. 635. legitur, plura ex aliis petenda.*

p) Restaurationem sacrorum in patria nostra factam, exposuit FRANC. PARIZ PAPAI, in *Ruders redituus, Cibintii CIOIOCLXXXIV. in 12. edito, ac in Miscellaneis Tigurinis CIOIOCCXXII. in 8. edi coeptis Tom. II. recuso; Anonymus in Historia Diplomatica, de statu Religionis Evangelicae in Hungaria CIOIOCCX. in fol. edita; GEORG. HANERVS in Historia Ecclesiarum Transsilvanicarum CIOIOCCXCIV. in 12. excusa; et recentissime PAVL. EMBER DEBRECENI, in memorata saepius, Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transsilvania, Traiecti ad Rhenum a LAMPPIO CIOIOCCXXVIII. in 4. typis publicis exscripta, aliique nostri ciues. Qua occasione plerique illorum et illud lueulenter indicarunt, qua ratione nimirum cum repurgatis sacris literae quoque repurgatae fuerint?*

q) De qua consule STEPH. BRODERICI *Narrationem de praelio, quo ad Mohacsium anno CIOIOXXVI. LVDOVICVS Hungariae Rex perit, cum commentario IO. CASP. KHVNII Argent. CIOIOCLXXXVIII. 8. recusam.*

r) Quod

r) Quod fatale malum iam ad §. 5. not. c. detestatus sum. Confer porro BRASSICANVM et PFLVGKIVM, locis mox citandis, et PETR. LAMBECEIVM, in *Commentariis de Bibliotheca Vindobonensi Caesarea ibidem* CIOIOCLXV. in fol. editis Lib. I. *segmen.* 36. p. 32. *sequ.*

s) Vt enim de Proceribus, cum armis tum literis excellentissimis, et reliquo Nobilitatis Hungaricae flore, qui cum LVDOVICO interiit, et quem iam BRODERICVS l. c. attigit, nihil addam: saltem Academicos Quinqueecclesienses ccc. numero, vti nonnulli nostratium referunt, vna cum duce Magistro, in campo Mohács, pro Fide et Patria gloriose occubuisse, non possum non commemorare; Musarumque domicilia, Quinqueecclesiensia, Budensia, Posoniensia, et id genus alia, hoc subito casu, veluti saeva tempestate, ita vastata, vix vt nomen aut vestigium posteritati relictum sit, cum dolore deplorare. Vnde vltro quilibet colliget, quot eruditorum hac clade absumti sint, et quam pauci, tam late grassantibus barbarorum in Hungaria armis, euaserint.

t) In *Epistola de Bibliothecis, ac in primis Regia Budensi, ad Episcopum Augustensem*, CHRISTOPH. a STADION scripta. Legitur praefixa SALVIANO ab ipso BRASSICANO *Basileae* CIOIOCLXXX. edito, et iterum *Norimbergae* CIOIOCLXXXIII. recuso, item in *Collectione MADERIANA de Bibliothecis pag. m. 145. sequq.*

u) In *Epistola ad Perillustrem atque Generosissimum VITVM LVDOVICVM a SECKENDORFF* data atque edita *Ienae* CIOIOCLXXXVIII. 8. in qua auctor eruditissimus, praeter fata Bibliothecae Budensis, Librorum quoque in vltima expugnatione repertorum, catalogum exhibet. Reperitur haec Epistola etiam in *Collectione Maderiana pag. m. 310. sequq.*

x) Vti §. proxime praecedenti 9. docuimus.

y) Vixit auctor praeclarissimus fatali illo, IOANNIS de ZAPOLYA, et filii eius, vulgo IOANNIS II. dicti, tempore, quo nimirum vniuersa Respublica Hungarica, mutuis animorum dissensionibus in partes contrarias soluta, continuisque complurium annorum bellis civilibus vehementer vastata, malis intestinis spene succubuerat. Idcirco haud inepte Operi suo Poëtico-Historico titulum sequentem apposuit: *Ruthenae Pannonicae Libri IV.* continentes Statum Reipub. et Religionis in Hungaria, Transilvania, vicinisque regionibus imperante IOANNE II. cet. Prodiit in lucem scriptum hoc rarissimum, et magna sui parte ad institutum nostrum literarium pertinens, *Vitembergae* CIOIOCLXXI. in 4.

2) In omnibus ac singulis eruditionis humanae partibus vsque ad inuidiam et admirationem multorum versatus, MAXIMILIANI II. et RVDOLPHI II. Augustissimorum Imperatorum delictum, ac non tantum Hungariae literatae, verum etiam Europae, ornamentum. Qui tanta Historiae Literariae arcana detexit, resque sui temporis eruditas, tantopere illustravit, ut nemo alter magis illi aequaeuus. A. CIOIO LXXXIV. Idibus Iunii apoplexia Vindobonae extinctus, 2618. Volumina, cum magno numero Numismatum, Statuarum, aliorumque eius generis monumentorum veterum, reliquit, in Augustam Caesareo-Viennensem Bibliothecam transferenda, quam iam antea 530. Libris, et vetusta statua, accepto a RVDOLPHO II. certo pretio, insigniter auxerat, teste horum omnium grauissimo, HVGONE BLOTIO, I. V. Doct. et Bibliothecario Caesareo. Lege interim, si lubet, PETR. LAMBECIUM, *Commentar. de Augusta Bibliotheca Vindobonensi, Lib. I. segm. 43. pag. 40. seqq.* et DAV. CZVITTINGERVM *pag. 323. seqq.*

aa) Cuius rei inter alios IO. IAC. FRISIVS, in *Bibliotheca CONR. GESNERI CIOIO LXXXIII.* a se edita, hunc in modum meminit: *Est*, inquit, *Cl. V. IOANNIS SAMBVCI Tyrnauensis diligentia et studium in colligendis veteribus libris, liberalitas in edendis, ut maximis principibus, qui hac re laudem consecuti sunt, merito queat conferri. Maiorem autem laudem cum propriis scriptis, tum emendatione veterum adeptus est, quam ut hoc elencho pro merito praedicari possit.* Hoc illustre decus, ut patriae nostrae furriperet, infamis, nominis Hungarici calumniator, OLDENBURGERVS, hominem, patria quidem Hungarum, at moribus Germanum, in *Thesauro rerumpublicarum Part. IV. pag. 432.* appellat. Quasiuero nulla prorsus ratione, artes ingenuae, et omnis generis disciplinae, cum moribus Hungaricis copulari possent, nec vnquam etiam copulae coniunctaeque fuissent. Scire debuit, ac potuit etiam, modo voluisset, homo iniquissimus, et ob calumniandi impudentiam suis quoque exosus, OLDENBURGERVS, prudentem ac generosam morum simplicitatem, quae Hungaris potissimum placet, cordatioribus etiam Germanis, semper, prae Gallica illa, et nescio qua, fere in momenta mutabili permissione, commendatam fuisse.

bb) Circa an. CIOIO LXX. seqq. clarus, vir, cum variis literariis itineribus, tum multiiuga eruditione longe celeberrimus, qui *Vitam antecessoris in Ecclesia patris, STEPH. SZEGEDINI, amici et familiaris* sui,

fu, eleganter non minus; quam accurate, conscripsit. In qua literas, literatos, illorum peregrinationes, Musarum Hungaricarum domicilia, ac sacrorum, bonarumque artium instauratores et protectores, seculi potissimum XVI. praecipuos, breuiter, at neruose exposuit. Legitur praemissa *Loci Communibus Theol.* STEPH. SZEGEDINI *Basileae* CIOIOXCIX. in *fol.* recussis. *Cantiones* quoque aliquot sacras, magni LVTHERI, in Hungaricum sermonem SCARICAEVS noster transtulit, vt et *Hymnos*, itemque *Psalms*, ne iam *Carmina* Latina, et id genus alia referam. Plura de hoc literatissimo viro, cognosces ex *Vita* SZEGEDINI l. c. existente, FRANC. PARIZ PAPAI *Rudere redictio ad an.* CIOIOXXXI. item PAUL. EMBER *Histor. Eccl.* p. 293. et p. 739. seqq.

cc) Non minor SCARICAEVO, cum peregrinatione literaria, tum varia eaque solida eruditione fuit LASCOVIVS, Monedulanus, qui circa an. CIOIOLXXXIV. florere coepit. Quantum hic in studio Theologico, et in primis Patrum lectione, Historiaque Literaria vniuersa, profecerit, patet ex *Theorematum de Puro et Expresso Dei Verbo, tam scriptis quam viva voce tradito, et pari utriusque auctoritate, examine et refutatione, Genueae* CIOIOLXXXIV. in 8. edita. Ad institutum praelens pertinent LASCOVII *Libri II. de Homine magno illo in rerum natura miraculo, et partibus eius essentialibus, Vitembergae* CIOIOLXXXV. in 8. editi. In quorum *Epistola Nuncupatoria* omnes Hungari, inde ab initio Reformationis, vsque ad eius tempora, Vitembergae in literas incumbentes, serie chronologica, cum nonnullis memorabilibus recensentur. Dignus profecto libellus, qui recudatur et catalogo ciuium Hungaricorum, qui ab illo tempore illic artibus bonis studuerunt, ad praesentem vsque diem augeatur; rarior enim est, nec facile conspici, nedum haberi potest.

dd) Edidit inter alia eruditissimus BAROVIVS, *Syntagma institutionum Iuris Imperialis ac Hungarici* CIOIOXCIII. in 4. *Clandiopoli typis Helkiantis.* In cuius *Libri* eleganti non minus quam solida *Praefatione ad Lectorem*, cum de ingeniis, tum Studiis Hungarorum variis, generatim egit, defectumque studii historici, exposita eius in omnibus ac singulis disciplinis vtilitate atque praestantia, accurate notauit. Applicuerat praeterea animum ad scribendam Vniuersam Hungariae Historiam, sed num morte praeuentus eam non continuauit, an MSG. iniquo cuidam possessori reliquerit, qui illud forsan decoxerit vel defo-

derit, vt ita foetus eruditissimus lucem videre non potuerit, diuinare non possum. Sed haec in praesens de magno alioquin, at eruditis nostris, quod maxime dolendum, pene ignoto DECIO BAROVIO sufficiant.

ee) Eximium Ecclesiae Euangelico - Lutheranae in patria nostra circa an. CIO IO LXXX. seqq. decus, et acerrimus purioris, Confessione Augustana contentae doctrinae defensor, de quo praestat nihil, quam parum dicere. Scripsit vir iste inter alia *Hypomnema, siue Admonitionem breuem ad Christianos Hungariae ciues, de asserenda et retinenda veteri seu avita vere Christiana doctrina in Confessione Augustana comprehensa*, Barthphae CIO IO XCIX. in 4. typis expressam. In cuius libelli praefatione, veluti in tabella quadam, inde ab Apostolis, vsque ad magni LUTHERI Reformationem, Ecclesiae Pannonico-Hungaricae fata et successionem, vna cum praecipuis sacrorum doctoribus eleganter expressit; in ipso vero *opusculo* res circa restitutionem doctrinae ac literarum memorabiles, illarumque praecipuos auctores, fautores, atque impedimenta varia diligenter exposuit. Mentionem fecit huius *libri*, eoque contentas nonnullas res, in primis dictam praefationem, et verba quaedam *paginae 17. et 18. Historiae suae Eccles. Reform. in Hungar. et Transsilu. p. 45. seqq. et pag. 64. sequ.* inseruit etiam PAVL. EMBER, non tamen sine partium studio. Cum enim Scriptum scvlTETI, potissimum STEPH. GÖNCZIENSIS *Panharmoniae* IESV CHRISTI ac CALVINI, oppositum, antiquos EMBERII doctores, et doctrinam Reformatorem, vt appellari cupiunt, non nihil perstrinxisset: hinc ille pro more suo, iam ad §. 4. *not. b.* notato, suppresso genuino Libri titulo, verba solummodo, quae sibi placuerant, sub *curiosarum et elaboratissimarum observationum*, quod quidem fateri debuit, nec non *Libri cuiusdam nomine*, operi suo intercalauit; atque ita partium studium, quod *l. c. p. 66.* scvlTETO nostro, ob publicam Veritatis Euangelicae Confessionisque Augustanae, inuariatae illius, defensionem, falso obiecit, ipse reuera, cum hic, tum alibi passim, in dicto opere, vti suo tempore vberius docebitur, commisit.

ff) Huic erudito viro, debemus *Catalogum* splendidiorum Patriae nostrae Familiarum, quae sacra repurgata amplexae fuere, et patrocinio suo cum Religionem, tum meliores etiam literas, egregie promouerunt, quem ille in *Thesaur. seculari* Praefide V. CL. PABO, *Heidelber-*

gas. CIO IDCXVII. recitauit. confer FRANC. PARIZ PAPAI *Rudus rediuuim, sub finem*, vbi catalogus ille insertus legitur.

gg) Marnouicio oriundum, et circa an CIO IDCXXXI. clarum, qui edidit *Librum de Sanctis Illyricanis*, vti videri potest in DAV. CZVITTINGERI *Spec. Hungar. Liter. pag. 386*. De huius auctoris fide, scriptorumque ipsius auctoritate, alibi erit iudicandi locus.

bb) Qui non contemnenda diligentia congesta, et Marte suo elaborata, ac *Argentorati* CIO IDCXXIX. praefidente V. Cl. MATTH. BERNEGGERO, publicae censurae subiecta, *Disquisitione Historico-Politica, de Regno Hungariae*, tanta rei patriae literariae argumenta passim attigit; quanta vix illo tempore, et quidem a viro iuvene, sperari poterant. Ideoque vel ex eo, Vir Cl. IAC. FRID. REIMMANNVS, polyhistor, vti sibi videbatur oculatissimus, cum anno CIO IDCCVIII. *Specimen Introductionis in Historiam Literariam cum Vniuersam, tum in primis Germaniae* edere coepisset, et de scriptoribus ac scriptis Hungaricis, cognoscendis, maxime sollicitus fuisset, non exiguam horum notitiam, haurire, et alia quoque rei nostrae literariae momenta, sine villo negotio percipere, potuisset. Agit enim SCHÖDELIVS editionis anni CIO IDC LXXVI. in 8. *Argent. recusae p. 72. 80. seq.* de Lingua Hunno-Hungarica, illiusque apud antiquos Scythas vestigiis; *p. 11.* de rariore Vernaculae nostrae in scribendo vsu; *p. 73. sequ.* de Literis et arte scribendi; *pag. 7.* de antiquo scripturae genere, siue Carmine Vernaculo atque Patrio; *pag. 6. seqq. 192. seqq. et alibi*, de studiis literariis, antiquo et recentiori demum tempore, tam humanioribus, quam aliis huc spectantibus; *p. 203. seqq.* de rebus Physicis, inuentisque nonnullis Hungaricis; *p. 214. seq.* de Bibliothecis quibusdam, vt et Scholis; *p. 8. seqq. et alibi passim*, narrat de Scriptoribus rerum Hungaricarum, interposito subinde suo et aliorum iudicio; in primis *p. 2. seqq.* hiatum rerum nostrarum, curate notauit, et quantum fieri potuit, suppleuit. Plura, vt ipse fatetur, daturus fuisset, si vniuersa ex instituto prosequi, animus accessisset. Quaecunque autem posteritati reliquit; ea tanto magis ad conuincendos iniquos gentis Hungaricae censores, faciunt, quo plura, auctor eximius, testimoniis ciuium, exterorum quoque immiscuit, scriptumque suum non in patria, sed apud externos luci publicae exposuit. Quod iterum eodem loco, quo prius CIO IDC LXXVI. in 8. ciuis SCHÖDELII, IO. FERD. BEHAMBIVS, Ictus, notis illustratum, indiceque

cum marginali, tum reali auctum, sub titulo: *Notitiae Hungariae antiquo-modernae*, recudendum curauit. At male BEHAMB de ciue suo SCHÖDELIO meritis est; quippe qui expuncto illius, auctoris alioquin libelli, nomine, et omiſſis aliis, ſuum BERNEGGERIANO praeſepoſuit; cum tamen BERNEGGERVS ipſe fateatur ingenue, in *Epiftola* ad Parentem SCHÖDELI data, dictaeque Diſquiſitioni praeſixa, laudati iam toties libri verum atque vnicum auctorem SCHÖDELIVM eſſe. De BEHAMBIO igitur ſimul et ſemper tenendum eſt, ipſum non modo commemoratum ciuem ſuum, ſed Patriam quoque noſtram vniuerſam, in adiectis ſub finem notis, quae facile abſiſſe poterant, ſubinde cum aliorum, tum ſuis aculeis pupugiſſe, atque hanc gratiam ſolo natali repoſuiſſe. De SCHÖDELIO egregium BERNEGGERI iudicium legitur, in laudata Epiftola, quod etiam aliorum Carmina, Diſquiſitioni annexa confirmant. confer porro DAV. CZVITTINGERVm in *Spec. Hung. Liter. p. 334. ſeq.*

ii) Noſter etiam INCHOFERVs eſt, et quidem Ginſino, ex Comitatu Caſtriferrei oriundus, quem perperam DAN. GEORG. MORHOVIUS *Polyhiſtoris ſui Literarii Tom. I. lib. 4. cap. 9. p. m. 817.* Bauarum; quemadmodum etiam PHILIPPVS ALEGAMBE, in *Bibliotheca ſcriptorum S. I. Romae MDCCCLXXVI. in fol. recuſa, p. 608.* Vienneniſem appellitat. Hungarum enim fuiſſe indicat IO. LVD. SCHÖNLEBEN, vicinus eius, Labaceniſis nimirum, et rerum cum Vienneniſium tum Bauaricarum ac Hungaricarum peritiſſimus, *Carnioliae antiquae Tom. I. part. 3. p. 241.* INCHOFERVm THVROCZII conterraneum compellando. Quam ſententiam confirmat auctor *Anonymus Rei Hungaricae Literariae Caſſoniae MDCCCXXXV. in 12. editae*, qui expreſſis verbis INCHOFERVm Ginſienſem nominat, ac vitam ipſius deſcribit, quam etiam apud ALEGAMBIVM l. c. vide, et adde his *Naudaeana et Patiniana Amſtelod. MDCCCIII. in 12. edita pag. 102. et 120.* Pertinent ad inſtitutum praefens maximopere; ipſius inſignes ac rariores *Annales Eccleſiaſtici Regni Hungariae Romae MDCCXLIV. in fol. editi*, et nuper in *Initiis Religionis Chriſtianae inter Hungaros pag. 1. ſeqq.* grauiter notati. Quos autem ego tanto libentius poſſiderem, quanto ſaepe iis in patria quondam lectitandis oblectatus ſum. Multa ii, quanquam non omnia optima, atque aurea, cum de ſtatu Religionis Chriſtianae, tum de literis ac literatis maiorum noſtrorum detegunt, et viam, ad inquirendam examinandamque melius veritatem noſtris aperiunt. Dolendum, auctorem

Anna-

Annalium Tomum secundum, vti promiserat, edere non potuisse. *Historia eius Sacrae Latinitatis* lectu iucundissima est, de qua tamen alibi, vt et de INCHOPERO vberius, quem nonnulli ridicule Lutheranum appellant.

kk) Edidit *Albae - Iuliae* CIO IO C XXXVIII. in *fol. Tomis II.* idiomate Hungarico *Praeconium Euangelicum*, in cuius praefatione quanta rei domesticae literariae momenta exposuerit, vel ex PAVLI EMBER *Hist. Eccl.* patet; quippe qui tam in sacris, quam literariis rebus confirmandis, inde a *pag. 72. usque ad 419.* subinde illum laudat, quem igitur in primis *pag. 95. 405. usque ad 424.* vide.

ll) Huius viri *Hodegus Vernacula* scriptus, ac *Claudiopoli* editus, peraeque, vt proxime laudatum *Praeconium Euangelicum*, multa huc spectantia continet. Citatus est saepius ab eodem EMBERIO dicto loco. *confer p. 57. 95.* alibi.

mm) Hic indefessus antiquitatum, ac in primis Diplomatum indagator, quantam rei nostrae literariae lucem conciliauerit accenderitque, *Sex Libris de Regno Dalmatiae et Croatiae Amstelod.* CIO IO C LXVI. in *fol.* primum editis, eruditi, qui scripta ipsius manibus terunt, iudicent. Longum enim esset in praesens merita ipsius in rem Hungaricam cum civilem, tum ecclesiasticam, ac literariam, de qua nobis potissimum sermo est, vel breuiter memorare; quippe qui plura eaque egregia documenta, virosque multos antea vix nomine notos, in lucem publicam, Herculeo quodam robore protraxit.

nn) IOANNIS quoque POSAHÁZI *Scriptio veritatis* idiomate Hungarico scriptus, et ab EMBERIO *pag. 70. 72. 95.* aliisque locis collaudatus, haud parum argumentum nostrum illustrat, quod in posterum vberius docebimus.

oo) Nec hunc frustra et ad explendum duntaxat numerum hic apposui. *Praefatio* enim ipsius, quam *Dominicalibus Euangelis* praemisit, egregia est, multaque in primis circa Reformationis tempora in republica Hungarica literaria gesta, suppeditat, qua multum EMBER est adiutus, quod vel inspectio Historiae eius satis superque testatum facit.

§. XI.

psores
illi nostri.

Quantum ad florentissimum ^a praesens seculum, in quo immortalis DEI beneficio vivere contigit, attingit, huius cum reliqua studia, tum in primis Historiam Patriam, in eaque etiam Literariam, commentationibus eruditis, quam plurimi ciuium illustrarunt. Agmen eruditum ducit MARTINVS SZENTIVANY, ^b s. i. vir multiplici eruditione sub finem superioris et initium nostri seculi clarissimus, et ob vastum illud, *Curiosorum et selectiorum variarum Scientiarum Miscellaneorum* tripartitum Opus; ^c *Dissertationem* item *Paralipomenonicam Rerum Memorabilium Hungariae*; ^d huius *Continuationem*, ^e scriptaque alia, bene in republica literaria notus. Longe maiorem vir iste meruisset aestimationem, si scripta sua Miscellanea, et in primis Historica, bonorum auctorum testimoniis, et melioris notae documentorum fide, curatius confirmasset; ^f neque etiam doctrinam nostram toties euictam stabilitamque, subinde immerito oppugnasset. ^g Melius fontes eruditae antiquitatis ipsiusque eruditionis noverat, limpidioreisque SZENTIVANYO aquas hauserat, FRANCISCVS FORIS OTROKOCSI, ^b polyhistor sine controuersia exquisitissimus, ⁱ qui quanta passim operibus suis Historiae nostrae Literariae argumenta, quam varia scripta, virosque quantos, inseruerit, ^k Lector harum rerum peritus ac sincerus, iudicet velim. ^l Nec minor meritis in Patriam nostram, nominisque gloria est, FRANCISCVS PARIZ PAPAI; Desiensis, Transsiluanus, ^m Collegii Nagy-Enyedensis aliquot scientiarum Professor quondam publicus meritissimus, ac varia eaque solida eruditione, in primis vero scriptis utilissimis illustris, colosso, aeternaque memoria dignus. ⁿ Pertinet ex libris ab eo editis ad institutum nostrum, *Rudus rediuuium*, seu *Breues Rerum Ecclesiasticarum Hungaricarum iuxta et Transsiluanicarum inde a prima Reformatione Commentarii*, ^o libellus mole exiguus, at praestantia, et rerum selectarum

rum pondere, satis magnus. ^p Pari ratione GEORGIVS quoque HANERVS, Schäsburgo - Transsiluanus, ^q vir non indoctus, Pastor primum Mediensis, deinde vero Superintendens apud suos dignissimus, in *Historia Ecclesiarum Transsilvanicarum*, ^r rem domesticam literariam, virosque eruditos passim collaudavit, ^s atque de Historia cum Sacra, tum Literaria optime promeruit. ^t Horum ac complurium paulo ante laudatorum patriae nostrae decorum laboribus adiutus, et vocatis simul in subsidium abditissimis quibusque manu exaratis documentis, maiora tandem tentavit, ac praestitit etiam ex parte, obstetricante LAMPPIO, ^u PAVLVS EMBER, DEBRECZENI, ^v Pastor, post varia in variis locis munia, patrius, ^w in *Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transsilvania*. ^x Qui, si debitum rerum verborumque delectum adhibuisset; ^{aa} methodo item aptiore vsus fuisset; ^{bb} nec tantum sui, verum etiam alieni atque vicini fundi fata calamitatesque, pari diligentia, vt nonnunquam coeperat, per totum opus exposuisset; ^{cc} cumque fratribus, ^{dd} vt appellat Augustanae Confessioni addictos, paulo aequius atque candidius egisset: ^{ee} palmam certe, cum sacri, tum literarii coetus melioris notae scriptoribus si non praeripuisset, saltem ^{ff} dubiam reddidisset, communique bonorum veluti consensu coronam sine invidia adeptus fuisset. ^{gg} Seruatis enim his legibus, longe maiorem praestantioremque Historiae domesticae Literariae, vt iam de Ecclesiastica, quam ex instituto explicandam sumserat, nihil dicam, partem, quam vel ipse CZVITTINGERVS dedit, exposuisset. ^{hh} Interim laudanda est et haec EMBERII diligentia, atque vti-
nam huius, et post fata clarissimi viri, exemplo, alii quoque ciuium, ad similia molimina, incitarentur! quod fere citius optare, quam sperare audeo. Timidi enim sunt plerique nostratum, et ob casus varios, qui subinde Hungariam affligunt, omnia suspecta habent; ac tantum abest, vt

ad res huiusmodi, a fatali interitu vindicandas et luci publicae quantocyus exponendas, animum applicent: vt potius aliorum etiam istius generis cimelia, cum publico communis patriae, in primis sacrorum et literarum detrimento, instar mancipiorum detineant, ^{bb} resque patrias pro virili illustrare volentes saepe impedian. ⁱⁱ Indoluit huic intestino malo, et medelam rebus domesticis cum aliis tum literariis etiam afferre voluit, vir heroici animi, et omni laudum encomio maior, MATTHIAS BELIVS, ^{kk} polyhistor exactissimus, deque patria nostra, tot praestantissimis monumentis, interiore rerum Hungaricarum scientia refertis, optime meritis, qui varia, tam sua industria congesta et solidissime ac nitidissime elaborata, ^{ll} quam aliorum diligentia conscripta ^{mm} opera, maximo patriae ornamento atque bono, in lucem orbis eruditi publicam emisit, atque ita ciues suos, horumque seros posteros, thesauris, nullo pretio exaequandis, egregie ditauit. Quo instituto, quantum rempublicam nostram literariam iuuerit, satis dici, credique satis nequit. Vanus sim, et indignus, cui a quopiam fides habeatur, si vel hunc virum, aliud quasi agentem, plura Historiae Hungaricae Literariae argumenta, quam plerosque exterorum, qui sua ex instituto tractauerant, exposuisse, falso pronuntiem. ⁿⁿ Possẽm etiam aliorum huius generis virorum diligentiam cum praeconio commemorare; ^{oo} nisi compendii limites sedulo obseruandi essent. Quorum omnium hactenus enumeratorum, etsi nemo Historiam Hungariae Literariam, data opera (quod vti ingenue fatendum, sic tanto minus admiratione dignum, quod et querulorum exterorum ante hanc nostram aetatem pauci, aut nulli potius dixerim, ad Historiam domesticam Literariam animum appulerunt) scripserit: multa tamen, eaque praecipua disciplinae huius nobilissimae argumenta, laudabili sane industria, passim in scriptis suis pertractauerunt, et quidam

idam illorum integras partes egregie exposuerunt. Non si vel partem, annum CIO IOCC VIII. praecedentem, o *Specimen Introductionis* suae in *Historiam Literariam cum uersam, tum Germaniae* edebat, legisset, diligentissimus quin antiquitatis eruditae ac literariae indagator, nuper o functus, IAC. FRID. REIMMANNVS; non potuisset n paulo aequius, de gente nostra Hungarica, iudicium re. Nam quod libro memorato, pp audacter, etsi non e haesitatione, asseruit, *nullum unquam de re nostra litera-*, *quantum sibi constaret, aliquid scripsisse, aut scribere etiam apiam memoria dignum potuisse*, vel ex ipso, vt iam scripto recensitos, et alios, in posterum laudandos, non re- tam, secum dissidente, suiue oblito REIMMANNO, fiffimum esse, sine vllo negotio euincam. Docet enim, quidem cum manifesta eruditorum iniuria, 44 *Historiam* *eclesiasticam* integram, nihil esse aliud, quam *partem Litera-* *e. r.* Quodsi verum est, vt omnino secundum REIM- ANNVM esse debet; certe longe ante an. CIO IOCC VIII. o abs eo vexari potissimum coepimus, praeter scriptores di- plinae huius reliquos, literarum ac literatorum Hungariae iquae atque nouae, notitiam possedimus; quippe qui iam dum, ab aliquot nostris, memoriae traditam Historiam Ec- sialticam, exteris etiam notam, atque ipsi quoque REIM- ANNO vix incognitam, habuimus. 55 Quod praeterea eberrimus auctor, loco eodem 56 *equorum generosorum am*, et *armorum* bene perpolitorem *studium*, tanquam im- dumentum bonarum artium, et veluti probum quoddam bis obiiicit: illud, si recte iudicare voluisset, fortunae quitati, extremaeque necessitati potius, quam nobilissimo quin *ingenio Hungarico*, nec minus ad literas, quam arma tractanda apto, 57 tribuendum fuit; et laudanda tius, Viro Theologo, clementia ac bonitas diuina fuisset, ae nondum concessit, vt equitibus nostris, arma, peni-

tus excuterentur, et *Arx*, vniuersi fere *Christiani Coetus*, *Hungaria*, ** a tyranno Thracico, ex integro occuparetur. Quod si factum fuisset, dudum profecto Musas etiam Germanicas, barbari et crudeles Turcae, in tristissimum exilium egissent, aras focosque violassent, et ipsum forsan REIMMANNVM, vt olim Hungariae Antistites, ** ad deligendos aestimandosque generosos ac pernices equos, et sumenda pro tuenda Patriae communis salute fulminantia arma, compulissent, atque ita vitam, alioquin carissimam, non in mansuetarum et inermium Musarum gremio, instructaque Bibliotheca, verum in Martio campo, aut siluae Hercyniae latebris cum morte commutare adegissent. Certum est igitur, Hungaros, peraeque vt reliquas nationes, cum ad arma, tum ad literas semper, non sola tantummodo et vnica aurea illa CORVINI aetate, ** aptos fuisse, ac nunc quoque esse; et multa iam saepius singularia sane eruditionis variae specimina edidisse, plurima etiam Historiae Literariae argumenta, longe ante instauratorem, vti, dum viueret, dici cupiebat, reipublicae literariae, REIMMANNVM, egregie illustrasse. Quae tamen ille, forsan ficta commentitiaque *insuauidate Hungarica*, *** deterritus, vel non legit, vel saltem se legisse, fateri noluit.

a) De florentissimi nostri aevi felicitate egit V. Cl. ANDR. MADCSANY S. I. in *Dissert. Philologica, de Vera Eruditione, Tyrnauiae* CIOIOCCI. in 12. cap. IV. qui et illud cap. V. attigit, quod in tanto seculi nostri flore nominentur plures doctissimi, quam sint. De cuius mali causis, et cur pleraeque disciplinae, non ea, qua par est, ratione, excolantur, inde a cap. VI. usque ad finem erudite disputat, quem ideo vtiq; consule.

b) Huius eruditi viri, qui CIOIOCCV. Tyrnauiae supremum obiit diem, vitam descripsit DAV. CZVITTINGER, *Spec. Hung. Liter.* p. 372. seqq. et FRANC. KAZY S. I. in *Histor. Vniuersitatis Tyrnauiensis Part. III. lib. 2. pag. 301. seqq.* Laudatur etiam a PAVL. EMBER in *Histor. Eccl. p. 6. seqq.* aliisque passim.

c) Edi-

c) Edidit inter alia SZENTIVANY, instructissimum illud variae lectionis ac multiugae eruditionis penus, nimirum, *Curiosorum et selectiorum variarum Scientiarum Miscellaneorum Decades III. Tyrnaviae* in 4. vbi quanta ad institutum nostrum spectantia reperiantur, verbis exprimere non possum, cum saltem summas rerum praecipuarum longum esset commemorare. Illud tantum hac occasione exemplo SZENTIVANY Miscellaneorum monere volui, Hungaros, amoenorum ac curiosorum librorum non modo amatores, verum etiam auctores, subinde existisse. Falsum ergo rursus est dictum REIMMANNI, *Spec. Liter. sect. 3. qu aest. 155. pag. m. 384. Libri I. Hungaros semper illius fuisse ingenii, ut plus equo generoso, et frumae perpolitae, quam libro alicui amoenno, et curioso, tribuerint.* Certe mihi persuasum est, vel laudata SZENTIVANY Miscellanea, plus curiosarum amoenarumque rerum continere, quam nescio quot REIMMANNI libellos, quaestiunculis absolutos.

d) Si cuipiam vastum illud SZENTIVANY Miscellaneorum Opus non suppetit, saltem *Dissertatio* ipsius *Paralipomen. Tyrnav.* CIOIOXCIX. in 4. edita, ac paulo post ibidem continuata, Rerum Memorabilium Hungariae notitiam haud exiguam illi facile suppeditabit. Excerpta ea est ex *parte 1. Dec. III. dictorum Miscellaneorum.*

e) *Dissertationis Paralipom. Rerum Memorabilium Hungariae Continuatio* prodiit Tyrnav. CIOIOCC. 4. vbi scriptores nostrates, ut iam alia praeteram, quam plurimi ordine alphabetico recensentur.

f) Quod tamen auctori, tanta rerum mole obruto, aliqua ex parte condonari potest; in primis, cum et causas huius rei grauissimas, in *praef. Dissert. Paralipom.* ad lectorem praemissa, erudite exposuerit.

g) Dolendum omnino, auctorem alioquin eruditum, adeo studio partium deditum fuisse; ut subinde sine vlla necessitate, nulloque innixu fundamento, nostros laceffiuerit. Quae res, quia notissima est; nec etiam deerit, cum ad haec, tum ad alia, respondendi SZENTIVANYO, locus et occasio: igitur hac vice vberior esse nolo. Sufficit magni etiam viri naeuos indicasse.

h) Quoad vitam, conterranei mei, OTROKOCSEI, multis controuersis obnoxiam, accuratius descriptam, dare licuerit; legatur interrim DAV. CZVITTINGERI *Spec. Hung. Liter. pag. 147. seqq.* et PAVLI EMBER *Histor. Eccl. pag. 515. seqq.*

i) Virum istum, SS. Theol. Iuris vtriusque nec non Philosoph. Doctorem, polyhistorum appellat DAV. CZVITTINGERVS l. c. p. 148. nec immerito. Stupenda enim in eo fuit, cum linguarum tum antiquitatis eruditae, nec non variarum scientiarum cognitio, quod vel scripta ipsius pleraque omnia satis superque indicant.

k) In primis antiquitatem Hungarorum eruditam tam solide et accurate in *Originibus Hungaricis* exposuit; ut satis laudari a nemine possit. Neque studia, mores, viros eruditos, scripta varia, et alia literaria ornamenta, passim in dictis originibus, tum in reliquis operibus, breuiter quidem, at cum salis, quod aiunt, grano, subinde commemorare neglexit. Vtinam *Historia* ipsius *Ecclesiastica Hungariae*, cuius ille in *Originibus* suis meminit, et quam TIMON etiam in *Imagine antiquae et nouae Hungariae*, saepissime laudat, tandem aliquando concederetur orbi erudito! Habermus certe insigne Historiae cum Ecclesiasticae, ut iam de Ciuili nihil dicam, tum Literariae adminiculum. De cuius MS. praestantia, vel inde iudicare licet, quod eruditus ille TIMON, in pulcherrima vtriusque *Hungariae Imaginatione*, maximas subinde rerum nostrarum controuersias, in primis circa antiquitates subortas, OTROKOCSIANARVM schedarum testimonio deciderit. Celeberrimus quoque Patriae nostrae hoc tempore Historicus, CAROLVS PETERFFY S. I. chartis et sudore OTROKOCSIANO, in edendis suis *Conciliis* multum profecit; at non satis candide, quod pace et bona eius venia dixerim, neque satis sincere cum eodem OTROKOCGIO egit. Nam ne titulum quidem genuinum atque integrum *Apparatus* eius *Ecclesiastici*, quo reuera est vsus, in memorato *Conciliorum opere* significauit. Quasi uero illud nulli praeter PETERFFYVM constaret, qualia et quanta auctor saepius laudatus reliquisset *collectanea*. Quod erat indicandum.

l) Sincerum omnino, et rerum nostrarum bene peritum iudicem, desidero, ne quo casu, cum erudito alioquin, at temerario viro, IO. GEORG. ECCARDO, Historiar. in Acad. Iulia P. P. an. MDCCCVI. de usu et praestantia studii *Etymologici in Historia* publice differente, in sensum peruersum abripiatur. Isti enim, de *Originibus Hungaricis* OTROKOCsii, sine linguae Hungaricae notitia iudicanti, quod coeco de colore narranti euenire solet, contigit. PAVL. EMBER quidem *Hist. Eccl. p. 515. seqq.* notauit OTROKOCsivm, sed ex alia multo ratione.

ratione. Contra TIMON, OTROKOCSEI et frequentissime meminit, et illi, in *Imaginis* toties laudatae *praefamine*, *iudicium acre*, et *inuestigationem rerum occultissimarum admirabilem*, tribuit.

m) Vt ipse, in *Rudero redituuo*, de se perhibet. Perperam ergo DAV. CZVITTINGER *Spec. Hung. Liter. p. 295. Papa, Oppido Inferioris Hungariae*, ortum fuisse asserit. Vitam huius viri lege in *Miscellaneis Tigurinis* CIO DCCCXXII. in 8. Tom. II. PAVLVS EMBER, vti et HANERVUS, in *Historia Ecclesiastica PAPAIVM* nostrum saepissime laudant.

n) Praeter auctores dictos, lege magnorum aliquot virorum de PAPAIO elogia, *Dictionario ipsius Latino - Hungarico Leutschouiae* CIO DCCC VIII. in 8. mai. edito, praemissa, ex quibus, cum solidam viri excellentissimi eruditionem, tum scripta praecipua cognoscere licebit. Quibus addi potest *praefatio* auctoris ad lectorem, dicto Lexico praefixa, ex qua etiam, causae iacentis in patria nostra eruditionis possunt intelligi.

o) Prodiit libellus primum in Transsilvania *Cibintii* puta CIO DCLXXXIV. in 12. atque iterum recusatus est CIO DCCCXXII. 8. in *Miscellaneis Tigurinis* Tom. II. Translationem Hungaricam, cuius meminit EMBER l. c. p. 67. nunquam videre licuit.

p) De quo ipse auctor in *praef.* memorata ita scribit: *Quid de Historia mea Ecclesiastica dicam, opusculo mole paruo, et tamen multis annis hinc inde magna cura collecto?* Ausim et ipse confirmare, dictum libellum, quot verba tot pondera continere, tantaque rei literariae quanta ecclesiasticae momenta lectori erudito suppeditare, tamque rarum esse, ut pauci intra ipsam Hungariam reperiantur, qui ipsum vel viderint. Manet ergo et manebit apud cordatiores huius libelli pretium, donec respublica Hungariae literaria stabit, etiamsi eidem eruditus alioquin, at studio partium ad vitium vsque deditus, CAROLVS PETERFFY e S. I. in *Praef. Conciliorum suorum Part. I. Poson.* CIO DCCCXLII. fol. edit. praeter *Latium* nihil relinquat.

q) Laudat subinde virum eruditum MART. SCHMEIZELIUS, in *Dissert. epistolica de Eccl. Luther. Transsilu.* et PAVL. EMBER l. c. passim.

r) Quae prodiit *Lips.* CIO DCCXCIV. in 12. Huius opusculi nouam editionem dudum optauit V. Cl. SCHMEIZELIUS l. c. pag. 8. quando,
optandum

optandum, inquit, esset, ut doctissimo auctori placeret hunc suum foetum novis accessionibus auctum denuo luci publicae exponere.

s) Multi re ipsa eruditorum, dicto libello ab HANERO, peraeque, vti a PAPAIO, commemorantur.

t) Plurimum debere ecclesiasticam et literariam rempublicam HANERO, inde non difficulter potest colligi, quod res alioquin obscurissimas, ex optimis quibusque documentis egregie illustravit. Quare et eruditissimus SCHMEIZELIVS, magnam partem *Dissert. epistolicae; de Eccl. Luther. Transsilu.* sine ulteriori rerum in Historia eius obuenientium examine desumfit.

u) Vti iam *ad §. 8. not. c.* monitum fuit. Quantum in fouendo lambendoque foetu EMBERIANO Vir Cl. LAMPIVS praestiterit, ipse docet, in *praef.* ad lectorem. Meo iudicio, rectius fecisset, si MS. integrum vti acceperat, edidisset, nec res, maximam partem sibi incognitas, commutasset, aut saltem nulla parte mutilasset. Nam ea, quae ipsi vilia, et quasi nihil ad rem facientia, videbantur, nobis harum rerum cupidis, multum forsitan prodesse potuerunt.

x) Genuinum ipsi nomen PAVLI, cognomento EMBER fuit, DEBRECZENI vero a loco natali, Ciuitate Hungariae Trans Tibiscanae praecipua, nunc Libera atque Regia, Debreczinum dicta, appellatur. Meminit ipse patriae suae, fataque cum prospera tum aduersa commemorat, in *Histor. Hungar. Eccl. pag. 530. seqq. pag. 627. seqq.* et alibi.

y) Tota EMBERII vita perpetua quasi fuit peregrinatio, itaque nihil mirum, enumerare eum in dicta *Historia Eccl. pag. 597.* Pastorum Sáros-Patakiensem; *p. 570. seq.* Lószontziensem; *p. 617.* Szatmariensem; *p. 629.* Debrecziensem; *Epistola vero approbatorio-gratiarum-actoria*, operi praemissa, Lőszkensem, vt iam reliqua ipsius fata, passim in dicto libro commemorata, non referam. Vnde iterum non inepte quis colliget, magnam hunc virum, tot, tantisque locorum commutationibus, sacrarum ac literariarum notitiam rerum sibi comparauisse, resque patrias, non sine longo vsu, et experientia maiore, quam plerisque contingit, scripsisse.

z) *Traiecti ad Rhenum CIO IOCC XXVIII.* in 4. vti iam *ad §. nimirum 4. not. b.* alibique monitum fuit, edita.

aa) Rudem omnino indigestamque molem, volumen illud *Histor. Eccl. Hung.* EMBERIANVM, rectius dixeris, quam Opus, debito verborum

borum ac rerum delectu elaboratum. Quod tamen in tanta vtriusque fortunae, quam auctor, alioqui diligentissimum, expertus est, varietate, vix aliter fieri potuit. Neque Tabulariis publicis, aut instructissimis Bibliothecis, compilatori huius operis vti, et exoptatissima Musis pace, perfrui licuit: verum ex residuis solum, vastatae iam toties Hungariae, ruderibus, in perpetuo fortunarum vitaeque metu, lucubrandum, et quod casus fortuiti offerebant, colligendum fuit. PETERFFYI de hoc opere iudicium legis loco proxime not. p. memorato.

bb) Pro fortunae auctoris ratione, non nisi chaos quoddam magnum, in vnum compilari potuit. Cui, si anima rerum, ordo, et ars, moli digerendae maxime necessaria, accessisset: non potuisset non laboriosissimus alioquin EMBERII foetus, acceptissima pulcherrimaque in lucem facie prodire. Necessitate autem, leges cogente, ad migrandas e mente huius prudentiae leges, compulsus auctor, confusum, distortum, plerisque locis mutilum, aliis abundans, aridum ac veluti exsangue corpus reipublicae sanctioris Hungaricae dedit. Quod quanto fiat rerum harum studiosorum taedio atque detrimento, quilibet non difficulter perspiciet. Ceteros indicare naeuos, et singula discutere, non est animus, in primis, cum Historiae Literariae, non Ecclesiasticae, scriptorum, notitia exhibenda sit.

cc) Si quidem instauratio puriorum sacrorum in patria nostra magni LVTHERI discipulis, PAPAIO, HANERO, ipsoque EMBERIO teste, potissimum debetur; et EMBERIVS quoque ab his memorandae conuersionis initiis exorsus est Historiam repurgatorum sacrorum tradere: poterat telam semel coeptam pertexere, resque nostras, pari diligentia, non deficientibus penitus documentis, in commentarios suos referre, quemadmodum proprias retulit. Id si fecisset, neque rerum, coniunctissimarum alioquin, et quae distractae vix possunt a quopiam intelligi, nervos incidisset; longe profecto maius, quam forsitan cuiquam videri posset, lumen Historiae Ecclesiasticae patriae affudisset, optimeque cum de suo, tum de vicino, coetu meruisset.

dd) Ita passim, in dicto opere, et PAPAII dicto loco, vt et reliqui eorum locii, Augustanae Confessionis in Hungaria addictos appellitant.

ee) Studiosus vtiq; partium vsque ad vitium fuit EMBER, sic vt omnes piorum nostrorum confessorum sacros labores, quos in

Vinea Domini Hungarica, sanguineo nonnunquam sudore pertulerant, suis hominibus falsissime adscripserit, et ubi difficulter procedebat, cautio et tormentis pleraque exercuerit, reliqua ad coetum nostrum spectantia, etiam illa, quae ipsi facili negotio innotescere poterant, imo reuera innotuerant, data opera, ne forsan doctrinis suorum nervos frangerent, suppresserit. Quod iam *ad §. 4. not. b.* detestati sumus, et suo tempore, si Deus voluerit, clarius detegemus, atque ex integro confutabimus. confer etiam *Collectionem nouorum ac antiquorum Scriptorum Theologicorum*, ad annum CIO IOCC XXVIII. pag. in primis 1076. ubi de EMBERII, vulgo LAMPPIO tributa *Hist. Eccl. Hung.* iudicium fertur, aliosque passim.

ff) Magni enim faciunt non solum Reformati, verum etiam Augustanae Confessioni addicti, collectionem EMBERII, maioris facturi, si non inique egisset. Nimirum, tantum famae, et existimationi, turpissimum partium officit studium.

gg) Multo enim notabiliora, raroque alibi obuia, et CZVITTINGERIANIS plerumque meliora rerum eruditarum argumenta, passim exposuit, et literas meliores, illarum restitutionem, progressum, fataque cum prospera, tum aduersa, peregrinationes, fixa domicilia, exilia, nouaeque pristinarum sedium recuperationes, magistros ac fautores praecipuos, libros varios, bibliothecas, historiam cum sacrae tum literariae antiquitatis, viros multiplici eruditione excellentes, verbo vniuersam pene Historiam Literariam Hungaricam, in primis Reformatorum, quanquam sparsim, bene tamen, in laudato toties penu, attigit. Cuius rei experimentum nisi compendii ratio vetaret, opusque EMBERIANVM omnium pene manibus tereretur, illico exhiberem.

bb) Mulra passim *Historiae nostrae cum Ecclesiasticae tum Civilis* nec non *Literariae* MSS. sordide detinentur, de quibus suo loco ex instituto. Querelas, quas praestantissimorum huiusmodi cimeliorum captiuitas V. Cl. BELIO, IONIO, aliisque patriae luminibus expressit, leges in eorum scriptis; nolo enim perpetuo elegias scribere, et lacrymis lacrymas cumulare.

ii) Quod iam *ad §. 6. not. a.* monitum fuit.

kk) Dabimus illius vitam suo tempore et loco, tanto curatius descriptam, quanto maiora sunt ipsius in Gentem Hungaricam merita. Interim quoad fidem datam liberare licuerit, vide 10. IAC. MOSERI

Addita-

Additamentum Lexici eruditi, seculi nostri Theologorum, partim Lutheranorum, partim Reformatorum Vitas, exhibens, Germanico idiomate CIO 1000 XL. in 4. editum, *liter. B. pag. 54. seqq. et Noua Acta Eruditorum Lipsiensia*, CHRISTIAN. GOTTLIEB. BVDERVM, in *Biblioth. Historica selecta Struniana, Ienae* CIO 1000 XL. in 8. mai. recusa, cap. XXVIII. §. 2. sequ. aliosque passim.

11) Quorum pleraque 11. proxime cc. commemorantur, et nos, si Deo ita visum fuerit, in sequentibus vberius ea laudabimus.

mm) Haec quoque 11. cc. in primis vero apud BVDERVM aliqua ex parte cognosci possunt. Longum enim esset vel praecipua strictim memorare, aut ea saltem attingere, quae cum Deo et die, Viri huius Venerandi strenua diligentia orbem eruditum certo certius sperare iubet.

nn) Vt enim de erudita atque curiosa ipsius praefatione *Institutionibus Grammaticae Germanicae Leutschouiae* CIO 1000 XVIII. in 8. primum editae, et iterum CIO 1000 XXX. *Halae* simili forma recusae, praemissa, *de Linguae Germanicae et Slavicae in Hungaria ortu, propagatione et dialectis; de Vetere Literatura Humo - Scythica Lipsiae*, CIO 1000 XVIII. in 4. edita, aliisque huius generis commentatiunculis ac praefationibus, mole subinde exiguis, eruditione tamen maximis, nihil in praesens dicam: saltem Regium ipsius Opus, *Notitia nimirum Hungariae Geographico - Historica*, tantam Historiae nostrae Literariae materiam passim lectori suppeditat, quantam nemo alius nostratium. De qua re, Lector eruditus, facile, si vel obiter, aureum illum, et inexhaustum multifariae eruditionis thesaurum, inspexerit, conuinci potest. Videatur huius Operis aestimatio et pretium in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, et alibi. De *Collectione* eiusdem *Miscella* par esto iudicium.

oo) Nam et V. Cl. MART. SCHMEIZELIVS §. 9. laudatus, cum alibi, tum praecipue in *Dissert. epistolica de statu Eccl. Luther. in Transilvania, Ienae* CIO 1000 XXI. 4. edita, multos eruditione praeclarissimos Viros, scripta varia, Scholas, et alia huius generis momenta breuiter at accurate attigit; et IO. SZEGEDI S. I. Vir celeberrimus, in *Tripartito Iuris Hungarici Tyrocinio, Tyrnaui*. CIO 1000 XXXIV. sequ. in 12. edito, et in *Rubricis Iuris Hungarici ibid.* eodem anno in 8. excusis, multa eaque egregia hanc disciplinam illustrantia, suo etiam calculo, quanquam non semper nostris fauente, adiecto, affert. Ita alii aliis locis eadem persecuti sunt, de quibus alias.

pp) Nimirum dicto *Tentamina Introductionis in Historiam Literariam Lib. I. sect. 3. quæst. 155. p. m. 384. seq.* quando, quis nam forte sit, qui de scriptis et scriptoribus Hungaricis illum edoceat, quaerit, et hoc ad propositam quaestionem subiicit: *Neminem sibi fama innotuisse, quem hac in re potissimum commendare posset, neque in eam induci opinionem, ut sibi persuadeat, unquam quenquam de materia huiusmodi scripsisse, aut saltem scribere aliquid memoria dignum potuisse; quippe quod Hungari, eo semper praediti ingenio (naturel vt auctor loquitur) fuerint, ut equos generosos, acinacemque fulminantem, libellis et literis amoenioribus curiosisque antehabuerint.* plura auctor l. c. Dignum sane tanto polyhistore, et censore orbis eruditi publico, iudicium! Quod quantum eruditionis, lectionis, elegantiae, acuminum et aequitatis in se contineat; facile iudicabunt ii, qui altius paulo, quam REIMMANNVS, in arcana literaria introspexere. Vellem equidem, vt iam paulo ante monui, curiosus ille Vir, saltem *Curiosorum et selectiorum variarum Scientiarum Miscellaneorum Decades III. Dissert. Paralipomenonicam*, illiusque *Continuationem* saepius iam laudati MART. SZENT-IVANY curiosius peruoluisset, vt vel ex hoc auctore, rei Hungaricae eruditae, inprimisque curiosae et amoenae, sacram famem sufficienter explere, et Calendaria ac Quaestiunculas longe vberiores, quam dedit, compilare, potuisset. Quasi vero REIMMANNVS primus Historiae Literariae conditor extitisset, et primus etiam iudicia de viris eruditis illorumque scriptis tulisset. Praestiterunt certe id dudum, vti iam superius dixi, nostri quoque, si non REIMMANNO melius, saltem ita, vt errare cum aliis religioni sibi ducerent, abstinere aliorum erroribus suos addere, secus faciente et sentiente eodem REIMMANNO. Et si tandem memoratum illud *Specimen* ad viuum refecit, Deus bone! quantas in eo iniurias, quanta plagia deprehendes? In toto enim Dialogo isto, cuius ordinem atque viam VERVLAMIO, res vero aliis, qui longo ante eum tempore, ab ipso prolata, satis superque exposuerunt, debet, cum alia, tum praecipue defectum Historiae Literariae saepe sine necessitate rigidissime notat, notatus ideo etiam ipse a V. Cl. MICH. RICHEY, Profess. Hamburgensi, in *Program. de eo, quod nimium videtur in REIMMANNI piis desideris Histor. Literariae*, vt et ab IO. MOLLERO, in *Epistola apologetica contra REIMMANNVM*. Plura de REIMMANNO suppeditat *Introd. STRVIANA, pag. m. 60. seqq. et alibi*, vti §. 3. not. c. monui, alique passim.

qq) Audacter enim in dicto *Tentamine Introd. in Histor. Literariam Lib. I. sect. 1. quæst. 18. pag. m. 17.* pronuntiat: *Omnes eruditores, ad sua usque tempora, graui fascinator fuisse præiudicio; quippe qui Historiam Ecclesiasticam peculiarem esse Historiæ speciem dixerint, cum tamen, ut ille ait, Historia Ecclesiastica nihil aliud sit, quam Historia Theologiæ, atque ita Pars Literariæ.* Reliqua videnda in auctore.

rr) Confer locum nunc memoratum.

ss) E. gr. MELCH. INCHOFERI *Annales Ecclesiasticos Regni Hungariæ, Romæ MDCCXLIV. in fol. FRANC. PARIZ PAPAI Rudus redituam, Cibinit in Transsilu. MDCCCLXXXIV. in 12. GEORG. HANERI Historiam Ecclesiarum Transsylvanicarum, Lipsiæ MDCCXCIV. in 12. aliorumque alibi videndorum.*

tt) Vide proximam not. pp.

uu) Exemplo luculentissimo esse possunt: MATTHIÆ CORVINVS, STEPHANVS BATHORI, MICHAEL APAFFY, IANVS PANNONIVS, VALENTINVS ECCHIVS, VALENTINVS BALASSA, NICOLAVS ISTVANFFY, GABRIEL IOANNES et VVOLFFGANGVS BETHLENI, alique quam plurimi huius generis serenissimi Reges, ac Principes gloriosissimi, ut et illustres, magnifici, generosi atque egregii Viri. Qui literis an armis magis floruerint, alii iudicent. Illud saltem firmissime mihi persuadeo, si illis in Bibliothecis nasci, educari, et consensescere contigisset: maiora forsan, quam nescio qui Catones, molituros fuisse. Quantula enim quaeso est ars, in instructissima Bibliotheca, et perpetuo otio, quaestiunculas aliquot, et mordaces librorum catalogos compilare. Confer etiam *Acta Eruditorum Lipsiensia Latina MDCCCXI. mensis Aprilis pag. 150. seq. ubi de Viris Hungariæ toga sagoque illustribus, occasione Speciminis CZVITTINGERIANI, egregie differitur; item SCHÖDELIVM l. c. pag. m. 197. seq. et alibi, ut et alios suis locis.*

xx) Vnde LANSIVS in *Orat. pro Hungaria*, apposite hanc in rem: *Ita veluti, inquit, DEI OPTIMI MAXIMI hominumque consensu et arbitrio, Hungaria facta est clypeus, et Arx Christianitatis inexpugnabilis, et antemurale tutissimum, aduersus Turcas.* Plura huius generis collegit SCHÖDELIVS l. c. pag. m. 200. seq. et longe plura habentur in REVSNERI *Collectionibus* passim obuia.

yy) Qui cum ad Mohacs tum alibi, pro Patriae et in primis Ecclesiae salute fortiter pugnantes ceciderunt. de quibus confer BRODERICVM l. c. ac reliquos rerum nostrarum scriptores.

zz) Rudem omnino fuisse REIMMANNVM Historiae nostrae, vel inde patet, quod sola et vnica CORVINIANA aetate omnem Hungarorum eruditionem, memorati sui *Speciminis Libr. I. sect. 3. quaeß. 155. p. m. 384. seq.* audacter definit. Verum Conditorem Historiae *Calendarique Logici* primum inuentorem, in indicando *felici*, vt ait, *Musarum Hungaricarum fidere*, toto coelo aberrasse, et Periodos, florentium, marcescentium et reflorescentium in Patria nostra literarum, cum ignarissimis nouisse, facili negotio demonstraremus, nisi haec suo loco ex instituto explicanda essent.

aaa) Cum REIMMANNVS *Bibliothecae suae Tom. II. cap. 2. num. 38. pag. 136.* in CZVITTINGERVVM spicula vibrat, non minus gentis Hungaricae, per latus ipsius famam pungit. *Dictio enim*, inquit, *(CZVITTINGERI) inculta est, et aliquid Hungaricae insuauitatis habet.* At meminisse oportuit, elegantiarum illum, si diis placet, arbitrum, neque Germanis vnquam, chartarum sordidarum, quas, quisquis ille demum fuit, in *Epistolis obscurorum virorum* ad viuum expressit, et LVD. MENCKENIVS in *Charlataneria eruditorum* false perstrinxit, copiam defuisse. Contra ea, gauisa sabinde est Hungaria HIERONYMIS, IANIS PANNONIIS, DVDITHIIS, SAMBVCS, INCHOFERIS, et quam plurimis aliis *insuauitatis Hungaricae* assertoribus. Quos, cum aliis quibusdam scriptoribus nostris literariis, in luce meridiana, praeiudicatis opinionibus, et turpissimo partium studio, in densissimas tenebras abreptus REIMMANNVS, palpare non potuit, vel, vt rectius dixerim, noluit, ne quo casu, de veritate rei conuictus, vulgi praeiudicia, quae a teneris vnguiculis imbiberat, senex, cum magno auctoritatis censoriae detrimento, deponere coactus fuisset.

§. XII.

insio
ittingeri,
cum
logia pro
m, vt et
Hunga-
, contra
man-
Propius, quamuis nondum proxime, eorum omnium, quos attigimus, auctorum, ad Historiam nostram Literariam accessit, et ex instituto Literatos Hungariae exponere aggressus est, Vir nobilitate generis, rerumque patriae notitia praeclarus, DAVID CZVITTINGER, Schemniczio, a Vrbe, Hungariae superioris, Montana ac Libera, oriundus.

oriundus. Hic cum studiorum causa, apud Germanos Eruditos ageret, nec raro varia gentium variarum, sola Hungarica, vt ait, excepta, ^b Historiae literariae volumina oculis vsurparet: non potuit non, exemplo exterorum incitatus, et cum ciuium, tum aliorum hominum querimoniis veluti compulsus, animum, ad illustrandam rem domesticam literariam, adiicere, ^c atque ita, quas alii, Eruditorum nostrorum Vitas, Elogia, atque Scripta sparsim, in variis operibus, commemorarunt, in vnum quasi corpus colligere. Qui honestissimi conatus vt egregio successu non caruerunt; sic eorum fructus ad maturitatem et vsum communem perducti sunt. Factum enim eo tempore est; vt *Altdorffii* CIO DCCXI. obstetricante MOLLERO, ^d *Specimen eius Hungariae Literatae*, vna cum annexa *Bibliotheca Scriptorum qui de Rebus Hungaricis exstant*, in forma quarti, vt aiunt, ordinis, opus cum multorum plausibus, ^e aequissimoque iudicio, ^f exceptum, lucem publicam intueretur. Cum vero in praefatione huius libri, IACOBVM FRIDERICVM REIMMANNVM, virum toties memoratum, sine honore restauratori, vt videri voluit, reipublicae literariae debito, atque obsequio, attingeret, ^g adulandique studium maiorum more cane peius et angue fugeret: fieri non potuit, quin grauem et ipse, et cum eo Nobilissima Hungariae Natio animaduersionem incurreret. Sic enim archicriticus ille *Bibliothecae suae Tomo II.* ^b *Primus, inquit, et vnicus fortassis est, CZVITTINGERVS, qui Hungaros eruditionis laude conspicuos describendos suscepit.* ⁱ *Et iniquus sit, qui hoc non agnoscat, dummodo fortuna nihil impedimenti obiecisset bisce conatibus.* ^k *Dictio enim, pergit, inculta est, et aliquid Hungaricae insuauitatis habet. Structura literarum collocationem in alphabero sequitur, quae eo longius recedit ab arte, quo propius accedit ad casum. Scriptores plures omisit, nec pauci in hunc catalogum coniecti, qui vnica tantummodo dissertatiuncula inclauerunt.*

ruerunt. Reliqui ex GVILIELMO CAVE, PHILIPPO ALE-
 GAMBE, IAC. AVG. THVANO, vel potius ex GERHARDI
 de STÖCKEN *Tbuanio Enucleato*, et aliis, decerpri, vel si
 mauis descripti, ad verbum sane aliunde desumpti sunt. Ideo et-
 iam neque plura, quae in eo Opere alicuius momenti esse
 putaret, reperit, Hildesheimiensium nuper venerandus
 praeful, quam quae *hac illac inserta sunt de Hungarorum In-*
uentis, ^l *Libris rarioribus*, ^m *Manuscriptis*, ⁿ *Mappis Geographi-*
cis, ^o *Scriptoribus Rerum Hungaricarum*, ^p *Cantionibus*, ^q et *Ver-*
sionibus Sacrae Scripturae. ^r Breuiter quidem, at satis acerbè,
 more recepto, sibi que proprio et de *Hungarica insuauitate*, ^s
 et de ipso CZVITTINGERI *Specimine Literario*, magister
 elegantiarum, REIMMANNVS, mentem exposuit; et
 quemadmodum CIO IOCCVIII. in *Specimine introductionis*,
 quod ad ductum VERVLAMII ex variis auctoribus compi-
 lauit, Vniuersae Historiae Literariae naeuos ac defectus maxi-
 mos primum sese notauisse existimat: ^t ita et in CZVITTING-
 GERO, vniuersa, pauculis curiosis, paulo ante commemo-
 ratis exceptis, rigidissime animaduertit. Ingenue et ipse
 fateor, CZVITTINGERVVM, in Vitis ^u *Eruditorum Hun-*
gariae, et annexo illis *Scriptorum Patriae Catalogo*, ^x ver-
 borum ac rerum delectum, iustum item necessariumque
 iudicium, vt et methodum accuratiorem non adhibuisse; ^y
 multos insuper clarissimos viros incaute ac veluti oscitanter
 omisisse, ^z neque promissis in supplendo emendandoque
Specimine literario stetisse; ^{aa} subinde etiam ab instituto alie-
 na parumque aut nihil ad rem pertinentia attulisse; ^{bb} nonnulla
 perperam et vitiose posuisse; vnum idemque sine vlla ne-
 cessitate frequentius repetiisse; ^{cc} magnam praeterea par-
 tem commentariorum suorum ex aliis, exiguae interdum
 fidei auctoribus, compilauisse; ^{dd} ac multa denique alia eru-
 ditorum reprehensione digna commisisse: ^{ee} tanta tamen in
 descriptione illa literatorum Hungariae, vt et ad calcem re-
 iecta

iecta scriptorum nostrorum enumeratione CZVITTINGERIANA non deprehenderis *pia desideria*, quanta communis reipublicae literariae iudex, a plerisque vt antea dictum notatus, ff REIMMANNVS, cumulat. Nam *Specimen* illud CZVITTINGERIANVM, ita horridum, incultum, et *insuauitate Hungarica* coinquinatum non est, vt ille finxit. Neque etiam potuit facile auctor Speciminis selectum verborum; flosculos et acumina poëtica, quae ne ipse quidem censor, in vernacula semper sectatus est, gg adhibere; quippe qui iudice eodem REIMMANNO, maximam suorum partem, ad verbum aliunde descripsit. *Methodum*, quae Lexicis fere est propria, saltem ego quaestionariae illi anteposuerim, nec ita absurdam esse existimauerim, quam non ipse quidem REIMMANNVS sua faciliorem atque aptiorem, si voluisset, pronunciaffet. *Dissertatiuncularum* vero recensiti eodem loco auctores, quorum plerique successu temporis magni viri, etsi quaestiunculis quibusdam in chartam coniectis vulgi auram minime captarent, euasere, plus utilitatis praebent, quam inanis et superstitiosa vocularum similibus in hoc vel illo auctore occurrentium enumeratio; bb aut *Introductiones in Historiam Literariam Ante-diluvianam*; ii *Babyloniorum, Sinenfium*, kk et nescio quorum. Quae quanquam ipsa laude sua haudquaquam carent: tamen magis remota sunt, obscura, et fabulosa, quam vicina Hungarica, egregie a plurimis illustrata. Igitur culpa sinceri candidique hominis CZVITTINGERI, mediocritatem suam, ingenue confitentis; ll fontes etiam vna cum lacunis, ex quibus profecit, indicantis, mm atque insuper obstacula, quae ei impedimento fuere, quominus accuratius sua perficere posset, cum dolore commemorantis, nn factum non est, quod non vniuersa palato REIMMANNIANO grata scripsit: verum fortunae potius iniuria, et rigidissimo REIMMANNIANO, ac non solum in CZVITTINGERVM, sed etiam gentem nostram iniquissimo

iudicio,

iudicio. Pro cuius rigore nobilissimum CZVITTINGERV
 rudem esse et sine pectore Palladis militem existimavit; re-
 liquos vero Hungaros, incultos omnisque suauitatis expertes
 agasones, et praeposteros armorum baiulos, quorum ille sae-
 pius multos passim in suis scriptis miris verborum pigmentis
 in altum sustulit, ac mox iterum casu grauissimo praecipites
 dedit. °° Semper tamen infelicer, vt dixi, Catoni feue-
 rissimo, res cessere. Nam qui vbique naeuos atque omnis
 generis vitia reipublicae literariae false perstrinxit; et haud
 raro in ea praeter necessitatem aliquid desiderauit, multos-
 que eruditorum nihil eiusmodi meritos culpauit, flagellauit
 atque condemnauit: is nec ipse, quod cinerum eius venia dixe-
 rim, semper sine crimine, dum viueret, vixit. Dictaturam enim
 vniuersi orbis eruditi perpetuo affectabat; et ob compila-
 tum ex variis auctoribus Specimen literarium, primum se
 Historiae Literariae conditorem venditabat; pp terminos
 item ac fines disciplinarum consuetos, confundebat, et no-
 uos pro arbitrio collocabat; modum docendi ac discendi
 sine ratione mutabat; qq studio partium plurima agens, rr
 notata in aliis, vt iam cetera modesto silentio premam, ipse
 subinde faciebat, ss atque ita multa in orbe literato bella
 gerebat non necessaria. tt Et haec in praesens quasi obiter,
 occasione nimirum operis CZVITTINGERIANI, non ta-
 men obiter, de REIMMANNO dicta, sufficiant. In quibus
 breuior vtique esse potuissem; nec cum mortuis, parcat
 Diuina Clementia, parcant etiam bonae mentes, paulo aspe-
 rius agere voluissim: nisi honestum Patriae nomen, enatas
 ex rerum nostrarum ignoratione, praeiudicatis opinionibus,
 et cupiditate gloriae calumnias, vberius diluere atque ex
 integro confutare suo quodam iure imperaret; et nisi Scripta
 mortuorum post fata quoque eorum viuerent, nobisque
 haud parum nocerent. Interim aequas eruditorum censuras,
 nemo mentis sanioris reiecerit: at ob vnus vel alterius
 rei

rei in gente aliqua naeuum, et propter huius aut illius eruditi manes, integros populos traducentem atque infamantem, nullus non detestabitur.

a) Vbi-etiam nuper vitam priuatam et coelibem morte finiuit.

b) Putauit enim vir bonus, se primum in gente sua exstitisse, qui hoc argumentum illustrare coepisset; cum, vt exemplis docui, longe ante ipsum, variis in locis rem nostram literariam alii attigerint. Horum plerosque vix vnquam vidisse, saltem in compilando suo opere neglexisse CZVITTINGERVM, lutulentis quibuslibet fluuiis et lacunis peregrinis passimque obuiis, contentum, credo.

c) Confer hanc in rem *praef. ipsius ad lectorem.*

d) Igitur non sine causa CZVITTINGERVS *Spec. sui p. 257. seqq.* hunc ciuem ac patronum suum optimum dignis laudibus prosequitur, cum, vt multis constat, consilio atque opera eius plurimum sit adiutus, uti iam §. 9. *not. t.* monui.

e) Quos leges in *Opere Czuittingeriano post praefationem.*

f) In primis Illustrium nobilissimae Lipsiae Virorum, qui in *Actis Eruditorum Latinis anni MDCCCXI. mensis Aprilis p. 149. seqq.* modestissimo scribendi genere, *Spec. Hung. Liter. CZVITTINGERI* prosecuti sunt, pulcherrimamque illius synopsis veluti in tabella Lectori erudito exhibuerunt. Sed et in *Nona Bibliotheca*, idiomate Germanico in 8. edi coepta, *Vol. X. p. 884. seqq.* vt et apud alios passim, satis modesta huius libri extat recensio.

g) Nimirum occasione ex verbis *Tentam. Lib. I. sect. 3. quaeft. 155. sumta*, REIMMANNVM non nisi recentioris cuiusdam scriptoris nomine compellauit.

h) *Cap. 2. num. 38. p. 136.*

i) Quod falsissimum esse iam in praecedentibus cum ex ipsius REIMMANNI rationibus, tum ex recensione aliquot huius argumenti scriptorum, euictum est.

k) Si non Virum *Theologum* REIMMANNVM esse meminissem; subtilem pene *Sophistam*, compellassem. Nam cum *fortunam* accusat, CZVITTINGERVM, veluti hominem Latini idiomatis ac bonae me-

rhodi prorsus ignarum, scriptoremque negligentem, et turpem rerum exscriptorem, male castigat, perque ipsius latus Hungaros quoque pungit, et destinato quasi consilio, neglectis veris circumstantiis, causas malorum reipublicae nostrae literariae in ciuium *ingenia* coniecit. Vix enim aliud, nisi me omnia fallunt, fortunae impedimenta commemorando, vult dicere, quam nobilissimum rei literariae argumentum in hominem rudem, et sine rerum verborumque delectu, atque iudicio scribentem, incidisse: nec etiam aliter fieri potuisse; cum Hungaris, equorum et armorum praeposteris custodibus semper propria sit *negligentia* et *insuauitas*, quam CZVITTINGERVS non potuerit non prodere. At quanta malitia sit, propter vnum alterumue paulo negligentiore ciuem, gentem vniuersam infamare, et impedimenta iacentium literarum aliunde prouenientia, naturae vnice attribuire, nemo non videt.

l) Curiosus, et rerum minutarum vsque ad vitium sectator, REIMANNVS, cum fere omnia *Czuittingeriana* reiecisset, *amoena* quaedam tamen et *curiosa* suo digna calculo esse existimauit, eaque inter, *inuenta* Hungarorum *bellica Spec. Czuittingeriani* pag. 33. *musica* pag. 92. seq. retulit.

m) Pag. 52. dicti *Speciminis*, vbi mentio fit *Nomenclatoris stirpium Pannonici*, CAROLI CLVSII.

n) *Appendicis*, sic enim *Bibliothecam Czuittingerianam* appellat REIMANNVS pag. 49. *seqq.* in qua MSS. nonnulla recensentur.

o) Non nisi *paginam 13. Appendicis* siue *Bibliothecae Czuittingerianae* citat censor; cum tamen eodem loco *Mappae Geographicae* inde a pag. 10. recenscantur. Caudam igitur capitis loco nobis obtendere REIMANNVS voluit, ne si vniuersa enumeraret curiosa, Lector pluris quam Praeful cupit, faceret.

p) *Loco, nunc citato*, siue in tota *Bibliotheca Czuittingeriana*.

q) *Spec. Hung. Liter. pag. 28. et 29.*

r) *Spec. pag. 196. seqq.*

s) Quam, cum iam §. proxime praecedenti 11. not. aaa. aliisque locis attigerim, crambem bis coctam denuo recoquere, et in taedium apponere nolo.

t) Con-

z) Confer hanc in rem ea quae ad §. 3. *Not. c. §. II. not. pp.* et alibi annotata sunt.

u) Hunc enim *titulum* rectius fronti, quam Speciminis Hungariae literatae, praefixisset, nec amplissimum nomen angustissimis limitibus circumscripsisset.

x) Quam parum accurate *Bibliothecam* Scriptorum, qui exstant de Rebus Hungaricis, appellitat; cum reuera nihil aliud enumeratio illa quorundam nostrorum scriptorum quam *catalogus* sit, emendatione et augmentis insignibus maximopere egens.

y) Fateor quidem non auream illam *Latinitatem* CZVITTINGERVM in commentariis literariis adhibuisse, quanquam et crassam barbariem euitauerit: verum si delicatissimo REIMMANNO, in *Tentamine* iam toties memorato, *vernacula* alioquin, quae cuilibet erudito, ante alias omnes excolenda est, conscripto, miscere quadrata rotundis licuit, cur non et CZVITTINGERO, *peregrina* videnti, vñtatissimum eruditis, non tam verba quam res ipsas curantibus, scribendi genus, vltro concessum indultumque fuisset; in primis cum et penuria literariorum adminiculorum, et temporis angustia, vt iam alia impedimenta taceam, non de pigmentis, versiculis, aliaque huius generis suppellectile, sed de rebus, et de conficiendo quantocyus desideratissimo labore, sollicitum esse iuberent. Quare, vrgentia illa mala, delectum etiam non minus verborum, quam rerum, vt ipse, in ea, quam lectori inscripsit, praefatione, non absque doloris sensu confessus est, impediuerunt. Sed neque animus fuit CZVITTINGERO commentarios, loco CAESARIS imitandos, quae mens forte REIMMANNO Latinitatem perpetim crepanti erat, componere. Quantum vero ad *sententias* de scriptoribus et scriptis variis ferendas attinet, illas nonnunquam, quamuis rarius, interposuit, neque semper tamen pro rerum dignitate; contentus aliorum iudicio, de nostrorum studiis literariis, vita, moribus, eruditione, scriptis, et aliis solertiae aut negligentiae Hungaricae documentis, in monumentis literariis proditis atque latis. Quae singula, cum difficillimum esset, in tanta rerum huc spectantium penuria breui temporis spatio in accuratum quoddam *systema* methodo analytica, vel synthetica, aut alia rebus magis conuenienti disponere; ideo facillimam illam in *Lexicis* elaborandis adhiberi solitam, tum temporis vñtatissimam, et praestantiam atque accuratationem *quaestionaria*, vt iam dixi, si non meliorem, saltem ei parem sequendam constituit.

2) Incaute omnino LAURENTIVM Archiepiscopum Strigoniensem, IVVENCVM COELIVM CALANVM, Dalmatam, VALENTINVM ECCHIVM, Lendanum, LEONHARDVM VNCIVM, LEONHARDVM, STÖKELIVM, SEVERINVM SCVLTVTVM, IOANNEM SILVESTRVM, MICHAELEM STARAIVM, STEPHANVM KOPACZIVM, ELASIVM RADAN, MATTHIAM SCARICAEVM, PETRV M LASKOVIVM, THOMAM FELEGYHAZI, GEORGIVM MOLNAR, IOANNEM TELEGDIVM, IOANNEM DECIVM BAROVIVM, PAVLVM KISMARIAM, MELCHIOREM INCHOFERVM, IOANNEM LVCIVM, MICHAELEM PANCRATIVM, MARTINVM SILVANVM, IOANNEM REZIKIVM, et sexcentos alios, at quantos viros, quos suo tempore et loco vberius commemorabo, praetermisit.

aa) Promiserat utique auctor in laudata *praefatione Speciminis* sui cum *emendationem* tum *supplementa* necessaria, quae tamen si perpetuo otio diffuens dare potuisset, tamen non praestitit.

bb) Vti sunt nonnullae integrarum Familiarum *genealogiae*, militum quorundam *encomia*, et multa alia, ad historiam civilem potius quam literariam referenda.

cc) Ita *Speciminis* pag. 232. vitam MARTINI descripturus, perperam ipsius natale solum, *Sabariam*, incolarum lingua, *Sáruarinum*, cum tamen *Szombathelyinum* Hungaris dicatur, appellari, sitamque in *Szaladiensi Comitatu*, quae potius in *Castriferrei* quaerenda est, docet; Sic pag. dicti *Speciminis* 295. ridicule PARIZ PAPAIVM *Defensem*, Transilvanum, ut ipse de se perhibet, in *Rudere redituo*, *Papa*, oppido inferioris Hungariae oriundum fuisse, deceptus sine dubio cognomine *Papaii* narrat; ita l.c. pag. 296. male *Gustronium*, in Ducatu Mecklenburgico situm, *Holsatiae* attribuit; pag. 297. PAVLVM PATER, Menhardiulla-Scepusium, vitiose Trentinensem, Rectoremque Theroniensem, cum tamen non nisi Professoris titulum ibi gesserit, fuisse perhibet. *Bibliothecae* suae pag. 3. in qua summas classium scriptorum Hungaricorum exhibet, integrum *titulum* §. 4. *classis* I. ex pag. 29. suppleendum omisit; *pagina* quoque 41. eiusdem *Biblioth.* CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHII *Disputationem de superioris Hungariae conuersionibus* inepte in classem scriptorum Hungariae ecclesiasticorum refert; civilem enim ibi, non ecclesiasticae, conuersiones intelliguntur. TRYPHONIA praeterea, Dalmatae, vitam *spec. pag. 112.* expositam, sine vlla necessitate denuo

denuo pag. 392. repetit. Sed haec in praesens exempli loco sufficient. Plura in posterum.

dd) Quod nec ipse diffitetur, siquidem candide et in praefatione et in ipso opere istud aperit, tanto facilius veniam apud aequos Lectores impetraturus.

ee) Quae quidem breuitatis causa praetereo, daturus plura in ipso opere cum foenore. Interim conferri possunt, EPHR. PRAETORII *Athenae Gedanenses Lipsf.* CIOIOCCXIII. in 8. editae, et IOAN. GEORGII LIPPISCHII *Thorunium Hungarorum literis deditorum mater*, alique huius generis auctores, qui naeuos Czvittingeriani operis indicant, corrigunt, et augmenta quaedam ad supplendum illud afferunt. Utinam plerorumque, cum iam amplius ab ipso CZVITTINGERO, nuper mortuo, nihil sperari potest, augmenta et notae iam saepius promissae, dictum opus tandem aliquando illustrarent atque augerent! Sed promittuntur saepe multa, pauca re ipsa praestantur.

ff) Vti iam plus vice simplici docui.

gg) *Tentamen* certe ipsius introductionis in *Historiam Literariam*, vtrum Germanice, an Latine, an Gallice, ob variam harum linguarum missionem, conscriptum sit, nescio.

hh) Non puduit enim ostentandi forte memoriam causa, quoties vocula *rarus*, in GERHARDI DE STÖCKEN *Thuano Enucleato*, occurrit, REIMANNVM *Biblioth. suae Tom. II. cap. 2. num. 39.* superstitione notare, neque alia his similia, quae apud eundem legi possunt, memorare. Quibus minutis, quantum rem literariam promouerit, alii iudicent. Saltem ego .nugas eiusmodi indignas Viro Theologo, eoque praesule, ac iam sene, existimauerim. Sed opportune in mentem venit, forsitan *Masoram Sacrae Latinitatis*, quam nondum possidemus, condere REIMANNVM voluisse, pro quo in rempublicam literariam beneficio, Iudaeus potius Apella, quam solidioris doctrinae studiosus, agat gratias.

ii) *Introductio in historiam literariam Ante-diluuianam* REIMANNI prodiit *Halae* CIOIOCCIX. in 8. cuius censuram lege in *Nova Biblioth. Vol. I. pag. 12. seqq.* in GOTTL. STOLLII *Introduct. editionis Latinae pag. 44.* vt et apud alios passim.

kk) Pro-

kk) Prodiit *Historia Literaria Babyloniorum et Sinenfium*, et quidem illa, *methodo Chronologica*, haec vero *scientifica adumbrata*, *Brunsvigae* CIO IO CC XLI. 8. Singula ista REIMMANNVS vicinis Hungaricis, saepius a plerisque nostrorum, imo et exterorum egregie illustratis, anteposuit. Cui, nescio, cur tantopere sordeant Musae Hungaricae. Sed praestat studiofio veritatis de incognitis ac minus exploratis fabulas proferre, quam veris laudem quaerere; nisi forsan eum ficta illa commentitiaque *insuauitas Hungarica* deterruerat, falsaue potius quam vera tradere compulerat.

ll) In dicta *praefatione ad lectorem*.

mm) Sub quolibet fere auctore, vti ex ipso opere luculenter patet. Monuimus illud iam in praecedentibus.

nn) Laudata *Czuittingeriana praef.* cuius rei etiam *Acta Eruditorum Lips. Latina*, CIO IO CC XI. *mensis April. pag. 149.* meminere.

oo) Passim istud in *Catalogis Bibliothecae* suae fecit, et nonnullos Hungarorum sub initium narrationis et censurae ad summum eruditionis fastigium laudibus eleuauit, deinceps sub finem, vti asinos, sit venia dicto, de ponte, maximo cum impetu praecipites dedit. Quod facili negotio quilibet aequus rerum aestimator deprehender, si vel vnum aut alterum ciuium nostrorum, a REIMMANNO recensitum, perlegerit. Dabitur vero opera, vt in posterum iudicia huiusmodi aequa examinentur lance, cum talionis iure, in republica literaria vti, et iniurias sine causa illatas, vindicare, vsque adeo illicitum non sit.

pp) Ausus fuit CIO IO CC VIII. cum *Tentamen introductionis in Historiam Literariam* ederet, se primum et vnicum, qui eiusmodi introductionem in Historiam Literariam edidisset, venditare. Pro qua audacia, etiam defectus, pene innumeros; vt in aliis studiis, sic in dicta quoque historia literaria notat; multa, vbique sine necessitate desiderat; et cogitat omnimode euincere, se primum esse, qui haec communia et domestica eruditorum mala animaduertisset; medelam huic pesti attulisset; atque ideo etiam principatum in republica literaria meruisset, obtinuissetque, saltem obtinere voluisset, cum tamen literati dudum, MORHOFIO, honorem istum vltro concefferint, eumque fere omnes, excepto REIMMANNO, ducem historiae literariae habuerint. *Institutiones* vero literatorum, et, quasi leges constituendae reipublicae

blicae monarchicae, *Reimmannianas*, exceperunt tandem *cenſurae oecumenicae* orbis eruditi, in quibus caſtigabantur plerique, qui ſeſe cum antiquitate erudita auderent coryphaeo literatorum opponere. Vnde *novi tumultus*, nouaque *bella*, atque *clades*, ſubſecutae. Nimirum, per *Tentamen* iſtud in gratiam filii ſcriptum, dictaturam in ſapientiae filios remque publicam literariam, adhuc liberam, inuehere tentabat, et per *Catalogos Criticos*, vt et alia ſcripta, homines ingenuos libertatiſque amantes cum tota antiquitate male puniebat. Ideoque, cum deſperatam in orbe literato Europae eſſe rem cerneret, in *antediluvianos*, *Babylonios*, *Sinenſes*, et neſcio quos *Indos* expeditio parabatur. Quae cum notiſſima ſint, iamque ſaepius memorata, hinc ea amplius exaggerare nolo. Quare videantur ſingula ex inſtituto ſuis locis.

qq) Ita *formas*, orbis, et circulos *artium* ac diſciplinarum, *methodum* cum docendi tum diſcendi, *variā*que ſcientiarum diuiſionem pene reiecit; *clafſicos auctores* ex ſcholis, *metaphyſicam* ex academiis eliminandam docuit; multaue alia, longo rerum uſu ſeſe probantia, ſine vlla vrgente neceſſitate, commutauit. Sed mirum, tam paucos, qui ſaluberrima haec conſilia, vt ipſi videbatur, ſequerentur, eum inueniſſe. conf. *Tentamen* ipſius vna cum praefatione, vt et reliqua ſcripta.

rr) In primis opinionibus ipſius fauentes paſſim laudat, contraque eos, qui ſecus ſentiunt, aculeis ſpiculiſque perſequitur, vti vel nuda *Catalogorum* ipſius inſpectio docet, et agitatae cum MOLLERO aliisq; lites confirmant.

ss) Paſſim in memoratis toties *Catalogis* plerorumque ſcribendi genus tanquam incultum ac horridum traducit; cum tamen ne ipſe quidem in pleriſque ſuis, vernacula ſcriptis, accuratius atque elegantius pingat. Vt reuera, quod *Catalogi bibliothecae ſuae Tom. I. p. 130. ſeq.* GEORG. SERPILIO obiicit, nullum nimirum ipſum ſeruaviſſe ſermonis diſcrimen in illuſtrando *Eſaia*: idem illum in *Tentamine* commiſſiſſe, optimo iure aſſeuerari poſſe video; quippe qui tam mixto ſcribendi genere uſus fuit, vt ne theriaca quidem Andromachi, aut alia quaedam pharmaca, maiorem mixtionem admittant. Nec obſtat, quod librum illum, pro filio, vt ait, conſcripſerit; quia et ipſe filius conuſo eiufmodi ſcripto confunditur magis, quam eruditur. Notat quoque eiufdem *Bibliothecae pag. 831. ſeq.* MATTH. ZIMMERMANNI *Montes peccatis*

pietatis et impietatis, sed quid quaeso magis ridiculum *Calendario* ipsius *Logico*, et id genus aliis portentis, in quibus ille non vt ZIMMERMANNVS vltra ripas, verum vltra oecumenicum diluuium diffluit.

tt) Quae quia sunt notissima, et iam a me quoque in praecedentibus saepius memorata; ea hic denuo exponere nolui, sufficiat rem veluti digito indigitasse.

§. XIII.

Seculi conti- Czuitttingerianum Hungariae literatae specimen, mox excepit CIOIOCCXV. SAMVELIS TIMON ^a *Purpura Pannonica*, *Tyrnauiac* in folio edita, *Vitas*, et res gestas S. R. E. *Cardinalium*, qui aut in ditionibus sacrae Coronae Hungaricae nati, aut Regibus sanguine coniuncti, aut Episcopatibus Hungaricis potiti fuerunt, *exponens*. De quo Opere, ordine chronologico adornato, hoc vnum sufficiat dixisse, illud ab auctore erudito, rerumque patriae peritissimo, non nisi solide, eleganter atque erudite, non tamen, quod dolendum, sine partium studio, esse conscriptum. Anno CIOIOCCXV. *Ortus et progressus Vniuersitatis Tyrnauiensis* eadem in vrbe lucem publicam aspexit, et rem patriam literariam vtcunque auxit. Exiguus tamen iste est libellus, nec adeo accuratus, vt lectori satis facere possit; quippe cuius auctor, maiorem vbique curam donationum atque immunitatum laudatae Vniuersitatis, quam literarum ac literatorum habuit. Meliori iure ad hanc scriptorum nostrorum classem pertinet, Perillustris ac Generosi IOANNIS IONY, ^b Iureconsulti Hungariae celeberrimi, *Commentatio Historico-Iuridica, de Origine et progressu Iuris Hunno-Hungarici, a primis Hunnorum in Pannoniam susceptis demigrationibus ad praesentia usque tempora continua annorum serie repetita*, ac *Leutschboviae* CIOIOCCXXVII. in forma quarta, vt aiunt, edita. Liber mole quidem exiguus est, at rebus maximi ponderis plenus, in quo contexendo, quanta auctor eximius accurate, quantoque delectu singula elaborarit, nemo facile, nisi

nisi illum diligenter peruoluerit, credet. Eas autem, quas proponit doctrinas, ordine, vti iam dictum, chronologico ab ipsis reipublicae Hunno-Hungaricae initiis ad nostra vique tempora, felicissimo conatu, nexuque optimo, ex optimis, quae quidem haberi potuerunt, documentis exposuit; auctores huc spectantes, vbi opus fuit, adiecta sua quoque de iis sententia, attulit; praestantiam et naeuos, cum rerum, tum scriptorum, vt et alios defectus accurate demonstrauit, atque hac ratione argumentum, nulli ante ipsum ex integro tentatum, ita explicauit, vt paucissima in hoc nobilissimo opusculo; iure meritoque desiderare possis. In primis Historiae nostrae Literariae, cuius etiam cum in reliquis Disciplinis, tum in Iure vtilitatem ac necessitatem maximam, in prooemio erudite docuit, tantam lucem affudit, quanta in exiguae alioqui molis libello sperari vix ac ne vix quidem a quopiam potuit. Praeter haec censores nonnullos gentis Hungaricae parum aequos, scite, et acute, confutauit; ciuibus plerisque iuste, vt debebat, cum difficilem, in iuuandis Musis, animum, tum desidiā, exprobrauit; multaque alia, antea vix nomine nota, in apri- cum produxit, quae, nisi aliud breuitatis leges suaderent, ad oculum demonstrare possem. Laudem quoque meretur, viri egregie ac solide docti, ANDREAE HVSZTI, *Origo, incrementum, et facies bodierna, trium in Transsilvania illustrium Gymnasiorum Reformatorum*, in memoriam Anni Iubilaei Augustissimae Confessionis Augustanae anno MDCCCXXX. die XXV. Iunii in auditorio maiori almae Viadrinae, iussu et auspiciis, serenissimi et potentissimi Prussorum Regis, et Electoris Brandenburgici, FRIDERICI WILHELMI, solenniter celebrati, *historice delineata*, ac ibidem MDCCCXXXI. in forma quarta edita. Hic luculentus libellus multa rei Hungaricae, ac in primis Transsiluanicae literariae momenta, viros item eruditos, et id genus alia, ex optimae

fidei monumentis defuncta, iustoque iudicio temperata, exhibet. Optandum autem esset, ut omnium praecipuarum patriae nostrae Scholarum, similem historicam delineationem, quantocyus eruditi ciues, in lucem protruderent, ut vel hac ratione Musae Pannonicae, plerisque vix fama notae, iuuari, ac orbi erudito innotescere possent. Dum haec in republica Hungariae erudita geruntur, et varii partes illius varias insigniter augent, excellentissimus DANIEL FISCHERVS, vir in emolumentum patriae natus factusque, ad eam potissimum rerum domesticarum materiam exponendam animum adiecit, ac alios quoque eruditorum mutuum in auxilium suscepti laboris, humanissime inuitauit, quae ad hoc usque tempus pene sepulta iacuerat. Institutum ergo clarius patefacturus, haud ita pridem, *Brigae Silesiorum, Epistolam inuitatoriam Eruditissimis Pannoniae dicatam, qua ad Acta eruditorum Pannonica, res et euentus naturales, ac morbos patrios exponentia, edenda, perhumaniter ab eodem inuitantur*, edidit. Incipit auctor eruditissimus, a querelis, quas plerisque inopia scriptorum Hungaricorum expressit; deinde defectum illum, vna cum hiatibus historiae nostrae breuiter exponit; his confestim subiicit, quo potissimum tempore literae meliores in patria nostra maxime floruerint, et in quo nunc quoque flore constitutae sint, quibusque hoc nostro in primis seculo, eruditissimis augmentis adiutae promotaeque fuerint. Explicatis utcumque memoratis rebus, tandem ad neglectam in hunc usque diem *Historiam Hungariae Naturalem*, quam ille illustrandam suscepit, transitionem facit, illiusque cum maximum defectum, tum auctores nonnullos enumerat; atque ita ultimo, instituti sui honestissimi, methodum indicat, et *Actorum Pannoniae eruditorum classes III.* in nouas sectiones diuisas, ac appendice necessaria augendas, Lectori candido, breuiter aperit, rogatque insuper humanissime ciues Pannonios, ut laudabili huic instituto

instituto quam primum manus admoueant, mutuaque auxilia, cuiuslibet eruditione digna, suppeditent. Tota haec epistola eruditissimis selectissimisque rebus, ut et iudiciis de scriptis variorum egregie latis, refertissima, magnam rei nostrae literariae, in primis ad illustrandam Historiam Hungariae Naturalem, pertinentem notitiam, lectori harum rerum percipido, suppeditare potest; etsi stilum excellentissimi auctoris delicates quidam fastidire videntur, qui tamen usque adeo horridus ac incultus non est, quin a quouis huius linguae perito satis intelligi possit. quod in arduis rebus satis esse existimo, cum eruditi Mercurium, ut dicitur, non in ore, verum in pectore gerant. Dolendum sane, V. Cl. hac inuitatione sua parum profecisse; ^d paucosque hodiernum repertos esse, qui symbolas literarias submisissent, aut ipsi quidpiam, exemplo FISCHERI incitati, de argumento hoc scribere, aggressi fuissent, excepto viro excellentissimo CAROLO FRIDERICO LOEW, ^e qui anno MDCCCXXXIX. eleganti epistola *Consilium suum de conscribenda Flora Pannonica*, cum orbe erudito communicauit, cum alioquin labor ipsius, ut iam dixi, honestissimus, utilissimus, summeque necessarius sit, cuius materia etiam tanta est in Hungaria, quanta nullibi locorum, nisi me omnia fallunt, amplior. Atque ita paulatim pedetentimque creuit res nostra literaria, cuius diuturnae morae pertaesi plerique ciuium, certatim veluti circa annum MDCCCXXXV. ad domandam reliquam barbariem, et pellendas crassas, ex republica literaria domestica, tenebras, conciliandamque maiorem, quam adhuc fuerat, Musis, Musarumque domiciliis lucem, animum appulere. ^f Horum primus memorato MDCCCXXXV. anno, IOANNES GEORGIUS LIPPISCH, exercitium paulo ante in Gymnasio institutum, ex altiore industriae theatro acin splendore academico eruditis spectandum proposuit, et *Thorunium Hungarorum literis deditorum Matrem*, Oratione peculiari, qua celeberrimo

Gymnasio Thoruniensi, animo gratissimo ante biennium vale dixerat, *Ienae*, vbi studiorum causa substiterat, in *forma quarta*, vt aiunt, publicae luci exposuit. Elegans sane, Latina satis, ac erudita est, viri iuuenis, at praeclarissimi, *Oratio*, in qua praeter augustum Scholarum, quo Matres appellantur, nomen, Hebraeorum etiam sapientiae studia, Musarum domicilia, vna cum Assyriorum, Chaldaeorum, Aegyptiorum, Persarum, Graecorum, Romanorum, aliorumque Occidentis populorum literis breuiter neruoseque attigit. In primis Prussiae Polonicae iam ab antiquo, Hungaris, comparandae maioris sapientiae gratia apud exterarum nationes peregrinantibus, fauentissimae, ac in hac Thoruniensium potissimum vrbis atque scholae merita, maximo-pere praedicat, huiusque maternam, erga gentis nostrae literatos propensionem, iure meritoque laudat; quippe quae cum sibi tum multis aliis ciuibus Hungaricis, saepissime bene fecisset. Hac occasione LIPPISCHIVS, inde ab ipsis maioribus Hungarorum, Scythis, orsus, ad recentiora usque et sua tempora pergit, multos eruditione varia clarissimos viros, ciues suos, a CZVITTINGERO partim omisos, partim vitiose descriptos, egregie illustrat; et, quantum Hungari iam ab antiquo eruditione valuerint, quantumque, non solum de patriis verum et de exteris, ac praecipue Prussicis Scholis, meruerint, breuiter, accurate, ac neruose, ex fide dignis monumentis, docet. Tam bene igitur hac oratione mihi esse meritis de nostris literariis rebus videtur, vt nihil dubitauerim eum in Scriptoribus Historiae Hungaricae Literariae reponere. Eodem fere tempore Reuerendus quoque S. I. Sacerdos, FRANCISCVS KAZY, almam suam nutricem, magno conatu, et diligentia haud exigua, commendare coepit, conscripta *Historia Vniuersitatis Tyrnauensis Societatis Iesu, ad annum Christi MDCCCXXXV. eiusdem Vniuersitatis secularem Partibus III.* et libris aliquot constante

stante, et c1010ccxxxvii. demum memorata in vrbe *forma quarta* edita. Exponitur huius commentarii *Parte prima*, Societatis Iesu in Hungariam ingressus, obices, lares incerti, stabilis demum Tyrnauiae sedes, et ex hac, vt ait auctor, in vtramque rempublicam emolumenta; *Parte secunda*, Tyrnauiensis Academiae varia fortuna, labores, studia, vigiliae, et id genus alia, vnius integri seculi acta, sistuntur; *Parte denique tertia*, missiones, ab Tyrnauienſi Societate Iesu, susceptae, ac gestae, Fundatoris item Academici et Collegii, vt et Vniuersitatis Rectorum elogia, proponuntur. Spissum hoc ac satis elegans opus, si tanta rei literariae argumenta, quantum Rhetorices ac elegantiarum apparatus exhiberet; nec solas laudatae Vniuersitatis donationes, immunitates, latifundia, splendorem externum, zelum religiosum, multaque huius commatis alia; verum etiam literas, literatos, illorum labores, in emolumentum Hungariae literatae susceptos, scripta item varia, debita epicrisi recensita, ac omnis generis eruditionem spectantia molimina Actaque Eruditorum Tyrnauiensia menstrua aut annua, ita, vt par erat, enumeraret: laudem iure apud omnes Historiae Literariae, cum Vniuersae, tum maxime Hungaricae, studiosos immortalem mereretur. Certe praeteriri non debet, auctorem adeo studio partium deditum esse, vt de suis nihil nisi summam doctrinae integritatem, morumque sanctitatem exquisitissimam verbo laudes eorum, perpetuas praedicet; qui et ipsi tamen homines, iisdem imbecillitatibus, quibus reliqui mortalium, obnoxii existunt; nec vlla vnquam in vniuerso terrarum orbe societas aut respublica reperitur, in qua non bona malis, malaque bonis permixta sunt, tantisque naevis, quantis virtutibus abundat. Vt adeo, ne sanctissimi quidem illi Viri, et communes vniuersi generis humani Doctores, quos vulgo Prophetas et Apostolos appellamus, sine labe fuerint; quin in illis ipsis, quos nobis reli-

que-

querunt diuinissimis Libris, tam suos proprios, quam aliorum etiam naeuos, accurate et fideliter consignarint, atque ita turpe et noxium partium studium exemplo suo in perpetuum condemnarint. Haec fuere de eo libro dicenda, qui Historiam Academiae Iesuitarum Tyrnauiensis tradit; cui iungendus videtur *incerti* eiusdem societatis *parentis foetus*, quem *Rei Hungariae Literariae* titulo donauit, et *Cassouiae*, vrbe Hungariae superioris celeberrima, c1733ccxxxv. communi eruditorum vsui in forma duodecimi ordinis exposuit. Cuius opusculi auctor, proxime omnium nostrorum in hoc argumento exstantium scriptorum ad Compendium Historiae Hungaricae Literariae accessisset, si plura meliorisque notae in vnum collegisset, et vniuersa accuratius elaborasset. Distinctis enim capitibus de Scholis cum maioribus tum minoribus, Bibliothecis item nonnullis, vt et viris aliquot eruditae Hungariae egit. Verum quia non nisi vt reliqui, hactenus commemorati, in generalibus duntaxat aliquot momentis, neglectis insuper accuratioribus fontibus, substitit, specialiora melioraque piis desideriis relinquens: igitur factum est, vt praecipua summeque necessaria plerumque ibidem negligantur, et vulgaria notaque in lucem publicam denuo protrudantur. Habemus tamen et pro istis auctori etiam incognito gratias, optamusque quam maxime, vt maiora, si saluus atque incolumis viuit, moliat, suoque exemplo plures ciuium ad illustrandam augendamque rem domesticam literariam, inuitare studeat.

a) Cuius iam in praecedentibus crebrior facta est mentio, quem SCHWARTZIVS in primis in *Initiis Religionis Christianae inter Hungaros* saepissime cum honoris praefamine commemorat, qui praecipue p. 12. tale de ipso tert iudicium: SAMVEL inquit, TIMON, *Soc. Iesu*, *vir defecati ingenii, deque patria sua tot praestantissimis monumentis reconditore rerum Hungaricarum scientia refertis, egregie meritis*; cet. Laudatus est etiam in *Actis Eruditorum Latinis Lipsiensibus*, nec immerito. Memorata enim *Purpura Pannonica*; Imago item *Antiquae et Nouae*

Novae Hungariae; Cassoniae C1010CCXXXIII. seq. in 8. edita; nec non *Epitome Chronologica rerum Hungaricarum ibidem* C1010CCXXXVI. in *fol.* recusa; vt iam reliqua eius MSS. quae inuidia aliorum suppressit, aut saltem per lepidam Metamorphosin transformata corruptaque sua fecit, atque ita in publicum prodire iussit, in praesens non repetam, immortale reuera nomen TIMONI nostro pepererunt. Non magis enim diligens, quam sincerus, si pauca quaedam exceperis, in colligendis, elaborandis edendisque suis, fuit TIMON; quippe qui maluit subinde multa, licet immerito, pati, quam fictis commentitiisque fabulis, res Patrias coinquinare atque corrumpere. Parcior ergo fuit in violanda documentorum fide, et traducendis, aut scommatibus prosciindendis, quod cacoethes aliis fere proprium, diuersum a se sentientibus. Hinc quoque factum est, vt publicam fere fidem et auctoritatem apud nostros etiam obtinuerit, imo reuera pro auctore classico receptus declaratusque passim fuerit. Scripta ipsius omnia et singula Rem nostram Literariam plurimum illustrant, ac ideo etiam non sine causa cum laude commemorantur. Plura de erudito TIMONE suo tempore et loco.

b) Perillustis ac Generosus IOANNES IONY, Scepusio, vbi nunc quoque, in ciuitate XIII. Oppidorum praecipua, Iglouia, manet, oriundus, Causarum, vt stilo Curiae Hungaricae loquar, vtriusque Fori per Hungariam Iuratus Aduocatus, vir multiplici, eaque solida ac selecta eruditione, in primis rerum Patriae notitia praestans, et Scriptis variis in republica literaria bene notus, quem honoris causa, nec immerito, commemoro.

c) Vrbe Superioris Hungariae Libera atque Regia, Kefmarckini, natus, M. D. antea Inclyti Comitatus Liptouiensis, nunc vero, vt iam Silesiaca ipsius merita, et nauatam Illustrissimae Familiae Clakianae a pluribus annis operam, non commemorem, Scepusiensis, patriaeque suae Phycus meritiissimus, nec non Academiae, Caesareo-Leopoldo-Carolinae, Naturae Curiosorum Collega dignissimus, vir vndiquaque doctissimus.

d) Quod iam §. 6. nota a. questi sumus.

e) CAROLI FRIDERICI LOEW, Sempronio oriundi, viri doctissimi, M. D. et Academiae Caes. Natur. Curiosor. Adiuncti, *Epistola ad celeberrimos omnium regionum Botanicos, qua de Flora Pannonica conscribenda*

scribenda consilium cum ipsis communicat, et singulos ad commercium botanicam, mutuaque rariorum plantarum, atque seminum communicationem perofficiose, et peramanter inuitat, Sempromii Pannonum in 4. typis, nihil Belgicis concedentibus, edita, ac recusa iterum ab Eruditiss. Lippsenfis, cuius iam ad §. 6. not. a. memini. Verum et huius desideratissimi operis, quemadmodum multorum aliorum, spe, infelicitur excidimus, LOEWIO nostro haud ita pridem praematura morte nobis erepto. Vtinam labores eius Vir Cl. ac Ampliss. IO. CHRISTOPHORVS DECCARDVS, Rector Euangelico-Lutheranorum Sempromiensium emeritus, alter Pannoniae nostrae Cicero, reique botanicae peritissimus, continuaret atque ederet! Praestaret profecto rem uti Patriae vniuersae vtilem, ita etiam integrae reipublicae eruditae, gratissimam; imo et clientis sui ingenui querelas multum leniret.

f) Multi certe nostratium, cum de emendando tum augendo quoque *Specimine Czuittingeriano*, imo, et de nouo aliquo *Histories Literariae Compendio* edendo, iam dudum intra patriam mustitant; ac nihil vnquam in lucem protrudunt, absque dubio praepostero inanique mero, quo minus promissi starent, impediti. Vidi ipse plerorumque insignia isthuc facientia supplementa, et alia huius argumenti MSS. ut ea vero mecum communicarent; impetrare nullis precibus, quod fere pudet dicere, potui. At dandum erat aliquid miserorum metui; verentur enim, ne res erudita, sincere ac genuine prolata, tandem in aeruum erumpat.

§. XIV.

*rei
iricae
ae ac.
Seri-
aliquot
issime
aucto.* Quod, cum alibi saepius, tum proxime etiam, rei nostrae literariae ex animo precatus sum incrementum: illud, recentissima hac aetate, iam pene eam accepisse dicerem; nisi simul *perdifficillima ac vexatissima* haec *Quaestio*: An videlicet, ex plerorumque recentiorum auctorum laboribus, plus emolumenti, cum veneranda illa sacra antiquitas, tum praecipue res literaria Hungariae, quam vulnere, accepit? suboriretur. Concurrentibus enim nuper, certum veluti, ad domandam reliquam barbariem eruditae Pannoniae, noua omnino, eaque superioribus longe maior, sed quod

quod maxime dolendum, nouis etiam cicatricum augmentis ditior, facta est rebus Hungaricis, in primis vero Sacris, ac Literariis, accessio. Recentissimo huic literario certamini strenuam inter alios manum admouere conabatur, ANDREAS SPANGAR, e S. I. Vir praeclarissimus, qui non modo GREGORII PETTHÖ *Cbronicon* Vernacula conscriptum, ^b copiose auxit, et Anno CIO IOCC XXXIV. in *forma quarta*, vt aiunt, *Cassouiae* recudendum curauit: verum etiam *Bibliotheca Hungarica*, quam nondum in vernacula possedimus, nomen suum posteritati commendare perrexit. Quam etiam *eodem loco*, quo memoratum *Cbronicon*, *forma* priori *simili*, CIO IOCC XXXVIII. luci publicae exposuit, et eiusdem Libri, maius quoddam pleniusque supplementum esse voluit. Quod, qua ratione, quauē fide praestiterit? non nocebit forsā, Erudito, Candido et Christiano Lectori, paucis indicare. Exhibet, laudatus nimirum SPANGAR, eodem loco, praeunte ipsi inter alios PAZMANO, ^c SZENTIVANIO, ^d TIMONE, ^e aliisque, suae potissimum parti fauentibus, Scriptoribus, varias diuersarum materiarum *Classes* et *Catalogos Czentiuanianis* fere similes. In quibus, quoniam praeter origines, resque nonnullas Hungariae memorabiles, etiam antiquitatem sacram, ac eruditam, domesticam, breuiter attigit; imo et Literatorum quosdam, in primis vero Historicos aliquot, commemorauit: *Miscellaneis* suis, expressum *Bibliothecae Hungaricae nomen*, praeposuit. Quod idem auctor, se id exemplo potissimum CZVITTINGERI, fecisse; quodque hic lingua Latina, illud se Vernacula, in emolumentum Gentis Hungaricae, quippe quae ad nostram vsque aetatem simili *Bibliotheca Hungarica* caruerit, praestare voluisse, fatetur. Vt ita nimirum, querelis, de penuria scriptorum, lingua Hungarica potissimum editorum, cum a PETRO de REVA, tum CZVITTINGERO, aliisque, factis, quodammodo obuiam iret; huicque domestico

malo, medelam, summe necessariam, in tempore, adferret. ^b Quod, vti V. Cl. male non fecit, ita etiam notatam in CZVITTINGERO ⁱ *trecentorum* circiter *Auctorum* omissionem atque culpam oscitantiae, ipse committere haud debuisset. Valde enim paucos in dicta sua *Bibliotheca* Scriptores, et ne illos quidem selectos ac rariores, sed iam dudum omnibus pene notos et vbiq̃ue obuios, exhibet, vt iam reliquos nouae huius Bibliothecae defectus, non addam. Rectius ergo hoc suum *Supplementum*, quod paulo ante laudati GREGORII PETTHÖ *Cbronico Hungarico*, SPANGARIUS altera vice adiecit, *Antiquitatum Rerumque Hungariae Memorabilem*, et quidem ad ductum eruditi SZENTIVANII, ^k cui omnino plurimum debet, *Miscellanearum*, quam *Bibliothecae* titulo, insigniuisset. Sed haec minora sunt, quam vt grauiorem quandam reprehensionem mereantur: illud magis dolendum, auctorem eruditum et vtcunque diligentem, praepostero, nec in rebus suis adstruendis admodum necessario, quin potius Viro Theologo, plane indigno zelo, adeo fuisse abreptum, vt vnum idemque secum sentire nolentes, ne nomine quidem honesto dignaretur. Quasi uero non peraeque, vt ipse SPANGARIUS, essemus de sanguine humano, eoque Hungarico, orti, vnus, nimirum, cum eodem, Patriae filii, atque ciues fidelissimi; nec etiam nobilissimum illud nomen Christianum, tam publice, quam priuatim religiose profiteremur; imo nec vllis vnquam, gloriosissimorum potentissimorumque Hungariae Regum Edictis, Priuilegiis, ac Legibus seuerissimis, cum alibi, tum publicis in Comitibus latis, et ad hanc vsque diem, *Corpore Iuris Hungarici* ^l contentis, Religioni, honori, et securitati nostrae consultum prouisumque fuisset. Quae omnino superstitiosus Bibliothecarius, Vir, vt dictum, Theologus, adhaec mitissimi illius nostri Sospitatoris, IESV, ^m vt haberi vult, Socius, diligentius euoluere, ac reuerentius religiosiusque intro-

introspicere, nec innocentem, Augustanae ac Helueticae Confessioni addictum Coetum Hungaricum, satis alioquin afflictum, tantopere, nulla habita DEI, Legum, et suae ipsius conscientiae ratione, scommatibus proscindere, rerumque nostrarum fidem, coram promiscua plebe, traducere, debebat, si nimirum, viriliter, honeste, et quod maximum est, Christiane, scribere voluisset. Nihil enim ad *Bibliothecam Hungaricam*, tanta, ac iam toties ab aliis repetita, commenta; nihil etiam infinita illa eius haereticorum, et nescio quorum portentorum, nomina, nostris, tanquam beluae cuidam immani, impacta, faciunt. Bibliothecas enim, non ex scrutarum multitudine, ac omnis generis veteramentorum numerosa farragine; verum selectu, et praestantia rerum eruitarum, metimur. Vtinam saltem Sacrosancta Regum, Reuerendissima ac Illustrissima Archiepiscoporum, Palatinorum, Episcoporum, ceterorumque Inclytorum Regni Statuum venerabilia nomina, huic inconditae moli non immiscuisset! Haec enim paulo reuerentius tractanda erant ab eo, neque tantis, quibus passim vicina illis loca repleuit, fordibus, temere profananda. Quae quidem ego nequaquam hoc loco, recoquere voluissem; nisi superstitiosus, et ac insulsus, rerumque Patriae Eruditarum ignarus, et *Bibliothecarius*, res nostras, alioquin innocentissimas, haud aliter, quam infames, ac omnis prorsus humanitatis, eruditionis religionisque expertes, coram rudi, ut dixi, plebecula, traducendo ac lacerando, occasionem, iustissimamque conquerendi causam, praeuisset. Plures SPANGARII errores subiicerem, nisi ad alia properandum esset; et nisi etiam fabulae toties repetitae, quibus *Miscellanea* sua, non omni prorsus fructu, si haec absint, caritura, coinquiuaui, sua sponte semet conuellerent. Ceterum, ne ipsos quidem cordatos Pontificios, Bibliothecario suo, ad vitium usque studio partium dedito, facile in omnibus

fidem habere credo ; quin potius, zelum ferocientem, increpari a plerisque existimo. Et tantum de *Noua Bibliorbeca Hungarica* ; restat, vt porro huic vnum vel alterum ex iisdem recentissimis augmentis literariis, adiiciam, et pretio quod merebitur, aestimem. Vt iam olim, quod bene notum, SPANGARIUM, scribendo, multi sociorum praecefferant; ita etiam proxime, certatim veluti, quam plurimi eiusdem Venerandae Societatis Iesu Patres, eundem sequebantur. Quorum, cum vel praecipuos, nedum omnes ac singulos, qui rem videlicet Hungariae eruditam, illustrarunt, pro merito in praesens laudare, et Scripta eorum huc spectantia commemorare, compendii ratio haud permittat: Virum tamen Illustrem, et Historicum Pannoniae hoc tempore praecipuum, CAROLVM nimirum PETERFFYVM, laudatae saepius Societatis Iesu, Patrem Summe Venerandum, qui facile solus et vnicus, reliquorum suorum, quos breuitatis causa praeterire cogor, numerum, cum foenore supplebit, non possum non vel breuissime, Opus enim eius integrum non capiunt ? Prolegomena nostra, attingere, atque ita splendidissimis et ipsius Ecclesiastico - Historicis Commentariis, innumera pene Rei Hungaricae eruditae ac literariae et argumenta continentibus, iustum, quantum tenuitas nostra permiserit, pretium, statuere. Edidit vero Illustris PETERFFYVS, *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab anno Christi MXVI. vsque ad annum MDCCXV. Accedunt Regum Hungariae, et Sedis Apostolicae Legatorum Constitutiones Ecclesiasticae.* Quae ille omnia ac singula ex MSS. potissimum, vt ait, eruit, collegit, et illustrauit, inque Partes II. diuisa, *Vien-nae Austriae et Pofonii, MDCCCXLII. in folio, splendidissime excudi curauit.* Quo nobilissimo, ac non maiorem Ecclesiasticae quam Eruditae Antiquitatis Hungaricae apparatus continente Opere, praecedente inter alios OTROKOCSTIO, et
vt

vti omnibus pene Ordinis sui fociis, qui adhuc in quocunque demum sacrae aut literariae rei domesticae argumento vires exercuerant, palmam praeripuisset, saltem dubiam reddidisset, mihi videtur: ita etiam, confidenter, nisi me omnia fallunt, Lectori Christiano, affirmare audeo, eum, *inueterato*, eoque crudeli ac plane irreconciliabili, licet iniuria, in Augustanae ac Helueticae Confessione addictos Ciues Hungaricos, odio, et insigni exquisitoque *artificio male dicendi*, * vt iam de *sinceritate* eius ac *fidei integritate*, * ceterisque naeuis, multum non disputem, vniuersos, partium nimirum suarum, Scriptores, longe superauisse. Perpetuo enim Auctor, quod pace et bona eius venia dixerim, in iis, quae ab ipso videlicet, *Sacris enim Conciliis* parco, † profecta sunt, *classicum belli sacri* canit, *ignem et flammam*, sine villo dubio, si per ipsum Res Hungaricae starent, primo quoque tempore sanguine nostro restinguendas, spirat; illudque vnice agit, vt **POTENTISSIMAM CLEMENTISSIMAMQUE REGINAM, SERENISSIMUM CORREGENTEM**, et reliquos Illustrissimos Regni Hungariae Proceres, atque Status Inclytos Romano - Catholicos, ad tollendos e medio, quam primum, memoratos Augustanae ac Helueticae Confessione addictos Ciues, concitet. * Hinc etiam in ea, quam **POTENTISSIMAE REGINAE** inscripsit *Epistola Dedicatoria*, ** ita audet eandem **REGINAM, MATREM PATRIAE INDVLGENTISSIMAM**, inter alia sua sanguinaria desideria, alloqui, et quasi Legibus Patriis, ad suscipiendum bellum sacrum, adstringere: *bb Sceptro denique inquit, S. Coronae socio, muniebare, vt non nisi congregato in Vnitatem Religionis Pannoniae populo, limites victoriarum admitteres.* Quibus verbis, quo tendat **PETERFFYVS**, nemo non videt. Verum meminisse debuit verborum quoque paulo ante *cc* ab se prolatorum, quibus ultro, nec iniuria, fatebatur, **CLEMENTISSIMAE nostrae REGINAE**

Inaugura-

Inaugurationem, ad Patriae totius salutem pertinuisse, sicuti omnino pertinuit. Quo concessio, cur tam cito, Vir tantae grauitatis, *dd* mentem mutauerit, et a carissima Patriae salute, illico ad fatales eius ruinas moliendas, transilierit, causam profecto habuit nullam. *cc* Talis enim, qualem ille, temerario ausu, vrget, *Congregatio*, vt verba eius repetam, in *Vnitatem Religionis Pannoniae populi*, nunquam, nisi me omnia fallunt, citra triste illudque vltimum Hungariae excidium, procurabitur. *ff* Quod malum, DEVS OPTIMVS MAXIMVS, et REGINA INDV-
GENTISSIMA, prohibeat! Pro cuius sacra salute, Domus eiusdem perpetuitate, exoptatissimo item regimine, et consiliorum ac victoriarum felicissimo euentu, vti DEVM Clementissimum dies noctesque ardentissimis precibus comprecamur; ita etiam certo certius confidimus, eam, nunquam *classico Peterffyano*, etiamsi sexcentis et nescio quot buccinis, illud, perpetuo, in omnibus Hungariae patentissimae angulis, recinat, motum iri; quin potius Maternam protectionem fidelissimis suis subiectis, contra turbulentos eiusmodi homines, et Legum, cum Diuinarum tum Humanarum, contemtores, *ss* semper, regio sceptro et manu sua potentissima praestituram. Pudeat profecto *Peterffyum*, Materna, POTENTISSIMAE REGINAE Indulgentia, SERENISSIMIQUE CORREGENTIS Clementia, vt et Inclytorum Regni Hungariae Statuum patientia, tantopere abuti, *bb* et fideles, *ii* SACRATISSIMAE SVAE REGIAE MAIESTATIS ciues, communisque cum eodem Patriae filios, contra DEVM, publica item Regum instituta, omni scommatum ac iniuriarum genere, proscindere, atque ita quietam pacatamque, DEI ac REGINAE gratia, Patriam, hoc in primis fatali tempore, quo vniuersa pene Europa, praecipue vero vicinae nobis regiones bello concutiuntur, in mutua vulnera, *classico infelici*, sollicitare. Quasiuero *Sacra* illa, quae omnino venerationem merentur,

tur, *Concilia*, nulla alia ratione et via, ex documentis cum editis, tum ineditis, ac in primis MSS. *Ottokocsanis*, ^{kk} *erui*, *colligi*, atque *illustrari* potuissent; nisi ingens etiam scommatum et iniuriarum, in reliquos, a partibus nimirum auctoris diffidentes, Patriae Ciues, coniectorum, cumulus, passim accessisset. Tantum enim abest, ut his et similibus *Peterffyianis Supplementis* argumentisque in republica Christiana plane inusitatis, *Sacrorum Regni Hungariae Apostolici Conciliorum fides et auctoritas*, per se satis firma, vel minimum corroboraretur, ut potius violetur magis, saltem horrorem homini Christiano, haec talia legenti, incutiat. *Veritas* enim, *rei* in primis *sacrae ac diuinae*, quae non brutis, rationis expertibus, sed hominibus, illius usu praeditis, ad haec pretiosissimo Dulcissimi Solpicatoris sanguine redemptis, proponitur, solidissimis sacrarum literarum *argumentis*, et *documentis* Ecclesiastico-Historicis fide dignissimis; non *scommatibus*, *iniuriis*, *neruis*, *asciis*, *telis*, *ensibus*, ^{ll} ac nescio quibus aliis sanguinariis tormentis, quae subinde ostendat auctor, est *adstruenda*. Ne forsân, si ita concreditas nobis nimirum, res diuinas, profanauerimus, ipse tandem longanimis alioquin, et infinitae patientiae, at iustus etiam DEVS, Doctorem tremendum, atque vindicem veritatis suae coelestis, seuerissimum ^{mm} agere cogatur; neue etiam Lector tam peregrinus, quam domesticus, Scriptis huiusmodi offendatur magis, quam instruatur. Quod omnino occasione toties memorati Conciliorum Operis, factum esse, ex ipsius alioquin auctoris partium viris, et quidem Illustribus nec PETERF-FYO solida selectaque eruditione vilo modo cedentibus, haud vice simplici, Posonii, et alibi, intelligere licuit. ⁿⁿ Qui, quantopere *classicum* eius belli sacri, hoc in primis tempore, quo nimirum Hungaria satis bellorum vicinorum haberet, ac ideo etiam arctissima animorum coniunctione, et pace domestica, maximopere indigeret, infeli-

citer editum, detestati fuerint, satis dici credique satis nequit. Nec immerito id fecere. Bene enim peruident cordati ac prudentes viri, PETERFFYVM, uti iam monui, vltimum, illumque tristissimum, dulcissimae nostrae Patriae, Hungariae, interitum, spretis DEI, Regum Regnique Legibus, et sua ipsius conscientia, flagrantissime anhelare. Quod implacabile odium, et vehementissimam illam, qua in nos, miseros ac innocentes fertur, ferociam, vnde hauserit, pene ignoro. Ex *Schola* certe et institutione sanctissima, Summi nostri Doctoris, Dulcissimi Mitissimique IESV, cuius ille se *Socium* profitetur, nunquam zelus iste ipsius praeposterus, prouenire potest. Summae enim integritatis, et innocentiae Saluatorem generis humani, IESVM, simile quidpiam aliquando docuisse, aut ✕ impotentia animi, et vindictae cupiditate aliquem miserorum mortalium condemnauisse, nusquam in *Codice Sacro* legimus. °° Toto enim illo tempore, quo nimirum humano more in terris versabatur, cum omnibus non nisi humanissime, mitissime, pp et comiter egit, nec aliud vnquam praeter viam salutis, cuius ipse fons et origo est, quemquam docuit. Quod doctrinae morumque institutum, sociis in primis, amicis, et familiaribus suis, Apostolis ac Discipulis, futuris proxime in vniuerso terrarum orbe Euangelii eius testibus fidelissimis, cum antea, tum extremo etiam, diligentissime commendauit; nec iis certe *carnalia* quaedam atque externa domandarum gentium, potentissimorumque inferorum, arma, sed coelestia ac *spiritualia*; ab Apostolo ideo grauiter adserta; ¶¶ *Verbi* nimirum *Diuinissimi gladium*, concessit. Ut ita praemuniti, peculium eius carissimum, Ecclesiam, quam ille haud alieno, uti PETERFFYVS suam nostro conatur amplificare, °° verum suo proprio sanguine sibi acquisiuit, °° a quibuslibet hostibus, ipsorum etiam potentissimorum inferorum crudelissima tyrannide, strenue defenderent. Vnde idem PAVLVVS, gentium Doctor, Regnum Christi ampli-

caturus,

caturus, innumera fere, eaque periculosissima itinera, iis vnice armis munitus, confecit, et quam plurima Regna, Prouincias, atque vrbes munitissimas, vsque ad vicinum nobis Illyricum, ** iisdem, Verbi nimirum Diuinissimi, armis, felicissime deuicit; imo et portas inferorum domuit. Idem et reliqui PAVLI focii, et Apostoli, vti Actus eorum luculentissime testantur, fecere. Vides ergo PE'TERFFY, *arma verorum Christi militum* non esse carnalia, vt diximus, verum *spiritualia*; nec esse nobis *colluctationem* aduersus carnem et sanguinem; sed *aduersus insidias Diaboli, aduersus principes et potestates tenebrarum.* ** Quibus *spiritualibus armis*, hoc est Verbo DEI, ** si nos viceris, agemus Tibi amplissimas gratias, et victas vltro dabimus manus. Sin autem illa Tua tormenta, ** quae nobis passim ostentas, adhibueris, crede mihi, nos ita nunquam lucraberis, etsi omnes nostras fortunas et facultates, ac denique ipsam etiam carissimam vitam expugnaueris. ** *Neroniana enim tyrannis, ac crudelis Ecclesiae Dei vexatio*, qui incensa Vrbe patria, Roma, causas et odium tanti flagitii in Christianos malitiose coniecit; et *Apostolica integritatum nationum ad Christum adductio*, quae nulla alia ratione atque via, quam praeconio potentissimi verbi DEI facta est, toto, vt aiunt, coelo inter se differunt. Desine ergo amplius, peculio Dulcissimi mitissimique IESV, si eius haberi vis Socius, male dicere, ne forsan in vltimo decretorio die, vbi, nimirum lis, inter vos et nos, de haereditate vitae aeternae mota, *** decidetur, grauem, ob iniurias nobis immerito illatas, animaduersionem experiri, et quod aliis tanta audacia obiicis, Tibi dictum audire cogaris. Quod, vt Tibi eueniat, vti nequaquam, DEVM et bene factorum conscientiam testor, opto: ita etiam illud Tibi confidenter affirmare audeo, quod illic aliae sint rationes ineundae. Interim DEVS Clementissimus Ecclesiae suae Hungaricae det meliora; et Illustri PE'TERFFY,

vires corporis, mentemque pacatiorem, vt nobis propediem, Volumine laudato, longe maiora, at etiam mitiora, dare possit, largiatur! Quod, vti sincero ex animo auctori erudito precor: ita etiam Lectorem Christianum humanissime oro atque obtestor, ne inconsuetum, at summe necessarium ^{bbb} scribendi genus, nobis vitio vertat, plura, quae hac occasione afferri potuissent, suo tempore et loco, si necessitas postulauerit, verbosius accuratiusque facile daturis.

a) *Vexatissima* omnino est haec *Quaestio*; at, si vel aliquot nostrorum scripta, hac aetate potissimum edita, diligentius euoluantur, facili negotio decidetur. Adeo enim recessimus a bonis sincerisque fontibus, antiquiorum item Historicorum consuetudine ac verecundia, vt iam nihil vereamur, in tanta alioquin, vti putamus, luce, maiorum nostrorum erroribus, plerumque ex imbecillitate humana, aut etiam penuria documentorum, commissis, ingentia nouarum fabularum plaustra, et turpissimorum scommatum cumulos, quotidie adiacere. Quod, num iure an iniuria dicam, Senatus populusque reipublicae eruditae iudicet velim.

b) Prodierat primum CIOIOCLX. *Viennae*; et iterum CIOIOCCII. *ibidem* recusum. Recentissime vero, Anno, videlicet, CIOIOCCXXXIV. in 4. *Cassoniae* studio et labore SPANGARII, vti in contextu dicitur, lucem tertium aspexit. Opus non omni prorsus vtilitate carens, modo reliqua, parum vel nihil ad institutum facientia, abessent.

c) Nimirum in *Hodego*, Vernacula *Posonii* primum CIOIOCXIII. in fol. edito, ac iterum CIOIOCCXXIII. *simili forma* repetito. Scriptum, auctoritatis humanae, petitionis principiorum, vt cum Logicis loquar, et id genus aliorum nunquam concessorum argumentorum fundamento potissimum innititur, et Lutheranis ac Calvinianis data opera oppositum est. Cui tamen partim BALDVINVS in *Phosphoro veri Catholicismi*, par im alii intra Hungariam satis superque respondere.

d) In memorata saepius ad §. II. *Dissert. Paralipomenonica rerum memorabilium Hungariae* in certos *Catalogos* diuisa.

e) In *Imagie* potissimum *Antiquae et Nouae Hungariae Cassoniae* CIOIOCCXXXIII. seq. in 8. edita. Qui omnes e S. I. fuere.

f) Quo

f) Quorum proxime *nota d.* mentionem fecimus. Certe *Catalogi Spangariani* cum *Szentiuianianis* in plerisque ita conueniunt, vt ne ouum quidem ouo magis.

g) Ita omnino dicit *Bibliothecae suae Hungaricae pag. 5.*

b) Confer dictae *Bibl. Hung. pag. 4. 5. cet.*

i) *Biblioth. Hungar. pag. 5.*

k) Dixi paulo ante, *nota f.* SPANGARII *Bibliothecam*, SZENT-IUANII *Dissert. Paralipomenonicas*, ex maiori nimirum *Miscellaneorum* eius opere desumptae, maxime conuenire, si pauca quaedam, ex aliis compilata, excipias. Quare, poterat auctor *titulum* etiam *Szentiuianianum* retinere, dum res retinuit.

l) Illic omnino, omnia ac singula, *Religiosae* illius nostrae, quae antea quidem indulta erat, at A. MDCCCVI. Viennae Austriae feliciter inita, successuque temporis saepissime publicis in Comitibus repetita confirmataque est, *Pacis, monumenta*, continentur. Non ergo clam Confessio et Sacra nostra, vti plerique malitiose cauillantur, in Hungariam irreperunt; sed publice fuere concessa atque recepta, et contra vim maleuolorum Sacrosanctis Regum Regnique Legibus frequenter communita. Dolendum tamen, et nunquam satis deplorandum, has Potentissimorum Gloriosissimorumque Regum, vt et Inclytorum Hungariae Procerum, Sacrosanctas Leges, et quod magis mireris, cum consensu Summe Venerabilis Cleri, conditas, a plerisque Romano-Catholicis Sacerdotibus, susque deque haberi. Quod vel SPANGARII nostri exemplo luculentissime patet, et patebit, quantum existimo, longe clarius, ex proxime sequentibus. Prodiit memoratum *Corpus Iuris Hungarici*, post multas alias in variis locis iteratas editiones, MDCCCXL. in *fol. Tyrnauias*, typis S. I. plenissime recusum. Cui vero hoc grande et carum opus non suppetit, ille laudatas *Religiosas Leges*, vulgo *Articulos* dictas, in *Extractu Articulorum et Diplomatum super Religionis negotio in Inchyto Regno Hungariae conditorum*, nuper *Latine* ac *Germanice* in 4. edito, vt et in *Historia Diplomatica Hungariae* reperire ac legere, modo velit, potest.

m) Certe Dulcissimus Mitissimusque noster IESVS, condemnationem aliorum, male dicta, iudicium temerarium, imo et *omne vanum verbum condemnavit*. Vt adeo plane nesciam, qua ratione audeat SPANGA-

RIVS Nomen IESV profiteri, cum tamen semper *in contraria*, et institutis Magistri Optimi prorsus aduersa, *ruat*. Amor enim et delictum illud generis humani, IESVS, semper humanissime, mitissime atque comiter semet gessit, perpetuo verum docuit, nulli male dixit, vindictae cupiditate ac odio nihil vnquam egit, verbo, *semper et ubique omnibus ac singulis bene fecit*. At SPANGARIVS omnia odio et affectu agit, res nostras pessime traducit, causae innocentissimae male dicit, breuiter, *nos omnes ac singulos*, qui cum ipso sentire nolumus, et nec possumus, *quantocyns petire cupit*. Quod tamen auertet Diuina Clementia.

n) Eat in instructiores et bene constitutas Bibliothecas, *novus* noster *Bibliothecarius*, et illic discat, si, prudentiam oeconomicam rectius construendae Bibliothecae, nescit. Deprehender ibi facile, quod ipsi, mea experientia edoctus, affirmare possum, omnem coecam superstitionem, quemadmodum in hortis nobilioribus, et insignioribus pharmacopoliis, prorsus exulare. Quod iam dudum inter alios, Vir Illustris, BLOTIVS, Augustissimi *Vindobonensis* thesauri librarii, quondam *Bibliothecarius* meritissimus, probe noravit, et *officium Bibliothecarii* describiturus, superstitionem in primis, tanquam carcinoma, ab eodem remouendam esse voluit. Plura, huc spectantia, dabit LAMBECIVS, in *Commentariis, de Augusta Vindobonensi Bibliotheca*, editis. Omnia enim ac singula apponere, nec vacat nec lubet. Satis est, rem, veluti digito, indicauisse.

o) Rudem omnino fuisse rerum domesticarum *Bibliothecarium* nostrum, vel inde patet, quod praeter PAZMANII *Hodegum*; SZENTIVANII *Miscellanea*, ac in primis illorum extractum, *Dissertationem* nimirum *Paralipomenonicam*; TIMONIS *Antiquae et Nouae Hungariae Imaginem*, et pauca quaedam alia, eaque propterea ac vbique obvia, quae turpiter exscripsit, nihil fere nouerit, multo vero minus protulerit. Quod vel nuda *Miscellaneorum* eius inspectio docet. Nec obstat, quod auctor in illorum potissimum gratiam, qui idioma Latinum haud recte norunt, se scripsisse dictitet. Nam et hi sacra glande, et fursure non sunt pascendi; multo minus vero detorsione rerum, et id genus aliis malis artibus corrumpendi ac defraudandi. Ac si reuera parum fabularum in Historia Hungarica reperiretur; nec etiam satis corruptum esset, per similia Historiarum monstra, rudioris plebeculae, vt reliqua taceam, iudicium. Hae sunt illae lacrymae, haec fundi nostri literarii calamitas, quod

quod nimirum sponte, et destinato consilio, plerique Res Patrias, etiam Sacras, plurimis fabulis tenebrisque densissimis inuoluere malunt, quam vt nudam ac sinceram veritatem, luci publicae exponant. Illud quoque ridiculum in *Historico nostro*, quod *natum in Hungaria* IOANNEM FERDINANDUM BEHAMBIVM, Virum alioquin notissimum, l. c. pag. 4. inter Eruditos peregrinos relegat, et nomina eius duo, Ioannis nimirum et FERDINANDI, commate interpungit, atque ita ex uno eodem BEHAMBIO duos facit. Quae quidem res, ad augendum SPANGARII numerum trecentenarium, quem pag. 5. dictae *Bibliothecae Hungaricae* definit, aliquid contulisset, si geminum illum virum, BEHAMBIVM videlicet, Hungarum fuisse, non ignorauisset. Quod pace et bona SPANGARII venia dictum esto. Nos enim veritatem auream, non fluxum hominum fauorem venamur.

p) Quod ingenue fatendum erat. Nam, si vel apertiora, vt iam de occultis nihil dicam, vulnera, Ecclesiae nostrae, ibidem ab auctore inflicta, aequa expendenda essent lance, integri commentarii vix sufficerent. Qui dubitat, legat, et facile de rei assertae veritate conuincetur, modo etiam prius turpe ac coecum partium studium in limine deposuerit.

q) Iniquus certe esset, qui hoc vltro fateri nolle. Multae enim illic conspiciuntur veteres cerae, imagines, insignia, sigilla, & alia huius generis venerandae antiquitatis illustra monumenta; vt iam de chartae elegantia, typorum nitore, et, quod primo loco commemorandum erat, stili pulchritudine, vt et dispositione ac ordine accurato, nihil in praesens dicam. At illud etiam probe notandum, in nobilissimo hoc corpore, cicatrices quoque, et hiantia vulnera innumera fere reperiri. Quae, quantum elegantiae, nitore, pulcherrimo habitui, verbo, vniuerso splendori detrahant, aliorum, nimirum, in arte similia mala cognoscendi ac medendi etiam, magis peritorum, esto iudicium.

r) Quantum Rei Hungaricae Literariae, praecipue illius, quae in origine, progressu, fatisque variis antiquitatis sacrae ac eruditae illustranda, versatur, *Opus Piterffyianum* contineat, longum esset vel summatim enarrare. Multos enim, cum in *Praefatione Partis I.* tum in ipsis *Commentariis* passim, *Scriptores Ecclesiasticos*, aliosque huius generis vna cum MSS. auctor commemorat; *Vitas Archiepiscoporum*

rum, Episcoporum, et reliquorum praecipuorum, Summę Venerabilis Cleri Hungarici, Virorum atque Antistitum, vna cum *sacrorum origine, varia fortuna*, nec non *Regimine Ecclesiastico*, accurate passim describit; *Musarum* item *Pannonicarum* egregiam subinde mentionem facit. Verbo, tantam rei domesticae eruditae lucem affundit, quantum ex parte nimirum eius, nemo alter. Ut adeo, non coeco aliquo fato, verum data opera, hic eum inter reliquos Patriae nostrae Scriptores Literarios collocemus. Ceterum promittimus, bona fide, Lectori Erudito, breuiter nunc recensitorum, vberiore accuratoremque, suo tempore et loco, expositionem.

1) *Pars I. Operis Péterffyani* recensita est in *Actis Eruditorum Latinis Lipsiensibus*, vbi sine dubio *Partis* etiam II. recensio breui conspicietur. Quare in aestimando statuendoque laudatorum Commentariorum praetio, tanto breuior ero; ne forsan laterem lauem, quodque tantorum virorum strenua diligentia, et consummatum ac graue iudicium, longe accuratius, rempublicam eruditam, propediem sperare iubet, id ego, tyro alioquin in hac arte, praestare coner.

2) Multum omnino debere Illustrem PÉTERFFYUM eruditissimo meo ciui, OTROKOC SIO, iam ad §. II. not. k. monitum fuit. Quod, ne inane quoddam somnium, aut illatam sibi iniuriam esse existimer celeberrimus auctor, rem ipsi, si forsan ignorat, paulo clarius patefaciam. Applicuerat strenuus ille ac indefessus antiquitatum Hungaricarum indagator, OTROKOC SIVS, iam in adolescentia animum ad colligendam conscribendamque *Historiam Hungariae Ecclesiasticam*, quam etiam circa annum MDCCCXC. pene absoluerat. Verum *Originibus Patriis*, quas MDCCCXCIII. 8. *Franeq.* edidit, explicandis, nimium intentus, luci publicae exponere, infelicititer neglexit. Redux domum, et commutatis Caluino - Reformatis cum Romano - Catholicis Sacris, Tyrnauiam habitatum concessit, quo etiam MS. vna cum aliis selectissimis praestantissimisque varii *argumenti*, ac praecipue *Historico - Ecclesiastici documentis*, secum detulit, atque morte demum extinctus, ibidem reliquit. Meminit huius suae Historiae ipse auctor, in laudatis antea *Originibus Hungaricis*, aliquoties; vti etiam eruditus et PÉTERFFY, hoc in passu, longe sincerior, SAM. TIMON, in *Imaginem Antiquae et Nouae Hungariae* passim. Tyrnauiae autem subsistens OTROKOC SIVS, aliud *Antiquitatis Sacrae*, vt iam reliqua
viri

viri laboriosissimi molimina taceam, colligere coeperat *Opus*, nimirum, *Ecclesiae Hungaricae Conciliorum*, et ceterorum huc spectantium argumentorum *enarrationem recensionemque Historicam*. Quem sacrum, et nulli ante ipsum tentatum laborem, num prorsus vti constituerat, nec ne, perfecit auctor, ignoro; multa tamen virum eruditissimum diligentissimumque huius argumenti fragmenta in vnum corpus cōegisse, cum ex nonnullorum fide digna relatione, tum aliis etiam haud dubiis criteriis, affirmare audeo. Quae MSS. *vna cum aliis Augustanae ac Helveticae Confessioni addictorum documentis et institutis Ecclesiasticis*, in primis *Actis Synodalibus, Colloquiis*, et id genus aliis *sacris fragmentis* atque *Libris rarioribus*, quae OTROKOCSEVS, vti iam dictum, Tyrnauiam secum deportauerat, et mortuus ibidem reliquerat, TIMON vero saepius viderat, imo etiam ad vsum adhibuerat, quam facili negotio PETERFFYVS noster, ab illis, apud quos, Tyrnauiae nimirum, remanserant, impetrare poterat, vti reuera impetrauit, res longa demonstratione non eget. Cur vero laboriosissimus ac sincerus, vti videri vult, auctor, *initio Praefationis, Parti I.* dictorum *Conciliorum* praemissae, vbi nonnullorum *Scriptorum Ecclesiasticorum Syllabum* exhibet, nullam MSS. *Otrokocseianorum* expressam mentionem faciat, sed vniuersam eius eruditionem, stupendamque diligentiam, breui illo, *Originum* nimirum *Hungaricarum, eiusque Opusculorum complurium*, encomio, absoluat; nec in ipso etiam *Opere*, clarius ac integrius haec arcana reuelet, nuda enim *Manuscripti* alicuius *Otrokocseiani* citatione, rem plagio non liberabit, nolo in praefens curiosius inquirere: quemadmodum nec illud, quantum ex *Opere immensi laboris*, HEVENESIANO, *praelo nondum subdito, Historia nimirum Sacra Ecclesiae Hungaricae, centum fere tomos*, teste inter alios KAZYO, *complexa*, PETERFFYVS hauserit, superstitiosius inuestigare volo. Sufficit illud indicauisse, iam antea repertos fuisse viros, qui colligendis et sub quocunque demum titulo edendis, *Sacris Hungariae Conciliis*, strenuam manum admouerant, ac nobilissimum hoc, quod sibi solus et vnicus auctor laudatus vindicat, argumentum, ex integro in *Patria nostra occupauerant*; fatis tamen ita iubentibus, gloria laboris Herculci PETERFFYO cessit. Qua utinam paulo moderatius frueretur, nec se primum huius instituti esse auctorem, tantopere, et quidem cum iniuria mortuorum, tam in dictis *Praefationibus*, quam in ipso *Opere* passim, gloriaretur. Nam quantula quaelo est diligentia, quamue exquisita ars, ex instru-

ctissimo, et iam dudum aliorum studio eruto, collecto, digesto atque illustrato apparatu, per ingeniosam Metamorphosin Opus quoddam, etiam splendidius, condere, orbique erudito spectandum proponere? Fecisset hoc sine dubio et alter, idque meliori forsan fide, quam memoratus; saepius PÉTERFFYVS, modo ipsi tam facili ratione atque via *Musaeum Historicum*, quam eidem implere, tantaque scribendi libertate, ne dicam licentia, quantam sibi PÉTERFFYVS sumserat, frui licuisset. Et tantum *de fontibus* praecipuis *Operis* PÉTERFFYANI.

u) Quam *modestus* quamue *benignus* in commemoranda communi Patriae Dulcissimae salute, et tractandis Lutherano-Caluinianis ciuibus, interdum videri voluerit Illustris PÉTERFFYVS, cum aliunde, tum in primis ex *Dedicatoriis*, SACRATISSIMAE REGIAE MAIESTATI, et SERENISSIMO CORREGENTI inscriptis, *Epistolis*, nec non *Praefationibus ad Lectorem*, *utrique Parti Commentariorum* suorum praemissis, luculentissime pater. Expressis enim verbis, nec immerito, POTENTISSIMAE ac INDVLGENTISSIMAE nostrae REGINAE, *Inaugurationem ad Patriae totius salutem pertinuisse* affirmat; praeterea, se *nolle in modestiam et pacem peccare*, ac *orbi literato gladiatorios triumphos, typis expingere*; nec *optima in Patriam studia inuadere*; imo etiam *Busta se velle praetergredi, ne latentem alicubi scintillam animaret*, conceptis verbis asseuerat; et quod porro mirabilius, eos, qui CALVINI et LUTHERI partes sequuntur, *blando Amicorum! et Populartum suorum!* nomine compellat; atque ita denique omnem candorem, *sinceritatem*, et *sacro sanctam fidem*, Lectori Christiano, seuerissime iurat. Verum uti in his, ultro promittendis, Vir grauissimus, liberalior, quam candidus atque serius fuit: ita certe, nisi me omnia fallunt, in *execrandis rebus capitibusque nostris*, et *excitando inueterato ac hostili*, licet nunquam promerito, in *praesentissimam nostram perniciem*, odio, non ultra ripas, verum ultra Diluuium Oecumenicum, locis memoratis diffluit. Quod ne ille, aut alii etiam forsan cum eodem, loco iniuriae cuiuspiam accipiant, rem exemplis aliquot, bona fide ex auctore defunctis, illustrabo; atque ita *inuitatum Péterffyianum zelum, eruditionem, acumina, sinceritatem, fidemque iuratum*, Lectori Christiano, Sacrum enim est argumentum, examinanda exhibebo. *Exordium modestiae, comitatis, ac amicitiae PÉTERFFYANAE* esto, *inquit Praefationis ad Lectorem, Parti I. dictorum Conciliorum*, praemissae; sequenti oratione inchoatum: *Sacra inquit, Concilia Ecclesiae Orthodoxae,*

xas, Romanae, Catholicae, Hungariae, (a) in Volumen collegi, cet. Quibus verbis nota a) hanc subiicit auctor exegefin: Frontem ipsam opellas nostrae, hoc titulo armare debuit, ut mea ab heterodoxorum historicis paleis discernam; qui, errorum suorum augmenta, vel ruinas in Hungaria, ad memoriam posterorum coagmentantes, Conciliabula, colloquia, contentiones Ministellorum, inter acta Sanctae Ecclesiae, Catholicae, Orthodoxae, Hungaricae, plagiaria inscriptione insignire, et reponere non verentur. Videatur passim FRID. ADOL. LAMPE in Hist. Eccles. Reformat. edit. 1728. Amst. Pagina vero proxime sequenti 2. et 3. dictae Praefationis ita scribit auctor: Neglectam igitur Sacri Ordinis famam, conditarum in Conciliis patriis legum sanctissimarum testimonio, recreare oportuit; ne alieni a Romanis sacris, orbi literato de se negotium exhibeant, quum dogmatum suorum in Hungaria progressus, et supplicia, magno essentationis proventu ingerunt, aut velut tibiam Polyphemi, e cauernis Caucaasi erutam, si quid in sui nominis tutelam fortuito excusserint, Capitolii foribus appendant. (c) Quod non eo animo dictum sit, ut optima in Patriam studia inuadam: quin etiam hortor; ornent porro eruditae curis; cet. Quia tamen recitata Oratio, non nihil obscura, scilicet, et duriore quadam Poëtica antiquitate intercalata est; hinc denuo breuem, at satis perspicuam eius explicationem, Catalogum in primis Scriptorum Lutherano-Caluinianorum continentem, nota c) adiicit: Historia Diplomatica Anonymi. Chaos schedarum unde unde congestarum, si ea demas, quae locum inter leges publicas obtinuerunt. Profanatum in eo nomen Historiae Diplomaticae: tegmen meditatae perductionis, fomitem discordiarum, triste memoriale, laceratae per LUTHERVM et CALVINVM Patriae Author dixisset; dignus, quem Regum, et Ecclesiae diplomata ad primam usque cutem flagellent. Rudus Redivivum FRAN. PARIS-PAPAI; cui, si latium adimas, naeniae sunt, et olus recoctum, turbarum in Transylvania, dum Ariani, Zwingliani, Caluinistae, Anabaptistae, Lutherani, capronas suas vellicarent inuicem, et cum gemitu depilarent. Historia Ecclesiae Reformatae FRIDERICI ADOLPHI LAMPE. Diues monopolium contumeliarum, quibus Ecclesiam Romanam et Clerum afficit: foetus eiusdem infelicis uteri cum Historia Diplomatica. Excussi hominis pilum omnem; nihil sinceri testimonii in eo reperi: parasitus Authorum ad agendos remos pridem damnatorum. Antilogiam, quam ex Part. I. p. 41. §. 11. dictae Lampianae aut rectius Emberianae Historiae exhibet PETERFVS; Constitutiones, nimirum Synodales Albenenses, per LADIS-

LAVM TSEREP *Episcopum Anno MDCCCCLX. editas, vna cum auctore consue-*
surus, et IOANNIS VITÉZII, Archiepiscopi Scrigeniensis rigidiorém
erga Clerum Hungaricum animum, mitigaturus, legesis in auctore.
 Nos enim breuitatis causa ad reliqua eiusdem contextus properamus,
 et porro sequentia PÉTERFFYI verba subiicimus: IOANNIA
 SCHWARTZ, et Discipuli *differtatio; in qua initia Religionis Christianae*
inter Hungaros, Ecclesiae Orientali asseruntur. Prodiit Hallae Magde-
burgicae. Totus in eo laborat, ut omne meritum Romano Pontifici, in
conuersione Hunnorum adimat. Nititur culmus straminis contra torren-
tem tot seculorum. Quid si Diui WOLFFGANGVS asciam, PILIGRI-
NVS pedum, ADALBERTVS, et GERARDVS tela, CAROLVS de-
nique MAGNVS ensém in hallucinatoris caput expediant? Opponam dē-
plamata teiuino Scriptori, ut ad ea calamum expoliat. Haec de Scri-
ptoribus Ecclesiasticis Hungariae heterodoxis; quorum in hoc genere libri,
sunt: durum olus et populi cribro decussa farina. PERS. Pergit
 porro inter alia pag. 6. seq. §. 8. dictae Praefationis, telam semel orlam
 pertexere auctor: Morbi inquit, postea quidam illapsi sunt Dioecesium: (g)
 - - - HVSSO, LVTHERO, CALVINO omnia in Chaos constantibus, - -
Et ne pestis nouatorum in membris Christi sese porro circum ageret, acriore
flagello, constitutis etiam, ex Patrum voluntate poenis publicis increpandi
erant pastores neglecti gregis. — Paucorum error, seminante zizania
haeresi, nihil sanctimoniae, et integritati religionis arrofit. Nullum
adhuc ultimum, desertorum perituriis, admisit Nauis Apostolica. Arcentur
seueris legibus, malo irritati genio: scribuntur illae bonis in tutelam,
non semper reis in poenam. (h) His etiam sua non deest 'gemina glossa
 ad calcem nimirum paginae 6. et 7 apposita, quarum prior pagina vide-
 licet 6. not. g) ita dicit: LAMPE citatus pag. 32. ab Albigenfibus in Bobe-
 miam infusus, et opinione sibi libera, etiam in Hungariam receptis, Cal-
 uiniani dogmatis initia apud Hungaros statuit. Circa Annum 1550. ea de
 causa, quod WALDVS et CALVINVS easdem prope fabulas somnias-
 rint. Repete originem tuae contagionis a Nicolaitis, Nouatistis, Mar-
 cionitis, Manichaeis etc. Cariosum et indubitatum stipitem Genealogiae
 Nouatorum statues. Persuade, cui potes, WALDVm praecursorem
 CALVINI in gente nostra fuisse: Reges certe, et Episcopi omni sanctimo-
 nia celebres, trium seculorum cursu, vel edictis, vel Conciliorum fulmi-
 nibus, monstra inuisa, et horrida percussissent. Da, si tantum tibi animi;
 ante 1515. e tabulis quibuscunque publicis, CALVINI, et LVTHERI

in Regno Hungariae, vestigium, nomen, dogma, erroras? Gentilina viperarum! inde aui vestri! Posterior vero glossa pag. 7. not. b) breuior at satis acuta sententiam hoc modo pronunciat: *Reuisat Lector Articulos Regum, et ex his LVDOVICI II. Decret. Buden. 1525. Artic. 54. Tum caeterorum Principum; nec enim Apologiam scribimus, ut arma committamus.* Pergit amplius auctor dicta 7. pag. §. 9. iniurias iniuriis cumulare: *Heterodoxi, inquit, et quibus ipsa a sacris Romanis defectio epigramma fugitiuorum inussit, procul dubio clamisabunt me, ut reuertar, atque e theatro intro me ocyus reducam; metuunt quippe, ne conturatis, Diuorum Regum, Episcoporum, Concillitorum sententiis rursum vapulent, et quasi postliminio, nervos, dudum paratos, in se expediti sentiant. Amici! populares mei! qui CALVINVM, LVTHERVVM, caeterosque fabularum machinatores bodiedum oletis: non me clam infero, nec vestra inuado: ad Maiorum pietatem, et priscum DEI cultum, tot testium, quot Concilliorum suffragiis, excitatos cupio. Relegite vestigia, septem iam seculorum approbatione confirmata. Excutiant conscientiae lethargum; insignia Principum, auorumque exempla; et umbras illas a duobus, et ultra seculis in Hungaria errantes, porro auferant. Eadem 7. et sequenti 8. pag. §. 10. sequentibus sacris rapinis atque spoliis amplissimis nos territat: *Faciunt, inquit, inter chartas meas, numerum conciliabula, Zolnae Anno MDCX. Sepes-Varallyae Anno MDCXIV. Rosenbergae MDCCVIII. Enyedini MDLXIV. in Göntz MDLXVI. in Transylvania MDLXI. colloquia dein Neosolti, Szécsénii (i) Eperiesni, (k) Claudiopoli, Cibinii (l) inter vos habita; quae, aliorum hortatu fere victus, captiuorum, reorumque loco, exeunti militum legioni appendere consuevit. Mitior me tamen genius habet, quam ut in ruborem vos adigam, si conuulsas illas opiniones, vossellas ridiculas, et in decumanum usque risum praecipitata iurgia ad ignaros hactenus promouerem. Suppressi itaque: nolui in modestiam, et pacem peccare, quarum utraque merito periclitetur, cum orbi literato gladiatorios triumphos, consultationes, quas ipsae lacrymae rideant, paratosque in excidium fidei Catholicae inertes artes typis expingerem. Denique pro re nostra Cappadox in Curculio: iis, qui periurauerint, locus non praeberi potest in Capitolio. Haec etiam ut priora, quanquam sole meridiano clariora, glossis aliquot, ad paginae 7. et 8. calcem adiectis auctor eruditus illustrat. Et quidem pag. 7. not. i) Szécsénienfis Conuentus; not. k) Eperienfis Colloquii, et Enyedienfis Synedrii meminit; pagina vero 8. not. l) Cibiniensium alter-**

cationes falsissime perstringit, quae omnia ac singula videnda in auctore; plura enim apponere non vacat, imo nec compendii ratio permittit. Haec in *Praefatione Partis I.* praemissa leguntur; in ipsa vero *Parte I. pag. 10. nota 1)* postquam in praecedentibus *Constitutiones s. STEPHANI* recensuisset, et *BELIVM* non nihil perstrinxisset, censura sequenti *LAMPIVM* seu *PAVLVM EMBER* castigat: *Imploro nunc aequitatem, fidemque Iudicum! cui supplicio addicendus sit FRIDER. LAMPE, a pag. 25. usque 31. ex his ipsis constitutionibus, in amurca sua historico-Synodica probare contendens s. REGEM STEPHANVM ad euangelicos, et reformatos, seu virum CALVINI quasi praegustatum ea aetate, in prima conuersione Hungarorum magis accessisse, quam ad hodiernos Romano-Catholicos. Cocci! et duces Coecorum!* His et aliis infinitis fere scommatibus ac iniuriis *Parte I.* in nos petulanter vibratis, postremo tandem, ubi amplius prae furore, Augustanae ac Helueticae Confessioni addictis, male dicere non posset, *PETRVM ILLICINVM* Iureconsultum, hominem Italum, et ipso Bileamo turpiorem Ecclesiae Dei incantatorem, conduxit, praemissa sequenti *pag. 298. Partis I.* praemonitione: *Conciliorum manipulo addenda videtur sequens Paraenesis, quam in fatali Hungaricae Ecclesiae perturbatione, ab inuisis hospitibus Vitemberga ad nos delatis, suscitata, circa annum M D LIII. conscripsit PETRVS ILLICINVS, Iuris utriusque laurea et mitioris literaturae fama percelebris, cet. Plura velim legas Lector Christiane, in auctore inde a pag. 298. usque ad pag. 338. dictae Partis I. ubi memorata ILLICINI Paraenesis, aut si mauis dicere, Tuba et fax belli Sacri, inserta legitur. Cui porro FÉTERFFYVS, pag. 337. seq. talem adiecit Epilogum: Desinit Paraenesis ILLICINI, Auctoris. Mentem piam optimamque, assequetur, qui animo a partium studiis alieno haec leget. Scripsit, cum arderent omnia, et in Hungariam non scintillae modo, sed incendia delabentur, quae Germaniam et Bohemiam nouis doctrinis confecerunt. Vfus est auctor libertate ingenii et veritatis. Nec dum enim sectarum, quas enumerat, et petit, monstrosae facies sic perpolitae fuerunt, quales nunc intuemur. Certe adeo ab aethographis suis, et ita diffformes haereses omnis inueniat, ut eas parentum suorum pudeat, et quod demum nomen, quam originem dogmati, mille disceptationibus occiso, appingant, iactatae undique ignorent. Non dubito a pluribus notatiunculas desiderari: Sed lites ingredi consultum non erat. Praestiterunt istud alti, praestantque, quorum interest de fidei quaestionibus scribere. Hortor, quos Paraenesis*
attinet,

attinet, et flagella diuina sentiunt: salutis suae et Patriae remedium, quod expedit, ponant. DEVS! qui nos in unitatem fidei, in hoc Regno Apostolico, Regum et Episcoporum opera congregauit, mentem indat omnibus, ut agnita veritate tot Conciliis Patriis confirmata, deposito hominum metu et spe, ad unum ouile, et unum Pastorem consuant, atque sic flagella, quae pro peccatis nostris meremur, auertant. Et tantum ex Parte I. Conciliorum Péterffyanorum exempli loco attulisse sufficiat: iuuabit etiam paucula quaedam ex Parte II. annotare. Praeterita Praefatione ad Lectorem, in qua inter alia, VENCESLAVM, Regem Bohemiae, PROCOPIVM RASVM, ZISKAM, LVTHERVVM, HIBRONYMVM PRAEENSEM, et HVSSVM, nec non Auctorem Historiae Diplomaticae, auctor male castigat; ad ipsum Opus accedimus, et ex Partis II. pag. 1. seq. §. 1. Narratione praecua, ad Acta et Decreta NICOLAI OLÁHI Archiepiscopi Strigonienfis, Anni M D L X. sequentia notamus: *Nescias inquit, profecto, an excitata victoriis Turcarum rabies in totam fere regionem sensim diffusa, an Haeresis e Germania per Saxones Transylvanos ad Hungaros promota, in florentem sexcentis prope annis, Ecclesias integritatem, maiori audacia defaecuerit. Episcoporum enim et Procerum, in pugna (Mohaciensi videlicet) caesorum, iactura animati, peregrini dogmatis propolae, rupto velut aggere ad omnem se regionem differebant; quorum postea consilio ad legem a LVTHERO publicatam, sacra DEO loca, metu hostium deserta, in sana noui ritus redacta sunt; institutae nundnationes recens nati Euangelii; conciliabula diversis in locis clanculum habita: Ecclesiastici Magistratus promiscue rapti, eiecta suis e loculis orthodoxorum cadauera, damnati ad exilium sacerdotes; plebs demum ciuili tumultu commissa; cet.* Plura velim legas in auctore; omnibus enim glossis, quas passim Synodo Olábiana, ut et aliorum affuit, recensendis non sufficimus. Pag. 32. seq. §. 9. seqq. nostros Harpigias et Dracones appellat, tamque Ministros verbi Diuini, quam Fautores eorundem, grauiter notat. Porro pag. 129. Synodum Olábianam concludens, ita nos inter alia pungit: *Profecto, si Hungari (neque enim ad gentem aliam dluagor) a prima Episcoporum, Regumque institutione denis, has priscae orthodoxae fidei leges, in spiritu veritatis, et mente ingenua explorassent nunquam ad commenta et iniurias, Catholicae Ecclesiae impactas, pertinaci credulitate diuertissent.* Pag. 133. §. 3. Montanas Ciuitates, quod semet ex Synodo Tyrnauienfi Anni M D L X I. subtraxerint ita arguit: *Montanarum, inquit, Ciuitatum Curiones, conceptis a LVTHERO*
fabellis

fabellis ebris, excusso imperio se subtraxerunt; cet. Pag. 146. seq. §. 1. in ANDREAM DVDITHIVM, Hungariae ad Concilium Tridentinum Oratorem, inuehitur. Pag. 158. coniecto prius §. 8. in LVTHERI doctrinam amurcae scommate; tandem Decretum Caesaro-Regium Anni MDLXIV. de sumptione sub utraque pag. memorata 158. seqq. producit, et pag. 182. seq. §. 11. seqq. iudicium suum de hac concessione addit, ac porro pag. 184. §. 1. et alibi, nostros, more sibi consueto, male punit. Ne vero fraudibus suis, et insanae peccandi libidini aliquid deesse videretur, si solummodo Civium Augustanae ac Helveticae Confessioni addictorum saluti imprecaretur; propositam sibi semel licentiose quidvis agendi, mensuram impleturus, in ipsos etiam Sacratissimos nostros Principes, Leges eorum Sacrosanctas, et proximos a Rege Magistratus, petulanter ac irreligiose grassatur, toties memoratus PÉTERFFYVS. Sanctum enim LADISLAVM, contra expressa Constitutionum eius Synodalia verba, pene de throno Synodi Szabolcbensis Anno MXCII. XII. Kalend. Iunii celebratae, deiicit, et omnia ac singula eius, clarissima licet, instituta, cum Inchofferianis, tum suis glossis, male vexat. LADISLAVM enim Regem Concilio memorato praesedisse, expressa Praefationis Constitutionibus eius praemissae, verba sequentia, testantur: Regnante Creatore, et Salvatore Domino nostro IESV CHRISTO, anno Incarnationis eius millesimo, nonagesimo secundo, XII. Kalend. Iunii, in ciuitate Szabolcb, S. Synodus habita est, praesidente Christianissimo Vngarorum Rege LADISLAO, cet. Plura legantur Parte I. pag. 15. seqq. dictorum Conciliorum, addita etiam pagina proxime praecedenti 13. et 14. narrationem praeniam PÉTERFFYI continente; vbi illud in primis accurate notandum venit, auctorem nostrum varie semet torquere, quibus nimirum artibus insidiosis facultatem auctoritatemque plenarie Concilio sacro praesidendi, s. LADISLAO adimeret, saltem diminueret, et nostros, qui illud, suadente textu clarissimo, vehementissime vrgent, aurcasque s. LADISLAI constitutiones, in eo, quo conscriptae sunt, sensu, retinendas volunt, venerantur, imo reuera suas faciunt, scommatibus ab iisdem arceret. Praecipue in laudatum saepius LAMPIVM, seu PAVLVM EMBER, ita pag. 14. nota 1) inuehitur: Offendit ad lapidem plagiarius LAMPE, cap. 3. p. 30. dum s. LADISLAVM praesedisse S. Synodo legit: remitto hominem ad ea, quas opposui. Reliquos vero nostros pagina 15. §. 3. ita arguit: Depromunt quidem ex hac Synodo Heterodoxi arma obtusa, in Romanas Ecclesias originem

originem apud Hungaros; sed in suum ipsi caput, duramque ceruicem tela recidere sentient, cum nostra legent. Plura Lector legat velim loco laudato, ac probe attendat, et animaduertet facile, PETERFFYVM hic parum *sincerum* nec adeo *religiosum* fuisse, cum sua *narratione praeuia* et *glossis* contextui intercalatis. Quam mensuram effusae peccandi, uti iam dixi, libidinis, cumulatissime porro impleturus, et *Sacratissimos* nostros *Principes*, atque *Reges Indulgentissimos, iustissimosque*, petulanter correcturus, denuo Parte II. dictorum *Conciliorum*, pag. 190. seqq. *Synodum Forgácsianam* describendo, ad ingenium redit, ac pag. 191. §. 2. ita mentem suam promit: cum MATHIAS R. *factiosorum suasionibus, suae etiam voluntati ereptus, in pacta publica Viennae Anno 1608. condescenderet, in quibus tot fere vulnera religioni Catholicae inflicta inuenias, quot articulos; cetera.* Quae omnia ac singula, quae hic, ut et pagina 192. seqq. magno conatu euincere vult PETERFFYVS, cuius sint auctoritatis et fidei, alibi commodius monstrabitur. Quare in recitandis auctoris iniuriis, in *Summos* etiam post Regem Magistratus coniectis, ulterius pergimus, et ex eiusdem *Forgácsianae Synodi Anno MDCXI. Tyrnaviae celebratae, narrationem praeuiam*, pag. 194. §. 3. sequenti tenore decurrentem, porro repetimus: *Meliora quidem sydera, Archi-Episcopi, et sociorum contentionem ad tempus consecuta sunt: quae tamen missa facimus, ne obuios quosque annales veteri semper cute infutos, ad mercatum allaturi, a limite posito longius auellamur. Annus igitur 1610., Lutherano gregi inter prima Regni subsellia obtinenti, viam aperuit rubore deterso, conciliabula publica instituenti: quorum primum Zolnae, oppido celebri, conscriptum est 28. 29. et 30. Martii Rei sacrae profanus iudex et approbator fuit GEORGIUS THVRZO, columnen sacculum nondum egressi dogmatis. Disceptatum in hoc foro scrutario de rebus ingento doctrinaeque assidentium conuenientibus, declamatum ad rauim conflatus rituum ordo; Superintendentibus regiones, an agri diuisi; spargebantur primum acta in populum, et ad typum deinceps: sed clam promoti, fucum aliquem, admirationemque in delira plebe expresserant. Huic cometae funebri, in perniciem animarum exorto, FRANCISCVS FORGACH edictum opposuit, poenis in eos sancitis, qui Zolnensi consabulationi sese addicerent. Nervos deinde expedit caedendo errori necessarios, quos noua apologia in sui propugnationem edita, nec quidquam amoliri conati sunt aduersarii: cui saepe saepius a diuersis, in opusculis Polemicis responsum est. Pergit eadem pag. 194. seq. §. 4. auctor: Pugnam*

O

Scripti.

scriptitationibus bucusque definitam; acclamatio MATHIAE in Regem Bohemorum Pragae 15. Maii sufflaminauit; modestiae paene obliti sectarii, erigebant supercilia, fauore regio securi, et integro agmine se in Hungariam effuderunt. Quid porro ageret FORGÁCHIVS basium numero, et MATHIAE Regis conuiuentia valide petitus? ad Synodum Prouincialem confugit, unicum fere arcendorum luporum flagellum. Mouere lapidem omnem apud Regem desertores illi, ut sanctum FORGÁCHII institutum metu seditionis erupturae, Rex prohiberet; cet. Pagina 219. Partis huius II. occasione Conuentus Ecclesiastico-Pazmaniani Anno MDCXXVIII. Pofonii celebrati, iterum ad Synodum Zolnensem, iam antea satis execratam, reuertitur auctor, et §. 2. narrationis praeniae, hisce eandem scommatibus ac iniuriis pröscindit: Habitaе fuerunt, quod meminimus, Zolnae Anno 1610. totius reipublicae Lutheranae solennes nundinae: Meditata concordia in mutua odia desit: Szepes-Varallyae 1614. mense Ianuario, () ad nouam pacem, et arma conuentum, quibus Sacra Catholica, cadente iam erga comacedos Vitembergensis fabulae, MATHIAE Regis affectu, oppugnatum ibant. cet. Ne vero lux deesset narrationi, sequentem subiicit recitatis, notam: *) Habemus inquit, conciliabuli huius acta originaria, 69. sigillis, & anthographis praesentium testimoniis communita, quae in rudi editione Solnensi desunt. Cimelion, quod nobis tota LVTHERI posteritas inuideat. Sed quisquaeso posset omnia Illustris PÉTERFFYI scommata iniuriosa, & sanguinaria illa consilia, in praesentissimam nostrorum perniciem, importune, passim in opere suo, suggesta, commemorare. Certe si vel exstantiora, Conuentui Ecclesiastico ac Synodis Pazmanianis, inde a pagina 219. vsque ad 333. Partis dictae II. praemissa, inserta, atque subiecta, ab auctore nostro commenta, iniurias, et sacra, sanguinis, a se dissentientium, desideria, enarrare vellemus, tempus nos citius, quam materia, deficeret. Quod strenuum ac exquisitum artificium, ne in sequentibus quidem, fortunas et capita nostra diris deuouendo, exercere neglexit; et, ne casu quo quidpiam male dictorum praetermitteretur, denuo, memoratum antea Magum, PETRVM nimirum, ILLICINVM, vt electo DEI populo, in squalore, luctu, et sexcentis aliis malis semet volutanti, subque onere similium scommatum ac iniuriarum grauiter gementi, insigniter male diceret, conduxit; atque ita tandem, quasi re bene, imo optime, gesta, Opus integrum hoc specioso Epilogo conclusit: Ad portum successimus. Opellae nostrae terminus demum esto. Merces domesticae fere sunt: fraude nulla, solo*

solo industriae pretio comparatae. Nihil in iis, quod non sincerum, probatumque, ceterum. O diuinum effatum! clausula Viro Theologo dignissima! merces sacras nulla fraude, sed solo industriae pretio comparatas, easque omnes sinceras ac probatas venum exponere. Vtinam revera PETERFFYVS, hoc, quod in Epilogo tam audacter asserit, in Commentariis quoque suis obseruasset, neque mihi tam grauem, tamque iustam, conquerendi de se causam, praebuisset! Maluisset certe in praefens laudes ipsius cum praeconio commemorare, quam ingrata odiosaque scommata, et iniurias plus quam barbaras vel verbo attingere. At quia auctor celeberrimus, in toto suo opere, videri potius, quam esse, bonus, maluit; nec ullam DEI Iustissimi, Societatis item humanae, Legum, et suae ipsius conscientiae habuit rationem; quin potius coecis, ut sapientiae magistri loqui amant, praecudiciis obrutus, et principiis praecariis ac nunquam concessis innixus, turpissimo partium studio semper et ubique egit, corruptoque suo iudicio aliena aestimans, omnia ac singula nostra instituta male traduxit, ac pessime deprauauit: igitur vitio mihi vertere non potest, si eum paulo rigidius notauero, et quod ipse prius, nulla de causa, fecit, idem et ego, bonitate causae fretus, fecero. Iure talionis enim in republica erudita agere usque adeo insolens atque illicitum non est; in primis aduersus eos, qui deliberato consilio Diuina humanaque iura conuellere, et rupto societatis humanae vinculo, carissimam Patriae dulcissimae salutem, in extremum periculum coniicere, conatu quam maximo moluntur. Id vero Illustrem PETERFFYVM serio conari, res longa demonstratione non eget. Constat enim inter omnes, tam moratiores quam barbaros populos, quamlibet societatem humanam, ac rempublicam bene constitutam, mutua inter se ciuium habere commercia; gaudere praeterea eandem iure vicinitatis, securitatis, bonoris, aestimationis, priuati publicique testimonii atque debitaе cuiuslibet fidei, imo et concessi semel liberi religionis exercitii; ac denique, omnem illic, quam homo ab homine, socius a socio, ciuis a ciue, sperare potest, consilii auxiliique mutui, reciprocationem, reperiri. Communia enim onera et incommoda publica, communem etiam atque publicum, omnium ac singulorum ciuium, in vna eademque republica manentium, emolumentum, necessario secum iferunt. Quae sacrosancta iura, nisi mutua et inuiolata, in qualibet bene constituta societate fuerint manserintque, actum est de republica humana, in primis Christiana. Iam vero tur-

bulentum nostrum ciuem, iura haec omnia ac singula conuellere, et penitus eradicare velle, vltro, quilibet, de conseruanda societate humana, paceque publica, bene animatus, concedet, si vel obiter, recensitas paulo ante, longa ferie iniurias, Augustanae ac Helveticae Confessioni addictis, sine vlla idonea causa, ab eodem illatas, percurrerit. Ex *principiis* enim, vt cum Philosophis loquar, nunquam concessis, ac *opinionibus praedudicatis*, argumentando, vniuersa nostra sacra turpissimis scommatibus proscidit; et *peculium Dei* carissimum, *Ecclesiam* nimirum *Euangelicam*, peraeque vti *Romano-Catholicam* pretiosissimo IESU CHRISTI sanguine acquisitam, tanquam *Satanæ proflibulum*, diris omnibus deuouit: *Scripta* item *nostra*, *Ecclesiastico-Historica*, *optima fide*, si pauca quaedam, priuata videlicet, exceperis, ex *actis*, *legibus*, et aliis huius generis *documentis publicis*, nec non probatae fidei *diuersorum Coetuum cimeliis*, *fragmentisque sacris*, *cruta*, *collecta*, *illustrata* atque *edita*; penitus *reiecit*: et, *spreto diuino humanoque metu*; *conculcata* gloriosissimorum *Regum auctoritate*; *profanatis* Summis post Regem *Magistratibus*, ac vniuersis Inclyti Hungariae Regni *statibus*; *soluta* omnium ac singulorum ciuium *fide publica*, *paceque religiosa abolita*; *concitato* denique *hostili odio*, miseros *Euangelicos ciues*, in summum rerum vitaeque *discrimen coniecit*, omnes primo quoque tempore, nisi DEVS CLEMENTISSIMVS, et REGINA INDVLGENTISSIMA *prohiberet*, barbaro ac Tyrannico supplicio *e medio sublaturus*. Quo facto, cur tantopere institutum suum, tanquam reuera optimum, purgare, et hominibus, rationis vsu praeditis, calide imponere audeat, *causam* nullam aliam praeter *sacram innocentissimi nostri sanguinis* *scim*, exquisita, sinceritatis, iustitiae ac sanctitatis arte, rectam, video. At meminisse debebat *Vir Theologus*, vel tritae illius, et natura alioquin nobis notae, omnesque homines obligantis Legis, nimirum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Generale hoc ac summum principium, si ipsi *affectus ferociens*, iam dudum animo non excussisset, profecto societatis humanae, ac in primis *ciuitatis Hungaricae*, nobis alioquin communia cum eodem *iura*, tantopere non violasset. Quae omnino grauiter se violauisse PETEREFVS, nullus dubitare debet, si nondum omnem *humanum sensum* penitus deposuit. Qui enim vniuersa nostra sacra, salutem pretiosissimam, Scriptores item nostros ex *Actis* ac *Legibus Regni publicis* maximam partem sua desumentes poenitus *reiecit*, omnibusque *diris demonis*; singula denique *rumultu*, *hostili odio*, et *refandis*

nefandis execrationibus replendo, nos omni prorsus, contra Diuinæ humanaeque iura, aestimatione, honore, bona fama, securitate, fide, liberoque religionis exercitio, imo et ipsa si per ipsum staret aeterna salute, *spoliare*, verbo, bruta, et Satanae, parcat Deus! mancipia, impiissima sua incantatione ex nobis *efficere voluit*: *is certe nobis visio vertere nulla ratione potest, si nos quoque ipsi, tanquam homini Diuino humanoque metu vacuo, et turpissimo, non modo alienarum, verum suarum etiã propriarum rerum veteratori, nullam prorsus fidem adhibeamus; imo et mutuuum commercium, officia item bono et fideli ciui debita, amoremque sociale, iure talionis utendo, prorsus ac penitus denegamus.* Mutua enim haec officia, *modestia, humanitate, comitate, aequitate, sinceritate et amore Christiano, impetrari; nequaquam vero impuris scommatibus, neruis, telis, ascitis, ensibus, et id genus aliis tormentis Pëterffyanis, a ciuibus Christianis extorqueri debent.* Quo honestorum necessariorumque officiorum genere, quia nesciuit PËTERFFYVS noster *uti, soluit ciuitatis Hungaricae, in primis eruditae atque sacrae societatem.* Cuius criminis si nondum se esse *convictum* fatebitur, edocebimus ipsum suo tempore et loco accuratius. Quantum vero ad *merces* eius, uti superbe gloriatur, fraude nulla, sed *solo industriae pretio comparatas*, attinet, repetendum erit illud, quod *nota* praecedenti t. monuimus, ipsum nimirum, *MSS. Otrokocfiana*, ut et aliorum, huius argumenti, insigniter expilauisse. Multa praeterea eum, *Ecclesiae nostrae, et vicinae Reformatae, sacra spolia iniquissime detinere, quod vel ex propria eius confessione, paulo ante recitata, luculentissime patet.* Misera enim haec *mancipia*, nequaquam sua sponte *Musaeum* ipsius ingressa fuere; verum *per vim* pleraque genuinis possessoribus *crepta, per vim* etiam ab auctore, ad supplicium, licet nunquam meritum, auara ac inuida manu, cum maximo rei nostrae detrimento, detinentur. Sed haec Lectori Christiano, de scommatibus et grauissimis iniuriis, a modesto, comi ac sineero, uti videri vult, PËTERFFYO, Ecclesiae nostrae, et vicinae, sine vlla idonea causa, dicto loco, illatis, tantisper, donec plura, accuratiusque elaborata, dare licuerit, dicta sufficiant.

x) Quantum ad *sinceritatem, et fidem Pëterffyanam* attinet, a cuius ille magnifico praeconio, et coepit, et desit, atque ita, per totum suum opus, nihil, nisi *seuerum semper rerum documentorumque delictum, sanctam item sinceritatem, et integritatem fidei plus quam ange-*

licam

licam crepat, ac ideo etiam eandem, quasi per vim, adhibito magno verborum comicorum apparatu, Lectori Erudito, obtrudere conatur, hoc vnice tenendum, auctorem, si vnquam alibi, hic certe vel maxime, *non deterfisse modo*, vti nostris iniuria obiicit, *sed plane detrinisse*, penitusque *abiecisse ruborem*, imo et *hominem exuisse*, illiusque loco, quod pace et bona eius venia dixerim, callidissimi veteratoris, *personam*, induisse. Quo insigni praesidio, et decemplici veluti clypeo, aduersus iniurias, vt ita dicam, *veritatis*, munitus PETERFFYVS, cur candori, sinceritati, fidei, ac comiti eius perpetuo, veritati, victas dare adactus fuisset manus, plane non video. Oppugnauisse vero strenue, auctorem celeberrimum, inuisum illud, ac maxime terribile, liceat ita loqui, cum res non aliter concipiatur, *monstrum*, *Historiae* nimirum *Sacrae Hungaricae fidem*, et amicam eius coniunctissimam, *veritatem*, monuimus in proxime praecedentibus, et hic etiam, quantum compendii ratio permiserit, breuiter, ipso auctore, viam nobis praeunte, et facultatem de Scripto suo libere sententiam pronunciandi, concedente, docebimus. Videamus itaque primum et ante omnia quam ille *seuera ratione*, conscientiam nimirum, et famam suam appellando, *fidem*, omnemque *sinceritatem*, Lectori Christiano, *turet*. Ita enim, in Praefatione ad Lectorem Parti I. praemissa, pagina 3. seq. §. 1. auctor grauissimus confitetur: Documentorum, inquit, quibus nunc utimur, *fidem*, non est, vt multis nundiner. Seuero semper delectu viximus. Vti musarum conuiuium digni, ad subsidium venerunt, consiliis, hortatione, censura. Illis, sociorumque in Patriam studio, Musaei Historici apparatus, sine dolo, impensis sane multis, industria summa, ex autographis fere, et Bibliotheca Vaticana conflatum, gratus debeo. Hinc nerui, venae, et membra, *sincera conspiratione*, corpus Conciliorum *factura succreuerunt*. Sed erunt, non ambigo, qui testes tripodi iuratos, rebus singulis in collectione prodituris, *adstare velint*. Litabo desideris; vt nihil non probatum, subactumque ad veritatem adferatur. Munifica nihilominus in nos scrinia, vnde documenta accesserunt, Musaei Historici nominis, neque alio, indicanda censui. Aediculae certe huic, quam per otium, et caeteris me hucusque circumsedentibus, vacuum, molitus sum, nec figmenta, nec fabellae, nec scripti obuia prurigne libelli aediles fuerunt, sed exactae ad cotem tabulae. Inustum periodo omni ab auctoritate stigma, quasi sincerum nihil, nihil incorruptum in contextu operis resideat, quod praetor virgula, aut quaeqstor forcipe non momeradi, incerti laris Scriptorem

arguit. Dabimus mercium nostrarum locum natalem, ubi narratio noscet. Quid multis? conscientia fretus optima, polliceor Lectori veritas candidam, mihi porro eius bonam mentem. Commenta et fraudes aram Bonae Deae caesa sunt. Efferrat ex annosis forulis, si quem dum incescit ingenuae fidei: recolligat a nobis edita; nec pallio, nec anulo dignum Quirites me pronuncient, cum mutua consensione acta sese exceperint. Quibus non supplicii fidem meam redimo! Plura huius aetris splendida promissa, passim in dictis Commentariis, ab auctore ipso, magna cum asseueratione facta, non addo. Sufficit recitata fessio, conscientiae optimae, et integrae famae interpositione, rotata. Fateor omnino, Illustrem PETERFFVVM, adeo liberalem, ac ius seuerum, in promittenda fidei integritate, candore, et omni quae viro cordato, atque honesto sperari saltem potest, sinceritate, fuisse, optimam etiam conscientiam, ac vniuersae bonae suae famae, carissimum alioquin pretium, in discrimen ponere, si nimirum, in praestantissime promissis, Lectorem fefellerit, nihil prorsus vereretur. Quod huius negotium, quam bene confecerit, et vtrum graua illa supplicia, quibus ferendis semet sua sponte subiecit, si nimirum susceptam vel sacram prouinciam mala fide administraret, reuera non meruerit, iudicis, accurate tamen, examinandum erit. Ne vero longior sim, cum solummodo exemplum ad discutiendum producam, tanti tamen, me omnia fallunt, ponderis, vt vel hoc solum ac vnicum omnia erfarii nostri stratagemata, facile prodat, imo et illam, quam superius itauimus, seueram eius sinceritatem, fidemque iurata, in perperam prostituat. Est autem insigne illud imposturae specimen, ficta iumentitiaque illa, et ad euertendam vniuersam Pacem nostram Religionem malo dolo fabricata, atque impudenter supposita, nimirum, ersus Pacificationem Viennensem Anni MDCCVI. facta, vt auctor iminiscitur, Protestatio, quam ille, Parte II. Conciliorum suorum ima 191. seqq. §. 2. magno conatu, licet iam anno MDCCXXI. confirmam, adstruere nititur. Antequam tamen res examini subiiciatur, iamus peierantem PETERFFVVM, quemadmodum etiam eundem, dorem, sinceritatem atque fidem iurantem, proxime audiueramus vero ille dicto loco, seu Parte II. Conciliorum suorum pag. 191. seqq. §. 2. sione nempe Synodi Forgáchianae Anno MDCCXI. Tyrnauiæ celebratae, audacter titubando pergit: Illud inquit, contingere necessum habemus; FORGÁCHIVM cum MATHIAS R. factiosorum suasionibus, suae.

-suae etiam voluntati ereptus, in pacta publica Viennae anno 1608. condescenderet, in quibus tot fere vulnera religioni Catholicae inflicta inuenias, quot articulos; extremo conatu, exigente id boni Pastoris officio, palam obstitisse. Subinde Lector monendus, nomina Praelatorum de more, non de consensu ab iis praestito, articulis Anni 1608. in Decreto MATHIAE R. adposita fuisse; neque enim subscripserunt Praelati puncta pacificationis Viennensis, sed edicto per Hungariam sparsa, et in Capituli Posoniensis tabularium illato, aduersam mentem contestati sunt. Ne posterorum memoria excidat, foliis nostris accrescat.

Nos Capitulum Ecclesiae Posoniensis, memoriae commendamus per praesentes, quibus expedit vniuersis. Quod Illustrissimi Reuerendissimi Domini FRANCISCVS FORGACH de Ghymes Presbyter Cardinalis S. R. E. Archi-Episcopus Metropolitanae Ecclesiae Strigoniensis locique eiusdem Comes perpetuus, DEMETRIVS NAPRAGHI Archi-Episcopus Colocensis, et Bashienfis Ecclesiarum canonice unitarum, Administrator Episcopatus Ecclesiae Iaurinensis locorumque eorundem Comes perpetuus. --- Nostram personaliter veniendo in praesentiam per modum solennis protestationis, contradictionis, et reclamationis, inprimis causa liberae religionis, et in fine eiusdem Articuli primi de superintendentibus, contra antiquas constitutiones, et libertates Archidiaconorum: Item septimi Articuli constitutionis Hungaricae, Tractatus Viennensis, de sede spirituali: --- Datum feria sexta proxima post festum S. Elisabethae Viduae. ANNO DOMINI MILLESIMO SEXCENTESIMO OCTAVO.

Cui successit scriptum aliud eiusdem Archi-Episcopi.

SACRATISSIMA REGIA DIGNITAS, DOMINE CLEMENTISSIME.

Quaquam nihil antiquius, - - - Idcirco Maiestati Vestrae significandum censuimus, posse quidem Maiestatem Vestram passim grassantes, et seuerissime omnia depascentes in Hungaria haerese impunitas tollerare, --- Tamen legibus ac articulis liberam, ac patentem Haeresibus portam patefacere, earumque liberi exercitii defensionis patrocinium protectionemque suam promouere non magis posse, quam possit homicidiorum, aliorumque lege Diuina interdictorum scelerum libertatem concedere, protectionemque promittere, - - - Nec est, quod perenseamus vel infelices exitus eorum, - - vel denique, quam difficile sit libertatem semel concessam, legibusque illatam rescindere; - - - Quae cum ita sint, Maiestatem Vestram Sacratissimam obsecramus per misericordiam Dei, - - - ut hanc libertatem

libertatem Religionis omnibus legibus Regni Nostri contrariam concedere, articulisque inscribi non patiatur, sed contenta sit Maiestas Vestra tolerare, quod corrigere non licet. Si vero, quod absit, Maiestas Vestra aliter faciendum statuerit, Nos omnes ac singuli praefati Capitula, Conuentus, caeterique omnium Ordinum Status Ecclesiastici in Hungaria, coram Divina Maiestate, gloriosissimaque Virgine Maria, omnibusque Choris Angelorum ac Sanctorum Dei; Item coram Maiestate Vestra, ac toto mundo protestamur, Ordinem Ecclesiasticum nunquam consensisse, nec consensurum deinceps esse in hanc libertatis concessionem, - - - Rogamus vero Maiestatem Vestram, ut hanc nostram protestationem benigne ac clementer suscipere dignetur; - - - De caetero Maiestatem Vestram diu, feliciterque ac digne Deo imperare, votis omnibus ac suffragiis contendimus.

Sacratissimae Regiaeque Mai. Vestrae

Capellani ab uniuerso Statu Ecclesiastico a subsignandis delecti.

(L.S.) FRANCISCVS, Cardinalis Strigoniensis.

(L.S.) NICOLAVS MICAČIVS, Episcopus Varadiensis.

(L.S.) DEMETRIVS NAPRAGY, Episcopus Iaurinensis.

(L.S.) PETRVS RADOVICH, Episcopus Vacienfis.

(L.S.) LADISLAVS MAITHENY, Veteris Budae Praepositus.

(L.S.) ANDREAS CAROLVS VASVÁRY, de Szalavár et Kapornak.

(L.S.) NICOLAVS BALLASPI, et Capituli Iaurinensis nomine.

(L.S.) MATHIAS SVBMONTANVS proprio, et Capituli Posoniensis nomine.

Hucusque dicto loco PÉTERFFYVS. Quem ut iam breuiter examinamus, et decerpta ex eius narratione, ut et memoratis duobus suppositiis documentis, male nobis oppositis, momenta notabiliora, iure meritoque in ipsum retorqueamus, ac tam verum Datum literarum, quam genuina etiam Sigilla, atque Personarum substitutarum Manum propriam ipsi penitus deesse, accurate demonstremus, danda erit opera. Quia vero Controuersia est Fori domestici, igitur etiam Via Iuris Hungarici, DEO Praeside, bona autem conscientia teste grauissimo, cum aduersario, audacter et contumeliose nos prouocante, procedamus. Spectat autem ad institutum nostrum inter alia Patria, et cum PÉTERFFYO nobis communia Iura, Titulus 17. Partis II. Operis Decretalis Tripartiti, qui sequenti

sequenti modo incipit: *Item in examine, discussioneque falsarum literarum, debet attendi per Iudices; maxime Datum literarum, seu dies emanationis privilegiorum, atque annorum positio: Nec non sigilli impressio, vel appensio, ac circumferentia, et superscriptio. cet. Quo* fundamento ita posito, ad rem ipsam accedo, et optimam illam PÉTERFFYI, qua tantopere gloriatur, conscientiam, grauissime obtestor, ut mihi sincera, si vir est, indicet: *Quo nimirum Anno? quo Mense? quoue Die, memoratum illud, quod tam audacter contra nos urget, Summe Venerabilis-Cleri Hungarici per Hungariam sparsum, et in Capituli Posoniensis tabularium illatum, aduersam videlicet eiusdem S. V. Cleri Pacificationi Viennensi mentem contestans, Edictum; ut et annexum illi alterum Archi-Episcopo attributum Scriptum, Sacratissimae Regiae Maiestati, hac de causa, uti vult, traditum, conditum subscriptumque fuerit? Regeret sine dubio auctor, uti solet cum clamore, me reuera importunum ac plane coecum esse hominem, nec palpare posse, expresso alioquin in Opere suo appositum Annum videlicet Domin. MD. I. C. VIII. Ita quidem vult, sed non probat, acutus aduersarius. Vidi omnino hisce meis oculis sacram illam, scilicet, quam dictae Partis II. Conciliorum suorum pa. 191. seq. §. 2. adhibuit, Criticam. Quae, tantum abest ut mihi satisfaciat; ut potius manifestas, ac nullis vnquam Chronologorum calculis conciliandas, contradictiones, ipso auctore argumenta validissima suggerente, vltro suppediter. Quarum, ut vel notabiliores, magisque apertas, auctori, si forsitan ignorat, candide indicem, res nostra suo quodam iure postulat. Producit, nimirum aduersarius noster, PÉTERFFYVS, dicta II. Parte Conciliorum suorum, pag. 442. publicum Anni MD. I. C. XXI. documentum, quod prolatam ab eodem Protestationem, si vnquam facta est, reuera ipsissimo Pacificationis Viennensis, Anno MD. I. C. VI. initae, tempore, factam, ac eo tum etiam Regiae Maiestati traditam fuisse, expressis verbis arguit. Verba ipsa proferam, quae ita decurrunt: eodem vero anno 1606. Art. 1. Pacificationis Viennensis absque praedudicio Catholicae Religionis sanctum haberi legemus, imo eiusdem conditi tempore, Praedecessorum nostrorum circa Aetholicorum in hocce Apostolico Regno Hungariae tollerandam, eorum Suae Maiestati Sacratissimae exhibitam solennem interpositam fuisse literis A. et V. notatam Protestationem, et Contradictionem: huicce Protestationi in geminis coptis adnexam, et si opus fuerit, dum et quando remonstrandam, oculis nostris intueremur, cet. Quae aperta, ac reuera de priore illa,*

quam auctor tantopere vrget, *Protestatione*, loquentia verba, ipse n, dicto loco, nempe pag. 442. *Partis II. Conciliorum* eius, fatente, n *valide Annum* videlicet CIO IDC VIII. *conuellant*, sole meridiano us paret. Quid, quod ipse PETERFFYVS, sui forsan oblitus, *estationem hanc controuersam*, circa ipssimum laudatae Viennensis *ficationis tempus contigisse*, loco superiore seu pag. 191. §. 2. dictae *is II. Conciliorum*, verbis sequentibus adstruat: neque subscripse-
Praelati puncta Pacificationis Viennensis, sed Edicto per Hungariam so, et in *Capituli Pafoniensis tabularium illato*, *aduersam mentem* *istati sunt*. Imo *Scriptum*, superius quoad certa quaedam momenta obis prolatum, et ab auctore l. c. p. 192. scq. *Archiepiscopo attribui-*, tanquam Sacratissimae Regiae Maieitati ab eodem traditum fuisset, ius memoratam *Protestationem adhuc ante conclusam Pacificationem* *menssem accidisse*, haud inualide arguit. *Vrget enim suppositivum* l *Scriptum*, inter alia argumenta, ad mouendum Regis animum bita, ne videlicet Libertatem Religionis nostrae Articulis inscribi retur, illud etiam: *quam nimirum difficile sit libertatem semel con-* *m, legibusque illatam rescindere*; cet. Quia vero *Libertas Religio-* *Euangelicae apud Hungaros, de qua scriptum illud sub nomine Ar-* *piscopi nobis obtrusum loquitur, primum Anno CIO IDC VI. Pacifi-* *me nimirum Viennensi concessa, primumque legibus illius illata est;* *ssario hinc consequitur, dictam Protestationem, si vnquam facta,* *uino ante conclusam Anno CIO IDC VI. Pacificationem Viennensem* *am fuisse. Primis enim principis Libertatis nostrae Religiosae, quae* *uino ab anno CIO IDC VI. sunt repetenda, obicem ponere suadet* *biepiscopus, cui scriptum memoratum attribuit PETERFFYVS, ar-* *ento a difficili sumto, quod nimirum difficile sit libertatem Religionis* *ngelicae semel concessam legibusque illatam rescindere. Quae res,* *ntopere iterum fictum commentitiumque illum PETERFFY I* *ulum, Anni videlicet CIO IDC VIII. conuellant, facile vel coecus pal-* *te potest. Sed obiiciet forsan PETERFFYVS, in priore illo pag. 191.* *a se producto monumento, quod nimirum in Capitulo Pafoniensi* *ditum, inque tabularium eiusdem illatum fuit, expressam occurrere* *erintendentum mentionem, qui non nisi CIO IDC VIII. a MATTHIA II.* *iculo I. Pafoniensi fuisse concessi. Quod quantum pro euincendo stabi-* *doque anno suo CIO IDC VIII. videlicet, faciat, dici satis credique* *non posse. Sed vero ad hanc obiectionem r. ponimus, illud vel*

maxime documentis supposititiis esse proprium, ut, semper grauissimis contradictionibus laborent. Quod infelix fatum Protestationes etiam memoratas manet, et manebit, donec saltem durabunt. Iam enim satis superque ex ipsis Protestationibus illud docuimus, eas, ita adornatas esse, quasi reuera Pacificationi Viennensi Anno CIO IDC VI. conclusae, oppositae fuissent. Agunt enim de concessa primum, primumque Articulis ac Legibus Hungaricis inferenda ac reuera inserta, Libertate Evangelicorum, quae primum Anno memorato CIO IDC VI. Viennae facta fuit; nequaquam vero de repetenda, nouisque legibus denuo confirmanda, quae noua felicitas, Anno demum CIO IDC VIII. Personi nostris obtigit; ubi etiam Superinsistentes primum nobis concessi fuerunt. Absurdum ergo est, Protestationem, Pacificationi Viennensi, Anni CIO IDC VI. videlicet, oppositam, verum, non nisi Anno demum CIO IDC VIII. primum facturam, expressam mentionem facere, ac longe absurdius scriptum supposititium, tantisque contradictionibus obnoxium, pro vero ac genuino documento, arroganter venditare. At fatebitur forsitan ultimo auctor, se omnino duobus circiter Annis a vero ac genuino calculo aberrauisse, et loco Anni CIO IDC VI. CIO IDC VIII. posuisse. Sed quid inde? hoc enim proprium esse Chronologis, qui raro inter se conueniant. Ut adeo exiguus ille error, ac potius variatio quaedam Chronologica, parum vel nihil plane documentorum eius auctoritatis detraheret. Verum ad hanc quoque confessionem reuerimus, auctorem nostrum, non duobus Annis, vti forsitan praetendi posset, sed integro fere et dimidio seculo, pauci enim Anni ad vnicum et dimidium seculum, nempe a Pacificatione Viennensi, ad tempus editorum ab ipso Conciliorum, desiderantur, grauissimo sane errore, aberrauisse. Ante tempus enim istud, editorum nempe ab ipso Conciliorum Hungaricorum, Annus saepius memoratus CIO IDC VIII. eo loco, quo eum auctor collocat, plane non existit. Quam absolutam, ac nulla prorsus ratione conuellendam negationem nostram, ideo, velit nolit, admittere debet PÉTERFFYVS, quia publica, et Suae etiam Caesareo-Regiae Maiestati patefacta, fides, contrarium docet. Constat enim inter omnes, tam Summi, quam Medii, atque Infimi Ordinis, gradus, et conditionis Hungaros, cum tempore notissimae alioquin Articularis Commissionis Pestinensis, in negotio Religionis celebratae, Anno CIO IDC XXI. die 21. Maii, memorata, contra Pacificationem Viennensem facta, vti praetenditur, Protestatio, in copis producta, ac paulo post, cum originali etiam suo collata; riteque examinata

minata fuisset, dictum eius originale, tam Annum, quam Mensem, atque Diem, per absolutum omisum habuisse. Quod tanti terroris, fulminumque tantorum, iniuria in Euangelicos paratorum, arcanum, Agentes Evangelici, quibus omnino larvata haec Protestatio in originali, vti appellabatur, suo, ad videndum ac examinandum concedi debebat, propriis suis oculis viderunt, bona fide non tantum Hungariae, sed et Orbis Christiano reuelarunt; imo, quod magis notabile, Sacratissimae quoque Caesareo-Regiae Suae Maiestati, Gloriosissimae Memoriae CAROLO VI. Regi nostro Indulgentissimo, cum debita ac deuotissima reuerentia atque obedientia, factum et circumstantias rei controuersae, retulerunt. Vti Acta dictae Commissionis Pestinensis, hodieque extantia, grauissime hac de re testantur. Quorum publicam, ac insuper Caesareo-Regia auctoritate munitam fidem, cur non puduit PÉTERFFYVM pedibus conculcare, et spuriam suam Protestationem, reclamantibus viuís et mortuis testibus, pro sincero ac genuino documento venditare, lucique publicae exponere, plane non assequor. Quod ergo Scriptum Anno CIOIOCCXXI. in suo proprio, eoque nec dum vetustate corrupto Originali sincere non extitit, illud nobis PÉTERFFYVS, aut quisunque domum aliter Chronologorum, tanquam verum et genuinum frustra obtrudit. Nos enim, aureae veritatis perpetuo studiosi, tam priorem illam, quae adhuc tempore dictae Commissionis Pestino-Posoniensis prodijt, quam Péterffyianam etiam, Anni nimirum CIOIOCCXLII. huius decantatae Protestationis editionem, nulla prorsus ratione acceptamus; quin potius eandem pro Scripto mere suppositio agnoscimus ac habemus, et Annum CIOIOCCVIII. eidem apud PÉTERFFYVM l. c. seu Par. II. Conciliorum pag. 192. subscriptum, plane pro nullo, ac nusquam et nullibi, nisi in editione spuria, existente, publice declaramus. Anno ita memoratae Protestationis, prorsus ac penitus sublato, Mensis etiam, atque Dies, sua sponte collabuntur. Nullo enim existente vero ac genuino rei alicuius Anno, Mensis etiam, atque Dies Verus, nullus erit. Sublato enim, vt Philosophi loqui amant, toto, partes etiam eius necessario tolluntur. Atque ita, conuulso Anno PÉTERFFYI, ad Sigillorum iam dictae supposititiae Protestationi impressionem, cumque eadem coniunctam, nominum, Personarum Protestantium, subscriptionem pergitur. Quare vigore citati antea Tituli 17. Partis II. Operis Decretalis Tripartiti, iterum ex PÉTERFFYO, optimam illam eius conscientiam obtestando, quaero: Quae et qualia Sigilla, autaeque nobilitatis, an vero Ecclesiasticae cuiuspiam dignitatis, signum praesentia, Pro-

testationi huic controuersae impressa, aut appensa fuerint? et qui, cuiusque eminentiae, honoris, ac dignitatis Viri, nomina sua, prolatis a se duobus illis documentis, subscripserint? Quod, cum tanta fiducia ab eodem petimus, id nobis vitio verti minime debet; maximopere enim ceris, imaginibus, ac in primis Sigillis antiquis, delectamur. Quibus cum Musaeum eius Historicum certo abundare sciamus: hinc etiam tanto magis miramur, auctorem curiosum, haec desideratissima Sigilla, cum alioquin multa alia, eaque antiquissima, in splendido suo opere, elegantissime aeri incisa, produxerit, plane praetermississe; nec ullum aliud signum, praeter nuda illorum loca, literulis L. S. notata, in Commentariis suis, uti superius, exemplo inde desumpto, docuimus, apposuisse. Nos certe, hoc in passu, his duabus literulis, variam quippe lectionem admittentibus, coecam, ut aiunt, fidem adhibere nulla prorsus ratione possumus. Cautiores enim exemplo PETERFFYI facti, qui omnia ac singula nostra, tam publica quam priuata, sacra et erudita, etiam accuratissime solidissimeque elaborata ac probata, simpliciter, addita in super execratione, uti superius docuimus, reliquit: merito etiam in rerum ipsius curiosarum fidem paulo diligentius inquirimus, et rem, tanti momenti, ita uti reuera gesta est, auidissime cognoscere, tamque pretiosa Sigilla, accuratius, cum suis propriis nimirum insignibus, expressa, intueri volumus; in primis cum hoc officium, etiam Ius Patrium, dicto antea loco, serio nobis iniungat. Cuius rigori, utinam studuisset satis facere auctor, in alienis Argo oculatior, neque rem tam arduam, Protestationem nimirum, aduersus Pacem Religiosam, a Potentissimo quondam Rege nostro, MATTHIA II. concessam, Legibusque publicis illatam ac communitam, sine ullis veris atque genuinis Sigillis, in publicum produxisset. Nisi forsitan promissae illius sinceritatis atque fidei, de qua antea iam diximus, memor, id, quod nusquam et nullibi, unquam vere extitit, religioni etiam sibi duxit, in apricum exponere. Quodsi auctor fecisset, bene omnino ac viriliter fecisset; neque Loca Sigillorum, nullis existentibus in originali, ut appellatur, veris ac genuinis Sigillis, mira arte disposita, toties repetisset. Nam, ut quod sentio enunciem, quicquid demum egerit diligens non minus quam curiosus PETERFFYVS, Sigilla certe illa, quae nos desideramus, nulla prorsus arte exsculpet; nam nulla unquam in rerum natura extitere. Illustrissimorum enim ac Reuerendissimorum Praelatorum, quos auctor dictis documentis, tanquam reuera ipsi manu propria subscripserint, Sigillaque sua apposuissent, una cum

confue-

afuetis Sigillorum videlicet locis, ordine, superius recensito, subli-
os *product*, nulla prorsus in Originali, vti appellatur, extant im-
isse, aut appensa Sigilla, verum sola tantummodo rudis, ac informis
a, et quidem papyro tecta. Quam arcanam periculosamque machi-
n, mala arte, in perniciem nostram, constructam, Iustissimus Clo-
ntissimusque DEVS, adhuc tempore Commissionis Pestinensis, vti iam
ulo ante diximus, vbi de famoso illo CIO IOCVIII. anno ageremus,
no nimirum CIO IOCCXXI. celebratae, per laudatos ibidem Agen-

Euangelicorum, nobis reuelauit, et tam portentosa Sigilla, manu
entissima, Gloriosissimae memoriae Imperatoris Romanorum CAROLI V
gis Hungariae Indulgentissimi, peraeque vt falsissimum illum Annum,
inino destruxit. Vti memorata superius Acta Commissionalia Pestino-
contensa sufficientissime hae de re testantur; ac illud etiam inter alia
ent, quam exquisita speciosaque videlicet arte, tam in copiis rum tem-
tis nostris exhibitis, quam typis editis toties memoratis supposititiis do-
natis, Loca Sigillorum apposita fuerint, ac si reuera in laruato illo
ginali vera ac genuina Sigilla ita appressa fuissent. Cum tamen re
s nil nisi rudis et informis cera, charta obiecta, tempore examinis, illu-
erta esset; ac ideo etiam ex sola ista ratione, Scripta haec supposititia,
di confutata penitusque reiecta fuissent. Quod sopitum sepulchrumque
r temporis malum, cur non pudeat PETERFFYVM denuo ex
bris fatalibus reuocare, et frustum rudis informisque ceras, tan-
um arte Appellae plectum oraculum, orbi erudito incaute ac
oganter venditare, rationem nullam aliam video, praeter misce-
t illam eius, qua maximopere laborat, animi impotentiam.
re si ita pacis publicae, vti subinde crepat, amans, et honoris suorum
itosus esset, haec mala, vti dixi dudum sepulta, denuo non recoque-
, ne nobis iterum atque iterum, iustam de hac re grauissime contra so-
querendi causam, praerberet. Iteratae enim, et quidem sine ratione,
iquae iniuriae, nouarum omnino querelarum lacrymas, optimis etiam
isque amantissimis ciuibus, plerumque solent extorquere. Sed haec de
cata Sigillorum PETERFFYANORUM authenticia in praelens dicta sufficiant;

vt Nomina dictae Protestationi subscriptorum subiiciamus, operae
etiam erit. Quaero itaque tertio atque ultimo, ex PETERFFYO,
uo optimam eius conscientiam nomenque honestum obtestando, vt mihi,
omnibus veritatis amantibus, sine ulla tergiversatione candidè ac fin-
e indicet, quinam Summi Viri Testesque praecipui, Protestationi saepius

memo-

memoratae, Nomina sua, ut et Manum propriam subscripserunt? quibus et quando illam Regiae Maieitati tradiderunt? Regeret sine dubio et hic, uti solet cum clamore, addita insuper scommatica, atque dura execratione, me reuera importunum imo coecum esse hominem, nec videre amplius, quae alioqui palpare potuissim, quam plurima Summe Venerabilis Cleri Hungarici, in exemplari suo occurrere Nomina, idque ordine decenti, uti ea superius recitauimus, collocata, ac satis accurate expressa. At ego ut omnia ac singula priora, ita etiam nomina ista, quanquam Summe Venerabilia, omnique honore dignissima, sed male hic, quod dolendum, et quidem per suos profanata, nulla prorsus ratione pro vero ac genuino testimonio admitto; quin potius, a tam graui, ac plane indigna vexatione, tantos viros, penitus absoluo. Quia vero non vacat, imo neque necessarium videtur, omnia ac singula repetere: igitur vnus solummodo, at praecipui Summique Viri, puta Archiepiscopi Strigoniensis, et S. E. R. Presbyteri Cardinalis, FRANCISCI FORGA'CSII, subscriptionem, ut et Regiae Suae Maieitati, tum temporis MATTHIAE II. dictae Protestationis exhibitionem, ad discutiendum sumam; ex cuius tamen absolutione, facile, sine vlllo plane negotio, reliquos etiam, ipsi subnexos, liberos, atque solutos, pronunciaro, cuilibet, licebit. Quantum ergo ad subscriptionem dictae Protestationis, ut et eiusdem Regiae Suae Maieitati resignationem attinet, hic primo loco, ut iam reliquos, uti dixi, non repetam, auctor noster collocat in ordine subscriptorum FRANCISCVM Cardinalem Strigoniensem. At illud sanae rationi repugnare, ac reuera falsum esse, vel inde luculentissima patet; quia famosa illa Protestatio, uti iam ex illa ipsa, in primis vero literis Illustrissimo atque Reuerendissimo FORGA'CSIO attributis, ut et Protestatione Summe Venerabilis Cleri Hungarici Pestinensi, sufficientissime docuimus, ita adornata est, quasi reuera circa, imo ante tempus Pacificationis Viennensis, Anno CIO IDC VI. conclusae, facta fuisset. Quo tempore, quia Illustrissimus ac Reuerendissimus FORGA'CSIVS Episcopi Nitriensis, locique eiusdem Comitatus perpetui, et Regni Hungariae Cancellarius munere, testantibus id cum omnibus praecipuis Scriptoribus Patriis, tum etiam ipsa Pacificatione Viennensi, fungebatur: igitur etiam quia Archiepiscopus Strigoniensis, et S. R. E. Presbyter Cardinalis, dictae Protestationi subscribere, aut eandem Regiae Suae Maieitati tradere, nequaquam potuit; quin potius cum reliquis Hungariae Proceribus, qui nimirum componendae, saepius memoratae Pacificationi Viennensi inter-

erant,

erant, nomine omnium Statuum et Ordinum Incliti Regni Hungariae et partium sibi annexarum, libere et spontanea, animoque bene deliberato, spopondit, promisit, et recepit, quod reconciliationem hanc, cum Sua Maiestate, et Vicinis Regnis, et Prouincijs factam, Ipse et praedicti Vniuersi Status et Ordines Regni Hungariae, et partes sibi annexae, eorumque successores et posteri, inuolabiliter in omni parte obseruabunt. Quod seruum, publicum, ac Sacrosanctum promissum, et factum reuera Diuturnum, etiam sua propria subscriptione, Sigillique roboratione, ratum, inque perpetuum stabile, Illustrissimus FORGÁCSIVS, una cum reliquis Proceribus Hungariae esse voluit, testante id eadem Pacificatione Viennensi, in primis vero eiusdem ponderosissima, ex qua haec ad verbum pene desumimus, conclusione. Qui ergo nec praecedenti, nec illo ipso, quo haec gesta fuere, imo nec proxime dictam Pacificationem Viennensem sequenti tempore, Archiepiscopus Strigoniensis, multo minus vero S. R. E. Presbyter Cardinalis, verum usque ad Anni MDCCVII. diem 4. Iulii Episcopus Nitriensis fuit; adhaec animo deliberato, libere, et spontanea, dictae Pacificationi Viennensi publice, qua Episcopus Nitriensis Regniq[ue] Hungarici Cancellarius manu propria subscripsit, imo et Sigillo rem corroborando ratam, inque perpetuum stabilem esse voluit: is certe eidem Pacificationi per modum publicae ac solennis Protestationis contradicere, multo minus vero nomine et in Persona Reuerendissimi Archiepiscopi Strigoniensis, et Eminentissimi S. R. E. Presbyteri Cardinalis, cum animo consensum, tum manu sua propria robur addere; neque etiam Regiae Suae Maieitati Anno MDCCVI. aut etiam paulo ante, vel proxime, huiusmodi Protestationem tradere potuit. Impossibile enim est, ac plane absurdum, unam eandemque Personam, vnius eiusdemque dignitatis, uno eodemque tempore aut Anno, vni eidemque Pacificationi Viennensi, et qua Episcopum Nitriensem Regniq[ue] Hungariae Cancellarium, deliberato animo, libere et spontanea idque publice manu propria subscribere, atque maioris certitudinis gratia rem factam Sigillo corroborare; et qua Archiepiscopum Strigoniensem ac S. R. E. Presbyterum Cardinalem, qualis nondum erat, coram Sua Regia Maiestate, imo Vniuerso orbe Christiano, Protestando, eidem Pacificationi contradicere. Quam repugnantiam, quo fundamento innixus PÉTERFFYVS audeat defendere, ille viderit. Sed clamabit, et iterum atque iterum reclamabit, quantum existimo, aduersarius, per hanc illationem sibi, et causae suae, ut putat, optimae, vim atque iniuriam grauissimam inferri; cum alioquin se Annum MDCCVIII. nequa-

quam vero CIO IDC VI. suum fecisse, clarissime in Commentariis suis patefecerit. At nos exemplo eius animati, et bonitate causae freti, etiam animo intrepido aduersario impotenti reponemus, iam satis superque a nobis euictum fuisse, supposita illa documenta, imo propriam eius confessionem, pro Anno CIO IDC VI. non vero pro CIO IDC VIII. propugnari atque firmissimo stare talo. Quae etiam si aliquantum interdum vacillarent, causae tamen Péterffyanae nihil plane roboris inde accederet. Nam ponamus tantisper, quanquam neutrum concedimus, Annum aduersarii CIO IDC VIII. pro eo nimirum Anno, quo nempe dicta Protestatio per Illustrissimum Reuerendissimumque FORGA'CSIVM subscripta et Regiae Suae Maiestati tradita fuisset: certe et hic eadem facilitate in Labyrinthum inextricabilem coniiciemus aduersarium, qua iam superius eundem praecipitem dedimus. Quae ruinae tanto maiores grauiioresque iudicandae; quanto propioribus magis, ipsique domesticis laqueis eum constringimus, atque ita casu grauiore, non malis artibus, sed propria culpa irretitum, praecipitamus. Domestico ergo eoque grauissimo argumento, uti superius fecimus, ita hic etiam contra PÉTERFFYVM porro pergimus, quodque ipse, non sine turpi partium studio, in Conciliorum suorum Commentariis commemorare praetermisit, nos ita supplemus. Si nimirum dicta Protestatio, contra concessam Euangelicis religionis libertatem, Anno CIO IDC VI. aut paulo ante, vel etiam proxime, imo sequenti quoque CIO IDC VIII. uti vult PÉTERFFYVS, quo etiam Articulus I. Posoniensis ante coronationem, in gratiam Euangelicorum conclusus est, in rei veritate ab Illustrissimo ac Reuerendissimo FORGA'CSIO facta, subscripta, atque Regiae Suae Maiestati tradita fuisset: cur quaeso debebat Summus Pontifex Romanus, PAVLVS V. Anno denum CIO IDC IX. Kalend. Maii, ad eundem FRANCISCVM FORGA'CS, iam Cardinalem, et Archiepiscopum Strigonensem, ac vniuersum Clerum Hungaricum, grauissima cum querela, de Articulorum, libertati Religionis nostrae patrocinantium, tanquam hucusque tolerata, ex mente videlicet Summi Pontificis, perniciose scribere; eidemque serio mandare, ut Scriptum quoddam, quod nempe Articulorum, libertati Religionis nostrae fauentium, damnationem in se contineret, una cum expositione tantae, uti videbatur, imposturae, praetensaeque rei veritatis manifestatione, ad Regiam Suam Maiestatem dirigeret. Certe si iam antea talis quaedam, qualis nimirum nobis obtruditur, contra Pacificationem Viennensem, aut etiam Articulos Posonienses, Anni CIO IDC VIII. in quibus, concessae paulo

paulo ante CIO IDC VIII. videlicet Anno, libertati, noua demum creandorum domi Superinsendentum facultas, atque ius, addebatur, publica ac solennis coram Regia Sua Maiestate uniuersoquo Orbe Christiano facta, imo per ipsam etiam Hungariam sparsa fuisset, Protestatio: sine ullo dubio res ista, tanti altoquin momenti; Summum illum Pontificem, qui omnium ac singulorum suorum, maxime vero Regni Hungariae Apostolici Romano-Catholicorum cluium, saluti, securitati, dignitati, iuri ac reliquis ad eos spectantibus emolumentis, diligentissime inuigilare solet, ne per exiguum quoddam temporis spatium, latere potuisset. Ut adeo frustra haec Anno primum CIO IDC IX. dirigendis Regiae Suae Maiestati Literis, manifestare, Edicto suo Pontificali, tam Eminentissimum Cardinalem, FORGA'CSIVM, quam et reliquum Hungariae Clerum, memoratus PAVLVS V. compellere debuisset, si quidem iam antea publica ac solennis non modo coram Regia Maiestate, verum etiam coram uniuerso Orbe Christiano, facta fuisset, aduersus dictos Articulos, Protestatio, et quidem laudati saepius Archiepiscopi Strigoniensis FORGA'CSII S. R. E. Presbyteri Cardinalis, manu propria, firmissime validissimeque roborata. Esse vero illud, quod de Summi Pontificis Literis, Anno CIO IDC IX Kalend. Maii, ad Eminentissimum FORGA'CSIVM, ut et reliquum Hungariae Clerum exaratis, asseruimus, verissimum, Acta, laudatae iam antea Pestino-Posoniensis Commissionis, fide dignissima, abunde testantur. Vbi etiam memoratae PAVLI V. Literae, per nostros, tempore eiusdem Articularis Pestino-Posoniensis Commissionis, dum videlicet supposita illa, de qua agimus, Protestatione premerentur, productae, continentur. Quas legat velim, ac iterum iterumque relegat PETERFFYVS, atque ita meliori in posterum fide cum Ciuiibus suis Euangelicis, imo et uniuersa erudita republica agat; alioquin si ita, uti hucusque fecit, perrexerit; a tyrönibus etiam, qui vix primis labris literas attigerunt, exhibebitur, quodque maxime verendum, ex Historicorum Sacrorum Catalogo, plane ac penitus exsculpetur. Omnia enim aduersa, grauissima licet, longe facilius tolerat Sacra ac Literaria respublica, quam, cum eruditionis, tum eruditorem, Tyrannos. Quod vero ne acceptis quidem, ut ad institutum redeamus, Roma Literis, producta a PETERFFYO l. c. seu Parte II. pag. 191. seqq. §. 2. Conciliorum suorum, Protestatio, per Eminentissimum FRANCISCVM Cardinalem Strigoniensem, tam suo, quam Venerabilis Cleri Hungarici nomine, Regiae Suae Maiestati, fuerit exhibita, patet, partim ex propria aduersarii nostri narratione, asserentis

quam nobis, Religionique nostrae iurium concessum erat, id totum mali artibus, et documentis Summae dignitatis ac auctoritatis vtris falsissime attributis, ideoque dudum in Commissione Pestino-Posonienfi conuulsis, funditus euertere, nosque miseros, in extremum quantocius periculum conicere, strenue conatur. Ne vero illatas nobis iniurias iterum repetam, nec pias fraudes et imposturas auctoris reliquas verbosius porro commorem; saltem temerariam illam ac iniquam censuram, qua nimirum, MATTHIAM II. Regem alioquin Optimum, et GEORGIVM THVRZONEM, Regni Hungariae Palatinum meritissimum, male vexauit, non possum non, denuo, vel breuissime attingere, atque ita insignioribus aliquot, licentiae Péterffyanae, documentis, rem praesentem concludere. Ita enim, dictorum Conciliorum Parte II. pag. 191. §. 2. vti iam in antecedentibus docuimus, laudatum gloriosissimae memoriae Regem, MATTHIAM nempe II. petulanter perstringit: cum, inquit, MATTHIAS R. factiosorum suasionibus, suae etiam voluntati ereptus, in pacta publica Viennae anno 1608. condescenderet, in quibus tot fere vulnera religioni Catholicae inflicta inuenias, quot articulos. GEORGIVM THVRZONEM vero Virum, vti vniuersa Hungaria nouit, integerrimum, et sub eodem MATTHIA II. Imperatore, ac Rege nostro Potentissimo, Clementissimo, Regni Hungariae Palatinum dignissimum, fidelissimumque, quod nimirum, de redigendis, in accuratiorem ordinem Ecclesiae Evangelico-Lutheranae rebus, et creandis, quos idem Rex, Anno MDCCVIII. Lego publica, Posonii, concesserat, Superintendentibus, ex officio occupatus erat, ac ideo etiam Anno MDCCX. Mense Martio, Synodum Zolnae coëgerat, hoc modo, eodem loco pag. 194. §. 3. vti iam superius monuimus, castigat. Annus, inquit, igitur 1610. Lutheranis gregi inter prima Regni subsellia obtinenti, viam aperuit rubore deterso, conciliabula publica instituenti: quorum primum Zolnae, oppido celebri, conscriptum est 28. 29. et 30. Martii. Rei sacrae profanus iudex et approbator fuit GEORGIUS THVRZO, columen saeculum nondum egressi dogmatibus. ceterorum suorum autem, nam ne his quidem pepercit, in primis vero Summe Venerabilis Cleri Hungarici, famae, virili ac Sacerdotali grauitati, atque publice factae fidei, memorato iam saepius loco, pagina videlicet 191. §. 2. Partis II. Conciliorum suorum, ita detrahbat auctor, vt nomina Praelatorum de more, non de consensu ab iis praefinito, articulis Anni 1608. in Decreto MATTHIAE R. adposita fuisse, contra expressam dictarum Legum literam, impudenter commiscatur;

niscatur; imo, quod magis mireris, neque *Puncta Pacificationis Viennensis* subscripsisse eosdem Praelatos, sed Edicto per Hungariam sparsa, et in Capituli Posoniensis tabularium illato, aduersam mentem contestatos fuisse, contra grauissimum, illudque expressum, ut iam monui, latorum ibidem, ac hodie quoque extantium Legum, testimonium, audacter adstruat. Egregia sane, et Viro Theologo plane dignissima, iure iurando, et bonam famam, conscientiamque optimam obtestando promissae fidei, exsolutio! sancta profecto, atque pia, Imperatoris - Regiae, quae vicem DEI gerit, Maiestatis, Eminentissimi item Palatini, uti et Summi Venerabilis Cleri, ut iam de reliquis Incliti Hungariae Regni Statibus nihil in praesens dicam, veneratio! ut videlicet, effusae suae libidini, quodlibet impune agendi, satis fiat, sacrosanctas Regum Regni Leges turpissime profanare, et nescio quibus detorsionibus corrumpere; Reges Optimos, quod iustitiam distributiuam, loco DEI, sancte administrarunt, voluntati suae ereptos, ac ideo etiam non Leges ciuibus suis condentes, sed vulnera Ecclesiae infligentes, appellare; Summum Palatinum, quod ad ductum Constitutionum publicarum, officio suo rite desungi voluerit, rei sacrae, conciliabulum dixerat auctor proximo, et paulo post forum scrutarium, profanum Iudicem et approbato-rem, nuncupare; ac denique Reuerendissimorum Praelatorum venerabilia nomina, non de consensu ab iis praestito, sed de more tantum, Decreto MATTHIAE Regis adposita fuisse, audacter pronunciare. Bone DEVS! quanta haec est Summorum Principum, Inclitorum Procerum, praecipue vero Venerabilis Cleri, Sacrosanctarum item Legum, et publicae, ac iure iurando, manuque propria facta eorundem Principum atque Procerum subscriptione, sigillorumque appositione, roboratae fidei, profanatio! Certe huic similem, in vniuersa gentium Historia frustra quaeremus. Utinam mihi compendii, praeterea iam ultra modum extensi, limites non essent impedimento! profecto integras Legum ac Diplomatum tabulas, producerem, atque ita profanum aduersarii, iuratique veritatis hostis, os, nefario ausu haec talia, contra omnia Diuina humanaque iura, praecipue vero Hungarica, comminiscens, obturare; in primis vero putidam illam, et insulsam, ac ne Philosopho quidem barbaro, multo autem minus Theologo Christiano dignam distinctionem, videlicet, de more, non de consensu, Legibus publicis subscribere, ad Centauros et Cyclopos proscriberem. Quasi vero Conuentus et Comitia Hungarorum publica, theatra comicorum, ardua autem illa, quae illic geruntur, Regum Regnique negotia, salutem

nempe

nempe publicam spectantia, fictas commentitiae fabulae essent, quas personae larvatae more parasitorum recitarent, ac postremo dimissa turba, et superinducto actui picto velo, omnia cum cachinnis in fumos et auras ire finerent. Fulleris, ac erras vebementissime, si ita sentis, uti omnino sentis, PETERFFY, ignorans Sacrosanctas Legum Patriarum Scripturas, alioquin Magister et Conditor Historiae Sacrae in gente Tua existens. Certe in Conuentibus et Comitibus Regni Hungariae publicis, quantum ego ex Actis Diaetarum ac Codice Iuris Patrii, et quidem editionis Tyrnauensis Anni MDCCCXL. in folio recusae, quam velis nolis debes admittere, didici, omnia ac singula negotia libere et spontanea, animoque bene deliberato proponuntur, examinantur, et communi vniuersorum Statuum, ne Clero quidem excepto, consensu concluduntur, Rege Summo ac libero rerum Arbitro existente, et omnia atque singula momenta auctoritate, consensu, calculoque suo firmissime roborante. A cuius Sacratissima Regia Maestate, quicquid Incliti Regni Hungariae Status vnquam impetrare volunt, id totum semper, Libello vnice Supplici, communi omnium eorundem statuum nomine, ne ipso quidem Clero excepto, porrecto, debita cum reuerentia exorare solent, atque ita Regem, nequaquam voluntati suae, uti PETERFFYVS comminiscitur, eripiunt, quin potius perpetuo, tanquam Summum ac Sacrosanctum Reipublicae Caput, liberrimum relinquunt, quemadmodum vicissim et Rex, eosdem Status, in tantum, in quantum videlicet Iura Maestatis et Regni Hungarici per eundem approbatas Constitutiones, permittunt, liberos esse finit. Vides ergo PETERFFY, quam accurato decentique ordine in Conuentibus et Comitibus Hungaricis omnia semper fiant, et quaecunque illic vnquam concluduntur, illa etiam omnia ac singula ab vniuersis Statibus, ne Clero quidem excepto, serio ac de consensu, nequaquam vero de more et simulatorie, quod vel cogitare, ne dum dicere impium, manu propria subscribant. Quod uti alias, ita etiam in Pacificatione Viennensi Anno MDCCVI. conclusa, factum fuisse, et tam Praelatos, quam reliquos Proceres, serio, ac de consensu ab eis praestito, nomina sua, imo et Sigilla, apposuisse, Conclusio eius, hoc modo decurrens, nos sufficientissime docet: Nos FRANCISCVS FORGACS de Ghymes, Nitriensis, locique eiusdem Comes perpetuus, et per Regnum Hungariae Cancellarius: DEMETRIVS NAPRAGY, Vasprimiensis, et loci eiusdem Comes: PETRVS RADOVITVS, Vaczienfis: VALENTINVS LEPEs, Tyniniensis, Ecclesiarum Episcopi: cet. cet.

Nos

Nos itaque supra scripti, nunc inuicem concordati nomine omnium Statuum et ordinum inclyti Regni Hungariae, et partium sibi annexarum, libere et spontanee, animoque bene deliberato, spondemus, promittimus et recipimus, quod reconciliationem hanc, cum Sua Maiestate, et vicinis Regnis et Prævinciis factam, Nos et prædicti vniuersi Status et Ordines Regni Hungariae, et partes sibi annexae, eorumque successores et posteri, inuiolabiliter in omni parte obseruabimus. cet. In quorum fidem et testimonium hasce literas nostras, manibus nostris subscriptas, et Sigillis roboratas, cet. dandas duximus et concedendas. Datum Viennae Austriae, 23. die Mensis Sept. Anno 1606. Idem quoque factum fuisse Anno MDCCVIII. Pafonii tempore Coronationis MATTHIAE II. testatum reddit eiusdem MATTHIAE II. Decretum primum eodem anno ante et post peractam Coronationem Pafonii conclusum. Faciunt vero ad institutum Diplomatis Regii verba sequentia, in quibus Rex ita de Statibus loquitur: *Visum est illis, nempe statibus, ante omnia Articulos Viennenses in accuratam deliberationem reassumere, ponderare, ac in certam methodum perpetuo valisuros, redigere: cet. Quibus rite peractis, supplicauerunt Maiestati nostrae humillime, quatenus supradictos Articulos Viennenses, aliosque de nouo etiam pro temporis conditione, et rerum statu, communi omnium deliberatione sancitos et conclusos, omniaque et singula in eis contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque Regium consensum illis praebentes, clementer acceptare, auctoritate nostra Regia approbare, confirmare, atque tam nos ipsi benigne obseruare, quam per alios, quorum interest, firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est. Articuli Dominorum Praelatorum, Baronum, cet. De negotio Religionis Articulus I. reliqua legantur in Corpore Iuris Hungarici, in primis Conclusio dicti primi MATTHIAE II. Decreti accurate euoluenda, ubi Rex, omnes articulos ibidem insertos, Libello Supplici Dominorum Praelatorum, Baronum, ac reliquorum Inclytorum Statuum exoratus, fatetur se serio recepisse, ac per VALENTINVM LEFES Episcopum Nitriensem Regni Cancellarium extradedit, Summe Venerabili Clero peraeque ut reliquis Statibus ac ordinibus manus propriae subscriptione, rem, ita, et non aliter, factam fuisse, grauiter, ac de consensu a se praestituto, contestante. Factum hoc fuisse et reliquo tempore, ex eodem Decretali Iuris Hungarici Corpore luculentissime patet. Cuius rei ut plura amplius coaceruemus exempla, nulla nos necessitas cogit. Sufficiunt enim, nisi nos omnia fallunt, vel paucula ista, quae*

ex Pacificatione Viennensi, ut et Decreto primo MATTHIAE II. extremo loco adduximus, ad uniuersam PETERFFYI ueteratoriam calliditatem detegendam, maleque iuratam ac pessime praesitam fidem patefaciendam, atque omnes denique malis artibus fabricatas, in perniciem nostrae, machinas, prorsus ac penitus conuellendas. Qui enim vel obiter meminerit, tam Pacificationi Viennensi, quam Decreto primo MATTHIAE Regis, Nomina Praelatorum expresse, et quidem libere, spontaneae, animoque bene deliberato, uti textus Legum loquitur, propria eorundem manu esse apposta; ille certe PETERFFYO, audaci, ac pusido ore, contrarium comminiscenti, et Praelatorum nomina ex Pacificatione Viennensi penitus, contra expressam uti docui literam, expungenti, nec in Decreto primo MATTHIAE Regis, aliter, nisi de more, ut loquitur, eadem Praelatorum nomina, relinquenti, ne in minimo amplius tuto credet; quin potius uti turpem, profanum, ac impium, Sacratissimorum Regum, publicarum Constitutionum, Inclytorum Regni Statuum, et cum religiosae, tum Civilis pacis violatorem, reique eruditae callidum impostorem, atque hominem perfidum, nunquam non detestabitur. Quod et nos, tanquam rerum Patriae cum eruditarum, tum Sacrarum praecipue, a similibus imposturis vindicandarum studiosissimi, tam diu facimus, donecunque PETERFFYVS se et sua non correxerit. Legalem enim poenam, secundum Tit. 17. Part. I. Operis Decretalis Tripartiti, ut cuius Falsarii olim incurrebant notam infidelitatis; hodie autem poena mortis plectuntur, si penes falsas literas aut Sigilla, vitae alterius, aut vitae simul, et boni insidientur, dictante sic Articulo II. CIO DCCC XXIII. si vero solis bonis, praeter refusionem damnorum, et expensarum, infamia notantur, secundum Articulum 12. CIO DCCC XXIII. Legalem inquam poenam, quia priuati sumus, hinc nec possumus, nec etiam volumus Aduersario nostro irrogare. Nostri enim officii potissimum erat res Hungariae cum sacras, tum eruditas, ab imposturis eius liberare, crimen, quod Scriptoribus nostris iniuria obiecerat, in ipsum, aequissimo talionis iure retorquere, atque ita eundem falsarium ac periurum, argumentis ex opere eius maximam partem desumptis, reuera euincere. Et tantum de personata sinceritate et perfida fide PETERFFYI in praesens dictum esto. Quae caueat auctor nostrae perulantiae aut destinatae cuidam malitiae attribuere. DEVM et bonam, quam omnino nondum decoximus, conscientiam testamur, nos similibus non delectari, quin potius pacis aureae amantissimos, uti semper fuisse, ita nunc quoque esse, ac in futurum etiam mansuros.

At si quis sine ulla idonea causa, sacram ac eruditam, publicam ac priuatam rem nostram, imo ipsam, miseram licet, caram tamen nobis vitam, more barbaro execratũr, et reuera eripere omni ratione contendit; quid obstat, quo minus tam crudelem tyrannum, nobis liceat, iure talionis repellere, et scommata ac iniurias, in nos, tanquam in immanes beluas infinito pene numero coniectas, argumentis validis conuellere. Tibi ergo vnice, et indomitae illi Tuae peccandi libidini, qua in Opere Tuo usus es, PETERFFY, totum hoc, quod paulo acerbius in Te dictum, velis nolis, imputabis. His si contentus esse nolueris, sed maiores turbas, accusationes, imposturasque moliri perrexeris; nos etiam, si Deus vitam concesserit, respondendo haud deerimus. Nam nec nobis quidem, absit arrogantiã, Musaeum Historicum quo Tu maximopere gloriaris, et quidem maximo pretio et laboribus pene infinitis comparatum, documentisque fide dignissimis instructum, deest. ex quo penu, quam facili negotio, pleraque Tua propria Supplementa, Sacris enim Conciliis parcimus, illustrare possimus, ipse velim iudices, ac in posterum cautius mercari discas.

y) Quemadmodum omnes illos rigidos Catones, et coecos ac mordaces morum censores, qui ob unum vel alterum gentis alicuius naeuum, aut hunc vel illum nequam hominem, atque ciuem seu socium pessimum, vniuersas nationes, respublicas, ciuitates, collegia ac societates integras infamant, semper maximopere sum detestatus, imo nunc quoque cane et angue peius detestor: ita hic etiam, dum effusam nimirum, PETERFFYI peccandi licentiam paulo rigidius, aequissime tamen perstringo, nequaquam eo ipso venerandae eius Societati, multominus vero Vniuersae Romano-Catholico-Hungaricae Ecclesiae, aut etiam eius Sacris institutis, vel minimum detractum volo. Quod qui aliter interpretaretur, et iudicium, vnice de auctoris memorati male erga Euangelicos Hungariae ciues affecto animo latum, ad integram Conciliorum eius Collectionem, omnesque ac singulas eadem contentas materias per vim extendere conaretur: magnam omnino is, imo reuera maximam iniuriam, mihi, rebusque meis, alioquin innocentissimis, inferret. Sacris enim illis Catholico-Hungaricis Conciliis, quae auctor in vnum collecta volumen edidit, nullam prorsus inferre volo iniuriam; quin potius ipse quoque hanc canam venerandamque Ecclesiastico-Eruditam antiquitatem, magni facio, imo vbi vel schedam similem indagare aut comparare licet, nullis molestiis sumtibusque nullis parco, atque ita singula huius generis fragmenta in futurum Patriae dulcissimae emolu-

mentum colligo: *Peterffyana solummodo scommata, impactas nobis uti beluae iniurias, et insulsa, putida, ac unice ad euertendas res nostras conficta, Operique Sacro passim per vim, sub specioso subinde praefationum, praeuiarum narrationum, notarum, Admonitionum, et nescio quarum Protestationum titulo intrusa, commenta, ut rem mali omnis, detestor. Caue ergo PÉTERFFY, in societatem, et causae Tuae pessimae communem mutuamque defensionem, uti Ordinis Tui Socios, ita etiam Vniuersam Romano-Catholico-Hungaricam Ecclesiam, trahas, et, quod Tibi est unice dictum, callide cum aliis diuidas. Ecclesiae enim ego Catholico-Hungaricae, uti dixi, parco, at membrum tumidum, imo vlcus putre, ut quantocyus mitescat, ita ut par erat, perfrico. Sed obiiciet forsán audacter et callide, uti solet PÉTERFFYVS: Atqui Tu pessime Haereticorum, documenta mihi cum aliis meis communia conuellis, atque ita communem reliquis mecum causam inuadis. At hinc tantum abest ut causa auctoris aliquid patrocinii publici consequatur; ut potius sententiam cordatiorum reprehensionem certo certius mereatur. Noui enim ego memorata saepius Péterffyana documenta, iam Pestini MDCCXXI. a nonnullis in lucem producta nobisque opposita fuisse. Verum quia haec confestim ibidem per Agentes Euangelicorum confutata, imo etiam Sacratissimae Suae Caesareo-Regiae Maiestati per eosdem humillime repraesentata, nec per Eandem Caesareo-Regiam Maiestatem, ulla ratione approbata, quin potius silentio altissimo abolita fuere: igitur etiam defensores dictorum Scriptorum, ea, tanquam rem desperatam, nulloque fundamento innixam, in tempore et loco prudenter seposuerant, ac plane sepeliuerant. Quae, quia denno, sine ulla prorsus necessitate, sed unice sacra fortunaeque nostras euertendi studio, ex fatalibus umbris PÉTERFFYVS renocauit, et omissa insuper uniuersa vera rei gestae historia, callide, ac impudenter, Sacro alioquin Conciliorum Operi insarfit, atque ita causam desperatam, ideoque dudum ab aliis desertam, unice suam propriam fecit: igitur ego etiam hac vice, causa dictae Protestationis supposititiae, nullum alium praeter PÉTERFFYVM notauí, ciuemque inquietum, ut existimo, de officio monui; ne uidelicet sopita sepultaque dudum mala, denuo infelicitè recoquat, Patriam tranquillam ne turber, et Classicum Belli Sacri occidere, ut prorsus ac penitus in posterum definat. Vides ergo, Lector Candide, me, Sacris Conciliis Ecclesiae Romano-Catholico-Hungaricae nec quicquam detrabere; quin potius omnes ac singulas illorum Constitutiones, in eo, quod merentur pretio,*

intactas

intactas plane relinquere; imo aestimare etiam ac venerari: PÉTERFFYI solummodo scommata, virulentas ac prorsus non necessarias glossas, subtilis fidei supplementa, et id genus alia, ab ipso profecta, inque tam Sacrum Opus, temerario ausu, intrusa commenta, maximopere, uti dixi, detestari. Quod si non Tua, Lector Christiane, mea tamen vel maxime intererat, haec sincere aperire, atque ita, malum, quod callidius alioquin aduersarius facile, causam nempe suam unice propriam, in uniuersum terrarum orbem extendendo, conflare posset, antequam ipse vel cogitaret, prudenter praecuertere. Interim Deus meliora!

z) Ita omnino, nec aliter, passim dicto loco egisse PÉTERFFYVM, satis superque in praecedentibus docuimus. Quo scopo, ut eo facilius celeriusque potiri posset auctor; hinc etiam Oratorem famosissimum, seu Magnum Italicum, PETRVM ILLICINVM, Iuriconsultum, eum in finem conduxit, atque ita utramque Partem Conciliorum suorum Paraenisi eius virulenta, commendatione et Epilogo suo armata, conclusit. quae legantur ex instituto in auctore.

aa) Parti nimirum I. praemissa, quam POTENTISSIMAE REGINAE dedicauit, quod nec immerito fecisset, modo reuerentius mitiusque scripisset, nec Materna CLEMENTISSIMAE REGINAE Indulgentia atque Patientia tantopere abusus fuisset, celeberrimus auctor.

bb) Pagina nempe 7. memoratae Dedicationis.

cc) Videlicet pag. 6. eiusdem Dedicatoriae Epistolae, Parti I. praemissae.

dd) Grauis, profecto Vir est aduersarius noster, et Scriptor pene Tragicus. Nam perpetuo fere atrocia bella, cruentas caedes, tristes ululatus, luctus querulos, excidia bustaque Patriae, atque triumphos gladiatorios, magnifico verborum apparatu superbe narrat, et argumentis plerumque a splendido mendacio ductis, omnes, tam grandium, ac plane nefandorum malorum, causas, in miseros unice Euangelicos, plus quam audacter, deriuat. Quasi reuera haec sacra incendia, tumultus, clades, et horrenda Hungariae excidia, Orbis Christianus penitus ignoraret; nec etiam vigilantissimus ille Custos Israël, DEVS, illa unquam vidisset, nec clamorem sanguinis innocentissime effusa, unquam audiisset. Reliqua ipse Tibi, ex Actis famosissimis, et ad ultimam Thulem, altissimaque fidera noti, KELLIONIS Tui, suppleas velim, PÉTETFFY; nobis enim,

sensu nimirum humano praeditis, et horrenda nostrorum martyria acerbè lugentibus, tristissima horum imago, calamum e manibus excutit.

ee) Illae enim, quas tanto Comicorum ac Tragicorum apparatu, passim in Opere suo, vti proxime diximus, auctor cothurnatus exaggerat, sunt *causae*, vt ita dicam, non *causae*, meraeque petitiones principiorum, nunquam a quopiam melius ac rectius praeceptis sapientum instituto, concessorum. A dici enim, imo et a perpetuo male dici, ad verum rei alicuius esse, vt cum Philosophis loquar, nulla datur legitima consequentia. Quod vel Tyrones Logici, imo et homines vitae rusticae atque agresti vnice dedit, ac naturali saltem Logica videntes, optime norunt, et longe rectius accuratiusque PETERFFYO philosophantur. Nam hic certe, quantum ex Commentariis eius, quos alioquin praecipuum industriae suae specimen esse voluit, haud inepte colligere licet, vix vnquam aliud praeter *Artem Sophisticam*, et miserum illud *barbara*, celarent, atque ferio, ex doctrinis Logicis didicit. Perpetuo enim veram ac genuinam sacrarum eruditaeque Hungariae rerum Historiam, ubi nempe assertorum eius neruum incidere videretur, callide celat, inque locum illius plerumque insulsa ac putida commenta impudenter subiicit, atque ita tandem omnia ac singula sua arcana *Sophistica*, cothurnatis cornutisque Scotistarum arietibus includendo, nos, qui a sacris eius diffidemus, absurde ac barbare ferit. Quae? qualis? quanta? Fictitia, certe commentitiaque illa Religionis Evangelicae falsitas, et nescio quae blasphemata Scabrities noui Euangelii, eiusque putida ulcera, quae ille Parte I. pag. 299. innocentissimae nostrae doctrinae impio ac furioso plane ore affingit, passimque in opere suo haec et similia mirum in modum exaggerat, solidissimis argumentis, ex limpidissimis Israëlitis et Apostolorum fontibus petitis, accurate demonstrari; et non scommatibus, fabulis, et horrendis male dictis, ex Tragicorum Comicorumque penu, aut insulsis ac ineptis Sophismatibus, ex Scholasticorum Camarina haustis, turpiter coinquinari, atque per vim more tyrannorum obrui debebat. Quod PETERFFYO reuera erat faciendum, si nimirum, boni Logici, bonique Historici, et quod maximum est, boni etiam atque probi Christiani, mensuram, ita, vti decet, implere voluisset.

ff) Desperatum ac plane exitiale esse malum, talem Populi Pannonicæ unitatem Religionis congregationem, qualem importunus Reformator, PETERFFYVS, vrget, domestica, eaque tristissima exempla, in
Actis

Actis Comitiorum Hungaricorum publicis, Diplomatica item, et PAULI EMBER Historia, alibique magno numero extantia, grauissime testantur. Vt adeo vel sub unico, ne plura repetam, famosissimi illius KELLIONIS armato atque tyrannico Apostolatu, tota pene Hungaria his nefandis malis succubuerit, et fatale incendium, sacro scilicet, nouorum Reformatorum zelo, excitatum, copiosissimus ciuitum, praecipue vero Pastorum Evangelicorum sanguis, vniuersae Christianitatis lacrymae, imo ipse etiam Oceanus Italicus, remigum Panonicorum multitudine repletus, vix tandem aliquando, euoluto nempe integro horrendarum cladum decennio sedare potuerit. Cum tamen emolumentum, utraque respublica Hungarica, ex furiosa ista reformatione, nullum aliud acceperit, praeter ingentia illa, ac hodie etiam in ruinis Patriis conspicua damna publica, et maximam, licet non necessariam, ciuium diminutionem. Cuius detestandae rei memoria, in primis tantis PETERFFYI iniuriis denuo renouata, quantopere piam posteritatem excruciet, quilibet, vel me tacente, facile, qui nondum omnes sensus humanos corrumpit, assequetur. Patres enim, ut iam amicos, consanguineos, ac reliquos ciues non addam, cum muneris sanctitate, tum canitie venerandos, execranda KELLIONIS manu, miris modis excarnificatos, amisimus. Quae horrenda mala, cur audeat laruatus Mitissimi Dulcissimique IESV, Socius, PETERFFYVS, denuo recoquere; et noua, eaque Oecumenica, Patriae incendia, insano labore moliri; atque causas, cum praeteritarum, tum praesentium; imo et futurarum Patriae nostrae calamitatum, in Evangelicos vnice Ciues derivare? instituti eius veteratorii rationem pene non assequor; quanquam Occumenicum eum, uti dixi, Hungariae excidium, quod DEVS, et REGINA prohibeat! procurare velle, ex variis eius periculosis machinis, ingeniosis stratagematibus, ac vniuerso belli sacri apparatu, sole meridiano clarius perspicio.

gg) Turbulentum reuera esse hominem, et tam Diuinarum quam humanarum Legum superbum contemtorem, PETERFFYVM, ex omnibus ac singulis iis rerum, quas in praecedentibus ex opere eius atrulimus, momentis, luculentissime patet. Superbe enim ac impotenter summum illud Legum Diuinarum Praeceptum de amando nempe prae omnibus aliis rebus DEO, et diligendo proximo veluti semet ipso, contemnit; et tam DEO, vnico huius vniuersi Conditori, Custodi, et Conservatori Sapientissimo, atque Optimo. quam reliquis etiam eius, vsu rationis praeditis, eumque modo ab ipso praescripto colentibus creaturis, homini-

hominibus nimirum Christianis, neque enim ad alias gentes digredi licet, ac inter Christianos vnus cum eodem Patriae filius, Euangelico-Hungaris, quod suum est, iniquissime denegat; quin etiam contra expressas, et veluti cancellos ac repagula quaedam, ad cobibendam turbulentorum hominum petulantiam, positas, Regum nostrorum Constitutiones, dictos suos Cives, omni iniuriarum genere audacter proscindit; imo ne ipsis Sacratissimis Regibus, vt et Proceribus Patriis, qui nobis vnquam fauerant, parcit. Quod dum ille destinato, vt patet, animo faciat, quin reuera Diuinarum humanarumque Legum superbus malitiosusque contemtor, et importunus atque seditiosus pacis publicae turbator merito dici, ac iure quoque seuerissime redargui possit, dubium profecto superest nullum. Sacrosanctarum enim Legum Tabulas, in irreligiosos earum contemtores, retorquere, illarumque rigore et profanum committigare, nullum vnquam ius prohibuit.

bb) Dixi iam nota praecedenti aa. ac iterum ingenue fateor, PÉTERFFYVM, laudabiliter fecisse, quod sacrorum suorum laborum primitias, SACRATISSIMAE SVAE REGIAE MAIESTATI, nec non SERENISSIMO CORREGENTI, consecrare voluerit. At illud etiam memini me monuisse, et iterum atque iterum monco, auctorem certe parum in eo verecundum fuisse, quod nempe Opus, tot tantisque iniuriis, cum Summis Hungariae Principibus, Legibusque eorum, cum Inclytis Proceribus, atque Statibus, ac reliquis etiam SVAE MAIESTATIS REGIAE fidelissimis subiectis, sine vlla idonea causa illatis, imo et turpissimis ac plane nefandis scommatibus coinquinatum, Custodi et Vindici Legum, REGINAE POTENTISSIMAE, ac peraeque Euangelicorum, quemadmodum etiam Catholicorum Ciuum, Matri Indulgentissimae, aulaci magis, quam deuoto pioque animo, et manibus pene crueptis, offerre, non erubuerit. Quod vero magis detestandum in auctore, Sacratissimam eandem ac vicem DEI gerentem, MAIESTATEM REGIAM, ita inter alia, vti superius dictum, alloqui, et Legibus quasi Patriis, ad inferendum fidelissimis suis Hungaris bellum sacrum, stringere, nihil plane fuit veritus: Sceptro denique, inquit, S. Coronae socio, munificare, vt non nisi congregato in unitatem Religionis Patriariae populo, limites victoriarum admittetes. Egregia sane, et cedro digna PÉTERFFYI verecundia! ac veneratio REGIAE MAIESTATIS subiectissima! Si hoc non est Materna POTENTISSIMAE REGINAE Indulgentia audacter atque insolenter abuti, et reuera, loco praemii, pœnas pro-

promeritas, quantocyus sibi irrogandas, efflagitare, auctor viderit. Non aliter Inchytorum etiam Regni Statuum patientia abutitur PETERFFVVS, dum nescio quibus ILICINI illecebris, eisdem, ad turbandos, et quimprimum e medio tollendos socios, consanguineos, ac reliquos sibi subiectos Cives Hungariae Euangelicos, pellicere, atque ita, DEI, et REGINAE gratia quietam pacatamque Patriam, in mutua vulnera, ultimumque excidium, suo ac ILICINI Classico, concitare, strenue conatur. Quasi vero tam POTENTISSIMA CLEMENTISSIMAQUE REGINA, quam Inchyti etiam Hungariae Proceres, nihil plane aliud, hoc fatali tempore, quo vniuersa fere Europa, praecipue vero Augustissima Domus Austriaca, bello grauiissimo distinguitur, quam domesticam, eamque sacram, qualem nempe, infelix buccinator, PETERFFVVS, sub speciosissimo, Congregationis Pannoniae populi in unitatem Religionis, titulo, tantopere urget, armorum disceptationem, communibus votis exoptarent. Apage Te, PETERFFY, cum importunis istis, ac reuera seditiosis Tuis consiliis, desiderisque improbiis, et veniam tantorum criminum, cum a POTENTISSIMA CLEMENTISSIMAQUE REGINA, tum SERENISSIMO quoque CORREGENTE, nec non Inchyti Regni Statibus, primo quoque tempore impetrare, serio cogitato, ac in posterum, a simili, qualem videlicet in Opere Tuo perpetrasti, audaci licentia, prorsus abstineto. Ne forsitan REGIAE MAIESTATIS, SERENISSIMIQUE CORREGENTIS Indulgentia, imo et Inchytorum Statuum patientia, longius abutendo, tanto grauiorem olim indignationem, animaduersionemque seueriorem, experiri cogaris. Quid, si etiam callidissimis Tuis artibus, horum iudicium eluseris, ac prorsus impunis euaseris: DEVM certe omniscium, & tantarum iniuriarum testem incorruptum, atque vindicem grauissimum, non falles; quin potius omnium ac singulorum Tuorum factorum, imo cuiuslibet inanis verbi, certo certius, in ultima illo decretorio die, exactissima eidem abs Te reddenda erit ratio. Quod ne Tibi eueniat, mature omnino, idque serio, memoratorum saepissime factorum poenitere, et pios, fideles, atque quietos Patriae cives, quos DEVS, REGINA ac Status domestici tolerant, Te etiam, tanquam ciuem eorum, tolerare decet. Nobis enim, mi PETERFFY, gloriae humillimi obsequii, SACRATISSIMAE vero REGINAE Summa imperandi regendique potestas a DEO OPTIMO MAXIMO relicta est, cui Tu caueas reformandi Leges praescribere. Praeterea, quia homines, et quidem Christiani sumus, tenendum est nobis accuratissime, Dulcissimi nostri HOSPITORIS, et Praeceptoris Ma-

ximi, cuius Te Socium profiteris, institutum, qui nullam fere rem magis, quam mutuam dilectionem suis commendauit: Ex eo enim, inquit, cognoscent omnes, vos discipulos meos esse, si vos inuicem amaueritis. Faxit Immortale Numen, ut nobis quoque, mi PÉTERFFY, haec felicitas in posterum contingat!

ii) Res, alioquin notissima, nulla prorsus demonstratione eget. Ita enim in omnibus Sacratissimorum nostrorum Principum, uti et POTENTISSIMAE INDVLGENTISSIMAEQUE REGINAE publicis Edictis, semper appellatur. Quem publicum titulum, quia nobis homo priuatus, isque turbulentus, PÉTERFFYVS, iniquissime denegat, et omnem nostram fidem, contra quotidianam experientiam, Regumque, ac REGINAE CLEMENTISSIMAE grauiissimum testimonium, malitiose detorquet, ipse infidelis est; agit enim contra publica Regum Regnique Decreta, quotidiana Edicta, sinceram nostram, et tam REGINAE INDVLGENTISSIMAE, quam Inchyti etiam Statibus, ceterisque ciuibus notam, fidem ac omnem denique Regni Hungarici honestam consuetudinem. Contra quem vel ideo, quia solem etiam meridianum, ausu temerario nihil vereretur negare, dummodo id ipsi prodesset, amplius disputare nonimus; reprehensio enim, non argumenta, aduersarius obstinatus, et deliberato consilio malus, meretur.

kk) Inde omnino, uti iam nota praecedenti t. docuimus. Quibus si Heueneſiana addideris, rem vniuersam confecisti, fontesque Operis Péterffyani sincere aperuisti; reliqua enim minora sunt, quam ut hic verbosius recenseantur.

ll) Iſtis potissimum iniuriis, odiosis, fictis, violentis, atque armatis, ac sine dubio, a sanguinario illo Apostolo, et antecessore suo KELLIONE, testamento sibi relictis argumentis, et quidem semper in Barbara, Ferio, et X. ut talpa, desinentibus, Euangelicos suos ciues, uti nota praecedenti u. et seqq. exemplis docuimus, oppugnat PÉTERFFYVS. In primis vero, ut quaedam propter obstinatum, et solem etiam meridianum negantem aduersarium, repetamus, in Praefatione Partis I. pag. i. nota a. nostris, nescio quas heterodoxorum historicorum paleas, et quas errorum augmenta, ruinas in Hungaria, conciliabula, colloquia, contentiones Ministellorum, inscriptionesque plagiarias, ac pag. 2. magnum assentationis prouentum, tibiam Polyphemi, e Cauernis caucasi erutam, hisque similia obiiicit. Historiam autem Diplomaticam Anonymi, eadem 2. dictae

dictas Praef. pagina, nota c. Chaos schedarum unde unde congestarum, tegmen meditatae perduellionis, fomitem discordiarum, triste memoriale, lacera-
tae per LUTHERVM et CALVINVM Patriae; Rudus redituum PA-
PAII, naenias, et olus recoctum barbarum in Transylvania; Historiam
LAMPRII seu PAULI EMBER, diues monopolium contumeliarum, parasiti
Auctorum ad agendos remos pridem damnatorum; ac denique IOANNIS
SCHWARTZII, Dissertationem, de initiis Religionis Christianae inter
Hungaros, culmum straminis, pag. 3. pari, uti solet, audacia, nominat.
Porro pag. 7. seq. §. 10. Synodorum aliquot Evangelicorum Acta, sub
conciliabulorum, captiuorum, reorumque conuicio, recitat, et collo-
quium Neosoliense, Szécseniense, atque Eperiesinense, nostris unice, ut
tanto facilius odium constare posset, per vim adscribit. Ne vero pro-
posito sibi scopo excideret, subinde nouis iniuriis scommata memorata
dicto loco auget. Pagina enim citatae Praefationis 6. seqq. §. 8. seqq.
originem doctrinae Evangelicae, contagionem appellat auctor, ad Nicolai-
tas, Nouatianos, Marcionitas, Manichaeos, cet. relegat; Cultores eius,
Amicos! populares suos! ironice compellando, hodie dum HVSSVM, LV-
THERVM, CALVINVM, omnia in chaos constantes, caeterosque fabularum
machinatores, olere clamat; conscientiae leibargum, umbras a duobus
et ultra seculis in Hungaria errantes, conuulsas opiniones, vofsellas ridi-
culas, in decumanum vsque risum praecipitata iurgia, gladiatorios trium-
phos, et nescio quae alia portenta, impudenter, iisdem Evangelicis obli-
cit; imo reuera genimina viperarum, malo irritatos genio, fugitiuos,
hominesque periuros, impio ore pronunciat; atque ita demum memora-
tae saepius Praefationis Part. I. ad Lectorem praemissae pagina 2. 3. 6. et 7.
neruis dudum paratis, in eos expeditis, et adhibitis Regum ac Ecclesiae
Diplomatibus, coniuratis item Conciliorum sententiis, vtor verbis au-
ctoris, ut et fasce virgarum, ad primam vsque cutem, memoratos Evan-
gelicos una cum auctore Historiae Diplomaticae, flagellat, et ne casu quo
quispiam illaesus euadat, asciam, pedum, tela, et ensen corripit, inque
hallucinatoris, ita SCHWARTZIVM appellat, caput bis armis expedi-
tis, singulos reuera Evangelicos ferit. Plura legat Lector Christianus
cum in memorata Primae Partis Praefatione, ex qua nos recitata,
ad verbum, si connexionem exceperis, desumimus; tum alibi passim in
Opere Peterffyano, et examinet fidem iuratam, furoremque sacrum homi-
nis iniquissimi. Egregius sane Innocentissimi IESV Socius, qui peculium
eius carissimum Ecclesiam Christianam, Vulcani ac Martis, Deorum alio-

quin gentiliū, armis, ut iam scommata taceam, exemplo crudelissimi Neronis oppugnat. Certe in vniuersa CHRISTI et Apostolorum Euangelica Historia, quas integram Ecclesiae Christianae originem atque doctrinam exhibet, de his, noui Reformatoris PETERFFY instrumentis, ne vestigium quidem, multa vero minus praeceptum quoddam reperitur. Regnum enim CHRISTI non esse mundanum, multo vero minus ethnicum atque barbarum, ex propria SOSPITATORIS Dulcissimi Confessione nouimus. Qui ideo etiam PETRVM Apostolum, quod ipsum contra sanctissimum suum institutum humane gladio defendere voluerit, grauissime reprehendit. Illud quoque ex eadem Euangelica Historia accurate tenemus, Innocentissimum nostrum IESVM, eiusque Apostolos, similibus instrumentis, qualia nempe PETERFFYVS nobis ostendat, ab Ethnicis et Iudaeis pessime subinde fuisse tractatos: ipsi tamen nunquam scommatibus, iniuriis, fulminibus, neruis, virgis, flagellis, ascitis, fustibus, telis, ensibus, et id genus aliis sanguinariis, quibus PETERFFYVS gloriatur, tormentis, quempiam affecerunt aut excruciarunt, tanto vero minus CHRISTO subiecerunt. Pudeat ergo nouum nostrum Reformatorem, PETERFFYVM, nobilissimo alioquin nomine, IESV Socii, superbe gloriari, et tamen Magistri Optimi instituta prorsus ac penitus ignorare, porro tamen ausu sane temerario, grauissimo, Doctoris videlicet Sacri, munere, desungi velle. Discat prius ipse Reuerendus Pater, Mysteria Salutis, et quidem ex Lege ac Euangelio Diuinissimo, atque ita demum, praescripta, ab Optimo illo Doctore et Summo nostro Pontifice, CHRISTO, vti, alios docere pergat. Hac si fecerit, profecto non egebit abusu illis Martis, Vulcani, Neronis, et similibus Centaurorum atque Cycloporum armis instrumentisque aliis, sufficiet vnus ille poltissimus et acutissimus Verbi Diuinissimi gladius; quippe quo non tantum homines, verum etiam potentissimas inferorum portas domare poterit, imo et se ipsum vincere. Abstine igitur amplius PETERFFY, a pagano illo, scommatibus, iniuriis et armis, Christianos lacerandi reformandique ritu; nec Deos Deasque gentiliū tanti in posterum facias, quanti in Praefatione Partis II. fecisti, se Christianus esse cupis. Nihil enim ad inuandū Christianum hominem, nihil etiam ad Sacrum Conciliorum Opus felicis vberiusque augendum, ethnica illa, inanium, et quibus ne mica quidem inest diuinitatis, Numinum inuocatio, nempe: Bene vertant Di Deaeque! cum plura ad hunc apparatus alicubi receperint, facit. Nostra vero NVMEN VNVM et TRINVM bene vertat! et PETERFFYQ, mentem magis religiosam, magisque piā, largiatur. mm)

mm) Vti fecit in *Ecclesia Iudaica*, Veteris, et *Graeca*, Noui Testamenti. Quod cum sit alioquin notissimum; hinc etiam nulla prorsus demonstratione, res nunquam satis deploranda indiget. Cauendum potius nobis erit, mi PÉTERFFY, diligentissime, ne in posterum data veluti opera, DEVM Clementissimum, ac infinitae patientiae, at etiam iustissimum seuerissimumque, iritemus, et *flagella diuina*, quibus aliis insultamus, ipsi in caput et corium nostrum, per vim quasi extorqueamus, atque ita vltimo in *sensum reprobum*, iustissimo DEI iudicio *dati*, coeco ac plane beluino furore, in *propriam nostram perniciem* ruamus.

nn) Nolo hac vice his *domesticis*, iisque *viuis testibus*, PÉTERFFYVM in ruborem dare; at si ab iniuriis ne in posterum quidem abstinuerit, facile et haec *grauissima argumenta* in ipsam retorquebo, et os eius *petulans*, prorsus ac penitus obturabo.

oo) Producat, si potest, *Larnatus* ille, Summi Optimique nostri Doctoris, IESV, Socius, ex Vniuerso *Sacro Codice*, ac in primis *Vita* rebusque gestis *Innocentissimi Saluatoris*, in *Historia Euangelica* descriptis, vel *vestigium praeposteri sui zeli*, quo tanta ferocia in miseros ac innocentissimos Euangelicos suos ciues grassatur, et victas, vltroque porrectas accipiet manus. At citius fere *solem*, contra naturae alioquin cursum, *ab Occasu exorientem*, et *Danubium Hungaricum*, aduerso flumine in *Germaniam relabentem*, quam illud, quod nempe a PÉTERFFYO petimus demonstrandum, sperare audemus. *Tantum enim abest*, ut auctor, summae integritatis, ac innocentiae Saluatorem generis humani, et Doctorem, omnium, qui vnquam extiterunt Sapiientissimum, Maximum, atque Optimum, IESVM, cuius alioquin nomine superbe gloriatur, in aliquo saltem vitae integerrimae instituto, vere, sincere, pieque imitetur; ut potius in omnibus ac singulis praeceptis diuinis, Mitissimo Sanctissimoque Magistro, *animo deliberato in contrarium non eat, sed ruat*, et quacunque demum ratione, genuinis *ipfius discipulis* nocere potest, *noceat*. Imo, quod magis mirandum, Sanctissimo etiam Diuinissimoque illi *Euangelio*, quod alioquin nobis, ipse CHRISTVS, eiusque Apostoli, reliquerunt, aliud enim praeter illud, nos possidere, aut docere, ne vniuersus quidem Orbis, multo vero minus PÉTERFFYVS, euincet, nullam non *scabritiem noui Euangelii*, eiusque *putida ulcera*, Partis I. pag. 299 blasphemae obicit, et nescio quas alias nefandas iniurias, superius, nota u. not. ee. not. ll. aliisque, a

nobis

nobis recitatas, cum in memoratum *Euangelium*, tum in *Doctrinam nostram*, inde haustam, ac ideo etiam *Euangelicam* dictam, magno cumulo coniicit, atque ita IESVM CHRISTVM, Socium, vti falso prae-tendit, suum, *Doctrinam eius* saluberrimam, una cum illius sinceris ac genuinis cultoribus, tyrannorum more, scommatibus, male dictis, et id genus aliis grauissimis iniuriis varie prius vexatis, sine vlla humana misericordia, intermissioneque vlla flagellat. Cui nos, ad has grauissimas, nec tam nobis, quam DEO illatas, iniurias, amplius, praeter illud CHRISTI, beati fueritis, cum vobis male dixerint homines propter Nomen meum, reponimus nihil. Dudum enim, et quidem non ex humanis institutis, quibus vnice gloriatur indomitus aduersarius, sed e Verbo Diuinitissimo, Sacris Literis comprehenso, illud didicimus, Coelestem illam Veritatem, quam profitemur, inde ab exordio mundi, perpetuo, violenter ac blasphemae fuisse oppugnatam, expugnatam tamen nunquam; quin potius CHRISTI, Prophetarum, Apostolorum, et infinitorum pene aliorum Martyrum, imo et Pastorum Hungariae Euangelicorum haud paucorum, execranda KELLIONIS manu varie excruciatorum, innocentissimo sanguine obsegnatam, contra hominum, imo et inferorum furorem, in hodiernum vsque diem, per vniuersum terrarum Orbem, Curiamque Coelestem, gloriosissime triumphare.

pp) Humanissime, mitissime, atque comiter, delictum illud generis humani vnicum, CHRISTVM, toto illo tempore, quo in terris ver-sabatur, omnibus ac singulis mortalium vsum esse, vniuersa Historia Euangelica grauissime testatur. Quod vitae morumque institutum, reliquis etiam suis, serio, sequentibus commendauit: *Discite*, inquit, *et me, quia mitis sum et humilis corde*. Vnde etiam PAVLVS Apostolus, Corinthios suos in officiis Christianis confirmaturus, per modestiam et mansuetudinem CHRISTI eos obsecrat. Ita enim in 2. ad eisdem Corinthios data Epistola Cap. X. v. 1. scribit: *Ipse autem ego*, inquit, PAVLVS obsecro vos per mansuetudinem et modestiam CHRISTI. Plura nil attinet huc transcribere; nam haec et pueri Euangelicorum, qui prima elementa discunt, accurate norunt, et PETERFFYVM, si ignorat, facile, saepius repetendo, edocebunt, modo a scabritie noni huius Euangelii, eiusque puidis ulceribus, non abhorreat.

qq) Nimirum 2. Corinth. cap. X. v. 3. seqq. ubi hoc modo PAV-LVS arma Apostolica adstruit: *In carne enim*, inquit, *ambulantes, non secundum*

secundum carnem militamus. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt: sed potentia DEI ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem, extollentem se aduersus scientiam DEI: et in captiuitatem redigentes, omnem intellectum in obsequium CHRISTI: et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. Vides ergo PETERFFY arma Apostolica, ab insigni alioquin CHRISTI milite, PAVLO Apostolo, qui innumeras pene Regi suo gentes his vnice armis subiecit, de industria descripta. Qui, cur fulmina Tua, neruos, fascēs virgarum, flagella, fustes, ascias, tela, enses, et id genus alia sanguinaria tormenta, prorsus ac penitus ex armamentario suo excluserit, latis aperte, quantum existimo, docet; quia nimirum, arma militiae Apostolicae non sunt carnalia, sed spiritualia, et potentia Dei ad destructionem munitionum Satanae, consiliorum superborum, imo omnis altitudinis extollentis se aduersus Scientiam DEI. Vt ita in captiuitatem redigeretur et CHRISTO subiiceretur omnis intellectus, imo et omnis superba ac inflata inobedientia venera his armis, nec ullis aliis compereretur, atque ita vniuersa Apostolica potestas in aedificationum protectionemque non in destructionem Ecclesiae CHRISTI, rite applicaretur, nec ullo alio, quam Verbi Diuinissimi gladio, Regnum CHRISTI, amplificaretur. CHRISTO vero Subiectorum armaturam describit idem PAVLVS ad Ephes. VI. capite v. 10. seqq. at PETERFFY fulminantia arma nusquam et nullibi vel liuera attingit, quemadmodum nec vniuersa Sacrosancta Scriptura illorum meminit. Quod aduersario nostro erat indicandum, ne tantopere his Vulcani, Martis, Herculis, et aliorum Deorum gentilium inuentis, Christianus alioquin existens, gloriaretur.

rr) Ita omnino nec aliter, quod exemplis, ex Opere eius, in praecedentibus allatis, satis superque docuimus, imo arma etiam ad id destinata ab auctore, exposuimus, quae illic videnda erunt. Breuitas enim plura dicere, aut toties explicata probataque repetere amplius vetat.

ss) *Act. Ap. XX. 28.* vbi et alia quaedam huc spectantia, videri possunt.

zt) Longum esset, eximii illius Praeconi Euangelii, Apostoli, et Doctoris Gentium, PAVLI, vti ipse semet *Epistola 2. ad Thimotheum data, cap. 1. v. 11.* et alibi, appellat, vel praecipua itinera, in *Actis*, aliisque locis, descripta, enarrare, et pericula, quae eidem subinde adeunda

adeunda erant, vel strictim commemorare. Nulla tamen vnquam eum carnalia arma, cum ad repellendam hostium immanium vim, tum ad domandas Christoque subiiciendas gentes paganas, adhibuisse; verum gladio vnice potentissimi Verbi Diuini, quem proxime nota qq. attigimus, omnia ac singula Domini sui bella sacra confecisse; et inde ab Ierusalem per circuitum vsque ad Illyricum, testante Epistola ad Rom. XV. 19. loca omnia Euangelio Christi repleuisse; imo Daemones etiam potentissimos, Act. XIII. 8. seqq. XVI. 18. expugnauisse, ex Historia Euangelica, ac in primis Actis Apostolicis, Scriptisque Paulinis, contra PETERFFYVM, audacter adstruimus. Plura legat aduersarius ll. cc. et vel literam pro stabillendis suis flagellis, ascitis, fustibus, telis, ensibus, alisque instrumentis sanguinariis, si potest, eliciat, atque ita demum bella oecumenica gerat.

uu) Confer. ad Ephes. VI. 10. seqq. vt et alia Paulina loca.

xx) Loco proxime citato, seu Ephes. VI. 17. reliqua alibi videnda; notiora enim haec sunt apud Euangelicos, quam vt vberius hic recenscantur. A quibus PETERFFYVS, si nescit, discat, atque ita demum eos oppugnet, neque triumphum ante victoriam canat.

yy) Superius, locis aliquot, commemorata, quae ideo amplius, tanquam rem exosam, et homine Christiano, praecipue vero Theologo, prorsus indignam, recoquere nolumus. Non enim carnificum aut tyrannorum, verum virorum eruditione clarorum, vt et literarum, Historiam scribimus.

zz) Vti fecit Socius, et antecessor Tuus notissimus, KELEIO, qui squalore carcerum, media, fuit, nefandis macerationibus ac laboribus, compedibus, fustibus, ferro, scloptis, et id genus aliis, infinitis pene tormentis, Pastores Euangelicos conuertere, scilicet, conabatur. Sub cuius Neroniano Apostolatu, quam multi nostrorum iniquissime trucidati fuerint, docuit inter alios Auctor Historiae Diplomaticae, LAMPIVE item seu PAVLVS EMBER, in Historia Hungariae Ecclesiastica, ideo a PETERFFYO tantopere deuota. Plura alias.

aaa) Antiqua non magis quam grauis controuersia est, de haereditate illa Coelesti quae vitae aeternae nomine appellatur. Quam luculentam ac magnam haereditatem, quia nos Euangelici, Testamento vnice Patris Coelestis, et quidem Filii eius unigeniti sanguine pretiosissimo obfignato,

gnato, nostram propriam facimus; aduersa vero cohaerendum pars, praeter expressum, illudque clarissimum, voluntatis ultimae testimonium, alia etiam, humana nempe documenta, contra nos adhibet, atque ita Euangelicos, cum Paternis, tum per Fratrem Dulcissimum, IESVM CHRISTVM, acquisitis, ipsisque peraeque ut reliquis consanguineis relictis, bonis haereditariis, prorsus excludere conatur: igitur vix prius speranda tam arduae litis diremtio, quam in extremo illo decretorioque die, ubi nimirum, Summus Incorruptusque Iudex, omnes ac singulas uniuersi terrarum orbis controuersias, secundum Testamenti sui Tabulas, acquisitum iuris processu decidet. Protestamur ergo solemniter, coram uniuerso orbe Christiano aduersus illatas nobis, ac iam superius magno numero recensitas iniurias P'eterffyanas, et a corrupto violentoque ipsius iudicio, ad Coelestis vnicuique Curiae Forum appellamus. Sanctioris enim Reipublicae Ciues, et Ciuitatis Dei veros ac genuinos haeredes, humano ac peregrino iure, eoque pessime detorto, condemnare, et tam Paternis, quam Fraternalibus bonis, peraeque ut cohaeredibus Testamento sibi relictis, violenter priuare velle, haud obscure, laesae DIVINAE MAIESTATIS crimen arguit. Neque enim Euangelicis unquam P'ETERFFYVS obiecit, quemadmodum nec obicere potuit, eos, a CHRISTO Verboque ipsius Sanctissimo secessionem fecisse, sed solummodo tritam illam a Sacris Romanis et priscis maiorum institutis defectionem, contra eosdem Euangelicos scommatice urget, uti iam nota u. et alibi ex auctore docuimus, porro tamen, homines miseros, ac innocentes, ad orcum condemnat. Cui nos reponimus, Euangelicos, a priscis maiorum suorum institutis, penitus non recessisse, sed Mandato Summi illius Doctoris et Pontificis Maximi, CHRISTI, traditiones hominum, Praeceptis Diuinis, tanquam vnicuique salutaribus, et sibi abunde sufficientibus, postposuisse. Idque se recte fecisse ex Petrino illo, ac reliquorum Apostolorum responso Euangelico, quod nimirum iubet DEO magis quam hominibus obedire, confidenter adstruunt. Quod, quia P'ETERFFYVS parum, imo nihil, curat, quin potius deserta reorum classe, audacter Iudicum tribunalia occupat, atque ita miseros Euangelicos, nec auditos, multo vero minus conuictos, pro arbitrio suo, contra Diuina humanaque iura, condemnat: igitur iidem Euangelici ab insolito ac plane corrupto aduersarii impotentis iudicio, iterum atque iterum ad Coelestis Curiae Forum prouocant, utque inde, si quidem communi nobis cum ipso Testamento non est contentus, causae vexatissimae decisionem

expectet, etiam atque etiam rogant. Sperant enim certo certius, beneuolam sibi litis, iniuria motae, decisionem.

bbb) Ipse ultro, Lector Candide ac Beneuole, fateor, me, in hac paragrapho *modum compendii* fere excessisse, et *methodum* atque *regulas Historicorum* pene neglexisse. Verum quia Auctor, ut iam de Socio eius, SPANGARIO, nihil amplius dicam, hic a nobis recensitus, *ferro durior est*; hinc etiam pluribus, iisque durioribus *cuneis tundendus* ac *retundendus* erat. Cuius tamen omnia ac singula *scommata*, illata nostris *iniurias*, *callidas imposturas*, et id genus alia *portentosa petulantiae specimina*, propter breuitatem recensere haud potuimus; *Sacra* vero illa, quae edidit, *Concilia*, plane intacta, ut iam *nota y.* falsi sumus, esse volumus: *notabiliores* tamen eius *praefationes*, *praenias narrationes*, *glossas* minus necessarias, et reliquas *malas artes*, *occultaque stratagemata*, vnice in infamiam, ac reuera *praesentissimam nostram perniciem*, ab ipso *excogitata*, ita, quantum nobis videtur, attigimus, ut ex allatis *domesticis* quidem *testimoniis*, et *oppositis* ipsi eius fere, *Actorum* item ac *Legum publicarum* verbis, si connexionem excipias, conceptis, ideoque *diuerso* etiam *charactere expressis*, *argumentis*, de vniuerso eius instituto, facile iam Lectori Erudito iudicare liceat. Nullam iniuriam Auctori nostro, quod cum alibi, tum sub finem *notae u.* iam monuimus, inferre conabamur, sed *iure solummodo rationis* vtendo, illa nimirum, quae ipse prius sine causa, sine vilo etiam fide digno testimonio, probationeque vlla, falsissime, passim in opere suo Euangelicis Hungariae adscripserat, in illum aequissime *retorsimus*. Quodsi enim ipse, vnus cum eodem Patriae filiis, et communi cum ipso *iure vtentibus sociis*, Euangelicis nempe Hungariae *Ciuiibus*, *grauissimas* inferre iniurias, imo causa ipsorum *Sacratissimos Reges*, eorum *Instituta*, *Inchytor Regni Status*, *Sacram* ac *Eruditam Historiam*, verbo, *Diuina humanaque iura violare*, et *Res Patrias turpissimis commentis coinquinare*, nulli sibi religioni duxerit: cur non et mihi, *bonitate alioquin causae* freto, tot tantorumque malorum importunum ac *infelicem fabrum*, *seuerius redarguere*, atque ita, cum *Leges publicas*, tum *Sacram* et *Literariam Rem Patriam*, una cum *Statu Euangelico*, pro virili, a *grauissimis iniuriis Pèterffyianis vindicare* licuisset. Quo, fidelis ac boni Patriae ciuis officio, ne in posterum quidem, si *DEVS* vitam concesserit, et necessitas postulauerit, genti meae carissimae sum defuturus.

§. XV.

Recensitis, vti in tanta breuitate fieri poterat, vastis aliquin, et tam Sacrae, quam Eruditae antiquitatis Hungaricae plurimum continentibus PETERFFYI *Commentariis*; restat porro, vt aliud similis fere Ecclesiastico-Literarii argumenti *Opus*, *Annalium* puta *Gentis Paulinianae*, studio et opera Summe Reuerendi Patris, NICOLAI BINGER, factam, et CIO ICC XLIII. *Pozonii* in folio editam, *Continuationem*, ^a quantum nimirum ad Hungaros spectat, ^b paucis attingamus. Vt vero res tanto breuiore via expediri possit, compendii loco, ipsum Libri titulum, omnia fere contentorum momenta ambitu suo complectentem, apponemus, qui sequentis est argumenti: *Annalium Eremitae-Coenobiticorum Ordinis Fractum Eremitarum S. Pauli primi Eremitae Volumen Secundum*, duos in Libros partitum. Quibus ab Anno Christi 1663. vsque ad annum 1727. eiusdem Proto-Eremitici Ord. progressus; Coenobiorum variae sortis euentus; electiones, et gubernia Patrum Generalium; vitae, et gesta memorabilia Fratrum; Pontificum, Regumque gratiae; fauores Benefactorum, cum intermixtis nonnullis temporum incidentiis referuntur. Opus ex Actis Generalibus, Prouinciarum Historiis, ac variis Coenobiorum monumentis fidei calamo conscriptum. Per R. P. F. NICOLAVM BINGER, praelibati Ordinis Definitorum Generalem, SS. Theologiae Doctorem. Atque cum facultate Celsissimi ac Reuerendissimi D.D. Ordinarii impressum Pozonii Anno Domini MD CC XLIII. Typis Haeredum Royerianorum. Habes Lector Erudite ac Beneuole, integrum dicti Operis titulum, ex quo iam facile de tota pene *Annalium Bengerianorum structura* iudicabis, et omnes fere *materiarum ibidem expositarum classes*, veluti ex Synopsi quadam percipies. Ne vero etiam praestantiam Libri, rerum enarratarum selectum, et sinceritatem atque fidem Patris Candidi, ita enim passim Ordinem suum appellat auctor, prorsus ignores, haec quoque decora ac ornamenta

*Scripta
dam ali
centissi
ta; Vin
Petri
nii; et n
Extero
in Rem
gariae
rariam*

Historici praecipua, paucis Tibi, Lector, indicabo. Quantum ergo ad *praestantiam* atque *pretium Operis* memorati attinet, negari non potest, illud terfo ac nitido typo, in charta eleganti, esse editum, et copiosam *Rei Hungaricae*, reliquarum enim gentium res, ab auctore vna cum nostris expositas, missas facio, *Literariae*, in primis ad *descriptionem Visarum*, laudatae Familiae virorum, pertinentem materiam, vasta sua mole continere. At, quemadmodum proxime de SPANGARII et PÉTERFFYI sinceritate atque fide, non sine lacrymis questi sumus; ita certe et hic in *Candidi Patris*, BENGERRII, *candore*, et *fidei* illo, de quo, in recitato titulo gloriatur auctor, *calamo*, habeo vel maxime, quod pace eius excipiam. Doleo profecto, viros memoratos, haud indoctos, plus semper promississe, quam vnquam praestitisse fidei; ac illud etiam vehementissime doleo, nec desinam, quam diu saltem vixero, dolere, eosdem, tam splendida alioquin, et vtilitate sua non carentia opera, quae ediderunt, tantis scommatibus, iniuriis, et fabulis, vnice ad conflandum Euangelicis odium, ab hominibus otiosis, insulsis, putidis atque impiis, fabricatis, turpiter coinquinasse: Quod non esse *boni ac sinceri Historici*, et multo vero minus *probi atque pii Christiani officium*, quilibet, qui nondum hominem integrum exuit, vel me tacente nouit. Ne vero sibi Summe Reuerendus BENGERRIUS, iniuriam inferri putet, nosque data opera, sine vlla causa, partium suarum viros, infectari existimet, atque ita forsitan etiam iniuriarum postulet, vel *unicum*, breuitatis causa, *exemplum*, ex *Annalibus* ipsius producemus, tanti tamen valoris, vt vel hoc solum et vnicum facile Lectori Erudito ac Christiano integri ipsius *Operis fidem* suspectam et prorsus sublestam reddat. Quod tamen auctor celeberrimus non mihi, veritatis studiosissimo, verum sibi, et infartis passim Commentariis suis fabulis adscribat, commentaque insulsa ac putida, primo quoque tempore corrigat.

gat. Alioquin si integrum eius Opus, quantum nimirum ad Hungaros spectat, in examen sumserimus, profecto longe plures, quam forsân auctor pessime de re nostra erudita, ac in primis Coetu Euangelico meritis, somniare posset, fabulas, in apricum producemus. Est vero *fraus* illa, quam examinandam sumimus, fictum commentitiumque illud, ac plane blasphemum *Epitaphium*, PETRO PERENIO in *Aede Monasterii Terebessensis* positum, quod auctor *Annalium suorum Libro 1.* ^d tanquam sacrosancram et plane diuinissimam veritatem magna rei putidae cum exaggeratione producit. Apponemus cum verba BENGERRII, tum *patris mendaciorum*, ac post mortem quoque fidelium Christi iurati hostis, *Satanae, oraculum*, ingenti scommatum iniuriarumque nefandarum, piis PERENII cineribus illatarum, cumulo absolutum. Audiamus itaque horrenda mendacia, dicto loco, ^e sequenti verborum ambitu sacram illam fraudem complexa: *Hac occasione, inquit Benger, visum est plenius enarrare impietatem suprafati sacrilegi Nostrorum Exturbatoris, et memorandum, totique Hungariae notissimum Diuinae circa ipsum Nemesis exemplum.* PETRVS PERENY, siue PERENIVS *durantibus quondam inter FERDINANDVM PRIMVM, et IOANNEM de ZAPOLYA bellorum dissidiis, primus ex Hungariae Proceribus, Lutherani dogmatis virus hausit, illudque opera sua Apostolico Regno infudit; Episcopatum insuper Agriensem profanus homo occupauit; Celebre Paulini Ordinis Monasterium Terebessense sacrilega impietate euerit, et ex Coenobii materia arcem in propinquo construxit; templum vero Lutheri ministro curandum tradidit. Postquam autem PERENIVS ob plures perfidiae culpas iussu FERDINANDI comprehensus, et Neostadii in carcere diu maceratus, tandemque extinctus est anno 1548. infelix cadauer Terebessinum delatum, in Ecclesia per familiam, vt supra f diximus, Perénianam aedificata, tumulatum fuit. Sed passus non est DEVS, vt diuis Progenitorum suorum cineribus misceretur:*

unde quotannis redeunte anniuersaria depositionis eiusdem die, sereno etiam Coelo, fulmine percuriebatur sepulcrum, ea parte, quae cordi respondebat; quoadusque infames PETRI cineres, et ossa e crypta, et templo eiecta sunt. & Verum ne hic quidem babuere quietem; nam eadem illa superficies terrae, in quam sparsi fuerant cadaueris damnati pulueres, annue deciduis fulminibus feriebatur. Quodque mirabilius est, cum quidam loci incola Mattheias Virkoczy domum sibi construens, ad eam liniendam casualiter adhibuisset argillam, cineribus infausti illius hominis mistam, iterum banc casam aliquoties fulmina quatiebant, donec a Patribus nostris fuisset exorcismis, et sacris amuletis communita. Extat porro in sacra Terebessensi aede, Proto-Eeremitico Ordini postliminis restituta, infelici PERENIO appositum tale epitaphium:

Siste Viator Vngare!

Cultor dulcis Pannoniae terrae,

Zelator fidei Orthodoxae.

Tuus quondam terrigena cur exclusus e crypta

PETRVS PERENY?

Dat causam solus:

Sordida auaritia ad quae me deduxit,

Sitim mibi accendit Ecclesiasticorum Bonorum;

Episcopos ad bella coëgi,

Episcopum post cladem Mobacianam me feci,

putans me felicem,

Si Laicus pedum pastorale, cum Episcopali Arabone

possem obrinere, Bonaque possidere.

Turpe lucrum! quid inueni?

Ecce inueni mille fulmina in me vibrari,

totidem-

toridemque poenis me vexari.

*Ita in familiam meam ultricem manum DEI
experiri,*

Vindictae simul, et irae;

Nec mundus hac in parte potest educere.

C R E D E V I A T O R ,

LOCVS QVIETIS PRO ME NON ERAT HIC, (recte, sed Patakini,)

*Quia nullus locus erat sacer, quem mea non inquietavit
impietas, firsque auaritiae Bonorum Ecclesiasticorum.*

Victor eram famosus,

sed hanc ipsam victoriam vicerunt crimina.

Pro laurea, ut essem fidelis, nolui,

Et sic inueni mille fulmina mortis.

PETRI clauim PETRVS rapui,

*Et portam inferni mibi, millionibusque
animarum aperui.*

Proh dolor! quid feci?

Praedecessorum meorum piorum fidem fregi,

Corda concatenata iniquus inique diuulsi,

Gratam Patriam ingratus ruinaui.

Apostolici Regni,

Pii feminis nobilem gentem turpi maschata;

enormique haeresum larua infeci.

Quid plus?

Coronam sacram laesi,

Regnum ad alios trastuli.

Quid

Quid ultra?

*Regnum Marianum incessanter plorare,
Virginemque Mariam lacrymari, multoties feci.*

Nefandum, turpeque scelus!

Pro dulci patria, amara Acheronta inueni.

Sistite, et videte,

In mundo ossa cremata igne,

In alio vivam anima non esset damnata,

Et ad has misérias ultimas non fuisset nata!

Ad quid me deduxerunt nefanda fata.

(O mendacia larvata!)

Ita definit dicto loco Candidi Patris, B E N G E R I I, narratio, Epitaphium, atque fides carbonaria. Quam ut merito honestemus tumulo, literarium nostrum institutum, vnice in D E I gloriam, et Patriae carissimae emolumentum susceptum, suo quodam iure postulat. Tu interim *Lector Erudite*, si veritatem, cui nos toto pectore litamus, sincere amas, siste gradum, et nobis parentantibus, beneuola Tua attentione, aequo iudicio, atque candore Christiano, tantisper adesto. Agitur enim de P E T R I P E R E N I I, Viri, non minus nobilissima generis antiquitate, quam rebus praeclare gestis, atque literis, Illustrissimi, licet interdum, praecipue vero extremo vitae tempore infelicis, i bona fama, et in primis honesta non magis quam pacata sepultura. Quem Illustrissimum Heroa, quantis, et quam grauibus, memoratus Candidi, ut ipse appellat suos, Ordinis Pater, B E N G E R I V S, scommatibus, iniuriis, atque fulminibus denigrauerit, proxime, vix tamen, quantum existimo, sine horrore, vidisti. Miror sane, neque possum satis demirari, nullum, quantum mihi quidem constat, inuentum adhuc fuisse ex nostris ciuibus, qui

quī *blasphemum* illud, quod produximus, *Epitaphium* confutauisset: cum alioquin praeter insulsa ac putida scommata, stupenda mendacia, et grauissimas, cum piis PERENII cineribus, tum vniuersae Euangelico-Hungaricae Ecclesiae, imo ipsi Clementi Longanimoque DEO, illatas iniurias, nihil in se contineat. Nam vt plures illas, quas audacter quidem obiicit, sed non enumerat, nec probat etiam auctor candidus, *perfidiae culpas*, ob quas ille PERENIVM nostrum comprehensum et Neostadii Austriae in carcere vsque ad mortem maceratum fuisse narrat, ^k tanquam argumentum *Historiae Ciuili* magis, quam *Literariae* proprium, rigidius hic non examinem; neque de *Episcopatus Agriensis* ab eodem PETRO PERENIO facta *occupatione*, vt et *Monasterii Terebessensis* Ordinis Paulinianorum *euerfione*, et ex Coenobii materia *arcis* in propinquo *constructione*, vt idem BENDER adstruere nititur, ^l multum disputem; imo nec *Lutherani* etiam *Dogmatis virus*, scilicet, a nostro Regno *Apostolico infusum*, ^m verbosius diluam: fictum saltem commentitiumque *Terebessense* PETRI PERENII *sepulchrum*, et horrenda illa *tonitrua* atque nefanda *fulmina*, non a DEO OPTIMO MAXIMO, sed a *mendaci vnice*, ac reuera *blasphemo*, recitati proxime *Epitaphii*, busto inani, et quidem, quod probe notandum, in *sacra aede* appositi, *auctore*, in laudati PETRI PERENII innocentissimos, licet alibi existentes cineres, furiose vibrata, nulla prorsus ratione possum praeterire, atque tam impias, et plane *ethnicas iniurias*, in *irreligiosos* illarum *fabros*, iure meritoque retorquere. Didici enim, quod inter praecipua Immortalis DEI beneficia gratus repono, et quidem accurate didici, *pium* illum, et ad vltimum vsque vitae *miseræ* halitum *constantem Veritatis Euangelicae Confessorem*, eiusdemque in gente nostra *Fautorem* quam maximum, ⁿ PETRVM PERENIVM, quem hi *otiosi*, ac *Diuino humanoque metu soluti homines*, tantopere lacerant, et nescio quibus non

fulminibus, infelicitè tamen quatunt, *Sáros-Patakini*, nequaquam vero *Terebessini*, vti dictae *Sibyllae* impudenter mentiuntur, sepultum fuisse. Quod venerandae antiquitatis *arcanum*, quia mihi vnice, auarorum ac inuidorum hominum more, seruare nolo, quin potius illud omnibus ac singulis veritatem sincere amantibus, vltro lubensque patefacio: *sistat* igitur BINGER quoque, vna cum *Archi-Poëta* suo *gradum*, atque *verum genuinumque* PETRIPERENII *Epitaphium*, filii eius, GABRIELIS, *Inscriptioni monumenti marmorei*, quod in *Templo Sáros-Patakienfi* conditum erat, *Versibus* sequentibus a BASILIO FABRICIO *Zykyouiano*, *Ludi-Magistro* in eodem *Sáros-Patak*, *Anno* CIO IO LXVII. *inclusum*, nec vllis vnquam fulminibus violatum, attente velim legat:

*Pannoniae Procères inter clarissimus Heros,
Vnica spes stirpis, lux, gloria sola Perenae,
Relligionis bonos, Patriae Pater (heu breue Regni
Solamen) populi dubiis in rebus asylum:
Pacis amans almae, bellis ciuilibus hostis,
Imperioque bonis clemens, vt fontibus asper,
Securam solitus requiem praestare colonis,
Musarum portus, tuus o Ecclesia vindex:
Quo Duce Pannonicis spes fulsit laetior aruis,
Quo moriente labant, et squalent cuncta videmus:*

HIC IACET AD LVCTVM REGNI PATRIAEQVE PERENNEM
ILLVSTRIS GABRIEL PROCERVVM DECVS ILLE PERENVS
IN TEMPLO SIBI QVOD PRIDEM FVND AVERAT IPSE.

*Qui licet hic summis perfunctus honoribus amplum
Iam nomen meruit, cui funera nulla nocebunt:
Stemmaris ecce tamen fatalia stamina prisci,*

Quod

Quod per sexcentos nunquam defecerat annos

Finiit, et patriis obdormiit ipse ruinis,

HVNC PETRVS IN TVMVLVM SVA CLAVSERAT ANTE PERENVS

OSSA PARENS, HANC QVI VALLAVIT MOENIBVS VRBEM,

CLARA *de hinc* MATER ZEKELINI sanguinis atque

BARBARA dicta SOROR, rapuit quam Parca priorem:

VLTIMVS HIS GABRIEL IYNGIT SE NOMINIS HAERES,

QVAE NVNC TOTA DOMVS CANTAT SVPER AETHERA CHRISTVM.

En lector Candide, *verum, genuinum atque sincerum* PETRI PERENII *Epitaphium*, breuiter quidem, at satis accurate, ab Oratore et Poëta lugubri, FABRICIO, ° in *Epitaphio filii* dicti PETRI, GABRIELIS nimirum, *expressum*, ac contra omnem maleuolorum inuidiam, ac infinita pene fulmina *conseruatum!* Agere autem hic, vt porro veluti ex superfluo malitiosum aduersarium vna cum *Archi-Poëta* eius mendacissimo, pluribus *obruam*, remque per se alioquin claram tanto clariorem reddam, *domesticum* illum et *oculatum testem*, BASILIVM nimirum FABRICIVM, tum temporis Scholae dicti loci Rectorem meritissimum, de *Templo* memoratae *Vrbis*, iam laceri Oppidi *Sáros-Patakienfis*, ex eiusdem FABRICII verbis, *Epitaphium* nunc recitatum proxime praecedentibus, luculentissime patet. Commemoraturus enim in *Oratione Funebri Sáros-Patakini Anno* CIO IO LXVII. *die 28 Iulii in frequentissimo Procerum Regni, funus* GABRIELIS PERENII *ducentium conuentu, habita, illustriora Maecenatis sui Munificentissimi, GABRIELIS nempe PERENII, in Viramque Rempubicam Pannonicam merita, auctor, Templi etiam in laudata saepius Sáros-Patakina Vrbe, per eundem Patronum suum GABRIELEM factam foundationem, hac perspicua verborum breuitate attingit: p* *Vt autem, inquit, sedem etiam aliquam honestam, pro reuerentia ministerii ad congressus Eccle-*

*suae publicos fundaret, TEMPLVM IN HAC VRBE SA'ROSPATAK, ubi frequentius aulam suam habebat, priuata impensa EREXIT, pro regionum istarum modo sumtuosum et magnificum. Nullum ergo amplius dubium superest, Illustrissimum GABRIELEM PERENIVM, Iudicem Curiae Regiae, cet. Anno CIOIO LXVII. aetatis vero XXXV. die 28. Iunii Posonii in Conuentu, vti FABRICIVS loquitur, q omnium Baronum letali dysenteria confectum, in TEMPLO VRBIS SA'ROS-PATAKINAE, quod ipse antea DEO, Ecclesiae, et sibi impensa priuata fundauerat, eodem CIOIO LXVII. die 28. Iulii tumulo illatum esse; illicque reuera Epitaphium, quod proxime dedimus, ex utroque latere sepulchri marmorei * contra omnem obliuionem, in primis vero insatiabilem calumniatorum inuidiam exculptum fuisse, ac bodie quoque, si non ibidem, * saltem in Scriptis, ea aetate editis, DEI, fidelium suorum custodis vigilantissimi gratia, maiorumque nostrorum, de sera etiam posteritate bene meritum, prouida cura, conseruatum, rumpantur vt ilia inuidorum, superesse. * Eodem vero sepulchro marmoreo, quo nimirum GABRIEL, vltimus antiquissimae Perénianae gentis haeres, * inclusus est, Patrem quoque eius PETRVM, qui dictam saepius Sáros-Patakinam Vrbem antea, vti mox dicetur, moenibus vallauerat, Ossa sua clausisse, ibidemque vna cum laudato filio, GABRIELE, CLARA ZEKELIA coniuge, et filia BARBARA, post sex Annorum carcerum Neostadiensum squalorem CIOIO XLVIII. aetatis vero XLVII. pia morte exutum, * pacate requieuisse, praeter allatos iam, ac satis alioquin clarissimos Epitaphii Versus, sequentia etiam Parentatoris FABRICII verba haud obscure innuunt: y Obiit, inquit, EMERICVS (PETRI nimirum Pater) iam aetate grauis, honoribus et dignitate prope Regia clarus, anno Christi 1519. quinto Februarii, biennio ante captum Belgradum, cuius corpus in OPPIDO THEREBES sepultum quiescit. Huic narrationi sine vlllo dubio Vir accuratus, et Orator eximius, FABRICIVS, continuo subiecisset, vna cum corpore PETRI,*

PETRI, EMERICI nimirum, de quo loquitur, filii, si nempe idem PETRVS cum EMERICO Patre, *Terebessini*, nec cum filio suo GABRIELE, *Sáros-Patakiní*, sepultus fuisset. At quoniam PETRVS non in auito *Gentis Perénianae*, quod *Terebessini* erat, verum in recentiori illo *Sáros-Patakiensi sepulchro* reconditus est; hinc etiam laudatus Orator, haud aliter narrationem suam, quam *uti res in Domo et Gente Peréniana gestae fuere, instituit*, PETRVMque nostrum, a Parentis eius, EMERICI, *sepultura*, prorsus et penitus separat, ac porro sententiam suam, ut nulla vnquam temporum rerumque vicissitudine aboleri posset, insigni illo *fundatae* nimirum, et *moenibus vallatae Urbis Sáros-Patakinæ*, monumento, egregie communit. Commemoraturus enim post breuissimam vitae EMERICI recensionem filii quoque eius PETRI *gesta praecipua* atque *fata admodum varia*, ita inter alia cum de vita eius, extremoque casu, tum de memorata in *Epitaphio Urbis Sáros-Patakinæ* per eundem PETRVM facta *vallatione*, Orator funebris, dicit: *At PETRI PERÉNII*, inquit, *quem hic noster* (GABRIEL nimirum) *patrem habuit aetas, in turbulenta admodum et luctuosa incidit tempora.* Quibus pro instituti ratione breuiter expositis, sequentia paulo post subiicit: *Tandem, inquit, criminationibus iniustissimis maleuolorum et inuidorum apud Regem FERDINANDVM oppressus, ad Strigonium tertio capitur, anno Christi 1542, ac in sex annorum carcere indignissimo, moerore et squalore confectus vitam claudit: anno Christi 1548. Aetatis vero 47, CVM IAM ANTEA HANC VRBEM PATACHIENSEM IPSE non integro duorum annorum spacio FVNDASSET, MOENIBVSQVE inusitata quadam et stupenda celeritate CINUXISSET, nec non praeclara virtutis, industriae ac sapientiae suae monumenta posteritati imitanda reliquisset. cet. Recte itaque et accurate Orator, Sáros-Patakiní nimirum, et quidem ad commune GABRIELI cum PETRO sepulchrum marmoreum, in frequen-*

tissima Inchytorum Procerum concione verba faciens, dixit, HANC VRBEM PATACHIENSEM. alioquin si Terebessini, aut alibi locorum perorasset, quid opus fuisset particula, ut cum Grammaticis loquar, demonstratiua, HANC, dictam Urbem Patachiensem indicare; quemadmodum etiam in allato GABRIELIS Epitaphio, ex utroque, uti iam monuimus, latere Sepulchri marmorei in Templo Sáros-Patakiensi exculpto, inepte idem Parentator FABRICIVS, de PETRO, GABRIELIS nimirum PARENTE loquens, illud ipsum pronomen demonstratiuum, HVNC, ad voculam TVMVLVM, addidisset, nisi etiam laudatus toties PETRVS, IN HVNC IPSVM, IN QVEM TVM TEMPORIS, cum haec memoratus FABRICIVS scriberet ac publice recitaret, FILIVS dicti PETRI, GABRIEL, CONDEBATVR, TVMVLVM, OSSA SVA, sex annorum carcere indignissimo emaciata, ANTEA CLAVSISSET. Ut adeo nulla prorsus ratio, nullaue necessitas Oratorem ac Poëtam lugubrem, FABRICIVM, Virum alioquin eruditum, et linguae Latinae peritissimum, coëgisset, ad Sepulchrum GABRIELIS PERENIL, Sáros-Patakini, et quidem in solenni et publico Inchytorum Regni Procerum conuentu, verba facientem, et illic etiam Epitaphium scribentem, ac recitantem, his particulis, seu ut Grammatici loqui amant, pronomnibus demonstratiuis, uti, si saepius commemoratus PETRVS, in Sepulchrum maiorum suorum Terebessienſe, uti Sibyllae mendaces comminiscuntur, nec in recentius illud, Sáros-Patakiense, reconditus fuisset. Vides igitur Lector Christiane atque Candide, quam sincere, accurate, ac distincte, tam in Panegyrico suo, quam in Epitaphio, loquatur, auctor eruditissimus, FABRICIVS, sententiamque vestram, quasi reuera Controversiam futuram praeuidisset, cum reliquorum antiquissimae gentis Perénianae Heroum, tum in primis EMERICI, Regni Hungariae Palatini, PETRI nostri Parentis, GABRIELIS eiusdem PETRI filii, CLARAE item ZEKELIAE, dicti PETRI Coniugis, nec non filiae

BARBARAE, vt iam de *urbis, Templi, et Scholae Patakinæ* ac crebra dicto loco *compellatione*, nihil amplius dicam, breui at accurata *commemoratione historica*, ita communit, vt ne portæ quidem *inferorum* illam conuellere, multo vero minus *humana brutaque tonitrua*, et *fulminum inanum furiosi ictus*, euertere, atque *memoriam Perénianam* abolere valeant. *bb* *Sáros-Patakinum* *cc* ergo hunc honorem habuit, vt strenui *Vrbis* suæ fundatoris, Summiq; ac Optimi Ecclesiæ Euangelico Hungaricæ Nutritii, *dd* PETRI PERÉNII, Viri, tam nobili generis antiquitate, *ee* quam rebus præclare gestis, licet non semper ex voto hominum cedentibus, *ff* nec non varia, præcipue vero sacra eruditione *gg* Illustrissimi, maceratum sex annorum, vt iam monuimus, squalidissimo carcere corpus, sepulchro marmoreo exciperet; neglectamque tum temporis, cum nempe tumultu conderetur, metu sine dubio fatalis Patroni sui casus impedita vrbs, *memoriam atque pietatem* tanto Maecenati debitam, *bb* in filii demum eius GABRIELIS funere, per Rectorem Scholæ suæ, BASILIVM FABRICIVM ZYKZOVIANVM, Virum, de Re Hungarica Literaria meritissimum, *ii* laudabiliter atque cum foenore refunderet. *kk* Quod honestissimum ac nunquam satis laudandum piissimæ Perénianæ Consortis, HELENÆ ORSZÁG, *ll* Cognatorum item, vt et fidelissimorum nostro Ciuium Patakiensium institutum, quia BINGER, Definitor alioquin Ordinis sui Generalis, una cum Terebessiensibus Fratribus, in primis vero dicti Epitaphii profano ac irreligioso fabro, in hunc vsque diem prorsus ignorauit, saltem ignorare voluit: igitur non potuit non rem memoratam præcipue vero PETRI PERÉNII sepulchrum male definire, et in inextricabiles plane fabularum sacrarum Labyrinthos, tanto casu prolabi, vt illo maiorem grauioremque in Vniuersa fere Historia Hungarica frustra quaesueris. Tanta enim fulmina, vnice ex inueterato hostilique Religionis Evangelicæ odio, in fictum illud ac prorsus fabulosum PETRI PE-

RÉNII

RENII *sepulcrum Terebessense infelici nefandorum hominum conatu directa, furioseque vibrata, DEO CLEMENTISSIMO, et fidelium suorum, qualis reuera noster erat, post fata etiam Custodi Vigilantissimo, improbissimo ausu attribuere; illisque decidendi tempus, anniuersariam nimirum depositionis corporis pii PETRI diem, et quidem serenam etiam, cum alioquin homines Necromantici ne locum sepulturae eius nouerint, mendacissimo ore definire; praeterea metam fulminum, eam partem sepulcri commentitii, quae cordi responderet, coecorum more assignare; imo vicina etiam Coenobio loca, quae eiectos, ut turpiter mentiuntur, e crypta PETRI cineres exceperant, in primis vero Matthiae Vitkoczy domum, argilla cineribus eiusdem Petri permixta linitam, nimium quantum dictis fulminibus conquassare; ac denique agitatam ita diu piam fraudem, exorcismis, et nescio quibus sacris amuletis, ut tanto magis apud rudem plebeculam valeret, callide communire: quid aliud est, quam Sanctissimum Indulgentissimumque DEVM, sub crudelissimi cuiuspiam, parcat DIVINA MAIESTAS, Tyranni imagine, ad terrendos rudiores, cordatiores enim similibus fabulis parum mouentur, publice proponere; atque ita omniscientiae eius, sanctitati, longanimitati, ac iustitiae, quasi non dum satis irritatae, petulanter, malitiose, blasphemaeque illudere. Quasi vero Sanctissimum illud Numen, quod PETRVS PERENIVS vere sincereque coluit, imo morti vicinus, filio etiam suo, GABRIELI, Rem Diuinam Testamento serio commendauit, perpetuo unum idemque cum pigris et otiosis ventribus sentiret, et quotiescunque Candidus quispiam Necromanta hoc vel illud insulsum, putidum, blasphemum, ac nullibi vnquam, nisi in raso, odioque Religionis Euangelicae plusquam furiis agitato cerebro existens commentum, somniaret, toties ille, de sanctissima Maiestatis Suae sede, horrenda tonitrua, et nescio quam numerosa fulmina, in lepida mentis furiosae spectra deiceret, atque ita in gratiam Generalis ordinis Candidi Definitoris,*

BENGERII,

BENGERII, *ut et Fratrum eius Terebessensum, quadrata rotundis misceret. Apaga Te, importune Necromanta, cum blasphemis istis Satanae, iurati Ecclesiae Christi hostis, imposturis, ac non modo Templum Vestrum Terebessense, tot fulminibus, uti ipse ultro fateris, licet nullum unquam PETRI PERENII corpus, Patakini nempe, uti docuimus, sepultum, tumulto exceperit, concussum; verum etiam Tuam Tuorumque mentem, tot tantisque criminibus pollutam, primo quoque tempore, poenitentia seria eluere cogitato. Verendum enim est Vobis, ne relapsis illis, ex vindicato PETRO PERENIO in Vos, fulminibus, SANCTISSIMVM illud NVMEN, quod tantopere profanare, et blasphemis Vestris gravissime laedere vobis religioni non fuit, plura, eaque prioribus longe graviora, si nimirum in proposito pessimo porro perrexeritis, tonitrua adijciat, atque Epitaphium Vestrum, igne coelesti, ad ipsos plane inferos, unde etiam ortum suum trahit, horrenda cum ruina deiiciat. Aequifimus enim, et veritatis vnice amans DEVS, nequaquam corruptissimo Vestro, verum sanctissimo ac iustissimo suo arbitrio regitur atque regit, ac quemadmodum ipse illud non vult, ita etiam illatas suis iniurias impunitas non fuit, quin potius decretas dudum in sui et suorum fidelium malitiosos contemtores, sed ad certum tempus dilatas poenas, gravissima tandem severitate compensare solet. Cuius accensam semel, in primis petulantia pertinaci diu irritatam iram, nulli demum exorcismi, nulla etiam sacra amuleta, auertere, aut fulmina eius extinguere valent. Hic ergo labor, hoc opus est, mi **BENGERE**, ut vomitum Vestrum, in Sacra aliquin Terebessensi Aede, beluino more effusum, imo scriptis etiam publicis passim per Europam impudenter dissipatum, mature, idque precibus deuotissimis abluaris, illatasque DEO OPTIMO MAXIMO, ac vero sinceroque eius cultori PETRO PERENIO, Sáros-Patakini, et non Terebessini, uti in hanc usque diem mentiti estis, sepulcro, gravissimas iniurias, serio apud DEVM, tantopere coeco Vestro furore laesum, deprecemini;*

atque ita in posterum a fingendis similibus, qualia nimirum de illusterrimo, erudito, pioque illo Herde, PETRO PERENIO, ex inuestigato vnice erga Religionem Euangelicam, quam ille professus est, promouit, ac morte etiam sua obfignauit, imo Testamento quoque, posteris commendauit, odio profecta, luci publicae exposuistis, commentis, nefandisque cum sacrae tum eruditae Rei Hungaricae, et sic iam satis per Vos Sociosque Vestros adulteratae, imposturis, si Eruditi in primis autem Veri Cbristiani esse velitis, prorsus ac penitus abstinete. Alioquin si ita, vti adhuc factum est, Res Hungaricas corrumpere perrexeritis, facile, auxilio Diuino adiuti, malitiae Vestrae, et in DEVM hominesque pios iniquissime saeuienti furori, documenta nulla vnquam humana, imo ne Satanae quidem calliditate conuellenda, opponemus. Et tantum in praesens de Annalium Ordinis S. Pauli Voluminis II. in quantum ad institutum nostrum spectat, speciosa praestantia, vt et cauteriata Auctoris Candidi fide. A cuius et Sociorum eius scomatibus, calumniis et iniuriis grauissimis, ac in DEVM quoque ipsum blasphemis, an iuste atque sufficienter pium nostrum Martyrem, PETRVM PERENIVM, vindicauerim, aliorum, melius, memorato saepius aduersario in Veritatem animatorum, esto iudicium. Hic, ergo esto impuri illius, ac reuera blasphemii Epitaphii Terebessensis, vt et praeuiaae, at pessime, per Generalem alioquin Ordinis Candidi Definitorum, BENERIVM, definitae, quam superius vna cum dicto Satanae Oraculo produximus, narrationis, tumulus, in quo exornando, si quid est praetermissum, id totum facili negotio, quantum existimamus, Lector Eruditus ac Sincerus, pro prudentia et aequo suo iudicio supplebit. Nihil enim, quod, Lectori Candido, salua religione, affirmare possumus, in tota illa, quam sepeliuimus, licet magno verborum inanium ambitu absoluta fabula, veri, aut saltem vero similis, continetur. Omnia ac singula illa contenta dolo malo, vnice in constandum Doctrinae Euangelicae odium a mendacissimis, et Rerum Hungaricarum ignarissimis Sibyllis, fabricata, utque
res

res infusa, ac putida, tanto maiorem apud rudem plebeculam, cui haec Satanae arcana, ad incutiendum barbarum errorem potissimum ostentantur, venerationem atque coecam seruilemque fidem consequeretur, in Sacra Coenobii Terebessensis Aede, egregium sane Candidae Religionis ornamentum! ab inuentoribus Babyloniciis, collocata fuere, illicque bodierno etiam die haec Sacra Cressensia, magno fabularum sacrarum et nescio quorum mendaciorum prouentu, religiose, scilicet, coluntur, imo per uniuersam quoque Europam scriptis publicis de meliori commendantur. Sed haec in praesens, ut dixi, de *Annalibus Bengeriano - Ecclesiastico - Literariis*, Lectori Erudito ac Sincero sufficiant; plura enim facile, si opus fuerit, suo tempore et loco dabimus. Antequam vero ad alia, quae restant, exponenda progrediamur, placuit *Operi Bengeriano*, alium *Historiae Hungaricae* eiusdem Anni **CIO IO CC XLIII.** quo prior *Commentaria* sua edidit, *Libellum* typis publicis euulgatum, subiacere, et vel tribus, ut aiunt, verbis, attingere. Prodiit *Libellus* quem producimus, sequenti sub titulo: *Pro cultu litterarum in Hungaria ac speciatim Ciuitate Dioeceseque Nitriensi vindicatio INNOCENTII a D, THOMA AQUINATE Clerici Regularis Scholarum Piarum, cet. Romae, CIO IO CC XLIII. 4. Opposuit INNOCENTIUS noster *Scriptum* suum *Erudito* cuidam peregrino, ignorantiam Hungarorum, bilose, ut auctor ait, *accusanti*, quem tamen non indicat. Hunc ergo bilosum peregrinum, pius et regularis Clericus, *Scholastice* atque *Sophistice*, impetrata insuper a *Ciceronianis* declamandi *licentia*, per omnia *Rhetorum genera* circumducit, et recensitis summatis nonnullis *Hungariae Eruditis*, magno denique cum clamore ex eodem *aduersario*, quales nam per *litteras scientias*, utrum *notitiam antiquitatum*, an *linguarum*, an vero *Philosophiae recentioris culturam*, intelligat, quaerit. His ita more Magistrorum suorum peroratis, transit auctor ad *Dioecesin et Ciuitatem Nitriensem*, ubi zelose, ac superstitiose ma-*

gis, quam *erudite*, rem agit. Rectius, meo quidem iudicio, pius noster INNOCENTIVS, (verius nocentius,) Commentariolum suum, *pro splendido atque magnifico Cleri Romano-Hungarici apparatu*, quam pro cultu literarum in *Hungaria vindicationem*, inscripisset. Certe aduersario suo, quem tantopere exagitat, non adeo satis fecit, multo minus vero gentem nostram Hungaricam, ab obiecto eidem *ignorantiae crimine*, hoc *Rhetorico suo specimine*, liberauit. *Aduersarius enim negligentiore literarum culturam* apud nostros, quam alibi, cum olim fuisse, tum hodie quoque esse; *obiecerat*: INNOCENTIVS vero, tanto crimine motus, *auctoritatem, dignitatem, potentiam, latifundia et magnificum Praelatorum ac reliquorum Hungariae Clericorum apparatus*, magno cum strepitu *opponit, atque ita de cultu literarum cum generatim, apud Hungaros, tum speciatim in Ciuitate Dioeceseque Nitriensi, respondere iussus, Vitae Ecclesiasticae commoda*, de quibus nullus vnquam dubitauit, *audacter reposuit*. Qui *respondendi modus*, quam sit *ridiculus*, nemo non videt. Misera enim res est, ab auctoritate, potentia, commodo et splendore Ecclesiastici Ordinis, illico ad eruditionem argumentari. *Quanquam enim nunquam fere Patriae nostrae sui defuere Eruditi; quin Ecclesia quoque Romano-Catholico-Hungarica, subinde suos IANOS PANNONIOS, DV DITHIOS, OLAHOS, PAZMANIOS, et complures alios literarum peritissimos Antistites numerauit, atque magna veneratione coluit, quod nemo mentis sanioris in dubium vocat; inde tamen ad omnia ac singula Hungariae Praelatorum, ut et reliquorum Clericorum nostrorum ut cum Philosophis loquar, Indiuidua, cum elegantioris literaturae, tum solidioris etiam eruditionis arcana extendere, et obiectum nostris ignorantiae crimen, magnis vnice, excellentibus, ac Venerabilibus Cardinalium, Summorum Praesulum, Episcoporum, Abbatum, et huius generis aliorum ordinis Ecclesiastici Virorum, nominibus, diluere velle,*
crassam

crassam omnino INNOCENTII Rei Hungaricae Literariae ignorantem arguit; quippe qui loco vindicationis culturae literarum apud Hungaros, mera tantummodo Cleri domestici encomia Rhetorice descripsit, flore studiorum penitus neglecto. Reliqua, quae in auctore nostro iure meritoque notari possent, commemorare non vacat; quemadmodum nec turpe parvum studium, praecudatas opiniones, zelum praeposterum, inanemque eius superstitionem debitis, scilicet, laudibus in praesens cohonestare licet. Illud tamen praeterire hac vice non possum, Romae et quidem in charta munda, typis nitidissimis excusam esse hanc INNOCENTII nostri Vindicationem. Quae res magnam sine dubio Libro prope diem aestimationem conciliabit, si quidem non ubique locorum haberi potest, Romam vero ad coëmendum nemo adire velit. Sperandum ergo est INNOCENTIO, fore, ut vel ob hanc foetus sui raritatem, inter Eruditos Pannoniae locum consequatur. Caueat sibi tamen, ne ipsi aduersarius eius, quem tantopere perstrinxit, litem moueat, et assumtis mutuum in auxilium Ciceronianis, locum plane adimat. Atque haec quidem, de Scriptoribus Historiam Hungariae Literariam illustrantibus, qui typis excusi in publicum prodierunt, hac vice sufficiant. Potuisssem equidem longe plures cum antiquiores, tum recentiores hic commemorare, et Scripta utramque instituti nostri paginam facientia, uberiore, quam dedi, indice exhibere, si modo longiori esse licuisset. Exterorum etiam in Rem Hungaricam Literariam merita non ignoro, quin potius eo semper, quo par est, pretio, aestimo, atque veneror: at illud maximopere doleo, me, iam loco et tempore prorsus esse exclusum, nec posse amplius singularem horum erga Musas Pannonicas propensionem, breuissimo saltem encomio condecorare. Nam ut reliquos hac vice non commemorem; °° saltem Illustria illa, nobilissima Lipsiae, imo vniuersae Literatae Europae decora, atque ornamenta eximia, quibus Acta Eruditorum, multis iam

Voluminibus prostantia, debemus, si vel breuiter hic essent collaudanda, multum omnino operae, ac temporis quoque haud parum infumendum foret. Multas enim, easque egregias Rei nostrae Literariae Symbolas, passim in Scriptis suis publicis, pp Lectori Historiae Hungaricae studioso, exhibent, vt adeo, si vel has in vnum collegeris Volumen, egregium sane Rei nostrae Eruditionis augmentum compararis. Tanta ergo Eruditorum Lipsiensium in gentem Hungaricam merita, quia nunc breuitatis causa, iam enim Prolegomena Compendii fere limites excefferunt, praeterire cogimur; promittimus debiti ipsis, at tantisper dilati, bonoris, honestam, suo tempore et loco remunerationem. Qua occasione, si DEVS vitam concesserit, et reliquis, tam domesticis, quam exteris, quos nimirum, non licuit in praesens commemorare, vtcunque, pro virium tenuitate, satis facere intendemus. Sed iuuabit, antequam finem Prooemii faciam, pauca quaedam de Manuscriptis Historiae Hungaricae Literariae afferre, ne in hac quoque parte, Lectorem Eruditum, et harum rerum percupidum, fructu atque oblectamento defraudem.

a) *Volumen enim I. iam MDCCCLXIII. Viennae Austriae sub titulo: Fragmentum Corui Panis Proto-Eremitici cet. prodierat. Meminit huius Fragmentis auctor noster, cum in Praefatione ad Lectorem, tum in Dissert. Praelimirii, Lib. I. praemissa, pag. 3. vt et alibi locorum, huius suae Continuationis, seu Volumine II. Annalium Ordinis s. PAULI, et breuitatem fragmentarii studiose excusat. Quem Cornum, vt hic deplumemus, et vtrum integros panes similagineos, quales nimirum apud Cornuum quendam Paulinianum in Hungaria saepius vidimus, an vero fragmina solum in corbem suam comportauerit, curiosius inquiramus, operae pretium non est. Cognoscetur enim facile ex socio suo, BENGERIO, etsi nunquam visus, imo ne nominatus quidem fuerit. Coruus enim Coruo per omnia similis, qui licet candorem saepissime, vt BENGERIUS noster, mentiat, niger tamen est, ac ideo studiosissime cauendus.*

b) Non

b) Non enim solius tantum *Hungariae Paulinianorum* res gestas Opus memoratum continet; verum ad *alias* etiam *Prouincias* semet extendit, quod hic verbosius exponere non est necessarium. Sufficit illorum solummodo quaedam, quae Hungariam videlicet attingunt, breuiter commemorare, et *Coruinam* auctoris *fidem*, Lectori Candido ac Beneuole, indicare. *Qua* utinam tam *splendidum*, nec *utilitate* sua prorsus *carens* Opus, tantopere non *denigrasset*! nec tanti alioquin *Virt*, *Celsissimi* nimirum, ac *Reuerendissimi* S. R. I. Principis, EMERICI & Comitibus ESZTERHAZI, Archi-Episcopi Strigontensis, cet. Summe Venerabile atque Illustre Nomen, tot scommatibus, iniuriis, ac commentis turpissimis coinquinato Libro, ausu temerario praeposisset. Nam quomodo admodum Dedicatio auctoris, quam Celsissimo ac Reuerendissimo Principi et Vniuersae Ecclesiae Hungarico-Catholicae Archi-Praesuli, insortipfit, nequaquam laude sua defraudari debet; quippe quae praecipua Inclytae Gentis Eszterbazyanae, in primis vero laudati Principis, in utramque Rempublicam Patriam merita, luculenter exponit: ita certe inrita pessim dicto Operi insulsa ac putida commenta, audaciam et inhumanitatem Bengerianam grauissime arguunt. Non puduit enim hominem inurbanum, et quidem SS. Theologiae, uti in titulo Libri ipse apposuit, Doctorem, Volumen tot tantisque anilibus fabulis coinquinatum, summo alioquin Ecclesiae Romano-Catholico-Hungaricae Antistiti dedicare, et turpissimis suis imposturis, apud tantae auctoritatis Virum, ausu temerario Patrocintum quaerere. Quasi vero Eruditissimus Princeps ignoraret, quid differant aera lupinis; nec posset etiam Scriptoris temerarii petulantiam compescere. Res enim sacrae sunt, quas BENGERS tradidit, ac ideo etiam fabulis deformandae non erant; sed documentis fide dignissimis euincendae, quod auctori nostro indicandum esse existimauimus.

c) Audacter quidem Benger, in Praefatione ad Lectorem, de usu et praestantia Studii Historici perorat; imo et in ipso statim Operis sui titulo, *Acta Generalia, Prouinciarum Historias, varia Coenobiorum monumenta*, et nescio quem fidelem calamus, arroganter iactat: verum quo delactu rerum, qua fide Historica, et quo calamo in compilandis edendisque Annalibus suis usus fuerit; et quod denique Sacrae ac Eruditae Reipublicae emolumentum Historico suo labore praestiterit: illi iudicent, qui rei literariae augmenta non ex vasta commentorum farragine, sed ex usu et praestantia rerum dudum auctore nostro rectius aestimare

didicerunt. Mihi certe ita videtur, ex *compendiari* etiam, at *vera ac sincera Historiae Provinciae, Gentis, Collegii, et his similium nationum atque societatum rerum memorabilium narratione*, vltum longe maiorem, et oblectamentum quoque maius, quam *vastissimis* quibuslibet, *fabulosis* tamen *Annalibus*, sperari posse. Quod *praecipuum Historiae ac Historici decus*, vltimam rectius curasset auctor, nec tam *contra Fidem Historicam*, quam *contra DEVM*, et *suam propriam conscientiam, fidelem illum*, de quo *in fronte Operis* sui gloriatur, *calamum, perfide ac saepe blasphemae* exercuisset. *Vera enim ac sincera Historia, et insulsa atque putidae, ab otiosis irreligiosisque hominibus, scuriliter confictae, fabulae, toto coelo differunt.* Quod *summe necessarium discrimen*, discat si nescit BENGERSIVS, et *commenta* sua in posterum corrigat, nec amplius *Historiam Hungaricam*, et sic satis per suos vitiatam, corrumpat.

d) *Pagina 17. seqq.* addita etiam *pagina* praecedenti 16. vbi *narratio praeuia* incipit. Producit *commentum blasphemum* etiam MICHAEL BONBARDI, Vir e S. I. in *Topographia sua Magni Regni Hungariae* CIO IO CC XVIII. 4. *Viennae Austriae* edita, pag. 144. seq. et quidem quod probe notandum, sub *piae inscriptionis* titulo; imo et SAM. TIMON, Vir alioquin eruditus, in *Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum* CIO IO CC XXXVI. fol. *Cassouiae* recula, ad *Annum Christi* CIO IO XLVIII. PETRI PERENII *emortualem*, omnes *unam eandemque fabulam* recoquentes. Hos ut *Candidus Pater*, BENGERSIVS, *artificio mentendi* superaret, *rem putidam*, paulo *fusius*, quam *duo priores*, circumducit, atque ita in *argumento domestico*, et *Candidae suae Familiae a Sibyllis haereditate relicto*, *lepidius exornando*, *palnam* eripit.

e) *Seu Annalium Ordinis S. Pauli Volum. II. lib. I. pag. 16. 17. 18 — et 19.* vnde verba in *contextu allata bona fide desumimus.*

f) *Loco nimirum citato pag. 16. §. 29. vbi auctor dictae Ecclesiae seu Conuentus B. Mariae V. de Terebess, fundationem*, EMERICO PERENIO, *Regni Hungariae Palatino*, et PETRI Parenti, *attribuit* fundationi *Annum* CIO IO II. *assignando.* BONBARDVS etiam l. pag. 144. EMERICO *cuidam Palatino*, sed *Seculo XIV. florenti*, *non* *Annum plane* CIO CCCLXXXIII. *fundationi memoratae assignat*, hoc *constructionis Monasterii Terebessiensis beneficium adscribit.* *Contra verum* TIMON dicto loco, ad *Annum nimirum* CIO IO XI. *expressis verbis*,

PETRVS

PETRV M PERENIVM, et quidem Palatinum, quod probe notandum, Monasterii Terebessienfis Ordinis D. Pauli, Conditorem appellat. Quem licet memoratus saepius BINGER, in adiecto dictis suis Annalibus Catalogo Patrum Generalium Ordinis S. Pauli, §. 34, corrigat, et in locum PETRI EMERICVM reponat; nihil tamen proficit, siquidem EMERICVS PERENY, non nisi circa Annum CIO IO IV. dignitatem Palatinalem, vti ex eodem TIMONE, aliisque nostris Scriptoribus luculentissime patet, consecutus est. Qui ergo non nisi demum Anno CIO IO IV. Palatinus creatus fuit, ille certe nequaquam Anno praecedenti CIO IO III. Monasterium Terebessienfe qua Regni Hungariae Palatinus fundare potuit. Quod licet BINGER dicto loco asserere conetur, TIMONEMQUE in re incerta audacter corrigat; quia tamen sententiam suam nullis plane documentis probat; igitur etiam fidem nullam meretur. Res enim tanti momenti, in primis domestica, ac Ordini suo propria, Actis Generalibus, Prouinciarum Historiis ac variis Coenobiorum monumentis, de quibus gloriatur auctor, ut et Historicorum Hungaricorum fide euincenda, nec nuda solum, eaque incerta, ac maxime controuersa, relatione, fulcienda, erat, atque ita demum TIMON et alii corrigendi fuere. Vt adeo memorati nequitiae fabri, in fundatione Monasterii Terebessienfis, neque quoad Annum, nec quoad Patronum conueniant; insulsam tamen, ac putidam fabulam, tanquam rem, in dedecus, et constandum Euangelicis odium, vergentem, omnes vno eodemque ore tenoreque eodem, contra omnem bonorum Patriae Scriptorum fidem, vsque ad defatigationem, ridicule occurrunt, seque et fidem suam, toties promissam, ac semper pessime exolutam, turpissime infamant.

g) BONBARDVS l. c. pag. 144. imaginariam hanc PETRI PERENII cinerum e Templo Terebessienfi eiectionem Anno circiter CIO IO LXXVIII. factam fuisse narrat. TIMON VERO l. c. in rebus Anni CIO IO XLVIII. PETRI PERENII emortualis, rem, Monasterii Terebessienfis Patre AVGVSTINO BENKOVITSIO, accidisse, scribit; quod assertum iterum cum calculo dicti BONBARDI non conuenit. BENKOVITSIVS enim iam Anno CIO IO CLXXV. Generalatum apud suos, post Superioratum Terebessiensem, et Prioratum Vibeliensem, referente rem BINGERO Vol. II. Lib. I. cap. 3. pag. 133. seq. adeptus est; atque ita fabulam agere debuisset ante Annum memoratum CIO IO LXXV. quod tam cum priore, puta CIO IO CLXXVIII. quem BONBARDVS actui lepido assignat, plane non conuenit. Quid quod ne ipse quidem BINGERVS, Annalista

alioquin Paulinianus, *fidei suo calamo, ex Actis illis Generalibus, Pro-
vinciarum Historiis, ac variis Coenobiorum, sine dubio etiam Terebessien-
sis, monumentis, quas in fronte operis sui arroganter iactat, hunc me-
morabilem apud Candidam Familiam Annum, exculpere potuerit. Eie-
ctionem enim infamiam, scilicet, PETRI PERENII cinerum una cum
ossibus, e crypta et Templo Terebessienfi, comminiscitur homo putidus; at
Annum certe nullum tantae alioquin rei assignat. Nec mirum, Generalem
alioquin Ordinis sui Definitorum, BENERIVM, nullum prorsus cinerum
PETRI electionis Annum, ex tantis, uti diximus, monumentis, excul-
pere, et rem lepidam certo tempore definire potuisse; quia reuera nun-
quam contigit. PETRVS enim noster nunquam Terebessini sepulchus
fuit; quippe qui Patakini quoad corpus depositus requiescit. Ut adeo
RECTE etiam SIBYLLA TEREBESSIENSIS, in Persona PETRI loquens,
vaticinata fuerit, dum in famoso illo Epitaphio sic caneret: CREDE, in-
quit, VIATOR, LOCVS QUIETIS PRO ME NON ERAT HIC, Tere-
bessini puta; quia nimirum, Patakini fata quietem concessere. Si ergo
ossa quaedam una cum cineribus e Templo Monasterii Terebessienfis
Candidi Patres eiecerunt, verendum est, ne illa fundatoris illius, pro quo
BENER propugnat, EMERICI, et quidem Regni Hungariae Palatini,
adhaec Romano-Catholici, sint. Cui egregiam sane pro collatis Ordini
suo beneficiis gratiam retulerunt, si reuera ita factum est, uti BEN-
GER, et reliqui citati paulo ante auctores narrant.*

b) Anno CIOI^{CL}. factam fuisse dicti Monasterii restitutionem auctor
l. c. pag. 16. scribit, et quidem via iuris seu per processum, cum nonnullis
fundis, a vidua IOANNIS DRVGETH de Homonna recuperatum. Ita
enim solent pauperculi Eremitae miseras viduas ditare, qui haud con-
tenti, uti ELIAS, quem imitari volunt, modico viduae panis, verum
integros fundos Orphanorum attrahunt. Egregia sane fragmina Corui
panis Proto-Eremitici! quae non unus Eliae Corvus, quem Candidi Pa-
tres subinde penes Coenobia sua pingunt, auferre, sed ne uniuersae
quidem Hungariae aues, una cum reliquis feris, longo licet tempore,
deuorare, valerent. Illud quoque hac occasione accurate contra BEN-
GERIVM notandum est, quod eodem loco, seu Volum. II. Lib. I. pag. 16.
Annalium Paulinianorum, Vetustum illud Terebessienfe Monasterium, in
ruinis suis squalens, cum nonnullis fundis postliminio restitutum esse Can-
didae Religioni, expressis verbis asserat; cum tamen paulo post, seu p. 17.
narrat, illud a PETRO PERENIO euersum, exque Coenobii materia ar-
cem

cam in propinquo ab eodem PETRO fundatam fuisse. Certe si iam a PETRO PERÉNIO, Anno CIOIXLVIII. mortuo, euersum, et quoad materiam suam in arcem transformatum fuisset; profecto illud Anno CIOIXCL. Vidua Drugethiana, Candidae Religioni restituere non potuisset, etiam si locum eius una cum fundis aliquot restituisset. Sanae enim rationi contrarium, ac plane absurdum est, unum idemque Monasterium euertere, exque materia eius arcem construere, et tamen porro illud ipsum antiquum Monasterium, post longum tempus, licet in ruinis suis squalens, priorum possessorum successoribus, restituere. Vtinam arcem illam Perénianam ex Coenobio Terebessienfi constructam, indicasset auctor! profecto nobis rem gratissimam praestitisset. Nos enim arcem hanc, ex sacra nimirum materia fundatam, ac denuo in prius Monasterium sua sponte conuersam, si quidem illud ipsum Coenobium quod PERÉNIVS euerterat, exque materia eius arcem in propinquo construxerat, Drugethiana, Patribus Terebessienfibus restituit, penitus ignoramus, licet Historiam Patriam, absit arrogantia, utcunque, perspectam habeamus, imo nec Gentis Perénianae originem, propagationem, fataque varia prorsus dedidicerimus. Vides ergo Lector Erudite atque Sincere, Candidi nostri Patris, BENGGERII, fidem, ubique esse carbonariam. Adeo ergo verum est illud, non tam vestitum, quam animum candidum, Virum, in primis Theologum, decere, atque ornare quam maxime.

i) De antiqua Gentis ac Domus Perénianae nobilitate, vt et egregiis, cum Civilibus, tum Ecclesiastico-Literariis, PETRI PERÉNII factis, praestat nihil, quam parum, dicere. Huius enim Herois aetas quia in turbulenta admodum ac maxime luctuosa inciderat tempora: hinc etiam res ab eodem gestae, tantis malenolorum fabulis obrutae passim in Scripioribus Rerum Hungaricarum reperiuntur; vt meliora de ipso tradentibus, vix amplius fides habeatur; quanquam haud desint melioris notae documenta, quae falsissimam impostorum ac calumniatorum de PETRO nostro narrationem, ex odio potissimum Doctrinae Euangelicae, cui ille addictus erat, protectam, prorsus penitusque conuellunt. Adeo enim iniquam subinde noster expertus est fortunam, vt nisi DEVM, quem vera sinceraque religione coluit, propitium habuisset; reuera non semel, verum saepius, ipsi misere percundum fuisset. Ter enim miser, vt iam de periculis in campo Moháts, vbi LVDOVICVS REX periit, difficulter ab eodem superatis nihil dicam, squalorem carcerum, licet immerito, perpeti debuit. Primam quidem captiuitatem circa Annum CIOIXXXIX.

apud IOANNEM de ZAPOLYA; *secundam* circa Annum CIO IO XXXII. apud SOLYMANVM Turcarum Imperatorem; et *tertiam* denique *eamque fatalem* Anno CIO IO XLII. *seqq.* apud FERDINANDVM REGEM subire debuit, donec tandem Anno Christi CIO IO XLVIII. *Attatis vero suas* XLVII. in hac extrema seu Ferdinanda captiuitate extremum etiam diem obiret. Qua postrema atque ultima PETRI nostri infelicitate, tantum animati maleuoli, ac in primis in Sacra Euangelica pessime affecti Scriptores, vt nullum non scelus de eodem tradere audeant. Nec mirum id cuiuspiam esse debet; vulgus enim eruditorum, praecipue vero studio partium, et inani ac pestiferae superstitioni usque ad perniciem suam deditum, res semper ex euentu metiri solet. Quod et in Historia ac rebus PETRI PERENII gestis, olim factum, fitque hodie etiam in Patria nostra. Vbi si Lutheranum aut Reformatum quempiam, nobilissimo licet genere, factis egregiis, muneribus publicis, et id genus aliis in Rempublicam domesticam meritis illustrem, nominaueris, illico hominem scelerrimum, et ad multa etiam millia passuum, uti nostri impudenter affirmant, foetentem, dixisti, cui mox calumniatores, ac irreligiosi fabularum anilium fabri, tanta audient affingere, quanta ne Daemoni quidem obicere posses. Veritas ergo Euangelica omnium reliquorum, quae vnquam saltem cogitari, aut somniari etiam possunt, scelerum, in Patria nostra crimen maximum, et ad condemnandum quemlibet, cuius nimirum sanguinem flagitamus, sufficientissimum, quod etiam PERENIVM nostrum, criminationibus iniustissimis maleuolorum et inuidorum apud Regem altoquin optimum, FERDINANDVM, oppressum, perdidit.

k) Constat equidem inter omnes Hungaros, imo et Exteros plerosque, PETRVM PERENIVM, ad Strigonium, Anno CIO IO XLII. captum esse, et Strigonio Viennam, Vienna vero Neapolim, seu Neostadium Austriae, in carceres perpetuos, in quibus etiam extremum diem obiit, missum fuisse, quae tertia nostri atque ultima captiuitas erat, vt nota proxime praecedenti monuimus. Atsi causas tanti casus ex nostris, PAVLVM enim IOVIVM, parum in PERENIVM aequum, vt et alios huic similes, parum moror, quae fueris, reponunt plerique aut nihil, aut, si quid proferunt, id totum prius nefandis imposturis corrumpunt, ac fabulis insulsis putidisque obruunt, atque ita vniuersam Gentis Perenianae gloriam, et ingentia, sexcentorum nimirum Annorum in Patriam merita, propter vnum PETRVM, quia Lutheranus erat, Doctrinamque Euangelicam strenue promouerat, turpissime scriptis publicis coinquinant, ac plene
barbare

barbare deprauant. Ipse etiam, quod mireris, eruditus alioquin, ac in reliquis Hungariae rebus exponendis, Sociis suis, cum melior, tum aequior, TIMON, in enarranda PETRI PERENII Historia, detestando partium studio abreptus, turpissime titubet. Cum enim in Epitom. Chronol. ad Annum CIOIO XLII. hunc fatalem atque extremum PETRI nostri casum, ex variis diuersorum auctorum relationibus commemoraret, ita inter alia superstitiosam et iniquam suam mentem expressit: Quid vero, inquit, causae fueris, cur captus sit PERENIVS, incertum, obscurumque est. At nos melioris notae documenta sequentes, nec veritatem, uti TIMON et alii ipsi similes, inique occultare volentes, confidenter id, Lectori Erudito ac Christiano, affirmare possumus, memoratum saepius PERENIVM, uti antea a IOANNE de ZAPOLYA, et SOLYMANO Turcarum Imperatore; ita etiam tertio atque ultimo a Ducibus et Praefectis militiae FERDINANDAE, callidissimis artibus ad Strigonium circumuentum, et contra datam fidem, captum fuisse. Criminationibus enim iniustissimis maleuolorum, et inuidorum, apud Regem, alioquin Optimum, FERDINANDVM, oppressus erat PERENIVS, et ad Strigonium contra datam, uti diximus, fidem, per MARTINVM LISCANVM, hominem Hispanum, cooperantibus etiam aliis exteris, et PETRO nostro hostem insensissimum, captus, ac more barbaro prius tractatus, Viennam demum, Vienna vero Neapolim Austriae, in carceres perpetuos, deportatus fuit. Rem, non tam natura sua, aut perfidia quadam Peréniana, quippe quas praeter fictam haeresin, et quantum colligere licet, iustam nequam Hispanorum increpationem, nulla alia prorsus fuit, quam callidorum PETRI aduersariorum, ac Scriptorum plerorumque malitia, intricatissimam, non vacat, imo nec licet, Ciuilibus alioquin argumentis, verbosius hic exponere, et in causas tanti tamque desperati mali accuratius inquirere. Quam potentes vero ac potius callidos, atque malitiosos aduersarios PERENNIVS innocentissimus habuerit; inde luculentissime patet, quod nulla exterorum ac domesticorum Patrocinia, nullae etiam vniuersi Hungariae Regni deprecationes, apud Benignissimam alioquin Principem, FERDINANDVM, pro dicto PERENIO factae, contra hostium criminationes vel minimum valere putuerint. Maximos autem PETRI nostri hostium, et apud Regem accusatorum grauissimos, Praefectos militiae FERDINANDAE, Hispanos fuisse, docet Lex publica Anni CIOIO XLV. Articulo 55. contenta, ubi Vniuersi Hungariae Status ac Ordines pro eodem PERENIO supplicant, causamque indignissimorum eius carcerum, vnicuique in homines maleuolos, et Regni

Hungariae eueriores, Hispanos, palam, manifeste, ac iuste etiam, verbis sequentibus, deriuant: Quod MAIESTAS REGIA, dominum PETRUM PERÉNY, post multas supplicationes fidelium suorum, iam tandem gratiose liberum dimittat. Etenim oblationes eiusdem PETRI PERÉNY, quas MAIESTATI SVAB facere offert, sufficientes esse videntur: et alioqui omnes Regnicolas, de fide et constantia eiusdem PETRI PERÉNY, se fideiussores offerunt. Nec vident, quod atrocius dominus PERÉNY, deliquisset illis Capitaneis Hispanis, qui tantae ruinae Regni materiam praeberunt, sunt tamen impune dimissi, et sorte etiam remunerati. Hucusque Articulus 55. Anni CIO IO XLV. Inclytorum Regni Hungariae Statutum, in Diaeta Tyrnauensis pro liberando PERÉNIO conditus, et Corpori etiam Decretorum atque Legum Regni insertus, decurrit. Vides ergo Lector Candide, plures illas culpas, ob quas BENERIVS PERÉNIVM iustissime captum esse comminiscitur, nihil plane aliud fuisse, quam criminationes iniustissimas maleuolorum et inuidorum Praefectorum Hispanorum, quis sine dubio PERÉNIVS interdum, ne videlicet Regni Hungariae ruinas tantopere promouerent, iusse, ut debuit, increpauerat. Totius enim Regni, quod attulimus, testimonium, plus valet, quam omnes priuatorum, et plerumque pessimi in PERÉNIVM, tanquam Virum Lutheranum affectorum, salissimae criminationes. Certe si aliae quaedam, et quidem iustas carcerum Perénianorum causas, praeter Hispanorum malitiam fuissent, profecto Vniuersi Hungariae Status atque Ordines eas in memorata Lege nequaquam subticuissent, ut nec potuissent, alioquin incurrissent Regiam indignationem, si nimirum causas tantae rei praecipuas subticuissent, aut Hispanos accusassent iniuste. Hispanicus ergo furor, interitum, Lutherani, et quidem potentis atque magnanimi Herois, PERÉNII, flagrantissime efflagitans, nostrum oppressit, pro quo etiam MARTINVS LISCANVS, Arcis Strigoniensis Praefectus, quam primum Vir pius et innocens callide interciperetur, pessime ac plane barbare eum tractauit, atque hoc suo beluino zelo, in tantum Virum nefarie effuso, magnam partem Hungarorum, tyrannidem Hispanicam detestantium, ab Exercitu FERDINANDO, infelicitè auulsi. Sed haec in praesens de infelici, atque ultimo, licet immerito PERÉNII casu, sufficiant. His ergo interim, Lector Christiane, donec plura eaque solidiora suo tempore, et loco dare, omnesque calumniatores Perénianos ad silentium perducere licebit, contentus esse velis. Confer porro SPONDANVM, ISTVANEFYVM, TIMONEM, et alios suis locis. Nos enim instituti literarii

mempo-

memores, haec non nisi obiter, ad conuellendum nimirum, BENGERRII insulsum ac putidum mendacium, qui multa quidem nostro obiicit, at nulla probat, attigimus.

l) *Pari, vt in praecedentibus, ratione, de occupatione Episcopatus Agriensis audacter loquitur BENGERRI; at rem tanti alioquin momenti nullo testimonio probat. Numimus quidem hoc crimen, iam a PETRO PAZMANO, Hodegi sui Hungarici Lib. III. cap. 6. §. 10. editionis recentioris; GREGORIO PETTHÖ in Chron. Hungarico, et eorum sequacibus, PETRO PERENIO obiectum fuisse; at nullo prorsus documento, aut valido quopiam argumento euitum. Quasi vero hic PAZMANII, aut PETTHÖ, et firuorum eorundem, nuda relatio sufficeret, cum tamen nullus ipsorum rebus tum temporis gestis interfuit. Certe PAZMAN, imo et PETTHÖ eadem facilitate haec confingere poterant, qua etiam multa alia commenta, de Lutheranis ac Reformatis turpiter et callide fabricarunt. Saltem ego PAZMANIO Scriptorem in Euangelicos iniquiorem nunquam vidi; ac ideo etiam fidem relationis ipsius nulla ratione hic admitto; multo vero minus BENGERRIO, Scriptori recentissimo, et quidem insulso ac mendaci, credo. Nam etiam si PERENIVS Arcem Agriensem, et adiacentem illi tractum, violenter occupauisset; inde tamen nulla ratione consequitur, illum illico Pedum etiam Pastorale, cum Episcopali Arabone, vti Eptaphium mendax, a BENGERRIO dicto loco prolatum, et a nobis quoque recitatum, loquitur, rapuisse. Civile enim, ac militare potissimum, tum temporis Arcis et Tractus Agriensis regimen erat, quod PERENIVS, tanquam praecipuus ea aetate militiae Hungaricae Dux, usurpare ac exercere poterat, vt ita facilius Turcis, latissime Hungariam depopulantibus, obicem ponere posuisset, Heros magnanimus. At Cathedra Episcopalis, Pedum Pastorale, vna cum Arabone Episcopali, vt et reliquis ad Antistitem Agriensem spectantibus rebus atque emolumentis, quia iuris erant Ecclesiastici; hinc sine dubio a PETRO etiam PERENIO, tanquam Viro cordato, pio, ac satis diuite, imo et munificentissimo, non usurpabantur, saltem bucdum, nemo ex aduersariis, rem controuersam, vel vnico fide digno testimonio probauit, quod hic omnino necessarium. FERDINANDVS etiam REX, in Responso suo, CIOIO XLV. Statibus Hungariae in causa Pereniiana dato, ac Legi seu Articulo eiusdem Anni 55. quem superius nota k. produximus, vna cum aliis laudati Regis Decretis benignissimis, subiuncto, praeter Arcem Agriensem nihil a PERENIO repetit. Certe*

si 22.

si PERÉNIVS, *Episcopatum quoque Agriensem cum dicta Arce occupasset, et Pedum Pastorale una cum bonis Ecclesiasticis violenta atque auara manu rapuisset; profecto tantum crimen, PRINCEPS alioquin de Ecclesia sua meritissimus, nequaquam subiciuisset; quin potius Arcem repetendo, Episcopatum etiam primo quoque tempore restituendum postulasset, imo seuerissime mandasset; in primis cum iam PERÉNIVM in carceribus Neostadiensibus detinuit. Accedit et illud, quod Illustrissimus ac Reuerendissimus NICOLAUS OLAHVVS, qui eo ipso CIOIOXLVIII. Anno, quo nimirum PERÉNIVS decessit, Episcopus Agriensis, a REGE FERDINANDO Posonii creatus erat, et primus post recuperatam per dictum REGEM FERDINANDVM Agriam, in eiusdem Episcopatu successerat, nullam prorsus occupationis Perénianae, multo v. ro minus auarae cuiuspiam exploitationis, in Chronico suo, recentissime a CL. V. BELIO, et PÉTEREFOY recuso, mentionem inticiat, qui sine ullo dubio peculii sui ruinas, si quae insolentia antecessoris, PERÉNII, illatae fuissent, uti BINGER una cum aliis mentitur, commemorare haud neglexisset. Fabulam ergo, recentiori demum tempore fabricatam, supis, Peréniana Episcopatus Agriensis occupatio. Quam qui pro veritate hystorica venditare audet, probet prius rem, et concedamus ipsi totum argumentum. At ita probet, quicumque demum ille fuerit, qui causae desperatae patrocinium suscipere vellet, ut consistere posset; commenta enim et pias fraudes, nulla ratione admittimus, verum melioris notae documenta, scriptioresque coaevos, et a turpi partium studio vicunque immunes, desideramus. Idem, de Monasterii Terebessensis ficta fabulosaque euerfione, et ex materia eius Arcis in propinquo constructione, quod nimirum de Episcopatus Agriensis falsa occupatione diximus, sentiendum est. Nam narrationem Bengerianam, de euerfione Coenobii Terebessensis, institutam, commentum esse putidum, vel illud sufficientissime euincit, quod ipse fateatur, uti iam nota b. do. uimus, dictum Terebessense Monasterium, Anno CIOIOCL. per Viduam IOANNIS DRUGETH de Homonna, in ruinis squalens, una cum fundis aliquot restitutum fuisse Candidae Religioni. Quodsi ergo memoratum superius Terebessense Monasterium PETRVS PERÉNIVS euerfisset, exque materia eius arcem in propinquo construxisset, uti BINGER comminiscitur; profecto Vetus illud Monasterium, sunt verba auctoris, licet in ruinis squalens, cum nonnullis fundis postliminio restituere Candidae Religioni, Vidua Drugetbiana nunquam potuisset, licet arcam, et locum Coenobii per*

PERÉ.

PERENIVM diruti, ac materia etiam sua spoliati atque denudati; uti auctor ait, restituisset; nisi forsan mirabili quadam ratione, ope coruorum, arx Peréniana, ex materia Coenobii constructa, denuo in Vetus illud Terebessiensis Monasterium transformata, atque ita tandem per Viduam, uti Eliae panis, Candidae Religionis, resignata fuisset, quod tamen ignoramus. Probare ergo debuisset, obiecta PETRO PERENIO crimina, auctor, si Candidi ac Sinceri Patris, et, quod maximum est, SS. Theologiae Doctoris nomen atque decus reuera tueri voluisset. Res enim fatiles, et insulas, ac fumo agiliores fabulas, delirae etiam aniculae somnare, imo et recitare norunt; at Historiam Sacram accurate ac fideliter conscribere, et cum plausu luci publicae exponere, Viris Eruditiss, Cordatis, atque Sinceris, proprium est, quod in BEMBERO nostro iure meritoque desideramus.

m) Hoc solum et unicum crimen erat, nempe Lutherani Dogmatis Virus, ita enim aduersarii Doctrinam Euangelicam impuro ore appellant, quod miserum PERENIVM perdidit, imo et post mortem tantopere exosum fecit, ut nihil bene, nihilque honeste de ipso, in Scriptoribus partis aduersae traditum reperiatur, quin mera fulmina, meras execrationes, meraque Satanae oracula, de eodem blasphemiae conficta, passim in auctoribus nostris, in primis recentioribus, cum maxima detestatione legere cogaris. Nimirum, verebantur aetatis Perénianae corui, et noctuae, ad meridianum etiam solem coecutientes, ne forsan splendidissima Evangelii Lux, opera et Patrocínio eius insigniter promota, breui tempore Vniuersam Hungariam incenderet, et culinas pinguiore, imo saginata etiam diu abdomina consumeret: igitur ad malas artes homines nequam confugiunt, et nullis non criminationibus, Virum innocentissimum, apud FERDINANDUM obruunt. Ut vero culpa tanti sceleris a domesticis remoueretur, res capiendi, quacunque demum fieri posset fraude, PERENII, praedonibus Hungariae Hispanis, praecipue autem MARTINO LISCANO, Arcis Strigonsiensis Praefecto, commissum erat. Qui etiam nostrum, publica fide Strigontium inuitatum, ac nihil mali suspicantem, callide ibidem opprimit; torquem aureum illi ex collo per vim, et furorem abripit, ac vestimenta pretiosa, uti beluae exuuias, detrahit, atque ita more Inquisitorum Hispanicorum, barbata, ac tyrannice Strigontii prius miserum PERENIVM tractatum, Viennam demum in carceres perpetuos mittit, in quibus ille coronam martyrii meruit. Lutherani ergo Dogmatis Virus, uti BEMBER

Doctrinam Euangelicam nominat, Regno Apostolico infusum, nec ulla alia

causa, pium nostrum Maecenatem, atque Confessorem constantissimum, in malucolorum inuidiam, indignissimos carceres, et mortem iniquissimam coniecit. Unde etiam ISTVANFFYVS, Vir alioquin rerum Patriae peritissimus, cum nullam tanti casus idoneam causam reperire posset, ultimo, rem arcano suorum consilio, at male ab auctore DEO imputato, sequenti modo finit: ac quod credi par est, ob inuictum ab eo (PERÉNIO nimirum) in Pannoniam Lutheranum dogma diuinitus plexum esse. Recte omnino dixit ISTVANFFYVS, propter Lutheranum dogma plexum esse pium nostrum PERÉNIVM, modo malitiam humanam, mortis Perénianae causam, DEO erronee ne tribuisset. Plura legat velim Lector Candidus, apud memoratum ISTVANFFYVM, SPONDANVM, et secretiores in primis nostros Historicos, ac expectet suo tempore et loco vberiora. Consulere etiam poterit, cui facultas datur, quotidianam Patriae nostrae praxin, et facile de veritate rei assertae conuincetur. Apud nos enim, ita res comparata est, ut si quempiam Euangelicum esse dixeris, iam omnia scelera in hominem conieceris, neque res ulteriore accusatione aut probatione amplius egeat. DEVS misereatur nostri! nam Socii Religionis Evangelicae haec non credunt, imo plerique ne sentiunt quidem, ac longe citius pro unico blasphemo atque perfido Iudaeo, quam pro Vniuerso Coetu Hungariae Evangelico, apud illos, quorum interest, supplicant. Num haec sit Charitas Christiana, commiserans calamitatem membrorum Christi, mortui iudicent.

n) Vti rite noster Veritatem Euangelicam perceperat; ita etiam strenuus atque constans eiusdem Confessor usque ad finem vitae miserae perseueravit, Codici Sacro, picturis illustrando, immortalis. De quo PETRI nostri instituto, citandus proxime BASILIUS FABRICIVS ZYKZOVINVS, filii PETRI, GABRIELIS, Parentator, sequens nobis testimonium reliquit: Illud, inquit, exemplum pietatis ipsius praetermittendum non puto, diurni illius carceris paedorem et nauseam, animo nullius culpae conscio ideoque forti ac excelsio cum toleraret: ut honesta aliqua pioque Principe digna oblectatione nonnunquam reficeretur, tediumque captiuitatis animo excuteret, historias veteris et noui Testamenti insigniores colligebat, appositissimeque inter se comparatas, pictoris quem ad hunc usum alebat manu scitissime curabat efformari, subiectis etiam versiculis, picturarum-collatarum harmoniam concinne complectentibus. Quae quidem picturae venustate Italicae subtilitatis non cegrentes nobis visae, nunc quoque extant. His statim idem FABRICIVS, de singulari

gulari PETRI in Rem Hungariae Euangelicam fauore, sequentia subiicit: Testamento, inquit, condito iniunxit GABRIELI filio, ut doctrinae purioris tunc iam per Vngariam passim feliciter disseminatae patrociniū constanter in ditione sua susciperet, doctoresque Euangelii contra omnium aduersariorum molitiones tueri exemplo suo pergeret: auxilium certum in eo pio studio propagandi coelestis veritatis cognitionem, a DEO habiturus. Haec FABRICIVS in Oratione sua, in Exequiis GABRIELIS PERENII, PETRI filii, Anno CIO IO LXVII. die 28. Iulii Patakini, in publica, eaque frequenti Procerum concione recitata, ac Vitembergae CIO IO LXX. 4. edita, de magnanimo atque piissimo nostro Heroe, memoriae commendauit. Plura dabunt cum dictus auctor eodem loco, cum PAPAIVS etiam, Auctor item Historiae Diplomaticae, LAMPIVS seu PAVLVS EMBER, alique nostri Scriptores, de insignibus PETRI PERENII meritis, in Rem Hungariae Euangelicam atque Eruditam. Imo et hostes Diuinissimi Euangelii, passim in Operibus suis grauissimum nostro testimonium praebeant. Nihil enim unquam aliud Viro Optimo, ac innocentissimo, obiciunt, praeter impudenter, ac blasphemè obtrusum, a BENGHERIO, Lutherani Dogmatis virus, Regno Apostolico, opera, et Patrociniū eius, infusum. Quae quam friuola et iniqua sit accusatio, nemo, vel mediocriter in Sacris Literis versatus, non videt. Utinam saluberrimum illud venenum, quod PERENIVS ditionibus suis potissimum infuderat, Vniuersam Hungariam inficeret! ut ita iure meritoque de titulo Regni Apostolici, gloriari posset. Verum sordent nobis CHRISTI et Apostolorum eius munera, Sacrosancto, ac vnice salutari Euangelio contenta. O tempora! o mores! quales habemus Doctores, qui nihil videntur Doctrinam Apostolicam, Virus, contagionem, scabritiem, et nescio quam malam pestem, blasphemè appellare, porro tamen nomine Apostolico superbe gloriantur. Scrutentur modo paulo attentius Sacrosanctas Scripturas, et conuincantur, se reuera vehementer errare, et cum antecessoribus suis, uti volunt, Apostolis, non adeo in unum consentire, quin potius perpetuo atque grauiter litigare. Nos interim ad alia pergimus, ac porro Doctoribus nostris Spiritum Sanctum ex animo precamur.

o) Hic est ille, BASILIVS FABRICIVS, Oppido Superioris Hungariae, haud procul ab Vrbe Cassouiensi diffito, Szikszonia nuncupato, oriundus, ac ideo etiam ZYKZOVIANVS, ut ipse scribit, dictus, Vir Seculo XVI. Clarissimus, et circa Annum CIO IO LXVII. seqq. Scholae Sáros-Patakinas Rector dignissimus, deque Patria nostra, ac in primis

Eruditione, atque Doctrina Euangelica, longe meritiſſimus, qui nobis Illuſtriſſimae *Gentis Perénianae* ſacram conſeruauit *memoriam*. Edidit Vir Celeberrimus inter alia, *Orationes duas Funebres*, ſub hoc titulo: *Orationes duae funebres. Prior de Vita et obitu Spectabilis et Magnifici Domini GABRIELIS PERENII, Comitis Comitatus Abauuyuarienſis perpetui, Regiae Curiae in regno Vngariae Iudicis ſupremi, Muſarum Maecenatis beneficentiſſimi etc. Posterior de Vita et morte Generoſas et Magnificae Dominae HELENAE ORSZAG Conſortis eiufdem Sp. et M. Domini GABRIELIS PERENII: Scriptae et habitae a BASILIO FABRICIO ZYKZOVIANO, Ludimagiſtro in Saroſpatak. Anno Chriſti 1567. D. Iulii 28. Et Anno 1569. Tertio Nonas Iunias. cet. Witebergae CIOIO LXX. in 4.* Harum priori ſeu GABRIELI PERENIO, Domus Perénianae haeredi vltimo habitae, Inſcriptionem etiam monumenti, quam integram produximus, hoc titulo inſignitam: *Epitaphium ex utroque latere Sepulchri marmorei excuſptum, eodem autore, ſubiunxit, atque ita, Vir nunquam ſatis, pro tanto beneficio laudandus, cum in memorata Oratione, tum in recitato Epitaphio, memoriam, antiquiſſimae Gentis Perénianae nobis, imo ſeris etiam poſteris, accurate conſeruauit.* Ex FABRICIO ergo cum dictum *Epitaphium*, tum alia etiam praecipua argumenta, quibus BENERI, et Sociorum eius, commenta, conuulſimus, deſumere licuit. Cui tanto maiorem adhibemus fidem; quo propior erat rebus geſtis, quas dicto loco expoſuit. *Eiuſdem* enim aetatis, qua PETRVS et GABRIEL vixerant, conuerſionum ac ruinarum Hungariae publicarum attentus ſpectator, et Domus Perénianae ingenuus cliens, auctor noſter erat. Néc de ſtudio partium accuſari poteſt noſter; ſincere enim et integre, vti alia etiam ad manus noſtras haerentia, et quidem fide digniſſima, ac ſuo tempore luci publicae exponenda documenta, grauiffime teſtantur, ſcripſit. Praeterea, *Orationes ſuas in publico, eoque frequentiſſimo Inclytorum Regni Procerum conuentu, recente adhuc omnium, quae de PETRO et GABRIELE dixit, memoria. Patakini recitauit, neque tamen a quopiam vel in litera reprehenſus. Plus ergo Erudito, cordato, ſincero, domeſtico, atque oculato teſti FABRICIO, credendum erit, quam omnibus maleuolis, inuidis, ac furioſis calumniatoribus, et ſexcentis etiam BENERIIS.* Qui multa quidem, ex odio vnice Religionis Euangelicae profecta, PERENIIS, in primis PETRO, malitiſe obiiiciunt; at ne verbulo, praeter ſarraginem mendaciorum, ſua adſtruunt. Procul hae male

male seriatæ, mordacibus videlicet et caninis *Scriptis lacerandi alios, artes*, semper dum viueret, a FABRICIO nostro, fuere. Qui vti rectius et sanctius institutus erat; ita etiam non nisi erudite, cordate, atque pie, scripsit. Legenda interim, quoad plura de hoc Illustri Viro dare licuerit, GEORGII CAESARIS *Cassouienfis*, erudita non minus, quam elegans *Oratio de Vita et obitu BASILII FABRICII, Vitembergæ* CIO IO LXXVII. in 4. edita. Item, *Epitaphia DAVIDIS SIGEMVNDI, Cassouiae, in obitum FABRICII BASILII SZYKSZOVIANI, et IOANNIS VITI BALSARATII, scripta, ac memoratae CAESARIS Orationi annexa*. quae omnino lectionem, vbi copiâ datur, merentur; aurea enim sunt, et a *genio Bengeriano*, huicque similitum rei Hungaricae corruptorum, toto coelo differunt.

p) Nimirum, in *Oratione GABRIELI PERENIO* habita, cuius proxime meminimus, quam consule Lector Erudite, si copia datur; erudita enim est, tantumque *prisci illius temporis historiae* in se continet, quantum multa alia, in primis *vulgaria Scripta*, vix suppeditabunt. Digna profecto quae recudatur, modo sumtuum penuria permitteret. Nostri enim haec talia, quasi nihil ad se pertinentia, parum curant, et *Rem Patriae Eruditam* vix obolo subleuant. Saltem PERENIOS hodie habemus nullos; hinc etiam FABRICII *pauciores* domi nostrae reperiuntur, qui *memoriam infelicis seculi, Paegyricis* venturae posteritati, commendent.

q) Dicto loco, in *Inscriptione vexilli ad tumulum erecti*, quae huius erat tenoris: *Genere Magistratibusque Spectabili, Opibus Magnifico, Domino GABRIELI PERENIO, Comiti Abauuyaricnsis Comitatus Perpetuo, Eodem Anno, Summo Militiae superiorum Partium Vngariae Praefecto, et Thauernicorum Magistro, Consiliario Sacrae Caesareae Maiestatis, et postremo Iudici Curiae Regiae, quem Posonii in Conuentu omnium Baronum, lethalis dysenteria confecit 28 Iunii, 1567. vixit Annos XXXV, Menses XI. vxor HELENA ORSZAG moesta F. F. Altera facies vexilli videatur in auctore.*

r) Est ipse *titulus Epitaphii*, cuius argumentum, vti iam monuimus sequens erat: *Epitaphium ex utroque latere Sepulchri marmorei exculptum, eodem (nimirum FABRICIO) autore. Sequuntur denique versus in contextu a nobis recitati, quos immediate excipit, Inscriptio arcae Sepulchralis, quam vide loco memorato, vna cum aliis.*

5) Dubito enim vehementer, has *sacras Gentis Perénianae memórias*, illic amplius sine vlla violatione existere. *Data enim opera, passim per Hungariam, similia Familiarum praecipuarum, in primis Evangelicarum, monumenta, per praepositos Reformatores, et prauitatis, vti dicunt, haereticae inquisitores, abolentur.* Multa possem de *impia ac plane barbara Sepulchrorum in Hungaria violatione*, si vacaret, dicere, et cum aliorum, tum praecipue memorati saepius in praecedentibus PÉTERFFYI commenta, et iniurias manifestas, qui *Par. II. Conciliorum suorum pag. 2. §. 2. hoc scelus audacter Evangelicis obiiicit, at nullum nefandae rei exemplum producit, in homines ipsius iure meritoque retorquere.* At quia nunc non valet ad similia excurrere; nec etiam prorsus ignota erunt *Orbi Christiano*, quantum existimo, *bella, in Montanis Hungariae, Kesmarckini, et alibi, crudeliter, ac irreligiose, cum mortuis gesta:* igitur in praefens a recitandis odiosissimis exemplis abstinemus; suppleturi et hanc materiam suo tempore et loco cum foenore. Interim legat Lector Christianus Instantiam, apud nunc regnantem SVAM REGIAM MAIESTATEM, sub ipsum felicitis regiminis auspiciis ab Evangelicis Hungariae Statibus factam, vbi ita inter reliquas longo Catalogo recensitas grauissimas iniurias, nostri conqueruntur: *alibi mortui, eo quod in vita sua Religionem mutare noluerint, sepultura excluduntur, sepulti autem effodiuntur, comburantur, et ad loca infamia cadavera eorundem deiiciuntur; cet. De hac barbara ac tyrannica in corpora mortuorum Evangelicorum crudelitate, nequaquam nostri coram SVA REGIA MAIESTATE conqueri ausi fuissent; nisi etiam hoc immane grandeque scelus, a Clero Romano-Catholico-Hungarico saepius perpetratum fuisset. Alioquin grauissime punirentur Evangelici nostri; si vel verbum falsum contra Clerum, aut quemcunque demum Ciuem Catholicum proferre, et quidem coram REGIA MAIESTATE auderent.* Sed quid opus est multis, vbi ipsorum aduersariorum domestica atque propria testimonia adsunt. Ipse enim BENGÉR, contra quem potissimum agimus, ultro fateatur Sepulchrum Terebessense violatum per suos fuisse, et cineres ossaque e crypta eiecta esse, vbi tamen nullus Lutheranorum sepultus erat, verum omnes, ac singuli Romano-Catholici, coronidem sepulchro Gentis Perénianae auito, Emerico RARENIO, Regni Hungariae Palatino, imponente. Si ergo huic, recentius enim cadaver, et quidem iustam viri magnitudinem habens, nancisci ibidem non poterat, Palatino alioquin, vti dictum, propter filium Lutheranum

tiberanum, PETRVM, qui omnino Patakini sepultus est, homines irreligiosi, non pepercerunt: quid iam dicendum erit de aliis minoris dignitatis virorum ac Familiarum, in primis Euangelicarum, ut iam de misera plebe, aut Pastoribus nostris nihil dicam, cadaueribus, cineribusque eorum, omnium fere gentium iure sanctis. Certe si furiosus zelus, propter falso suspectos, ne suis quidem parcit, uti fecerunt Candidi, ita enim appellari cupiunt, Patres Pauliniani, in Terebes; existimo, eum multo minus nostris quidem, in primis quos certa sciunt aduersarii, Euangelicos, eosque vere pios, et sacra nostra reuera curantes, fuisse, ubi ipsis plena Inquisitionis Hispanicae facultas erit, parcere velle, uti hic dum etiam, non pepercerunt. Merito ergo dubitamus de existentia integri, et nulla sui parte ad hoc usque tempus violati, Epitaphii Peréniani, in Templo Patakienfi, ex utroque latere Sepulchri marmorei olim exculpti; quod tamen causae nostrae optimae, ne minimum quidem detrahit. Extat enim, DEO sint laudes! hoc venerandum canae antiquitatis monumentum, et sacrum quasi arcanum, in memorato FABRICII Scripto, ea aetate, qua illud condebatur, edito, si forsan amplius in Templo Saros-Patakienfi non reperiretur. Nam etiam si in dicto Templo fuerim; haec tamen curiosius peruestigare non licuit. Custoditur enim diligentissime a curiosis viatoribus haec Corinthus, ne forsan aliquo pacto vestigia quaedam extantiora rei Euangelicae, una cum vero ac genuino PETRI PERÉNII Sepulchro detegantur, et putidae, insulsaе, aniles, ac blasphemae fabulae Terebessenses, coram vniuersa Hungaria, imo toto Orbe Christiano, turpissime prodantur. Verum patefecimus, ac reuera confregimus, Auxilio Diuino, cooperante inter alios nostros FABRICIO, monstrosam atque coecum Idolum, et mendacissimam Terebessensis Sibyllae, pudenda, ita, quantum existimamus, denudauimus, ut ea in posterum, cuilibet, veritatis studio, conspuere liceat.

†) A laudato saepius BASILIO FABRICIO, una cum Oratione Funerari, qua GABRIELEM PERÉNIVM, Anno CIO IO LXVII. die 28 Iulii Patakini, ad tumulum, ipsi cum Patre PETRO communem, laudauerat, CIO IO LXX. in 4. Vitembergae, uti iam nota o. monuimus, bono publico editum, et ad praesentem usque diem, contra omnium furiosorum calumniatorum inuidiam feliciter conseruatum. Quae aurea cimelia, magno pretio redempta possidemus, cum BENGHERIO etiam, si nondum vidit, animo gratissimo communicanda.

u) Ita omnino asserit, cum in producto *Epitaphio*, tum in subiuncta ibidem *altera facie vexilli*, nec non in dicta *Oratione Funebris*, *idem eruditus*, et rerum gestarum in Gente *Peréniana*, *peritissimus*, FABRICIVS. *An vero Prinianum genus, quod hodie superest, eam originem habeat, quam memoratus GABRIEL habuit, uti vult l. c. eruditus TIMON, hic inquirere non vacat. Quare rem grauioris momenti in aliud, illudque commodius tempus differo, ac tantisper cum dicto BASILIO FABRICIO sentio. In primis cum bona etiam Peréniana post mortem GABRIELIS ad Fiscum Regium peruenerint, quod Familiae interitum omnem haud obscure arguit.*

x) Confer FABRICIVM II. saepius cc. omnia enim hic apponere, nec vacat, nec necessarium.

y) Fere sub ipsum dictae *Orationis initium*, numeris enim paginarum caret, *extantia*, ubi plura etiam de EMERICO legi possunt.

z) In eadem GABRIELI PERÉNIO, PETRI filio, habita *Oratione*, *circa initium*.

aa) Ita enim in ipso statim *Panegyrici sui exordio* conqueritur inter alia auctor: *Deplorat, inquit, tristem orbitem suam Patria, cet. Conflctatur moerore grauisimo, reliquus Ordo Procerum, uniuersaque Vngarica Nobilitas: cet. Lugent Ecclesiae Pannonicae, nutritio, ac protectore plentissimo, statu rerum ad Religionem pertinentium tristissimo orbatae. Squalore conficitur SCHOLA ISTA, (SÁROS-PATAKINA nimirum, cui tunc Orator Lugubris, FABRICIVS praeerat) quam velut ex naufragiis rei literariae possim miserrimis istis temporibus disturbatae ac dissipatae, Princeps optimus magno studio colligere coeperat, quod tanto patromo spoliata sit, in cuius pietate et benignitate, omne suorum successuum collocauerat praesidium. IPSI DENIQUE PARIETES AC TECTA VRBIS TEMPLIQUE HVIVS, (SÁROS-PATAKIENSIS nimirum, in quo FABRICIVS tum temporis perorabat) quae nuper ipso viuo florebant, moestitiam doloremque publicam videntur agnoscere. reliqua legantur in auctore; a nobis enim allata, in praesens sufficiunt. Ex quibus quam clarissime eluceat, haec omnia Sáros-Patakini gesta dictaque fuisse, satis dici credique satis nequit. Ut adeo qui haec in posterum in dubium vocare auderet, solem meridianum existere negaret, ac ideo etiam non argumentis amplius, verum fustibus conuincendus, atque ita ad sensum perducendus esset.*

bb) *Ne existimes, Lector Christiane, id absque Providentia Divina factum fuisse, quod FABRICIVS noster tantis tamque insignibus rerum circumstantiis, et quasi praefidiis quibusdam atque munitionibus, Sepulchrum PETRI et GABRIELIS PERENIORVM, vallaverit, ac rem uniuersam ita munierit, quasi reuera futuram Controversiam praevideret. DEVS enim suos post fata quoque non tantum quoad animam, verum etiam quoad corpus, imo ultimos ipsos cineres, ita custodit, ut ne minimus quidem eorum pulvisculus intereat, multo vero minus humanis et brutis fulminibus corda illorum, quae in vivis alioquin templa Spiritus Sancti fuere, concutiantur, atque penitus dispereant. Quod vides, Lector Pie, etiam in PETRO PERENIO reuera impletum esse. Huius enim venerandos cineres, DEVS, fidelium suorum Custos vigilantissimus, inde ab Anno CIOIO XLVIII. ad praesentem usque diem, ita occultavit, ac reuera potentissima sua manu protexit; ut furiosi eorum inuestigatores, ne Sepulchrum quidem Petri nostri noverint, multo vero minus illud, blasphemis, ac pene infinitis suis fulminibus, vel semel recto ictu ferire poterint. In vanum ergo saevi coecique Iovis tanta fulmina emiserunt. Quae tantum abest, ut vel vicina nostro loca, ne dum cor eius ferirent; ut potius omnia ac singula, in caput hominum blasphemorum, relaberentur.*

cc) *Tempore Pereniano Vrbs, iam lacerum Oppidum, Hungariae Superioris, in Comitatu Zemplinienfi ad Rodrogum fluvium situm, et Gymnasio Reformatorum utcunque clarum.*

dd) *Vti primus fere ex Proceribus Regni Hungariae Doctrinam Evangelicam reoperat; ita etiam primus omnium Tempia, ac Scholas Evangelicas, illarumque Administros studiose conquirere et serio curare atque procurare coepit. Imo morti vicinus, Testamento Rem Sacram, atque Erudicam, Filio GABRIELI, de meliori commendavit, raro profecto apud nostros exemplo. confer FABRICIVM l. c.*

ee) *Quae sexcentis circiter annis, vti FABRICIVS ll. cc. asserit, insigniter floruit.*

ff) *Ter enim dolose captus, atque in carceribus ultimis mortuus, vti iam in praecedentibus monuimus. Haec tamen tantum abest, ut nostro vel minimum detrabant; ut potius mortuum quoque plurimum commendent. Oportet enim nos propter CHRISTVM, Doctrinamque eius Evangelicam, multa pati, atque Regnum Coelorum, sperando, laborando,*

ac strenue militando, cum corona ingredi. At PERÉNIVM nostrum, omnia mala, quae perpeti debuit, propter Veritatem Evangelicam, in primis ultimo passum fuisse, vel ex ipsis aduersariis, ne cineribus quidem ipsius parcentibus, luculentissime patet.

gg) Varia, in primis vero Sacra Eruditione PETRVM PERÉNIVM illustrem fuisse, patet satis ex illis, quae nota n. produximus. Quam eruditionem ille, non tantum nouerat, sed etiam egregie promouerat, erectis ad id in ditionibus suis Scholis haud contemnendis, quibus et post fata sua Testamento consultum iui. confer FABRICIVM l. c.

hb) Gloriantur hodie quoque maximopere primo suo fundatore PERÉNIO Musae Patakinæ; at Conditoris pientissimi honestissimam famam impune, a Cacis Terebessiensibus, lacerari sinunt. Vnde non obscure colligere licet, non dari hodie Patakini FABRICIOS; nec tam venerandam Maecenatum memoriam amplius, quam lautiora beneficia, curari. Sed nec temporum quibus viuimus difficultas, culpa negligentiae nostros liberabit. Nam nec FABRICIVS aureo seculo vixit, pietatem tamen MAGNIS PERÉNII debitam, cum suo, tum reliquorum nomine, ita, ut par erat, exsoluere; nequaquam neglexit. Intelligenti, quantum existimo, satis.

ii) De quo iam quaedam nota praecedenti o. diximus, plura in posterum daturi; dignum enim laude Virum, Musa nostra, licet pauper, non sinet mori, modo nos etiam vixerimus.

kk) Laudabiliter reuera atque optime factum etiamsi paulo tardius factum, quod in Panegyrico, GABRIELI PERÉNIO instituto, Parentis quoque eius, PETRI, memoria, ob metum hostium, et casus insperati magnitudinem, tantisper, fere sepulta, cumulate restituta fuerit. Ut adeo verendum non sit, de gestorum, martyrii, et honestae PETRI PERÉNII sepulturae abolitione; etiamsi haec omnia fere, iurati veritatis hostes, partim iniquo ac seruili silentio inuoluant, partim etiam nefanda anilium fabularum farragine malitiose corrumpant. Manet enim, et manebit, donec Hungaria stabit, magnanimi ac probissimi PETRI PERÉNII illustris memoria, in filii eius, GABRIELIS, Laudatione Funebris, a celeberrimo Oratore atque Poëta, FABRICIO, feliciter restituta.

ll) Ma-

ll) *Matronae, pietate erga DEVM, fide et amore in maritum, pudicitia, modestia, beneficentia, patientia aliisque animi dotibus ornatissimae, quae vixit annos XXXI. menses VII. cum marito annos plus minus XVII. clausit vitam feliciter in arce Therebes, postridie Cal. Maias, Anni CIOIOLXIX. ac sepulta Patakini, ad latus mariti, GABRIELIS PERENII, tertio Nonas Iunias.* Plura, de Magnifica nostra Heroide, et Patrona Musarum Pannonicarum vt et Ecclesiae Euangelicae Munificentissima, dabit, Lectori Erudito, memoratus FABRICIVS, in *Oratione* sua elegantissima, qua *Matronam hanc CIOIOLXIX. tertio Nonas Iunias Sáros-Patakini pro funere laudauit*, et *Vitembergae CIOIOLXX. 4. priori annexam edidit*, vti iam nota o. monuimus. Meretur profecto et haec *posterior auctoris nostri Oratio* suam lectionem; multa enim *prisci illius aevi arcana*, in primis *Eccllesiastico-Literaria*, frustra alibi quaerenda, in se continet, quod sufficiat digito veluti indicauisse.

mm) Vti iam nota n. docuimus ex FABRICIO nostro, quae hic amplius repetere nolumus. *Habes ergo, Lector Erudite atque Pie, PETRVM PERENIVM, brutis ac inanibus BENERII, et Fratrum eius Terebessensium fulminibus, ita, quantum existimo, liberatum vindicatumque, vt illa omnia, sine vlla prorsus Herois nostri laesione, prono, eoque grauissimo casu, in caput, infelicissimorum, ac blasphemorum fabrorum, reciderint. Quod horribile atque grande malum, quia ipsi sibi pepererunt Candidi Patres, hinc ferant etiam illud patienter; neque nos, quod nimirum, obrutam scurrilibus fabulis veritatem, ita vti decebat, vindicare voluerimus, impudenter, ac malitiose, in posterum accusent, alioquin poenas grauissimas denuo daturi.* Et haec occasione *Annalium BENERII* dicere voluimus, debuimus.

nn) *Omitto enim breuitatis causa, GEORGIVM CAESAREM, DAVIDEM SIGEMVNDVM, IOANNEM BOCATVM, VALERIANVM MADERVM, IOSEPHVM TORKOS, et quam plurimos alios, suo tempore et loco recensendos, qui quantum Rem Hungariae Sacram ac Eruditam illustrarint, illi iudicent, qui Scripta ipsorum eruditissima, cum iudicio legerunt.* Sed haec obiter; properamus enim ad alia, primo quoque tempore luci publicae, si DEVS voluerit, exponenda, vti et praesentia *Lineamenta* quanto cyus absoluenda,

oo) Quibus potissimum CZVITTINGERVVS noster vsus erat, quemadmodum nec *Eruditam Europam*, et id genus *alia* recentior ab *Eruditis Exteris edita*, nec parum *Rem Hungariae Literariam illustrantia Scripta*, hac vice vel breuiter attingere vacat.

pp) Nimirum, in *Actis Eruditorum cum Latinis tum Germanicis*, *Lexico* MENCKENIO-IECHERIANO, et *alibi*.

§. XVI.

*aliquot
ipua.* Quantum ad *Scripta Historiae Hungaricae Literariae non dum edita* attinet, horum eximia quaedam tantummodo, reliquis in futurum tempus seruatis, * pro instituti praesentis ratione commemorabo. Sit igitur, *manu exaratorum*, ac nondum editorum, ad Historiam Hungariae spectantium monumentorum, non praestantia, verum *ordine primum*, M. IOANNIS BVRII, ^b Neosolienſium Pastoris Germanici, ad Virum Summe Reuerendum, GEORGIUM ERICVM WEISSBECK, ^c *Epistola*, de *Eruditis Hungaris* exarata, quam V. CL. MATTHIAS BELIVS, Polyhistor Patriae nostrae hoc tempore praecipuus, iam MDCCCXVIII. edi cupiebat. ^d Existimabat enim, quantum colligere licet, Vir Eruditissimus, BELIVS, eo vberiore atque accuratiorem esse hanc *Literariam Epistolam*: quo auctor illius, BVRIVS nempe iunior, reliquis doctior, et subsidiis literariis instructior existerat; * quippe qui Parentis etiam sui, *f* *Historiam Hungariae Ecclesiasticam*, insigni, Venerandi Senis, diligentia, longoque tempore, cum domi, tum apud externos collectam, et inde ab exordio Ecclesiae Hungarico-Christianae, ad sua usque tempora, serie Chronologica deductam, inque Partes aliquot diuisam, sed morte pii Senis, in lucem prodire prohibitam, ac hodie quoque infelici fato, in Musaeo quodam, sine villo publico emolumento delitescentem, longo satis tempore, in manibus habuerat. ^g Verum quia auctor noster in *aetate virili*, et *conditione* in primis *lautiori*, in qua memoratam quoque Eruditorum nostrorum recensitionem compilasse mihi vide-

videtur, non adeo iam *Rem Patriam Literariam* curabat: hinc etiam si quae, Vir bonus, in *Epistolam* WEISSBECKIO inscriptam concessit, illa certe omnia ex *Parentis* sui MSS. et quidem negligenter exscripsit. ^b Vt adeo facile hac ipsius *Epistola* carere possemus, modo semel *Parentis* eius, nimirum, IOANNIS BVRII, *senioris*, *Germanorum Carponensium Pastoris* quondam meritissimi, *Historia Hungariae Ecclesiastica* lucem publicam conspiceret. ⁱ Quam si quis tandem aliquando vna cum praestantissimo FRANCISCI FORIS OTROKOCII huius generis *cimelio*; ^k DANIELIS item KRMANI, non magis vasto quam accurato *Opere Ecclesiastico-Scholastico*; ^l nec non GABRIELIS HEVENESII *centum fere Voluminum Historiae Ecclesiasticae thesauro*, ^m carceribus liberaret: nae ille sibi immortalem nominis gloriam pararet, deque vniuersa republica Hungarica optime mereretur. Certum enim et indubitatum est, vel ex his *quatuor instructissimis* MSS. si typis publicis bona fide ⁿ excuderentur, tantam *Rebus Hungaricis Literariis*, alioquin *obscurissimis*, lucem accessuram esse, vt vix amplius de tenebris Cimmeriis iuste conqueri possemus. Magnus sane, et absque dubio quam plurima huc pertinentia in vastâ sua mole continens, saltem *Heuenesianorum Scriptorum*, *centum* nimirum *Voluminum* est numerus. ^o Aliud *Historiae nostrae*, vt ad institutum nobis magis proprium ^p redeamus, *Literariae*, *manu exaratum Volumen*, infelix omnique ex parte *miserum*, et a compluribus annis in ergastulum squalidissimum blattas et tineas pascendi causa relegatum, est *Gymnasiologia*, seu *Historia Scholarum ac Rectorum Hungariae Euangelicorum*, Viri quondam *literatissimi* IOANNIS REZIKII, ^q quam Eperiesini, ante diem morte oppressus, in schedis relictam, discipulus quondam eius SAMVEL MATTHAËIDES, Ecclesiae Slavonicae in eadem Vrbe Pastor, cum reliqua libraria Praeceptoris suppellectile ab *haeredibus Rezikianis* emebat, ac in-

signiter auctam, breuique praelo submittendam, parabat. *Fata* tamen veluti *ex instituto nobis inuisa*, atque *infecta*, et istam nobis fortunam, vt dicta nimirum *Gymnasiologia* lucem conspiceret, inuiderunt, morteque e viuis MATTHAEIDE sublato, iisdem *foetum Rezikio-Matthaeidifianum* hostibus, quibus antea, rodendum, atque ad incitas redigendum reliquerunt. O quam vellem! ne et hi, suis alioquin *auctoribus multum molesti*, ac ideo tanto exoptatiores, et magno etiam haud exaequandi pretio, *labores*, cum multis aliis, fato quodam infausto perirent, atque prorsus ac penitus dissiparentur. Ipse enim CIO IO CCXXXVI. Eperiesini, apud lixas et coquos, plagulas huius *pretiosi cimelii* negligenter habitas, pedibusque conculcatas, vidi, et casum tanti thesauri, quanquam *non vndiquaque aurei, egregii tamen*, ac in tanta rerum nostrarum penuria, *multis talentis* non redimendi, tacite defleui. Euolutis vero annis aliquot, *denuo in integra chartarum Rezikio-Matthaeidifianarum vusa*, in locis duobus ineidi, et quaedam *opera tumultuaria* segregata, pretio satis magno, a *possessoribus parum religiosiis*, redemi. Affulserat quidem primo intuitu potiundi ingentis *thesauri literarii* spes quam maxima. At vbi per otium omnia ac singula perlustrare licuisset, deprehendi, me, *chartarum*, variis diuerforum lituris, squalore, et sordibus obrutarum, barbaraque vastatione conuulsarum, ac sexcentis aliis vulneribus atque cladibus confossarum, omnino *molem magnam*, rerum vero ad scopum spectantium *valde parum*, tanto alioquin pretio, obtinuisse. Iam enim potiora ac munde descripta, *bonis an malis auibis*, augurari non possum; auolauerant. Saltem me praesente, vt existimo, *occultata*, aut paulo antea *mutuo cuipiam data*, vel etiam *vendita* fuere. Ego certe in memoratis vasis *nullum amplius integrum*, vt sperabam *Codicem* reperire potui, ac praeter *misera quaedam fragmenta*, *monstrosamque sarraginem* acquisiui nihil. *Id quod*, si non

Tua,

Tua, Lector Candide, mea certe causa vel maxime *indicandum erat*: ne quispiam *inuidus*, et *rei nostrae literariae parum fauens*, me, nescio quem *thesaurum. clam ex angulo rapuisse*, inque *usum meum proprium conuertisse* putet. * *Absit hoc a me*, ego certe laudatorum iam saepius *Virorum famam* et *illustre nomen*, cui etiam *ab interitu vindicando chartas* memoratas *redemi*, magis *aestimo* atque *veneror*, quam omnes eorum, quocunque demum illi nomine veniant, *posteri*. Qui *vtinam laboriosa maiorum suorum cimelia* paulo diligentius *religiosiusque custodiuisent*, nec quemuis *auarum*, et *iniquum hominem*, vel etiam *curiosam Iuuentutem Scholasticam*, imo quod magis mireris, *lixas*, *coquos*, et *tonsōres*, promiscue ad ea admississent. * Operae igitur pretium esset, vt quorum maxime interest, opus hoc *Literarium*, diligentissime, cum domi tum alibi, inquisitum, ac repertum, quantocyus, si ipsi forsā edere nolunt, aut non possunt, aliis commendarent, sicque et *bonori Rezikiano ac Matthaeidiano*, nec non *Reipublicae Hungaricae Literariae* consulerent, nec id *Musis ieiunis pabulum inuiderent*. * *Tertium*, in hoc genere *Scriptorum monumentum* est, Viri Illustris, MARTINI SCHMEIZELII, * *Collegii, Ienae quondam, ciuibz nostris, de Rebus Hungaricis praelecti, Liber I. Literarius*, in quo Polyhistor celeberrimus, deque rebus Patriis meritissimus, *de praecipuis Rerum Hungaricarum Scriptoribus*, non magis breuiter, quam concinne, et accurate differuit. Quam *Notitiae Scriptorum Hungaricorum Synopsis*, complures intra Patriam *Scholarum Euangelicarum Magistri*, in suum et auditorum suorum usum laudabiliter conuerterunt, et quae Vir ille Eruditus, XVII. circiter *paragraphis* breuissime comprehenderat, hi plerumque *integrīs Commentariis, totidem fere Periodis, Sectionibus, aut Capitibus diducis, atque distinctis*, in Scholis suis publicis ac priuatis, non sine magno discensium commodo, exposuerunt. † Animus quoque erat

SCHMEL-

SCHMEIZELIO nostro, eiusdem *Ienenfis Collegii Libro VIII.* atque *ultimo, Scholastico nuncupato, vniuersum*; latissime patentis *Hungariae, statum literarium* ex instituto exponere, inque eo agere *de Eruditione Hungarorum, Viris item doctrina et Scriptis clarissimis*, denique *de Scholis, Gymnasiis, ac Academicis eorum, eorum habitudine, et id genus aliis*, ad hanc doctrinae nobilissimae classem spectantibus argumentis. At rem, sub ipsum *Collegii sui auspiciu* promissam, vbi demum ad memoratum *Librum VIII.* recitando peruenisset, subito abruptit, sine dubio *penuria documentorum literariorum*, Vir alioquin *Rerum Hungariae Ecclesiastico-Ciuilium*, vt et reliquarum peritissimus, deterritus. * Adeo ergo desperatus, et quasi *deuotus labor* est, *Historia* nimirum *Hungariae Literaria*, vt Summi etiam, ac *Rerum Hungaricarum* peritissimi Viri, *vas*to huic, *periculoso*, et *nondum perterritato oceano*, semet committere nolint, *ac contenti illa veterum secura ac incunda nauigatione, iuxta terram*. Laudem quoque meretur singularem eiusdem SCHMEIZELII diligentia atque labor egregius, quem in *Notitia Scriptorum, qui res Transsiluanicas literis consignarunt*, haud ita pridem collocauit, ciuibusque suis, *Transsiluanis*, *calamo excipiendum praebuit, VIII. Capitibus* comprehensum. Horum vero I. egit *de Tabulis Geographicis*; II. *de Scriptoribus Geographicis*; III. *de Scriptoribus rerum naturalium*; IV. *de Scriptoribus Antiquariis*; V. *de Scriptoribus Historiae Ciuilis Statusque publici*; VI. *de Scriptoribus Historiae Ecclesiasticae*; VII. *de Scriptoribus ad Ius spectantibus*; et VIII. denique *de Scriptoribus non editis, promissis et in MSS. latitantibus*. His extremo adiecta est *Appendix de Scriptoribus vicinarum gentium nonnullis*. Haec *priori Scriptorum Rerum Hungaricarum Notitiae*, tanquam res *Prouinciae Regno Hungarico annexae*, coniungere voluimus; nos enim *latius acceptae Hungariae Historiam Literariam*, Bono cum DEO! molimur, ac ideo etiam res, ob varias causas *arctissime cohaerentes*,

rentes, porro arte etiam connectimus. ^{cc} Sed his *duobus*, vtilissimis licet, *Catologis*, longe *praestantior* est eiusdem SCHMEIZELII, *Bibliorbeca Scriptorum Hungaricorum* instructissima, *Opus luce dignissimum*; ^{dd} vtpote quod auctor eruditissimus, et Rerum Hungaricarum, vti notum est, peritissimus, magnis laboribus ac sumtibus collegit, accurate digessit, et elaborauit, iudiciisque de libro quolibet latis, veluti gemmis distinxit. Ergo qua ex causa Patronum non inueniat, lucemque orbis eruditi publicam quantocyus non illustret, diuinare quidem satis non possum; nisi forsan et hoc *Volumen*, cum *deploratis* paulo ante *mancipiis*, *iniquissima Rebus Hungaricis fata*, *execrando interitui* destinarent, quod DEVS prohibeat! Hanc ergo *Bibliorbecam Hungaricam*, vna cum memorata proxime *Notitia Scriptorum Transsiluanicorum*, vt et *Collectione Scriptorum Hungaricorum* ^{ee} dudum *promissa*, ac sine dubio peraeque vt laudata Bibliotheca praelo iam parata, vt tandem aliquando Vir Illustris bono publico edere possit, iterum atque iterum optamus, atque sincero ex animo precamur. Parabat, saltem parare se iam dudum aiebat et ipse, haud ita pridem in otio suo Schemnitzienfi fato defunctus, CZVITTINGER, *promissum* olim *Speciminis sui Literarii Supplementum*; idque etiam alii passim intra Patriam a multis annis molantur, at nondum, quod vehementer dolendum, iis in lucem emittendis, *promissis*, quibus *nemo diues euaserit*, fidem fecere. *Causae* tam *praeposterae cunctationis*, ac *diurnae* plerorumque *procrastinationis*, quantum ego existimo, erunt, cum casus, quos toties fleui, varii, qui subinde Patriam nostram versant, tum rarior apud nos, quam alibi, eorum numerus, qui scribendo virium ingenique periculum facere, et memoriam sui posteritati Scriptis commendare vellent. Hinc fit, vt et ii, qui priuata industria egregia nonnunquam collegerint elaborarintque monumenta, tam diu illa meticolose premant, dum inopinata

morte abrepti, *foetus* suos saepenumero *laboriosissimos*, atque *utilissimos*, vel *iniquis possessoribus*, aeternis ergastulis detinendos, vel flammis delendos, innumerisque aliis fatalibus malis vexandos, ac ultimo misere pereundos relinquere cogantur. Possem equidem *longissimum* huius generis *infelcium*, et ad extremum interitum varia fortuna exagitationum, *orborum parentibus Voluminum, Catalogum*, nectere: nisi has *Reipublicae Hungaricae Literariae clades*, vna cum reliquis *fundi nostri calamitatibus*, alibi deplorandas, constituissem. ff

Ea occasione illos quoque perstringendi est animus, qui *aliorum eruditae*, bonoque publico, si ederentur, maxime profuturas *lucubrationes*, *malitiose detinent*, et nec eas luci publicae, quam reuera meruissent, exponunt, aut etiam aliis, cum ipsi nolint, aut nequeant, cum orbe erudito communicandas permittunt. Vtinam neque illi qui alios saepissime grauiter accusare, ac omnia querelis replere solent, hanc *sacram tyrannidem* exercerent! Quid enim iuuat *virum* quempiam, quanquam *ingratum*, atque *sordidum*, ob vnus vel alterius chartae auaram detentionem crebrius perstringere, si ipse longe *maiora*, ac *meliora* etiam, cum *Sanctioris*, tum *Literariae Reipublicae cimelia fraude* interdum *acquistae*, *sordidissimis manibus*, in *carceribus* detineas. Nisi forsan ex *aliorum chartis*, ceu ex *Libris Sibyllinis*, *oracula promere*, factaque *nominali et verbali*, vt cum Grammaticis loquar, *variatione*, *ingeniosaque ac eleganti*, si Diis gentium placet, *metamorphosi*, aliorum sudoribus, *trophaea*, et *aeternam gloriam*, Tibi parare studeas. Quod *callidum*, *frequens tamen institutum*, tantum abest, vt gloriosum sit, vt potius perpetuo, similibus foetuum parentibus orborum raptoribus, maximam infamiam pariat, et conscientiam eorum grauissime violet. *Mortuos* enim, qui semet amplius defendere nequeunt, *debito honore spoliare*, et laboriosos ipsorum foetus, vel perpetuis carceribus includere, aut etiam cal-

lide

lide, impie, ac impudenter transformatos adulterosque, sub proprio suo nomine in publicum protrudere, *crimen grauissimum* arguit. Sed haec obiter hac vice dicta sunt. Inter *Adminicula Historiae nostrae Literariae* postremo et *Rem Diplomaticam, Antiquariam, Nummariam, Inscriptionum item, Insignium, ac Statuarum, aliarumque* bono iure huc spectantium rerum notitiam, refero. Nam quemadmodum *Res Diplomatica; Acta publica; Literae Regum, Pontificum, ac Procerum; Sigilla, Nummi; Lapides sepulchrales alique; nec non Elogia Funebria; Carmina cum Latina, tum Vernacula; Templorum aliorumque publicorum aedificiorum foundationes; Religiosorum Ordinum fata, et reliqua* huc pertinentia; *Synodorum Nationalium, Prouincialium ac Dioecesanarum, vt et Colloquiorum praecipuorum Acta; Tabularia tam priuata, quam publica; multaque alia* huius generis, *Vniuersam Patriae nostrae Historiam* mirum in modum locupletant: ita *Historiae quoque Hungaricae Literariae*, nisi me omnia fallunt, vtramque paginam faciunt. Quorum, si vel parte minori potiri liceret, *Opus*, nulli vnquam *Catoni*, quod sine arrogancia dixerim, non laudandum, promittere, ac re ipsa, cum DEO, et die, praestare, non dubitarem. In ipso, quod DEVS bene vertat! Opere plura.

a) Magnam enim rerum nondum editarum farraginem, DEI OPTIMI MAXIMI GRATIA, variis iisque saepenumero periculosis *literariis itineribus* colligere, et *sumptibus*, paupertate nostra fere maioribus, comparare licuit; quae omnino *Historiae nostrae Literariae* plurimum commodi afferunt, breuitatis tamen causa, hae venerandae canae antiquitatis reliquiae nunc penitus omittuntur, tanto maiore in posterum numero proditurae.

b) IOANNIS BVRII, Senioris nimirum, et *Carponensium* ante ac post Exilium Decennale *Pastoris Germanici filius*, de quo consule inter alios DAY. CZVITTING. *Spec. Hungar. Liter.* p. 94. sequ.

c) *Patria Hungarum*, ac olim Pastorem *Ascaniensium*, iam vero *Halberstadtensium Antistitem*, in nullum magis, quam in *Patriam*,

etiusque suos ingratum, qui penitus naturam, in primis hospitalem Hungaricam exiit. Quasi vero DEVS Clementissimus ideo ipsi in terra peregrina fortunam lautiores esset impertitus, ut sibi ipsi vnicuique viveret. Certe memorandum mox in contextu MS. ne ad videndum quidem commodavit, licet ipse eodem nunquam utatur, ac ne in posterum etiam uteretur, edere vero illud tanto minus cogitat.

d) In *Praef. Instit. Linguae Germanicae* praemissa §. 10. ad calcem, quo *paragrapho*, ut et aliis breviter de *Hungarorum Studiis* differit.

e) Potuisset omnino auctor haud exiguum, ex tanto, quem Pater eius collegerat, ipsique reliquerat, *Apparatu, Historiae Hungaricae Literariae* partem, *facili negotio* desumere, accurateque pertractare, si paulo *diligentior* fuisset. Verum *Epistolam* eius ad WEISZBECKIUM datam, *rudiores*, ac non nisi *negligenter compilatam* fuisse, *prima* ipsius et nondum munde descripta *elaboratio*, quam possideo, luculenter arguit. Tanti ergo momenti haec *Epistola*, quantum ego existimo, non erat, ut acerrimo *Clarissimi ac Amplissimi* BELII iudicio, satis fecisset, si copia eius data fuisset, minuit enim praesentia famam.

f) His ipsis illam oculis magna voluptate quodam tempore *vsurpavi*, sublatam ex manibus tanto vehementius dolui, quanto in me plus gaudii paulo ante concitaret, non parum BVRII iunioris, otio & thesauris Paternis affluentis *supinam negligentiam execratus*. Male enim, imo pessime, homo iste, parum religiosus, cum famae Paternae, tum in primis bono publico, quod omnino curare debuisset, consuluit, dum videlicet *instructissimum*, laudati iam Senis, *Apparatum Literarium* dissipavit, una cum praestantissimo illo *Historiae nostrae Ecclesiastico-Literariae Manuscripto*, quod tamen *facili negotio suppleri, corrigi, curatiusque elaborari*, atque *edi* potuisset, si modo mediocri accessisset *diligentia*. CZVITTINGERVS quidem *Speciminis Hungar. Liter. pag. 94. seq.* scribit, hoc *Manuscriptum*, opera eiusdem iunioris BVRII, Pastoris tum temporis Neofoliensis Germanici, plurimum adauctum ac iam dudum in typos paratum fuisse. Sed fallitur bonus ille vir; nihil enim horum in *Collectione* ista observare licuit, quae hodie etiam et quidem *conuulsa ac squalida* in *secretissimo* quodam angulo cubat, praestolatura *munificum liberatorem*. Rectius ergo, meo quidem iudicio, hic vir fecisset, si memoratum *Opus*, auctum, *perpolitumque* luci publicae exposuisset, quam *exilis ac tenui*, et ea quidem ex dicta *Historia Ecclesiastica Paterni*

sis sui exscripta Epistola Literaria, de qua paulo ante dictum, *inanem gloriolam* quaesiuisset. Verbi Diuini enim Ministro, et quidem *Collegistoris dicti* saepius *thesauri filio*, *Ecclesiastica Literariis praesferenda erant*. Quod si BVRIVS noster rite obseruasset, profecto *utriusque reipublicae* nimirum, *Sanctiori ac Literariae* abunde satis fecisset, nec ullam *posteritati* contra se suspirandi *causam idoneam* reliquisset, imo et *honestam Venerandi sui Parentis famam*, ab *interitu* vindicasset. BVRIVM ergo *seniorem*, *Pastorem* quondam *Germanorum Carponensium*, *meritissimum*, *Virum pium, patientem*, et *Rerum Hungariae Ecclesiasticarum inuestigatorem diligentissimum*, iure meritoque laudo, ac laudabo suo tempore et loco ex instituto: at BVRIVM *iuniorem*, eiusdem *filium*, ac itidem *Pastorem*, nimirum *apud Neosolienses*, *Germanicum*, *hominem*, cum in *Parentem*, tum in *Vniuersam Ecclesiam Euangelico-Hungaricam parum pium*, maximopere detestor; quippe qui *ingentem Parentis sui Ecclesiastico-Literarium Apparatum iniquissime*, toto vitae tempore, in *ergastulo* detinuit, ac ultimo, pleraque, ita *per urbem Neosoliensem disseminauit*, ut *hodierno etiam die*, *misera*, ac nescio quibus non iniuriis obnoxia, laudati toties *Apparatus fragmenta*, apud eiusdem *Neosoliensis Urbis Sutores*, facili negotio reperire liceat. Id quod ego non ex *vana* huius aut illius *relatione*, verum ex *propria mea experientia* didici, ac ideo etiam, *Lectori Erudito*, tanto confidentius, haec ita, nec aliter gesta fuisse, affirmare possum. Plura alias.

g) Nimirum *toto Rectoratus ac Pastoratus Neosoliensis tempore*, quae munera, a *Scholastica prouincia* incipiendo, inde a *reditu ab exteris*, usque *ad finem vitae* gessit. Satis ergo, ad *relegenda supplenda*, accuratius *elaboranda*, atque *edenda*, *MSS. Paterna otii* habuisset BVRIVS *iunior*, *toto nimirum Vitae Neosoliensis tempore*; si peraeque *diligens*, ac *Rerum Hungariae Ecclesiasticarum amans* fuisset, atque *doctus*, et *thesauris Literariis affluens* erat. Ut adeo nulla prorsus *ratione hic Vir*, a *gravi supinae negligentiae*, et *irreligiositatis*, ut ita dicam, *crimine*, excusari, ne dum *liberari possit*.

b) Quod satis superque *primae*, dictae *Epistolae*, *liturae*, quas *Neosolii*, apud *Sutorem* quendam repertas, possideo, testantur.

i) Longe enim maiorem *Eruditorum Hungariae numerum* in *vastissimo suo corpore* continet, quam *data ad WIRISBECKIUM Epistola*. Quo inextinguibile fonte si tandem aliquando potiri liceret, quis quaeso *luculentum*

lentum hunc rivulum desideraret. Dulcius enim, ut notum est, ex ipso fonte bibuntur aquae.

k) Erat OTROKOCSEVS noster, *Vir undiquaque eruditissimus, et antiquitatum Hungaricarum, non magis strenuus, quam felix indagator, quem iam §. II. nota b. seqq. §. 14. nota t. et alibi laudaui. Huius ego Polyhistoris cum alia MSS. tum in primis Historiam Hungariae Ecclesiasticam, Tyrnaviae aut Posonii quantum videtur haerentem, optarem quantocumque typis publicis sine ulla interpolatione exscriptam videre. Quod tamen ob possessorum, male erga veritatem affectorum, iniquitatem, magis optandum, quam sperandum est. Meminit praestantissimi illius cimelii ipse auctor, cum in Praefatione Originum Hungaricarum, tum in illis ipsis Originibus. Crebram quoque MS. huius mentionem fecit celeberrimus SAM. TIMON, in Imagine Antiquae et Novae Hungariae, qui quantum OTROKOCSEIO nostro una cum Illustri PÉTEREFYÓ debeat; Lector ipse aestimet, atque ea etiam in memoriam reuocet, quae iam citato §. II. et 14. nec non alibi, hanc in rem notauimus.*

l) *Ut universa DANIELIS KRMANI, Viri alioquin eruditissimi, at infelicitis, vita, CIO IOCC XL. Posonii in carceribus diuturnis finita, variis usque gravissimis obnoxia erat casibus; ita etiam instructissima eius Rerum Hungaricarum Collectio, postremo, misere per consortem ipsius dissipata fuit. Nam praeter partem aliquam, typis potissimum exscriptam, Hungarici eius Apparatus, quam Vir quidam exiguus pretio mature redemit, reliqua omnia pro deperditis habeo. Saltem Historia Hungariae Ecclesiastico-Scholastica, ut reliqua in praesens non deplem, strenua ac diuturna KRMANI nostri diligentia collecta atque elaborata, insignique documentorum selectissimorum et paucis in Patria nostra visorum, Volumine, Operi loco Appendicis adiecto, munita, in eiusmodi locum incidit, ex quo vix ulla felix, et Ecclesiae nostrae, cui thesaurus iste, multis talentis non redimendus, ab auctore destinatus erat, aliquando profutura, speranda sit illius liberatio. Avaris enim, ac non nisi sibi ipsis fauentibus, manibus, sacrum hoc mancipium detinetur. Promittitur quidem quotidie, quod bene novi, et quidem auctor politiorque dicti Operis editio, non tamen citius, nisi me omnia fallunt, quam ad Graecas Kalendas speranda atque videnda erit. Cuius rei utinam vanus essem vates! Mallet enim mendacium ab me proferri, quam incomparabilem Krmanianam Historiam Ecclesiastico-Scholasticam prorsus ac penitus interire. Saltem diutius sine ulla*

ullo publico emolumento in carceribus iniquissimis delitescere. Haec obiter, non tamen obiter, dicta sunt.

m) Cuius meminit FRANCISCVS KAZY e S. I. *Historiae Vniuersitatis Tyrnauensis Part. III. Lib. 2. pag. 310.* vbi etiam *Vitam HEVENESI pag. 309. seqq.* describit, vt et MICHAEL BONBARDI, Scriptor ex eadem S. I. in *Topographia magni Regni Hungariae, Viennae Austriae CID IDCC XVIII. in 4. edita pag. 34.* Haeret vastissimus ille thesaurus, vti videtur, *Vindobonae, vbi HEVENESI CID IDCC XV. morte defunctus est;* et vbi etiam BONBARDI, qui MSS. ipsius utebatur, dictam *Topographiam* contexuit. Quam instructissimam Collectionem, cur non edant Socii Heuenesiani, penitus ignoro.

n) Hanc omnino, in primis in *Otrokocsianis ac Heuenesians MSS. edendis* desidero; alioquin qui ea castrata edere vellet, integra potius sibi seruet.

o) Quamuis nec reliqua exiguae sunt molis, et praestantia sua *Heuenesians* vix minora, saltem paria, si non maiora, de quibus in posterum ex instituto.

p) *Historiae* etiam nostrae *Ecclesiasticae MSS.* non inepte, quantum nobis videtur, hic commemoramus; quippe quae magnam partem *Historiae Hungaricae Literariae in se continent*, quod ex oculari MSS. *Burianorum ac Krmanianorum* inspectione p̄uimus. *Literariae* tamen *Historiae Codices*, tanquam rem magis domesticam, institutoque nostro magis propriam, maiori etiam diligentia atque cura consecramur; in primis cum de horum potissimum penuria, non modo exteri, verum etiam domestici, maximo opere conquerantur.

q) De quo iam quaedam §. 8. nota d. monui, plura dabit LIPPISCHIVS loco ibidem citato, qui ideo interim, quoad vitam viri eruditissimi dabimus, consulendus erit.

r) Quod bona fide Lectori Erudito affirmare possum. Iam enim Praefationem parauerat auctor, cum ecce subita morte abriperetur, et Opus tanti laboris, munde descriptum ac iam in typos paratum, possessoribus parum religiosi, infeliciter dissipandum relinquere cogeretur. quod ego cum ex fide digna amicorum eius relatione, tum ex commemorandis paulo post dicti Operis fragmentis, accurate didici.

s) Iam enim ante vnicum et dimidium Annum duo praecipui Patriae nostrae Viri, et Rerum Hungaricarum haud ignari, sed suis vntes
Musa

Musis fauentes, in ea erant haeresi, me omnino integrum Rezikio-Matthaeidisianum thesaurum Literarium rapuisse. Qui ideo etiam, invidia potissimum agitati, omnem mouerunt lapidem, vt me, legitimum alioquin dictorum miserorum fragmentorum possessorem, chartis in absentia mea exuerent. At sciant inuidi, me non ideo residua dicti Operis fragmenta tanto pretio redemisse, ac si reuera Vniuersam Historiam Hungariae Literariam inde exsculpere possem, sed ne penitus Rezikio-Matthaeidisiana memoria interiret, quam haeredes alioquin ipsorum negligentissime curabant. Horum ergo misericordia, et nequaquam crassa mea vtilitate ductus, fragmenta infelicia, magno redemi. Quae vti omni prorsus vtilitate non carent; ita etiam Apparatus mei Literarii partem exiguum solummodo constituunt. Quas Symbolas, vbi res tempusque postulauerit, sincere ac genuine suo nomino indicabo, atque iu inuidis in ruborem dabo. Caueant sibi interim, ne plura in posterum, et quidem minus grata, audire cogantur.

t) *Quod omnino certissime verum, et Eperiesini ac Kesmarkini notissimum est. Imo quod magis mireris, diuersorum variis generis documenta, a pio MATTHAEIDE ante mortem in dolum quoddam conuata, succendendae foco, et calefaciendae fornaci, adhibuerunt, quod ex ipsis illis, piissimi nostri auctoris haeredibus, qui hoc scelus ad mandatum superiorum suorum perpetrauerant, relatum accepi, et residua a foco perlustrando, cladem irreparabilem, hoc barbaro facto, rebus Patriis esse illatam, reuera deprehendi.*

u) *Inuidia profecto plurimum nocuit Gymnasiologiae Matthaeidisianae. Haeredes enim tanti non erant, vt illam edere potuissent; integra vero et salua adhuc Manuscripta, neque prece, neque pretio aliis, qui haec longe commodius in vsum publicum conuertere posuissent, cedere volebant. Hinc maluerunt MSS. sensim paulatimque per plagulas passim diffeminare, ac pleraque etiam cremare; quam Eruditi alicuius, qui illa fideliter conseruasset, ac cum tempore etiam edidisset, Bibliothecam eisdem ditare. Tantum est Thesaurum Literarium elegantioris literaturae ignarus, et Musarum osoribus, ad haec inuidis, ne plura dicam, custodiendum committere.*

x) *Quem iam §.9. not. y. et z. ac alibi attigi, de quo plura dabit GÖTTEN loco ibidem citato, et alii passim.*

y) Plu-

y) Plerique tamen illorum, quod fere pudet dicere, ne miniam quidem huius rei mentionem fecerunt.

z) Non dubito, quin Vir Eruditissimus, Rerum Hungariae, et quidem latius acceptae, Ecclesiastico - Ciuiliū *insignem Apparatum* possideat; cuius rei etiam cum in memoratis in contextu Hungaris ac Transiluanis praelectis *Collegiis*, tum in reliquis suis publice prostantibus *Commentationibus*, egregia sane iam dedit *experimenta*. At *Rei nostrae Literariae monumenta*, in primis *apud exteros*, vbi auctor viuuit, *rariora* sunt. Quae penuria sine dubio causa fuit, vt ab explicando illustrandoque *Vniuerso Statu Patriae nostrae Literario*, Vir celeberrimus abstineret. Noluit enim alia tradere, quam quae ipse prius accurate explorauerat.

aa) In primis cum vident, *multos iam fataliter submersos fuisse, euasisse feliciter adhuc neminem*. Certe mihi etiam, vna cum *mole sbartarum*, haud ita pridem, *misere pereundum* fuisset, nisi *Numen Benignissimum*, me, meaque, *mirabiliter*, atque *potenter*, *subito*, *contra omnem humanam spem*, *malis eripuisset*, ac in tutum optatumque portum feliciter deduxisset. Cuius Nomen etiam Sanctissimum ideo sit in sempiterna secula gloriosum!

bb) *Vicinis imo Sociis nostris*; Prouinciae quippe Coronae Hungaricae subiectae, filiis. Vnde SCHMEIZELIVS etiam in *Tract. de Coronis pag. 204. seqq.* Coronam Hungaricam, tanquam Ciuis Hungaricus, paulo accuratius reliquis descripsit.

cc) Nunquam curatius Res Hungaricae concipi tractarique possunt, quam, si omnium ac singularum Monarchiae Hungaricae olim ac hodie annexarum Prouinciarum res gestae simul proponantur. Quas qui separat, lumen Historiae nostrae vniuersae adimit; quod ne fiat, nos singulas in posterum coniungemus, quemadmodum hactenus etiam pleraeque coniunximus.

dd) Iudice etiam Celeberrimo BVDERO, in *Bibliothec. Histor. Selecta Struuiana, Cap. XXVIII. §. 1.* quem leges eodem loco. nos ipsum quoque Auctorem hac de re consulimus.

ee) Cuius iam *titulus* dudum prodierat; at ipsa *Collectio*, vti Auctor retulit, propter Bibliopolae ingratum animum ad praesentem vsque diem dilata est. Quam, vtrum sperare liceat, an minus, ignoro. Caue, Lector, confundas *hanc Collectionem*, cum memorata *Scriptorum Hungaricorum Bibliotheca*; haec enim *distincta* sunt *opera*, vti

mihi ipse celeberrimus Auctor retulit. *Relata ergo refero*, et rem vti audiui narro.

ff) Consule interim hanc in rem *Praefationes* eruditas, quas V. Cl. ac Ampliss. MATTHIAS BELIVS, *Prodr. suo, Apparatu Scriptorum Hungaricorum*, vt et *reliquis Scriptis* praemisit, et videbis, non modo *graues*, Viri Summe Venerandi, verum etiam *iustas querelas, super penuria, cladibusque rerum nostrarum saepenumero cum lacrymis fusas.*

gg) Quos iam notauit inter alios V. Cl. IOANNES SAMBVCVS, in *Delictis Poëtarum Hungaricorum sub initium*; IOAN. IONY, in *Commentatione Historico-Iuridica, de origine et progressu Iuris Hunne-Hungarici, Sect. II. §. 36. pag. 43.* nunc laudatus BELIVS *ll. cc.* alii alibi.

§. XVII.

usio
gome-
v, una
breui
rum
ra.

Haec fere sunt, Lector Erudite atque Candide, quae de *natura, vitiis, virtutibus, partibus, metodo, docentium ac discientium monitis, origine, progressu, fontibus et scriptoribus, aliisque huius generis requisitis, adminiculis, ac ornamentis praecipuis Historiae Hungaricae Literariae generatim dicenda* fuere. Quod *nobilissimum Studium*, quanquam paulo negligentius, vti iam saepissime monui, maiores nostri coluere: ita tamen illis *ignotum* non fuit, quemadmodum plerique temerarii, ac ne *primorum* quidem *literarum nostrarum elementorum*, ne dum *Rei Hungaricae Eruditae arcanorum gnari, reipublicae literariae tyranni*, imperite ac inepte comminiscuntur. Nam vt de *querelis cum ciuium, tum exterorum* super penuria Scriptorum Hungaricorum *generatim fusis, causisque huius mali praegnantioribus*, alibi ex instituto exponendis, nihil in praesens commemorem; ^a neque etiam plerorumque *huius aut illius Artis ac Disciplinae*, maiorem fere, quam par erat, *defectum*, apud nostros, subinde querentium, *sinistras opiniones*, modeste hac vice corrigam: ^b saltem *infames*, parcant bonae ac generosae mentes, quibus ego etiam parco, *insulsas*, atque *putidas*, et *sine ulla experientia*, viloque, cui tuto credere possis, *testimonio* prolatas OLDENBURGERI *accusationes*; REIMMANNIANA item ac iam superius

perius examinata *commenta*, vna cum nonnullorum *sublesta*, in commemorandis tam veteribus, quam recentioribus rebus Hungaricis *fide*, et non possum non, antequam *Prolegomenorum* finem faciam, *iuste notare*, et ad Cyclopas, atque Centauros, singula huius propaginis *monstra*, *proscribere*. d

Quantum ad PHILIPPVM ANDREAM OLDENBURGERVM, et hominem mendacissimum, et schedarum CONRINGII, f per se satis virulentarum, turpissimum deprauatorem, attinet, is eo vesaniae in *Tthesauro*, aut si mauis dicere, *sentina rerum publicarum*, et processit, vt damnatis ad crassissimam barbariem, rusticas ac seruiles operas, omnemque immanitatem cunctis Hungaris, vniuersum iis honesti, decori, iusti, atque literarum cultum, imo ipsam pene facultatem familia, aut saltem mechanica opera tractandi adimeret; et in locum illorum, maiora quam ipsis Italis, ac Hispanis, Bacchi et Veneris studia, horrendam pediculatorum propagationem, solertiam fraudandi ac latrocinandi, artes sanguinarias, et nescio quae alia innumera pene scelerum portenta, vix de bestiis, ne dum de hominibus, idque Christianis, cogitanda, attribueret: atque ita demum, mendaci, ac impudenti ore, hunc fere in modum concluderet: Vniuersam Europam nullum habere Regnum minus instructum Eruditis, quam Hungariam, cui et ipse SAMBVCVS, solus et vnicus cum DV-DITHIO, et ISTVANFFYO, in hac gente Eruditus, moribus, vt ille ait, Germanus, nihil praeter nomen deberet, et in qua ne artes quidem mechanicae, nisi a Germanis, Vrbes, vt ait, iure meritoque incolentibus, ac Magistratum, officiaque publica gerentibus, excolerentur: cum contra barbaris, rusticis, paganisque Hungaris, consortia et Magistratus urbani, veluti hominibus, nullius, cum intellectualis, tum moralis virtutis capacibus, ruri, barbaram, seruilem, infamemque vitam agentibus, interdican-tur. Verum scire oportuit, quisquis ille demum fuit, et eno-sae latrinae impudentissimum fabrum, accusanti, et quidem tam graui-ter, adhaec integram gentem, incumbere etiam so-

lidam probationem. Quod qua ratione ab eo sit praestitum, *Senatus Populusque, Vniuersae cum Sanctioris, tum Ciuilis, ac Literariae Reipublicae*, deposito prius omni partium atque praeiudiciorum studio, *iudicet* velim. ^b Ne vero longius abeam, ac omnia, quae hic forsan commode afferri possent, in primis *fontem antiquarum calumniarum*, detestandum videlicet *nationale odium*, ⁱ verbosius exaggerem: saltem *commune ac notissimum* illud, nempe: *Vbique gentium, atque locorum, bona malis, mala vero bonis permixta esse*, ad conuellendas, *impuri*, et prae nimio partium studio, hostilique Gentis Hungaricae odio, plane *coeci thesaurarii*, nefandas calumnias, abunde nobis sufficit. Ex qua *generali doctrina* quilibet vltro colliget, *nullam dari in vniuerso terrarum orbe societatem, quae vitiiis careat*; quin potius, quo frequentior est, *Vrbs* quaedam, *Oppidum, Municipium*, aut quaecunque demum *Societas*, eo etiam pluribus, ac maioribus peccatis abundet. Quod iam olim *Sapientiores* bene obseruarunt, ac ideo etiam *vitam rusticam, urbanae consuetudini, innocentia*, praetulerunt. Vt adeo, cur stolidus *thesaurarius*, mala omnia, ex *Vrbibus* Hungariae, ad agros vnice relegaret, *rationem*, vti ex calumniis eius luculentissime patet, *nullam* aliam habuerit, nisi vt *cognatos ac populares suos*, complures *Vrbium Patriae* nostrae incolentes, *omni prorsus labe*, imo et *peccandi facultate* immunes redderet. Qui *malitiosus* OLDENBURGERI conatus, vti *sanae rationi, Iuri Hungarico, Vniuersae* item *nostrae Historiae*, atque ipsi denique *quotidianae experientiae* manifeste contradicit: ita etiam *hominis ignari, temerarii*, ac *insulsi, crassum partium studium, coeca praeiudicia*, et *inueteratum atque hostile erga Nationem Hungaricam odium*, *vehementer* prodit. *Miscet enim Cacus quadrata rotundis, vt solummodo indomitae suae peccandi libidini, et quodlibet fingendi de Hungaris licentiae, satis fiat. At quemadmodum nullus vnquam Hungarorum, Gentem suam, iisdem quibus et ceterae Nationes imbecilli-*

becillitatibus atque naëuis obnoxiam, *sanctam, ac prorsus inculpatam esse, docuit: ita certe nec OLDENBURGERVS, populares suos, parcant bonae mentes, vitia enim, et vnum, alterumue nequam ciuem, nequaquam verò integram eamque Nobilissimam Gentem Germanicam, reprehendimus, cum grauisima Hungarorum iniuria, tantopere extollere, quin potius suum cuique tribuere, debuisset.* Nam nec nostri, vt iam de reliquis nihil dicam, *Germani, sine crimine, quod ne ipsi quidem diffitentur, viuunt; neque etiam soli tantummodo, et quidem maiori prae Hungaris, uti Zoilus comminiscitur, iure gaudentes, Ciuitates incolunt; k multo vero minus antiquissimis, veris, genuinis, ac praecipuis Patriae Carissimae ciuibus, Hungaris, auctoritate magisteriali praesunt, aut iura domestica dictant. Sacra enim haec atque ardua prouincia, secundum Regiae Maiestatis Auctoritatem, Celsissimum Palatinum, Reuerendissimum Primatem, nec non reliquos Inchyti Regni Hungariae Status, Ordines, ac Magistratus publicos, qui omnino natiui, genuini, ac ingenui generosique Hungari esse debent, vnice ornat; l peregrinis, et omnis generis, ab OLDENBURGERO maximopere dilaudatis mechanisticis, quorum ingenium arcana lurrum Hungaricorum plane non capit, sola obsequii gloria relictæ. Vt adeo ipsae quoque Ciuitates, per natiuos ac genuinos Hungaros, saltem in numerum Ciuium Hungariae receptos, et in iure Patrio versatos, potissimum gubernentur. m Iure enim peregrino, aut in alia, quam Latina, et quidem Curiae Hungariae recepta lingua, conscripto, nulli in Patria nostra uti licet. Legum vero, uti dixi Hungaricarum arcana, quemadmodum reliquas etiam Regni consuetudines, vt et linguam Hungarorum Vernaculam, peregrini, imo in Hungaria quoque nati Germani, nec volunt, nec possunt facile percipere. n Hungari ergo sunt, ac reliqui, legitimo nimirum Ciuitatis Hungaricae iure donati, et Constitutionum Patriarum bene gnari, o ubicunque tandem locorum per latissime patentem regionem, Villas, Tusculana, Cu-*

rias, Oppida, Castella, Arces, aliasque huius generis munitiores, quibus longe magis plerique, quam tumultu urbano oblectantur, inhabitent, Regni Hungariae post Regiam Maiestatem, Summi ac praecipui Magistratus, Legum ac omnium bonestarum, Consuetudinum custodes, atque Administri fidelissimi. Contra quorum iura si Ciuitates peccant, grauissime puniuntur. In iisdem praeterea Hungarorum, passim per varia regionis amoenissimae loca diffitis domiciliis, imo et vicis rusticis, plus plerumque, quod probe notandum, humanitatis, comitatis, hospitalitatis, munditiei, securitatis, aequitatis, castitatis, pietatis, eruditionis, ac reliquarum virtutum reperire licet; quam in multis aliis, vastissimis licet, et monstrosa sua permixtione nimium laborantibus Urbibus. Nam si cultam illam, atque eruditam, Regni Metropolim, Posonium, cum praecipuis aliis Ciuitatibus exceperis; reliqua ruinis, squalore, discordia et multis aliis incommodis ac iniuriis vitata, parum oblectamenti praebent. Quae non ideo a me commemorantur, ut Ciuibus Patriis, cuiuscunque demum illi sint originis ac nationis, cum haec omnia apud me aequalia, vel minimum detractum velim; sed ut cuilibet nostrorum, suum reddam, praecipue vero Agros Hungaricos, ab infamibus OLDENBURGERI calumniis, vindicem. Quantum porro ad Bacchum, aut Cererem, Deos, ut Zoilus fingit, Hungarorum praecipuos, attinet, illis, quod iterum pace et bonacordationum venia dixerim, longe maiori cado nocturnis diurnisque sacris, cognati ipsius, quam Hungari, aut reliqui regionis incolae passim deliciarum matrem Hungariam inhabitantes, ac subinde turmatim immigrantes litare solent, quos etiam Venus improba, in otio et luxu urbano, multo vehementius, quam hos, in vita, quam ipsis attribuit, rustica, atque pagana, vexat. Hungaris certe, ac reliquis regionis amoenissimae incolis, probrosum est paulo profundius semet ingurgitare, et Vrbes, Oppida, Pagos, atque tabernas potatorias clamoribus

*moribus, ac inconditis boantibus replere, aut irritamenta malorum, mulierculas salaces, vicatim circumducere; * quod apud nonnullos popularium OLDENBURGERI fere laudi ducitur, saltem iuniores his sacris cum consanguineorum tum civium ipsius, ac in primis scurrae vagabundi, contra publica etiam severissimaque Edicta, y frequentissime vacant: cum apud Hungaros hoc scelere nullum maius. Stupia quoque, scortationes, adulteria, et cetera huius generis mala non modo vehementissime detestantur Hungari, verum etiam gravissime puniunt: z contra ea, alii instar peccatilli non adeo magni faciunt, ac plerumque exiguo munusculo, scorto, aut auaris, nec semper Principibus suis, fidis, censoribus, aa oblato, facile poenam redimunt, atque ita publicam infamiam euitant, tanto securius denuo peccaturi. Quae contagiosa mala, bb furiosus atque coecus censor, cur non viderit, imo nec Italorum, quos ille castitate Hungaris innocentibus praetulit, publica Lupanaria, ac nefandam Sodomiam, palpare potuerit, rationem, uti certo colligere licet, nullam aliam, praeter detestandum partium studium, inueteratum et quasi haereditate sibi a CONRINGIO aliisque Cacis relictum nationale odium, ac effrenem peccandi, integraeque nationes infamandi libidinem, habuit. De rapinis aliisque nobis obiectis sceleribus, hoc unum dixisse sufficiat, nullos inter Hungaros dari ac pati fures privilegiatos, scurras, erroneas, ac omnis generis deceptores; cc nec tantam esse peccandi licentiam, quantam alibi locorum videas. dd Quam nec Optimorum Principum Edicta, ac frequentissima exteriorum ergastula, Hungaris plane ignota, coercere, neque plerorumque pia desideria emendare valent. Quae ego mala nequaquam cum OLDENBURGERO in ingenia integrarum nationum coniicio, sed potissimum corruptae morum disciplinae, malae educationi, multitudini hominum, quae difficulter domari regique potest, ut et aliis, ac ubique gentium, non eodem tamen numero occurrentibus causis, atque irri-*

tamentis

tamentis variis attribuo. ^{cc} Artes cum mechanicas, tum liberales; uti omnis terra, ita etiam Hungaria nostra alit, quamquam non eo numero, quo apud exteros; quippe quorum maxima pars harum beneficio viuunt, ff ac ideo maiorem iisdem operam, saepenumero usque ad vitium, ^{ss} nauant: cum Hungari paucitate inuentorum, ac artium, quas potissimum quotidianus vitae communis usus exigit, et prouentum terrae uberrimorum ^{bb} contenti sint, nullisque scurrilibus nundinationibus, saltationibus, male feriatis artibus, et id genus aliis speciosis rapinis aliorum sumtus eludant. Proinde etiam, ut candide fatear, tanta mole plerumque non necessariorum artificum, scurrilium noxiarumque rerum inuentorum, ac nundinatorum, semique literatorum Magistrorum atque Doctorum, uti exteri, quod iterum pace et bona cordationum venia dixerim, non laboramus: ⁱⁱ etsi nunquam nobis defuerint, et neque nunc desint, Illustres Viri, qui decus Reipublicae Hungaricae Eruditae tueantur, et cum alias Artes, ac Disciplinas, tum linguae non minus Latinae, quam solam nobis OLDENBURGERVS, sed et eam rusticam et incultam concedit, ad admirationem usque et inuidiam aliorum excolant. Qui eo maiorem apud cordatiores promeruerunt laudem, quo magis remoti fuere a ludicris, curiosis magis, et quandoque vitae communi fraudulentis exitiosisque, quam honestis, licitis, utilibus ac necessariis. ^{kk} Quae omnia et singula, cum ex ipsis Hungaro-mastigum Scriptis, tum ex aliorum saniora ac meliora OLDENBURGERO docentium, et petulantiam ipsius, morumque patriae suae corruptionem detestantium, testimoniis, ac in primis, quotidiana experientia, adsertum irem; nisi haec monstra ita in aprico posita essent, ut operam perdere videretur, qui hanc in se rem probandam susciperet; et nisi vniuersa suo tempore et loco commodius confici possent. ^{ll} Sed tempus est, ab OLDENBURGERO, et Magistro ipsius CONRINGIO, ad paulo subtiliorem, et iam superius in scenam

nam protractum *Zoilum*, REIMMANNVM puto, progredi; quippe qui peraeque *Gentem Hungaricam* temerario ausu ad arma, stupendam ignorantiam, aliaque mala, atque OLDENBURGERVS, contrerraneus ipsius, ad vitam barbaram, ac rusticam, et reliqua innumera pene nefandaque scelera, condemnat. Quoniam vero REIMMANNO, suorum plerisque una cum dicto OLDENBURGERO exoso, ac ideo grauiter notato, ^{mm} in praecedentibus satisfactum est: ⁿⁿ igitur non plura hac vice ad temerarias eius Ingenii Hungarici ^{oo} accusationes, reponam, quam turpissime Senem errare, ac non modo in innocentem Gentem Hungaricam, cui ille omnem literarum ac eruditionis appetitionem, atque cultum, praeter Speciem illam, vt ait, quae temporibus MATTHIAE CORVINI apparuerat, denegare nititur, ^{pp} iniquissimum esse; verum etiam Vniuersam Eruditorum Exterorum Rempublicam Literariam, putida cerebelli sui commenta, loco veritatis eidem obtrudendo, per vim et quasi capillis, in errorum Labyrinthos trahere; contraque omnem bonorum ac incorruptorum testium fidem, sanam rationem, ipsamque quotidianam experientiam, petulanter et malitiose, omnia Musarum Hungaricarum sacra, in dubium vocare. Nec desunt alii numero plures, iique magni apud suos nominis viri, ^{qq} qui peraeque vt priores, cautius tamen, innato erga Hungaros odio, studio partium turpissimo, praepiudicatis opinionibus, inanique ac praepostera Disciplinarum et rerum omnium cognitionis affectatione, aduersus ipsorum meliora monentium exterorum testimonia, ac in primis publicam Scriptorum, Legum, et omnium bonestarum Hungaricarum consuetudinum fidem auctoritatemque, vniuersas res nostras malitiose traducunt, et pleraque maiorum nostrorum egregia facta, impudenter suis adscribunt, vel si id, reclamante vniuersa erudita antiquitate, et suffragante illi teste grauissimo, quotidiana nimirum experientia, plane fieri nequeat, saltem petulanter rodunt, ac quantum in iis est, ingrata, odiosa, dubia, obscuraque red-

dunt, imo plerumque *notissima* etiam, nec parum ad institutum suum facientia, penitus *omittunt*, atque ita *male*, quin potius *peissime*, nobiscum, tanquam reuera spurii, nec ad confortium humanum spectantes essemus, agunt. ^{rr} Et quamquam illud etiam *ultro* lubensque *largior*; multa nos iam duorum et quod excurrit seculorum tractu, ab *Augustissima* Domo Saxonica, cui DEVS bene velit, ^{ss} Anglis, Belgis, aliisque nunquam satis laudandis *Exteris*, cum *institutionis*, tum *sustentationis*, atque *curae* et *protectionis* sane *Paternae* beneficia accepisse; multos praeterea subinde *Eruditorum alienigenarum* inuentos fuisse, nec hodie quoque deesse, in primis *Illustratae* Saxoniae, ^{ss} Angliae, Hollandiae, nec non *aliarum* regionum ac locorum, *Decora*, qui *literas*, ac *literatos* nostros, *consilio* et *ope* iuuent, ac ubi res tempusque postulet, *aquissimo* pretio aestiment: plures tamen, quod dolendum, et quidem parum vel nihil de Gente Hungarica meritorum, semper fere reperti fuere, qui et illa, quae nunquam accepimus beneficia, tanquam hominibus barbaris, ac ingratis, exprobrent, et omnia *Musarum* nostrarum arcana atque sacra, ne de limine quidem salutata, importune ac temerarie accusent, et miseros innocentisque *Eruditos Hungariae*, instar *mancipiorum* ac *pecudum* iniquissimis censuris vexent. At hi vel illud sibi in memoriam reuocare debuissent, non semper ab *eximis* quibusdam *animi* dotibus, aut *exquisita* quadam *industria*, quamvis nec ista penitus abesse volo, sed interdum a *felicitate* et commodissima *excolendarum* *literarum* occasione *exterorum* *eruditionem* proficisci. *Dedecus* enim quam maximum esset, *erudito* ac *diuite* *Patre*, in *instructissima*, et *Scholae* aut *Academiae* plerumque *vicina* *Bibliotheca* nasci, educari, consensescere, atque mori, neque tamen *praeclari* aliquid percipere, vel in publicum edere. Quae *diuina felicitas*, quia raro Hungaris, in primis *pauperioribus*, qui fere soli in Patria nostra *literas* colunt atque conseruant, contingere potest: hinc etiam mirum non est, si *pauciores*

*ciores apud nos numerentur Eruditi, imo Libri quoque pauciores scribantur, ac edantur, quam alibi locorum; praecipue cum iam et Officinae Euangelicorum Typographicae penitus sint extirpatae, et Scholae eorundem ad maximam paucitatem reductae, Exteri vero fere praecclusi. Vt adeo si vel optima domi nostrae nascantur ingenia, nihil tamen proficiant absque Scholis, et Libris summe necessariis, ut iam alia taceam. Haurit enim aquam cribro, qui discere vult sine libro. u. Accedunt ad hanc fatalem Euangelico-Hungarorum infelicitatem et alia infinita fere mala, quae tamen praestat aeterno silentio inuolueri, quam extra sensum miseriarum nostrarum positis, et otio perenni voluptatibusque diffluentibus, et altissima annorum in primis superiorum pace beatis, Exteris, fabulam omni ipsorum fide maiorem, sine villo fructu narrare. ** Quibus equidem aliud non imprecor, quam ut tranquillitatis istius, qua laeti perfruuntur, auream felicitatem, Diuinæ Bonitati acceptam referant, eamque ad leuandas mitigandasque debitis officiis vicinorum sociorum angustias, non ad calamitates alioquin peracerbas cumulandas conferant. His ergo commemoratis, Lector Erudite ac Christiane, aliisque rationibus compulsus, non potui non optimam alioquin, at infelicem, innocentissimae Patriae causam, pro tenuitate virium defendendam suscipere, et Historiae Hungaricae Literariae, saltem prima ac breuia Lineamenta, quoad Opus quoddam maius, plenius, accuratiusque Orbi Erudito, dare licuerit, conspectui Literatorum quantocyus exponere. Quo in arduo, difficili, sumtuoso, ac periculi pleno y labore, vti cum debito rerum, verborum enim lenocinia consectari non vacat, delectu, crisi necessaria, nec non bona candoreque temperata fide, versari constitui: ita omnem sedulo adhibebo operam, ut res nostrae ab aliis corruptae, saltem traductae, variis cuniculis tentatae, ac in dubium vocatae, Scriptorum domesticorum, non neglectis penitus externis, melioris notae, ac in primis publicorum Regni Hungariae*

documentorum, quantum licuerit, auctoritate, atque fide, emendentur, suppleantur, illustrentur, et pristino atque nativo suo valori restituantur. Qui vero nostrorum auctoritatem Scriptorum, ob praesumptum erga Patriam, Nationem, aut Religionem, studium, contra se non admittit, ille vitio nobis vertere non potest, si nos quoque eandem ob causam Scriptoribus suis exiguam fidem habeamus.

a) In primis ANT. BONFINIVS, in *Praef. Decadum suarum*; IOAN. DECIUS BAROVIVS, in *Praef. Syntagmatis Institutionum Iuris Imperialis et Hungarici*; IOAN. SAMBVCVS, *passim*; PETRVS DE REVA, in *Commentar. de Monarchia et S. Regni Hungariae Corona*; MART. SCHÖDELIVS, in *Disquis. de Regno Hungariae*; MART. SZENTIVANY, in *Praef. Dissert. Paralipomen.*; MATTH. BELIVS, *aliquo passim*; ac praecipue DAN. FISCHERVS, in *Epistola Inuitatoria*, penuriam ac defectum maximum Scriptorum Hungaricorum pene cum lacrymis commemorarunt. Quare legendi interim, quoad haec quoque ex instituto exponere, et an omnes iuste conquesti sint, examinare, licuerit.

b) His etiam tum temporis satis facere conabor, dum de *Artibus ac Disciplinis Hungarorum* data opera agetur. Longum enim esset, vel praecipua, quae nobis a plerisque Polyhistoribus obiciuntur, hic commemorare. Nam ut plura non addam, saltem GEORGII MORHOFFII, viri vndique doctissimi, si res Hungaricas exceperis, obiectio, in *Tractatu suo de Ratione conscribendarum Epistolarum* Lubecae MDCCXVI. 8. edito, *Lib. I. cap. 4. pag. 139. nobis opposita, multum sane a vero abest.* Eodem quippe loco, Hungari, inquit, plus in *Palaestra Disputatoria*, quam *Oratoria* valent, nec tot seculorum decursu, si BONFINIVM illum Hungarorum Lintum excipiam, unus alterue, nominari potest, qui in *Studiis Humanitatis* excelluerit. At magnus ille Polyhistor, crassa Rei Hungaricae Literariae ignorantia grauis, vehementer titubat. Nam nec BONFINIVS Hungarorum Lintus erat, homo quippe Italus; neque etiam solus, et vnicus, illo ipso quoque tempore, quo nempe apud CORVINVM morabatur, in *Studiis humanitatis* inter nostros excelluit. CORVINOS enim, VITÉZIOS, IANOS PANNONIOS, ALESIOS, et complures alios *Studiorum humanitatis assertores* atque

atque vindices strenuos, aetate etiam BONFINII venerabatur *Erudita Hungaria*. *Sequenti vero demum tempore*, satis multi Hungarorum, cum in aliis, tum in *elegantioribus* etiam, atque iis, quae ab humanitate nomen acceperunt, studiis, excellere; licet eos MORHOFIVS penitus ignorauerit, multo vero minus in suo *Polyhistore* laudauerit. Adeo ergo *Rerum Hungaricarum* ignarus erat memoratus auctor, ut vix unicum eruditorum nostrorum bene nouerit; nam MELCHIOREM etiam INCHÖFERVM, *Ginsino* alioquin Hungarum, et *Studiorum humanitatis* peritissimum, *Polyhistoris* sui *Literarii* Tom. I. lib. 4. cap. 9. p. m. 817. *Bavarum* fuisse erronee scribit, uti iam §. 10. not. ii. monuimus. Celebrimus quoque HEINECCIUS, in *Fundamentis Stili cultioris* Part. III. cap. 1. §. 2. not. * inquinato, ac sordido, et ex usu tantum atque loquendi consuetudine comparato dicendi genere, Hungaros delectari ait. Verum et hic, quemadmodum multi etiam alii, institutum ac receptam iam olim *Patriae nostrae consuetudinem*, ignorauit, et ideo etiam haud leuiter offendit. Distinxisset bonus ille vir, inter *Stilum Curiae*, et *Scholae*, ac *Ecclesiae Hungaricae*, atque ita demum, distincte etiam iudicium de nostris tulisset. Curia enim Patria, quod fatendum est, peculiare suum, ac iam longo rerum usu receptum dicendi genus habet: at *Schola* atque *Ecclesia Hungarica*, si nonnullos *Ecclesiastico-Politicos* Viros exceperis, satis eleganti, terso, ac nitido Stilo plerumque utitur. Quem tantum abest, ut sibi ex usu solum et loquendi consuetudine, uti HEINECCIUS existimat, compareret; ut potius *Classicis* etiam *Auctoribus*, ubi copia datur, maximopere delectetur. Usus ergo loquendi cum *lectione bonorum auctorum* coniungunt nostri; ac ideo etiam paulo expeditius, plerisque exteris, lingua Latina loquuntur. Quod institutum male, exemplo *Italarum*, dissuadet eruditus auctor. Similia alii quoque HEINECCII ac MORHOFII cines, de nostris tradunt, quae falsissima esse, vel *Lineamenta*, quae adorno, luculentissime probabunt, et Hungaris, tam *Humanitatis*, quam *Philosophiae*, aliarumque *Artium* ac *Disciplinarum Studia*, adhuc ab exteris denegata; reuera restituent:

c) In quorum numerum pertinent IORNANDES, OTTO, *Frisingensis Episcopus*, AVENTINVS, SCHVRTZFLEISCHIVS, LEIBNITZIVS, ECCARDVS, LVDEWIG, BAYERVS *Regiomontanus*, HVNERIVS, et complures alii, *Rerum Hungaricarum censors iusto acerbiores*; quippe qui in commemorandis rebus nostris; non tam veritatis,

quàm inueterati odii, *studii partium*, ac *superbiae* habebant rationem— Quos ideo etiam OTROKOCSEVS, SCHÖDELIVS, BELIVS, IONY—
alique Hungarici Scriptores, iam dudum, egregie, suis locis, perstrin—
 xerunt; imo et nos nonnullos eorum §. i. not. b. §. ii. not. d. et alibi at—
 tigemus, atque in posterum vberius attingemus.

d) Ne amplius *veras nostras origines*, *honestam famam*, atque *gesta egregia*, *tanquam totidem pestes* depascant; neue etiam *melius an-*
matis, ac *rectius de Hungaris sentientes ciues suos*, *ineptis*, *insulsisque*
commentis, in posterum inducant in errores.

e) Iam a plurimis notatum, ab ipso etiam MORHOFIO, *Polybi-*
stori sui Literarii Tom. III. lib. 2. p. m. 494. et pag. 497. nec non a IO.
 IONYO, in laudata saepius *Commentatione Iuridico-Historica*, *pag. 2.*
conf. etiam §. praecedentem io. not. aa. vbi quaedam de eodem homine
 monui. Plura alibi ex instituto videnda erunt.

f) Magnus alioquin apud suos CONRINGIVS, et apud nostros
 laudem inuenire potuisset, si nimirum, *res nostras*, *arcanaque Reipub-*
licae Hungaricae accuratius scrutatus fuisset, nec *sacra*, quod aiunt,
glande, et *farre*, quoad *Historiam* nempe *Hungaricam*, *pastus*, *protritatus*
iam toties suorum fabulas, denuo, ausu temerario, in *Scriptis*, ab
 OLDENBURGERO editis, in *gentem sibi fere ignotam* euoluisset. *Iste*
certe OLDENBURGERVM et peruerse sentire, et *male dicere*, doeuit.
 Nam quanquam *plagiarius* ille, multa *schedarum Conringianarum* loca
 corruperit, ac addiderit quoque multa; produnt tamen sese ubique
vestigia, et *dentes*, *Magistri CONRINGII*, *mordacissimi*. Quod utrum
 decuerit, *tantum Virum*, *salua religione* atque *fama facere*, ciues
 ipsius iudicent. confer etiam MORHOFIVM l. c. *pag. 494.*

g) *An. MDCLXXV. 8. Genuae edito Part. IV. tit. 2. integro.*
Iudicium et controuersiam de hoc Libro videtis apud MORHOFIVM l. c.
pag. 494. aliosque passim.

b) *Tales mihi omnino iudices dari velim*, qui si defuerint, non
 utique *cenfuram gentis nostrae mastigum*, vniuersa miscantium, ac ro-
 dentium, effugere potero. Verum quicumque *Commentariolum meum*
rigidius censere cupit, is praeter accuratam *rerum*, *consuetudinum*,
 ac *eruditionis antiquitatis nostrae cognitionem*, *linguarum* etiam *latissime*
patentis Hungariae, si non omnium, saltem *praecipuarum*, in primis
vero Hungaricae, peritus sit oportet, si non de rebus nostris, uti coe-

cus de colore sententiam ferre, et unam eandemque cum CONRINGIO, OLDENBURGERO, ECCARDO, REIMMANNO, BAYERO, aliisque iam memoratis, ac in posterum memorandis, huius generis Catonibus, cantilenam occinere velit.

i) Pro quo odio IORNANDEM etiam, *Episcopum* alioquin *Christianum*, Cap. XXIV. p. m. 103. seq. de Rebus Geticis, Hunnorum nostrorum originem ad *Daemones* retulisse legimus. Hoc detestandum vitium, veluti haereditate quadam plerisque *exteriorum Scriptoribus* reliquit idem auctor; quos tamen omnes ac singulos *malitia mentiendi*, multis gradibus, dictus OLDENBURGERVS superauit, et odium, quo ferebatur erga *Hungaros*, more sane beluino, dicto loco, euomuit. Odium ergo *nationale*, ac *inuidia*, *causae praecipuae* fuere, cur memoratus *Sycophanta* tantopere in *Gentem nostram Hungaricam* debacchatus sit, vti cum alia sequentia, tum in primis *not. bb.* allata, luculentissime docebunt.

k) Quo iure plerasque *Hungariae Vrbes* Germani inhabitent, non est huius loci, neque etiam *mei*, clientis alioquin eorum, instituti, *curiosus inquirere*. At illud, pace et bona cordationum venia, affirmare possum, *Germanos*, *ius ciuitatis Hungaricae*, quod *indulgentia Clementissimorum Regum*, et *Procerum amico consensu*, obtinuerunt, nonnunquam male amplificasse, peius multo exercuisse. Ita *Neosolium* primitus et ante *Annum* CIO CCLV. ab *inhabitantibus Slaus*, *Nouaues*, siue *Noua-uilla*, vti *primum Neosolienfium Priuilegium*, CIO CCLV. *Budae*, a BELA IV. ipsis concessum, testatur, appellatum fuit. Sed successu temporis, vbi Germani *Vrbem* illam frequentare inciperent, factum est, vt et *nomine* et *iure ciuitatis*, quod vix demum Anno CIO DCVIII. et CIO DCXIII. interposita *Comitiorum auctoritate* publica recuperare potuerunt, *Slaui* *Noua-uillanos* exuerent. Plura hanc in rem commemorat *Polyhistor Patriae nostrae exactissimus*, MATTHIAS BELIVS, in *Praef. Institutionum suarum Linguae Germanicae* §. 1. seqq. et alibi. Illud inter alia *Germanorum Neosolienfium stratagemata*, ad impediendum *Slaui* *ac Hungarorum incrementum*, excogitata, maxime *notabile*, quod ad praesentem vsque diem, nulli liceat in dicta Vrbe *acdes* ad *forum publicum* *stas*, ac *iure tabernae vinariae* *gaudentes*, possidere, aut *vinum vendere*, nisi *Nomen eius sit Germanicum*; imo ne pro *usu* quidem *domestico*, atque *quotidiano*, in *cellario suo proprio* cuiquam conseruare, si nimirum, *simili domo*, vulgo *circularem* appellant, curue

caruerit; quemadmodum *artes quoque nonnullas mechanicas*, cum *Neosolii*, tum *alibi*, nulli praeter *Germanum*, saltem *Nomine tenus* similem, excolere licet. *Eadem fere solertia alias quoque*, cum *Montanas*, tum *reliquas Hungariae Vires Germani* pene ex integro occuparunt, et *antiquos earum incolas*, frustra *reciamantibus Legibus ac Regnicolis*, penitus *absorpsērunt*, vti videre est *Budae, Pestini, Sempronii*, et *alibi passim*. Quae quidem ego non ideo hic commemoro, vt *Ciuiibus meis Germanis*, peraeque *mibi vt reliquis regionis incolis caris*, insultem, quod absit a me; verum vt *praecipuam Regni nostri Nationem, Gentem nimirum Nobilissimam Hungaricam*, ab *infamibus OLDENBURGERI calumniis*, vindicem, *Iuraque Vrbium Patriarum*, ad *Hungaros*, ac *Slauos*, si non magis, saltem aequaliter, vti ad *Germanos* pertinere, contra eundem *Zoilum* demonstrēm. Quae licet interdum *Ciues nostri Germanici grauitē violent*, et *omnia pene Vrbium praecipuarum Priuilegia, immunitates, atque commoda*, ad se vnice, contra *expressum Legum publicarum tenorem*, *pertrabant*: inde tamen *nulla* prorsus *ratione consequitur*, maiore eodē *Germanos, praee Hungaris, aut Slauis ciuitatum iure gaudere*; quin potius eo ipso, illud *grauissime adstruitur*, *rectius semper Hungaros Iura Patria tenuisse*, atque *acutus etiam administrasse*, quam *memoratos iam Ciues Germanos*. Certe apud *genuinos ac vernaculos Hungaros*, atque *amicos eorum Slauos*, *omnia societatis, vicinitatis, et commerciorum iura*, *omnibus ac singulis Hungariae ciuibus*, cuiuscunque demum illi *Nationis fuerint*, *communia et mutua*; nec vlla in re, *speciosa quadam, ac nimium exquisita arte*, in detrimentum *Germanorum* tecta, habentur. *Controuersiae quoque de primatu, praerogativa, et nescio quibus aliis ineptiis*, apud *Hungaros, Slauos*, ac *reliquos regionis amoenissimae inhabitatores*, nunquam tantae tamque graues contingunt, quantas in *Vrbibus, Oppidis, atque Villis* Regni nostri *Germanico-Hungarico-Slaucis*, quotidie, magno cum feruore agitari videas. Possem *innumeris fere exemplis detestanda haec mala probare*, et *Legibus ac documentis domesticis memoratas querelas*, validissime adstruere, nisi *paci aureae* magis, quam *execrandis Nationalibus Controuersis* fauerem. Ab *exemplis ergo rei odiosissimae data opera abstineo*, et *omnibus ac singulis Ciuium nostrorum, pacem sinceramque amicitiam*, porro *ex animo precor*.

1) Quod *Vniuersae Hungariae*, non magis *antiquum*, quam *Legibus conueniens, institutum*, qui *ignorat*, et de *asseritis consuetudinibus* forsitan

forſan dubitat, conſulat, ſi poſſidet, *Corpus Iuris Hungarici* paſſim, aut eat in Patriam noſtram, et conuincetur facile, modo partium ſtudio abſuerit.

m) *Aduenae* quoque, praecipue Romano-Catholici, poſtea quam *Iura Ciuitatis Hungariae* obtinuerunt, *munera publica* ſperare, imo reuera conſequi poſſunt domi noſtrae, modo prius *conſuetudines* et *Iura Patria* perceperint. *Quae felicitas*, non tam facile alibi gentium atque locorum *indigenae* contingere ſolet, etiam ſi omnia iura deuorauerit.

n) *Dedecori* certe eſt quam maximo noſtris, in *Hungaria naſci*, *veſci*, *conſeſcere* atque *mori*, ad haec frequentiffime *Nomine Hungarico* ſuperbe *gloriari*; *Iura tamen*, vti et *Linguam Hungaricam* penitus *ignorare*, et in *Conſuetudinibus Patriis* ſubinde *grauiffime labi*. Quod vitium plerique et quidem praecipuis *Hungariae Ciuibus Germanicis*, per omnia tria *Grammaticorum genera proprium*. Vnde etiam in *commerciis*, vbi interpretum copia haberi nequit, mutorum more variis geſtibus vti, et *cauſas ſuas*, dum lites ſuboriuntur, *Aduocatis Hungaricis* committere coguntur.

o) Ille enim eſt *verus ac genuinus ciuis*, qui conſuetudines et iura Ciuitatis atque regionis, quam inhabitat, accurate tenet, et ad ductum illarum cum reliquis etiam ſociis viuut: contra vero *homo peregrinus*, *ciuitateque plane indignus*, qui nil, praeter ſplendidum *Gentis ſuae Nomen*, aut communis cum reliquis Patriae, commoda, praerogatiuas, et id genus alia, idque lingua peregrina, perpetuo crepare nouit. Plura Lector Eruditus ipſe ſuppleat velim; nolumus enim amplius crabrones irritare, et ſic iam ſaeuientes.

p) Multarum omnino *Ciuitatum Hungariae antiqua ac ampliffima Priuilegia*, atque *immunitates* quam *maximas*, valde hodie *diminutas* videas; quia videlicet *contra Regum*, et *Regnicolarum Iura peccare auſae fuerunt*. *Vicegradum* etiam, *Regia* atque *Libera* olim *Ciuitas*, ideo ab VLADISLAO Rege *uniuerſo libertatis auitae iure exutum* eſt, quia in *Regnum fuit iniurioſum*. Plura huius argumenti *exempla*, ex *Hiſtoria* cum antiquiore, tum recentiore, *Iure Patrio*, et *praxi quotidiana* petenda erunt.

q) Quod suo tempore et loco, ex instituto, luculentissimè docebimus.

r) Cuius accuratam descriptionem dedit, decus Patriae, et Urbis Posonienfis ornamentum praecipuum, MATTHIAS BELIVS, *Notitia Hungariae Historico-Geographicae Tom. I.* qui ideo euoluendus erit.

s) Vt adeo malles nonnunquam *Agros et Villas Hungaricas* potius, quam plerarumque *Ciuitatum* misera ac tristitia *cadaver* incolere.

t) Nihil enim magis detestor, quam *execrandum* illud *Nationale Odium*, quod tantopere plerasque *Patriae* nostrae, alioquin miserrimae, *Urbes, Oppida*, atque *Vicos* depascit. Et quod maxime deplorandum, ne *Eruditi* quidem *nostri*, hoc *exitiali malo* carent; qui alioquin *bene norunt*, *vnum*, *omnium hominum Parentem*, *Adamam* fuisse, ac ideo etiam *miseros eius posteros*, propter *solam Linguarum diuersarum varietatem*, non tantopere inter se *differre*, quantopere nonnulli *nostrorum*, cum *OLDENBURGERO*, *putant*.

u) *Longum esset*, quod iterum pace bonorum dixerim, *Bacchi*, et *Veneris* *ferias*, *passim per Hungariam*; cum a memoratis nostris *ciuibus*, tum a *cognatis eorum*, subinde turmatim aduenientibus *frequentari solitas*, vel breuiter *percensere*, et *enatas inde clades*, quas plerumque in *saluberrimam* regionis *auram*, et nescio quales *venenatas aquas*, ab se *ne degustatas* quidem coniicere solent, *Elegiis* deplorare, aut *Epitaphiis*, vel *praecipua*, *Coemeterii Germanici*, vti vulgo *Exteri Hungariam* appellant, *loca*, cohonestare. Certe *pestilentissimus* ille *aër*, quem tantopere accusant, subinde *ex cellis* et *doliis Hungaricis* prorumpere, et *contagium* vsque ad *Hungaros* propagare consuevit, quem *lues* quoque *Venerica* haud raro comitatur, *otio*, et *luxu Urbano*, *occasionem commodissimam*, idoneaque *alimenta* praebente. Vti id dudum *V. CL. COBERVS*, in *Observationibus Hungarico-Castransibus*, *alique oculati testes*, sufficientissime docuere, et nos satis superque, cum *Urbes Patrias* incoluissimus, experti sumus.

x) Illico

x) Illico certe pro *infami*, et *humana* atque *bonesta societate indigna meretrice* haberetur apud Hungaros, quae vel *semel* cum *potatoribus familiaribus* versaretur, aut loca quaedam circuiret. Cauent ergo sibi maximopere a *simili*, vti diximus, *consuetudine*, cum *Hungari*, tum *Hungarae*, aut *Slavae* nostrae. Cuius rei *testimonium* quilibet vltro dabit, qui vel *semel Hungariam* ac *Hungaros*, *moribus peregrinis nondum corruptos*, vidit.

y) Quibus omnino non negligunt *Summi Exterorum Principes*, et *bene constitutarum Rerumpublicarum Magistratus*, licentiae ac effusae civium suorum peccandi libidini, occurrere; porro tamen haud pauci passim reperiuntur, qui haec, suo etiam malo, violare, parum verentur. Vt adeo *causam nullam* habeant *Scriptores exteri*, cur haec memorata, et *domi suae*, quam apud nos, *frequentiora probra*, Hungaris tantopere affingant, nisi *Genti innocentissimae*, *data* veluti *opera*, *nocere* velint.

z) Certe BANCABA'NVs, praecipuus atque summus Regni in *absentia* ANDRAEAE Hierosolymitani Gubernator, ne Reginae quidem Gertrudi, Ducis Tyrolis, Istriae, cet. filiae, cuius consensu et ope frater eius OTTHO, Coniugem ipsius dilectam atque fidam, *supraue-*
rat, pepercit; quin contumeliosam iniuriam vlturus, dictam Reginam,
iteratis vulneribus obruncavit. Ab hac tamen caede eum ANDREAS
Rex, e Terra Sancta reuersus, publico iudicio absolvit, vti Historici
Patrii testantur. Hodie quoque haec detestanda mala, partim sup-
plisio capitis, partim vero seuerissima Civili ac Ecclesiastica disciplina
puniuntur, atque maxima infamia notantur, apud nostros Hungaros.

aa) Qui subinde *neglectis Principum* suorum publicis *Edictis*, *exiguo etiam aere*, haec *grandia peccata*, civibus, quibus praesunt, condonant, atque ita ad perpetranda longe *plura* ac *maiora* huius impietatis *scelera*, *eordem*, imo et complures alios, *lenitate* sua inuitant.

bb) Foecunda enim horum *monstrorum mater Italia*, et *soror* eius *Gallia*, reliquas *Europae regiones* his pestibus potissimum *infectis*. Illic enim *magno vagae libidinis* *proventu* *Sacra Veneris* coluntur, et *Exteris*, quacunque fieri potest occasione, *de meliori commendantur*, vti notum est.

cc) *Qui etiam, auri sacra fames perpetuo laboranti Italiae, originem ac institutionem suam potissimum debent. Inde enim Laternae Artes Magicae, Catharinæ, et sexcenta alia portentosa, ac exitialis saltem sumptus quam plurimos callide emungentia oracula veniunt, quæ etiam omnibus notum, ac ideo quoque res tam manifesta, nulla amplius probatione eget. Dolendum potius, iam alibi etiam locorum hæc carcinomata nimium inualuisse.*

dd) *Vbi vitia plerumque ne increpare quidem, multo vero minus punire, tutum.*

ee) *Quibus omnibus fere, cum agri Hungarici, quos nobis OLDENBURGERVS assignat, vacent; præterea disciplina seucriore non careant; hinc etiam plerumque pacatius atque beatius coluntur, ut reuera cum OVIDIO de nostris dicere possis:*

Tempus in agrorum cultu consumere dulce est,

Quaelibet huic curae cedere cura potest.

ff) *Eruditio etiam Exterorum paulo lucrosior res est, quam Hungarorum, vbi subinde exigua aut plane nulla laborum præmia reponuntur. Cum apud Germanos aliosque eorum Vicinos, maxime sæpe numero opes, quod vel exemplo BYDDEI, HVBNERI, aliorumque patet, huius beneficio comparentur. Hinc neque mirum est, si apud hos, tanto numero, tanto strepitu, tantaque festinatione discitur atque scribitur.*

gg) *Non equidem inuideo Vicinis strenuam atque laudandam variarum artium ac disciplinarum culturam; miror magis plerorumque magnum sapientiae et eruditionis abusum. Certe HERM. von der HARDT, BAYERVS Regiomontanus, HVBNER, et complures alii, magni alioquin apud suos nominis Viri, plus Scriptis nonnullis, cum Sacrarum Eruditæ Antiquitati, ac Historiæ, nocuerunt, quam profuerunt. Id quod suo tempore et loco, re ipsa docebo, ut reuera constet, me non sine causa hæc protulisse.*

hh) *Quos quantopere nobis, una cum Magistro suo CONRINGIO, OTTONE, Frisingensi Episcopo, aliisque rigidis Censoribus, ipsi Turcis deterior, OLDENBURGERVS, inuideat, vel inde luculentissime patet, quod*

quod ipsi pene, sapientissimo, aequissimo, clementissimoque rerum omnium moderatori atque arbitro, Deo, exprobrare audeat, cur eiusmodi hominum monstris, quales sunt Hungari, tam nobilem terram concefferit, cum alioquin, ut corrupto ipsius iudicio videtur, nullum animal in terris, Hungaro postremius. Nec enim, pergit in Conditorem iniurius nebulo, vel unum vitium genti deest, sed omnia prorsus, ut in quandam coenofam latrinam, in illorum animos flagitia confluxerunt. Pro qua conscelerata viuendi consuetudine, innuit tacite, Hungaros, iam dudum supremum excidium meruisse. Quod si quis eorum, quorum infinita fere in gentem Hungaricam beneficia pleno semper ore crepat, illo uiuente fecisset; procùl dubio ipsum, ex *Ethnico* illo *Mythologo*, *conscientiaeque suae arbitro*, *Aristotele*, quemadmodum alios infelices ac sanguinarios Hunno-Auarum Apostolos, et thesaurorum dictae gentis opulentissimorum expilatores, crimine, imo omni etiam suspitione, absoluisset. Cuius voti, cum compos reddi nequiret, nihil mirum, si consultissimum esse existimarèt, saltem male dictis, innocentissimae alioquin Gentis Hungaricae, haereditate relinquendum odium, aeternamque infamiam Ciui-bus suis, saltem sui similibus, ingenerare. Cogita, Lector, quantum odium, ac inuidia possit! Plura legi possunt in Auctore, *Theauri*, scilicet, *Rerumpublicarum Part. IV. tit. 2. integro*, ac in primis pag. 407. 483. seq.

ii) Quod Vicinis nostris Galli in primis, Belgae, et Angli obiciunt. Vnde etiam *Anonymus* quidam auctor CIO IOO LXXVII. Germaniam militè suo destitutam, et Literatis ceu mole laborantem, in 12. edidit. Agnuit illud inter alios ex parte aliqua etiam Celeberrimus STRVVIVS, in *Introductione in Notitiam Rei Literariae* pag. m. 413. seqq. ac perstrinxit, iam saepius memoratus, REIMANNVS, passim, aliisque suis locis.

kk) Nullae, apud nos, in primis *Euangelicos* nostros, quantum memini, huius generis feces, ac sordes, chartae innocenti illiniuntur, nullaue scurrilia, inter gallos gallinacos, canes, et nescio quae monstra, instituta colloquia, scriptis publicis commendantur; aut pulicum decipulae, egregia sane inuenta, conscribuntur; imo nec gesta bellorum, et inepta, ac insulsa Chronica, Stilo Sacrosanctae Scripturae, irreli-giose publicantur. Sed et a censura ac laceratione, paganaque gen-

rum integrarum infamatione, nostri studiose semper abstinerunt. Profer quaeſo, ſi potes, Lector Peregrine, vel Vnicum ex vniuerſa Gente Hungarica, OLDENBURGERO ſimilem, cui infamia nihil prius, antiquius nihil.

ll) In ipſo videlicet Opere, ubi non tam verbis, quam rebus, adhuc ab Exteris in dubium vocatis, abſit arrogantia, certabimus, et Viros Viris, inuenta inuentis, ſtudia ſtudiis, opponemus, ſi DEVS vitam conſeſſerit.

mm) Egregie REIMMANNVM inter reliquos, §. 12. et alibi nominatos, notauit, et Catalogos ipſius quam plurimis naenſis ſcatere docuit, Anonymus, Trigae animaduerſionum ad Catalogum Bibliothecae Theologicae Reimmannianae CIO IO CC XXXI. 8. editae; vt et Schediaſmatis, de IACOBI FRIDERICI REIMMANNI Catalogo Syſtematico-Critico CIO IO CC XXXII. 8. editi, auctor, merito vterque legendus.

nn) Nimirum §. 12. vt et alibi. Plura alias.

oo) Hic eſt ſons et origo errorum Reimmannianorum, quod nimirum, omnia, ac ſingula Reipublicae Hungaricae Literariae mala, in Ingenium Gentis malitioſe coniiciat. Quod quam ſit abſurdum, ac omnibus ſanae rationis principiis contrarium, nemo non videt. Sed de his Sycophantis iam ad §. 12. not. k. et alibi dictum.

pp) Confer, ſi placet, Tentamen Introd. in Hiſtor. Liter. REIMMANNI Lib. I. ſect. 3. quaeſt. 155. pag. 384. ſeq. et adde his ea, quae iam §. 12. dedimus.

qq) Iam nota c. ac alibi paſſim commemorati, quos ideo amplius repetere nolo.

rr) Quorum pleroſque, vti iam ſaepius in ſuperioribus monitum fuit, ſcite et accurate conſutarunt inter alios, SCHÖDELIVS, OTROKOCſIVS, BELIVS, IONIVS, et alii noſtri Scriptores, quibus et nos ſuo tempore et loco, quantum neceſſarium erit, reponemus.

ſſ) Quanta iam extent Anguſtiſſimae Domus Saxonicae in Gentem Hungaricam merita, et effuſae, in Literatos noſtros, munificentiae, inſignia documenta; vel inde, Lector Erudite, colligas velim, quod iam ab Anno fere CIO IO XX. ad praeſentem uſque diem,

ne

ne per momentum quidem defecit, liberaliter, ac plane Paterno Cuius Pannonios fouere. Cuius rei meminerunt, MATTHIAS SCARICAEVS, Kóvínus, PÉTRVS LASCÓVIVS, Monedulanus, SEVERINVS SCVLTTETVS; locis ad §. 10. citatis, et complures alii, a nobis in praecedentibus passim memorati. Nos vero ingentia haec, ac nunquam satis laudanda beneficia, in ipso Opere, ubi de Maecenatum in Musas Hungaricas meritis agetur, ex instituto prosequemur, atque ita cum Vniuersae Inclytæ Domui Saxonicae, tum in primis INDVLGENTISSIMO AVGVSTO, PATRI PATRIAE, et CIVIVM PANNONICORVM MAECENATI MVNIFICENTISSIMO, OPTIMO, iure meritoque debitam pietatem, ea, qua gratos, et ingenuos clientes decet, reuerentia, ac veneratione, exsoluemus, saltem id nunquam, donec vita durabit, commitemus, ut in. TANTVM, TAMQVE MVNIFICVM PRINCIPEM, ingrati reperiamur.

tt) In primis Vitembergensium ac Lipsiensium Academiæ, quas etiam suo tempore et loco, ita, uti decet, collaudabimus.

uu) Quantum Scholarum Euangelicarum in Patria nostra quotidiana diminutio, Typographiarum abolitio, et enata inde Librorum penuria, Studiorum progressum sufflaminet; nemo facile securorum exterorum credet, nisi qui prius domi nostræ paulo diutius vixerit. Certe apud Exteros longe facilius integræ Bibliothecæ comparantur, quam vel aliquot Libelli, in primis Theologici, in Hungaria. Iam vero absque Libris discere impossibile, saltem difficillimum. Ut adeo frigentium ac silentium in Patria nostra Musarum causas, non Ingenia Ciuium, alioquin Optima, sed memoratae Literarum pestes, pepererint. Plura alias.

xx) Ne putes Lector Peregrine, me eo impudentiæ profectum esse, ut ad terrendos tantum peregrinos, et commouendam apud credulos miserationem confictas fabulas, hic narrarem. Certe ne minimam quidem afflictionum ac miserationum nostrarum, quibus quotidie excruciamur, partem, hic attingi, licet multum questus fuerim. Calamitates enim nostræ sensum humanum, et omnem eloquentiam longe superant, ac ideo etiam ab Exteris, licet plerisque Religiosis Sociis, vix creduntur. O DEVS, in quæ nos tempora seruasti! ut iam nihil amplius, praeter vltimum, illudque tristissimum, ac miserimum excidium sperare audeamus, imo iam plectimur. Domine, succurre, perimus!

yy) Re-

yy) *Reuera pleno. Veritas enim*, quam illustrare, ac pro virili vindicare, rumpantur vt ilia maleuolorum, constitui, *odium, odium periculum, periculum* vero *plerumque necem parit*. Crede mihi, haud ita pridem, certo certius misere periissem, nisi Sapientissimus, Potentissimus, Clementissimusque DEVS, malitiae coniuratorum frenos iniecisset, et me, vna cum chartis meis, ingenti aere prius redemptis, manu sua potentissima, subito, contra omnem humanam spem eripuisset, inque tutum securumque locum, feliciter deduxisset. Cui ideo etiam, sit honor, et gloria, in sempiterna secula!

ERRATA TYPOGRAPHICA.

Pag.	lin.	18.	Excerpt.	lege	Excerpt.
29.	30.	25.	an		an.
45.	4.		an		an.
70.	4.		LEONHARDVM,		LEONHARDVM
82.	17.		ac		at
	19.		promissi		promissis
	21.		communicarent;		communicarent,
83.	21.		Czentiuanianis		Szentiuanianis
96.	15.		praetio		pretio
106.	11.		celabrati		celebrati
119.	35.		praetium		pretium
122.	vlt.		Arriculos		Articulos
128.	2.		commentitiae		commentitiaeque
147.	15.		Fractum		Fratrum
151.	vlt.		trastuli		transstuli
168.	2.		compendiari		compendiaria
173.	30.		PERENNIVS		PERENIVS
176.	3.		Ecclesiastis		Ecclesiasticis
184.	31.		publicam		publicum
	ad calcem		bb) Non		bb) Ne
188.	7.		IECHERIANO		IOECHERIANO
192.	13.		x		z
193.	11.		forfan		forfan
200.	20.		succendendae		succendendo
203.	32.		cenosae		coenosae
206.	4.		obl ctantur		oblectantur

Reliqua Lector Beneuolus pro prudentia ac humanitate sua emendabit.

1944

